T.C

MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KURGUSAL MEMLEKET: İSTANBUL'DA DOĞAN ÜNİVERSİTELİ KÜRT GENÇLERİN AİDİYET İMGELERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Meltem ÇİÇEK

Sosyoloji Anabilim Dalı

Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Şükrü ASLAN

HAZİRAN 2020

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel etik kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- ücret karşılığı başka kişilere yazdırmadığımı (dikte etme dışında), uygulamalarımı yaptırmadığımı,
- bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversite veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

Meltem ÇİÇEK

KURGUSAL MEMLEKET: İSTANBUL'DA DOĞAN ÜNİVERSİTELİ KÜRT GENÇLERİN AİDİYET İMGELERİ

ÖZET

"Memleket", sadece bugün değil, çok uzun zamandır kimlik ve özellikle de etnik kimlik olgusunun en önemli unsuru olarak literatürde yer almaktadır. Doğrudan ve dolaylı olarak "memleket" ile kurulan bağ, kimlik inşasının en önemli değişkeni olarak kabul edilmektedir. Bu tez çalışması Kürt göçmen ailelere mensup olup, İstanbul'da doğan ve memleketini hiç görmemiş üniversite öğrencilerinin belleklerinde "memleket" ve "aidiyet" imgesinin nasıl kurulduğunu anlamayı amaçlamaktadır. Çalışma sahası olarak İstanbul ili ve kitlesel olarak en büyük kimlik gruplarından biri olan Kürt kimliği seçilmiş; bu şehirde doğmuş, memleketini hiç görmemiş üniversiteli yirmi öğrenciyle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Tez çalışması bu yönüyle, doğrudan bir bağı olmadığı halde, "memleket" unsurunun kimlik inşasında nasıl bir rol oynadığını görebilme imkânı sağlamakta; bu önemli sosyolojik olguyu "kimlik", "memleket" ve "bellek" kavramları etrafında tartışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bellek, İstanbul, Kimlik, Kürt Kimliği, Memleket, Üniversite.

FICTIVE HOMETOWN: THE IMAGES OF BELONGİNG OF KURDISH UNIVERSITY YOUTH WHO BORN IN İSTANBUL

ABSTRACT

For a long time “Hometown” has been in the literature not only today, but for a long time as the most important aspect of identification especially for ethnic identities. Directly and indirectly the relation to “Hometown”, is acceptingly regarded as the most important variable of identity building. This thesis study is based upon university students of immigrant families who were born in Istanbul and have never seen their hometown which aims to undertake the meaning of “Hometown” and “Belonging” from their perspective. As the study area took place in Istanbul, one of the largest identity groups chosen was the Kurdish ethnicity. In-depth interviews were made amongst twenty students from the university who were born in this city who have not seen their hometown. In this way, the thesis study provides the opportunity to see that the role of “hometown” doesn’t play a direct link in identity building instead discusses this important sociological phenomenon around the concepts of the “Identity”, “Hometown” and “Memory”.

Key words: Memory, Istanbul, Identity, Kurdish Identity, Hometown, University.

ÖNSÖZ

Bireylerin aileleri tarafından aktarılan memleket olgusunu ve kimlikleriyle kurdukları ilişkiyi anlamak, yorumlamak ve analizini yapmak amacını taşıyan bu çalışmaya tez danışmanım Şükrü ASLAN ile karar verdiğimizde büyük heyecan duydum. Bu, kişisel olarak benim de bir ölçüde hikâyemi içeren fakat akademik dünyada nadiren ilgi gösterilmiş önemli sosyolojik bir meseleydi. Lisans öğrenciliğimden başlamak üzere bütün bu süreçte bana engin bilgisi ve tecrübesiyle her zaman yardımcı olan, önerilerde bulunan, ilgi duyduğum alanları çok iyi bilen ve beni destekleyen ve yol gösteren, saha çalışmam için farklı iletişim ağları kurdurtan tez danışmanım Şükrü ASLAN'a,

Tez çalışmasına hikâyelerini içtenlikle paylaşarak dâhil olan, önerileriyle ve bilgileriyle yol göstermiş olan bütün görüşmecilerime, görüşmecilere ulaşmamı sağlayan Yıldırım ŞENTÜRK, Barış GÖĞÜŞ hocalarıma ve ayrıca tez jürimde yer alan, yaptıkları yapıcı eleştiri ve katkılarından dolayı Besime ŞEN ve Hakan YÜCEL hocalarıma, Nalin'e, yakın arkadaşım Elif'e ve onun da yakın arkadaşı olan Kübra'ya, doğrudan çalışmaya dâhil olmasa bile görüşmeci bulmama yardımcı olan Merve'ye ve aile dostu olan Mehmet Bey'e, komşularımız Fatma Zehra ve Betül'e, beni her daim destekleyen aileme ve özellikle anneme, maddi, manevi desteğini hep üzerimde hissettiğim Celal ağabeyime, kardeşim Azat'a ve yakın arkadaşı Ufuk Alişan'a ve aynı zamanda haritalandırma konusunda bana yardımcı olan Ebru ablama,

Adını unuttuğum ama araştırmanın sürecinde benimle beyin fırtınası yapan arkadaşlarıma, akrabalarıma, tanıdıklarıma çok ama çok teşekkür ediyorum.

Meltem ÇİÇEK

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET……..iii

ABSTRACT……iv

ÖNSÖZ……v

İÇİNDEKİLER……..vi

KISALTMALAR…….viii

TABLO VE HARİTA LİSTESİ……...ix

1. GİRİŞ……...1

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE……..20

2. 1. Etnisite, Etnik Grup ve Etnik Kimlik…….20

2. 2. Kent (İstanbul) ve Bir Etnik Grup Olarak Kürt Kimliği……33

2. 3. Bellek ve Kimlik İlişkisi……37

2. 4. Kuşak, Mekân ve Kimlik İlişkisi……...43

2. 5. Kültür, Dil ve Kimlik İlişkisi…….49

2. 6. Memleket ve Kimlik İlişkisi……...56

3. SAHA ÇALIŞMASI BULGULARI VE ANALİZİ……60

3. 1.Memleketten Göç Süreçleri ve Nedenleri……...61

3. 2. Anne, Baba ve Diğer Aile Bireylerinin Aktarımlarında "Memleket" Olgusu…….75

3. 3. Kimlik- Memleket İlişkisi……..85

3. 4. Üniversite Eğitiminin ve Ortamının Kimlik İnşasına Etkisi……..95

3. 5. Memleket Tahayyülleri (İmgeleri)……...105

3. 6. Kimlik Pratikleri (Dil ve Memleket Dernekleriyle İlişkiler)……...117

3. 6. 1. Memleket dernekleri ile ilişkiler…….118

3. 6. 2. Dil ilişkisi (Kürtçe)……..128

3. 7. Memleketi Görememe Nedenleri ve Görme Arzuları……..138

4. SONUÇ……145

KAYNAKLAR……156

ÖZGEÇMİŞ……161

KISALTMALAR

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

T. C : Türkiye Cumhuriyeti

HDP : Halkların Demokratik Partisi

VS : Ve saire

VB : Ve benzeri

TABLO VE HARİTA LİSTESİ

Sayfa

Tablo : 1975- 1980 Yılları Arasında Araştırmaya Konu Olan İllerin Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç ve Net Göç Hızı……..73

Harita : Görüşme Yapılan Bireylerin Ailelerinin Göç Ettikleri İller ve O İllerden Görüşme Yapılan Birey Sayısı……75

1.GİRİŞ

"Memleket imgesi"ni kimlik inşası kapsamında çalışmaya karar verdiğimizde ilk iş olarak literatür taraması yapıp hali hazırda neler çalışılmış, "memleket" ve "kimlik" ilişkisini ele alan belli başlı çalışmalar konuyu nasıl ele almış, saha kısmı nasıl formüle edilmiş bunlara baktıktan sonra araştırmanın saha kısmına yardımcı olabilecek fazla bir materyalin olmadığını deneyimledim. Çalışmanın saha kısmına benzer hiçbir çalışmanın yapılmadığını –bu hem avantaj hem de dezavantajdı- ama araştırmanın teorik kısmını oluşturacak bellek, memleket, teritorya, kimlik, üniversite eğitiminin kimlik inşası üzerindeki etkileri, Kürt kimliği ve İstanbul ili ile alakalı yapılan çalışmalar söz konusuydu. Teorik kısım için hem akademik çalışmalardan hem de lisans ve yüksek lisans ders dönemlerinde aldığım Kent Sosyolojisi, Etnisite ve Nüfus Politikaları, Kültür Sosyolojisi gibi derslerden de yararlandım. Bu derslerde gördüğüm, okuduğum kadarıyla birçok meselenin etnisite kavramında takılı kaldığını ama literatürde bu kavramla alakalı olarak çok az çalışma/ araştırma yapıldığını tecrübe ettim. Etnik kimlikler, etnik gruplar, memleket, bellek gibi konular hakkında yapılan çalışmaların yetersiz kaldığını, daha çok tartışmalara konu olması gerektiğini, kimliğin ve memleketin birçok boyutu olduğunu ve her bir boyutunun aydınlanmaya/ aydınlatılmaya ihtiyaç duyduğunu, bilim dünyasında eksik parçaların olduğunu fark ettim ve bu konuda çalışmanın gerekli olduğuna karar verdim.

Akademik çalışmalarda görüldüğü kadarıyla "bellek" kavramı "doğrudan bellek" yani bireylerin bizzat yaşadıkları, tecrübe ettikleri ve birinci ağızdan aktardıkları olaylar/ olgular ile araştırmalar gerçekleştirilmişti. Çalışmamıza ışık tutan ve hem araştırma hem de bilim dünyasında önemli olarak görülmesi düşünülen Şükrü ASLAN ve Sibel YARDIMCI'nın ortaklaşa kaleme aldıkları "Memleket ve Garp

Hikâyeleri: 1938 Dersim Sürgünleri ile Bir Sözlü Tarih Çalışması" adlı makaledir.[1] Bu çalışmanın başlığından da anlaşılabileceği gibi 1938 Dersim olaylarını yaşamış, çoğu bireyin ailesini tamamen ya da bir kısmını kaybetmiş, memleketlerinden sürülmüş ve olaylar durulduktan uzun bir süre sonra tekrar memleketlerine geri dönme izni verilmiş, memleketine dönen/ dönemeyen bireylerle yapılan görüşmeleri ve analizleri içermektedir. Bu çalışma hem bu kadar hassas bir meseleyi araştırma konusu yaptığı hem de tanıklara başvurarak saha çalışması yapıldığı için oldukça kıymetli bir çalışma olarak görülmüştür. Ayrıca bu çalışma yukarıda bahsedilen "doğrudan bellek" çalışmalarının da bir örneğini oluşturmaktadır. Bununla beraber aynı zamanda bu çalışma, bir "bellek" çalışması olduğu kadar bir "memleket" araştırması olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmamız için önemli olduğunu düşündüğümüz bir diğer araştırma, Alev Karaduman'ın yaptığı saha çalışmasıyla ortaya çıkan "*Anlıyorum Ama Konuşamıyorum*" kitabıdır.[2] Karaduman, kendi hikâyesiyle beraber Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin illerinden "Batı"ya göç etmiş toplamda sekiz kişiyle yaptığı derinlemesine görüşmelerde göçü, göç sonrası büyük şehri, bireylerin adaptasyonunu, kendini tanımaları, sorgulamaları ve soruşturmalarıyla şimdiki aidiyet ve kimlik şekillenmelerinde asimilasyonun tam olarak neresinde durduklarını, hali hazırdaki kimlik algılarını kendi çocuklarına nasıl aktardıkları gibi meseleler üzerinden görüşmeler gerçekleştirmiştir. Karaduman, kendisi gibi "Batı'da" büyümüş, 90'larda çocuk olmuş ve Kürtçeyi "Anlıyorum ama konuşamıyorum" diyen bir neslin yaşadıkları olayları aktarmaya çalışmıştır. "Batı"da büyümüş gençlerin yaşadığı "arada kalma" durumunu araştırmasında irdelediğinden literatürde önemli bir yeri olduğunu düşünmekteyiz.

[1] Şükrü Aslan ve Sibel Yardımcı, "Memleket ve Garp Hikâyeleri: 1938 Dersim Sürgünleri ile Bir Sözlü Tarih Çalışması," *Herkesin Bildiği Sır: Dersim* içinde, derleyen Şükrü Aslan, 413- 439. İstanbul: İletişim, 2010.
[2] Alev Karaduman, *Anlıyorum Ama Konuşamıyorum* (İstanbul: İletişim, 2015).

Bu alanda yapılmış bir diğer önemli çalışma ise Ayfer Tunç'un kaleme aldığı "*Memleket Hikâyeleri"dir*.[3] Tunç, Türkiye'nin belli bir döneminden fotoğraflar, anılar ve hikâyelerle kendi memleket algısını da tartışmaya açmaktadır. *Memleket Hikâyeleri*'nin bir yüzü sosyolojik bir anlatıyı desteklerken Tunç'un, romancı yönünün de etkisiyle memleket insanının karakterini, etkiye karşı tepkisini, algısını betimlemeyi amaç edinmiş bir öykü kitabı görünümünü de içermektedir. Ayrıca yazar, "*anlamak için boşluklara dokunmam, onları örmem, emin olamadığım gerçeği hikâye etmem gerekir*" diyerek anlattıklarının birer hikâye olarak okunması gerektiğini söyler; fakat anlattıklarının tümünün kurgu olmadığını da vurgular. Metin bu yönüyle, memleket hikâyelerinin mekâna, kahramanlarına ve zamana nasıl temas ettiğini/ dokunduğunu gerçeklerle de bağını kurarak edebi bir gerçekliği sunmaktadır.

"Memleket" burada sayamayacağımız birçok araştırmaya konu olmuş, birçok yönüyle (kültürüyle, diliyle, inançlarıyla, ekonomik durumlarıyla) ele alınmış ama bu çalışmaların büyük çoğunluğu "doğrudan bellek" üzerinden gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda yapılan çalışmalar Türkiye toplumunun yaşadığı sosyal meseleleri de gözler önüne serdiği gibi yaşanmışlıklara da vurgu yapmaktadır. Bu çalışmalar çok kıymetli olmakla beraber memleket, kimlik ve bellek çalışmalarında eksik olan ve tartışılmaya, konuşulmaya ihtiyaç duyulan yanlar olduğu tespit edilmiş olup eksik bulunan tarafa ışık tutulmak istenmiştir. Türkiye toplumunda özellikle İstanbul gibi mega bir kentte göçle beraber bir çok etnik, dinsel vb. grubun bir arada yaşadığı, nüfus çoğunluğunu elinde bulunduran bu şehrin, "etnik depo" olması ve kitlesel olarak büyük etnik grupları içinde barındırması nedeniyle araştırma sahası olarak seçilmiş; bu büyük etnik gruplardan biri olan Kürt kimliğinde ise karar kılınmıştır. Bununla birlikte biz de İstanbul'un bu özelliğinden yararlanarak çalışmayı İstanbul iliyle sınırlı tutup hiç memleketine gitmemiş, ailesi Kürt göçmen olan, İstanbul'da üniversite ya da daha yüksek tahsil gören (yüksek lisans ve doktora yapan) bireylerin belleklerinde "memleket imgesi"ni ve memleket imgesinin kimlik inşasına olan etkilerini anlamaya ve anlatmaya çalıştık. Çalışmamızın özgünlüğü de tam olarak

[3]Ayfer Tunç, *Memleket Hikâyeleri* (İstanbul: İletişim, 2018).

burada yatmaktadır. Araştırmada belleğin dolaylı yoldan (ailenin, sosyal çevrenin, okul ortamının bireylere aktardıkları) nasıl oluştuğunu, inşa edildiğini, kurgulandığını anlamaya çalıştık. Literatür taramasında, memleket ve kimlik araştırmalarında konunun bu yönünün ihmal edilmiş olması ve çalışmalara konu edilmemiş olması nedeniyle bilim dünyasına katkı sağlayacağını ve literatürde "memleket" çalışmalarına bir tuğla görevi göreceğini umuyoruz.

Yaptığımız çalışmayı "dolaylı bellek", "inşa edilen/ kurgulanan bellek", "aktarılan bellek" olarak kavramsallaştırabilir ve bu kavramsallaştırma üzerinden bireylerin "memleket tahayyüllerini" anlayabiliriz. Burada "doğrudan bellek" ve "dolaylı bellek" ve türevlerinden kast edilen; birincisinin, bireylerin kendi bizzat deneyimledikleri olaylar, olgular üzerinden bir meselenin tartışılması iken ikincisinin, bireylerin yakın tanıkları üzerinden (aile, akraba, sosyal çevre, okul ortamı vb.) belleklerinde kurguladıkları, aktarılanlarla yaşamları arasında kurdukları bağların çalışmalara konu olması olarak tanımlayabiliriz. Belleğin dolaylı (ailenin, çevrenin, kişisel merakların vb etkisiyle) olarak nasıl oluştuğunu, memleket- kimlik ilişkisinin nasıl kurulduğunu, özellikle çalışmamızın başat konularından biri olan Kürt kimliğinin memleket ile birlikte nasıl algılandığı, bireylerin Kürt kimliğini kabul edip/ etmeme durumuna göre memleketlerine ait hissedip/ hissetmediklerini anlamaya çalıştık.

Bu çalışmanın genel amacı, bireylerin, "memleket" imgesine nasıl baktıkları, memleketi nasıl tarif ettikleri, Kürt kimliğine bakış açıları, Kürt kimliğini ve "memleket"i nasıl bağdaştırdıkları, bizzat memleketi gidip görmedikleri halde aileleri tarafından aktarılan memleket imgesine nasıl baktıkları, nasıl algıladıkları ve nasıl yorumladıklarını, bir alan araştırmasının verilerinden yola çıkarak anlamaya çalışmaktır. "Memleket"in bilimsel çalışmalara daha fazla konu olmasına dikkat geçmek, insanları "memleket" araştırmalarına sevk etmek, merak duygularını harekete geçirmek ve bu tarz çalışmaların bilim dünyasında daha fazla yer almasının önünü açmak, "memleket" çalışmalarına ilgiyi arttırmak araştırmanın temel arzularıdır.

Kimlik tanımlamalarında karşımıza çıkan temel soru “biz kimiz?” sorusu olmakla beraber tüm çaba bu soruya verilen/ verilmeyen cevaplardadır. Bu cevaplar da zorunlu olarak “ben” ve “öteki”ni gerekli kılıyor. Ben’in kurulumu “öteki” üzerinden gerçekleşmektedir. Bireyler, gruplar, toplumlar, kurumlar kendilerini hep “öteki” üzerinden kurgulamaktadırlar. Verilen cevaplar ben’in ne olduğunu ortaya koyduğu kadar ne olmadığını de ortaya koyar. Ben’i tanımlarken ya da tanımlamaya çalışırken esasında “öteki” olanı da tanımlamış ya da tanımlamaya çalışmış olmaktayız. Bireyler, gruplar ya da toplumlar hem “öteki”ni hem de kendi kimliklerini bu şekilde tanımlamaktadırlar. Çoğu zaman bu tanımlamalar mücadelelere, gerilimlere sahne olabilmektedir ve bu durum çoğu zaman kaçınılmazdır. Kaçınılmazdır çünkü “öteki” tarafından tanınmayan “ben” kendini tanımlamaya ve tanınmaya ihtiyaç duyar ve bu gerçekleşmediği sürece de hep bir mücadele ve gerilim yaşanacaktır. Kimlik meselesinde tanımlama ve “öteki” tarafından tanınma hep bir mesele olagelmiştir. Biz de tüm bu tartışmaları göğüsleyerek “öteki” üzerinden bireylerin yaşam şekillerinden, ailelerinden, göç ettikleri memleketlerinden, ailelerin göçle beraber getirdiklerini aktarma biçimlerinden, anadil üzerinden ve üniversite ortamı ile bireylerin kimliklerini inşa etme biçimlerini anlamaya ve anlatmaya çalıştık.

Bireylerin kimlik inşa süreçlerinde üniversite de alınan eğitim ve üniversitenin ortamı önemli birer faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireylerin akademik anlamda “iyi” bir eğitimden geçmeleri hem kendilerine hem de dünyaya bakış açılarında önemli değişikler oluşturmaktadır. Bireyin üniversiteye başlarkenki hali ile mezun olduğu hal arasında ciddi farklar oluşturduğunu söyleyebiliriz. Üniversite eğitiminin kendisi bireye başka bir kimlik vermekte ve birey aldığı akademik eğitimle beraber yeni bir kişiliğe bürünebilmektedir. Özellikle sosyal bilimler alanında akademik eğitim alan bireylerin sosyal meselelerden etnik kimliklere, siyasetten sanata ve burada sayamayacağımız daha bir sürü alana olan bakışı değişmekte ve dönüşmektedir. Bireylerin kimlik inşa sürecinde önemli olan bu konu atlanmayarak saha kısmımızda görüşmecilere yönelttiğimiz sorulardan birini oluşturmakta ve alınan cevaplar neticesinde hakikaten üniversite eğitiminin ve ortamının ne kadar etkili ve önemli olduğu gözler önüne serilmeye çalışılmaktadır.

Kuşkusuz bu tür bir çalışmayı tercih etmemde kişisel eğitimimin de bir ölçüde etkisi olmuştur. Sosyoloji okumaya başladığımda, aldığım derslerle beraber ilgimin, göç, kimlik, kültür, bellek, memleket konuları üzerinde yoğunlaştığını fark ettim. Ayrıca aldığım akademik eğitim de beni günden güne değiştiriyor, düşünsel anlamda beslemeye devam ediyordu. Ders bağlamında yaptığım okumaların üzerinde iyice düşünmeye ve okuduklarımdan, yazdıklarımdan, etrafımda olup bitenlerden daha fazla haberdar olmaya ve daha farkında olmaya başlamıştım. Aldığım akademik eğitimle beraber üniversite ortamımın da kimlik inşa sürecimde oldukça etkili olduğunu ve bunun kaçınılmaz olduğunu söylemem gerekiyor. Böylece lisans bitip yüksek lisans yapmaya karar verdiğimde ise yukarıda saydığım konularda bir tez çalışması yapmanın benim için daha doğru olacağı sonucuna vardım. Tabii bu sosyal konulara merakımın olması, kendi hayat tecrübemin de bir sonucu olduğunu ayrıca belirtmem gerekiyor. Kendi yaşanmışlıklarımdan ve literatürdeki çalışmalardan da yola çıkarak ilgi duyduğum, araştırma yapmak istediğim bu konularda daha aktif olacağımı düşündüm. Kısaca çalışmayla ilişkilenme biçimim şöyledir: Esasında ben de tam olarak olmasa bile bir parça araştırma yaptığım sosyal gruba ait bir birey sayılabilirim. Ben de araştırma yaptığım gruptaki bireyler gibi ailesi Kürt göçmen olan birisiyim. Lakin ben araştırma grubundaki diğer bireyler gibi İstanbul'da değil memleketimde dünyaya geldim, dokuz yaşındayken ailem çeşitli sebeplerle -bu sebeplerin başında ekonomi daha sonra eğitim ve sağlık problemleri gelmektedir- göç etmişlerdir. Biz daha göç etmeden evvel ben ilkokulun ilk üç yılını memleketimde tamamladım. Daha sonra 2000'lerin başında ailem daha fazla memlekette kalamayacaklarını, iş olanakları gelişmiş, eğitim durumu daha iyi ve annemin rahatsızlığından dolayı daha iyi bir tedavi alacağına inandıkları İstanbul'a göç etmeye karar verirler. İstanbul'a göç ederken ailem daha rahat yaşam olanaklarına kavuştuklarını düşündükleri anda başka birçok problemlerin onları takip edeceklerini düşünememişlerdi tabii. Hepimiz (tüm aile) İstanbul'a göre oldukça küçük bir yerden kalkıp gelmiştik. Haliyle bu değişiklik bizde çeşitli sıkıntılar oluşturdu. Yaşadığımız sıkıntılar arasında; dil problemi, kültür karmaşası, şehre adaptasyon, eğitim, barınma vb. konular başat rol oynuyordu. Gel zaman git zaman

bu problemleri kâh ağlayarak kâh gülerek ailecek aşmayı başardık. Tüm bu problemlerin yanı sıra bireysel olarak iç dünyamın da karma karışık olduğunu söylemem gerekiyor. İlkokul, ortaokul ve lise hayatımı bu karışıklığı anlamaya ve kendimi bulmaya çalışarak geçirdim. Ta ki üniversiteyi kazanıp üniversite ortamıyla da tanışınca gördüklerimden, okuduklarımdan, ilgi duyduğum ve hayatımın bir parçası olan durumlarla ve benimle tamamen aynı olmasa bile benzer hikâyeleri olan insanlarla tanıştıkça, karşılaştıkça sanırım kendi kendimi kabullenmem daha kolay oldu. Lisans bitip yüksek lisans yapmaya karar verdiğimde de bu alanlarda bir şey yapmanın benim için daha iyi olabileceğini düşündüm. Ve yukarıda bahsettiğim gibi göç, etnisite, kent, kültür, gibi konular başta olmak üzere ilgilendiğim alanlar bunlar olmuş oldu. Yüksek lisans tez çalışmamın da çıkış noktası kendi yaşam deneyimlerimle beraber okuduklarım, yazdıklarım oldu. Bu konularda daha bilinçli olmak, neyin ne olduğunu daha iyi anlamak ve de anlatmak, bu alanda bir ürün ortaya koymak bu çalışmanın en büyük amacını oluşturdu.

Tez danışmanım Şükrü ASLAN'la da çalışmaya karar verdiğimde açıkçası kafam hala çok karışıktı, bellek ve kimlik çalışmalarının neresinden tutmam gerektiğini bilemiyordum. Şükrü hocanın çalışma alanları ve benim ilgi duyduğum alanların üzerinde epey konuştuktan sonra zihnim netleşmeye başlamıştı artık. Daha sonra danışmanımla memleketini görmemiş, ailesi Kürt göçmen olan ve İstanbul'da halen öğrenci olan sosyolojik bir grubu araştırmaya karar verdik ve araştırma süreci böylece başlamış oldu. Araştırma grubunun niteliklerini belirledik ve ben saha kısmı için çalışmalarıma başladım. Araştırma sürecinin başında bu sosyolojik gruba ulaşmakta zorluk yaşamayacağımı düşünsem de sonuç hiç de öyle olmadı. Tek tek görüşmecilere uzun uğraşlar sonucunda ulaşabildim. Başlarda tanıdıklar (ailem ve akrabalarım) ve onların tanıdıkları vasıtalarıyla görüşmecilere ulaşabilme yolları denedim. Bazen bu yollar tıkandı yeni yollar bulmaya çalıştım, bazen de yoruldum bırakmak istedim -çünkü bu çalışmanın saha kısmı yaklaşık bir yıl kadar devam etti- ama tekrar yeni yollar bulmaya ve araştırma grubunun nitelikleri doğrultusunda görüşmeci bulmaya çalıştım. Aslında araştırma yaptığımız bu sosyal grup hem çok büyük bir sosyal grup hem de ulaşılması zor bir sosyal grup olmuş oldu. Nitelikler

çok spesifik olduğu için yani hem İstanbul'da doğmuş hem burada üniversite okuyor olan hem ailesi Kürt göçmen hem de memleketine dair çokça görsel hafızası olmayan sadece ailesinin, çevresinin aktardıkları kadarıyla bir memleket tahayyülü oluşturan bir sosyal grup bulmak oldukça zor oldu ve araştırmayı oldukça geniş bir zamana yaymak zorunda kaldık. İlk başlarda ailemin, akrabalarımın araştırmaya uygun olduğunu düşündükleri bireylerle iletişimimi sağladılar. Bu bireylerle görüşmeler gerçekleştirdikçe aslında niteliklerin sadece bir tanesini ve yahut birkaç tanesini karşılamadıklarını öğreniyordum. Mesela görüşmeci adayı İstanbul'da doğmuş, İstanbul'da okuyor oluyor ama her sene ailesiyle beraber yaz aylarında memleketini ziyarete gidebiliyor oluyordu. Ya da İstanbul'da doğmuş, burada yaşıyor ve memleketine hiç gitmediği halde üniversitesini şehir dışında okuyor olabiliyordu. Ya da İstanbul'da doğmuş, burada üniversite okuyor ama etnik kökeni Kürt değil de başka bir köken (örneğin Arap) olabiliyordu. Ya da tüm nitelikleri taşıyor olmasına rağmen önden tüm görüşmeler yapılmasına ve görüşmenin yapılacağı güne kadar her şey konuşulmuş, ayarlanmış olmasına rağmen görüşmeci size haber vermeden kendi kendine görüşmeye katılmaktan vazgeçebiliyor oluyordu. Gerçek anlamda insan sinirlerini alt üst eden durumlar yaşattığını söyleyebilirim. Bu liste oldukça uzun bir liste ve her defasında bu durumla karşılaşıyor olmak inanılmaz kendimi kötü hissetmeme neden oluyordu, araştırmayı bitiremeyecek olma ihtimali canımı sıkmaya başlıyordu. Araştırma sürecinde yaşanan bu durumlar hem benim için hem de karşımdaki birey için vakit kaybı oluyordu fakat her bireyin hikâyesini dinlemek, -araştırmaya uygun olmasa bile- bana saha çalışması için tecrübe kazandırıyordu.

Bir yandan bu durumlar yaşanıyorken diğer yandan da araştırmaya uygun olan, tüm nitelikleri eksiksiz üzerinde bulunduran bireylerle karşılaşmak da beni oldukça memnun ediyordu. Bu süre zarfında görüşebileceğim bana ve en önemlisi araştırmaya yardımı dokunabileceğini düşündüğüm kim varsa görüşmeye çalıştım. Etrafımdaki herkesi dinlemeye başladım. Tanıdığım, tanımadığım tüm akrabalarıma ulaşmaya çalıştım. Benim açımdan araştırmanın olumlu bir yanı da bu oldu, diyebilirim. Aslında İstanbul'da yaşayan, aynı şartlar, aynı imkânlar, aynı koşullar

olmasa da benimle ortak sıkıntılar yaşamış, aynı kökenden gelen bireylerle bir araya gelmek, onlarla sohbet etmek, onları daha yakından tanımak inanılmaz güzel duygular oluşturmuştu. Yitirmeye başladığım akrabalık bağlarımın bu çalışma sayesinde biraz daha kuvvetlendiğini görmek bana çok iyi gelmişti. Hem araştırmamı yapabiliyordum hem de hiç tanımadığım akrabalarımla bir araya gelebiliyordum. Akrabalarımın çoğu (İstanbul'da ikamet eden hemen herkesle) ile bir araya gelerek onlarla beyin fırtınası yaparak araştırmaya uygun olan kim var kim yok hepsini masaya yatırıp, konuşup, tartışıp, fikir birliğine vararak başka iletişimler kurup çalışmaya yardımcı olabilecek görüşmecilere ulaşmaya çalışıyorduk. Hem ailemin hem akrabalarımın desteği diğer yandan arkadaş ortamımın desteği ve hocalarımın ciddi katkılarıyla ve destekleriyle bu çalışmayı nihayete erdirmeyi başardık.

Bu çalışmanın hem beni geliştirdiğini hem de görüşmeler gerçekleştirdiğim bireylerin de belli konularda geliştiklerini söylemem gerekiyor. "Memleket", "kimlik" konuları üzerinde düşünmeye başladıklarını, merak ettiklerini, daha fazla şey öğrenmek için araştırmalar yapacaklarını söyledikleri zaman aslında bu araştırmanın amacına bir adım daha yaklaştığımı hissedebiliyordum. Görüşmeciler, aşina olmadıkları, üzerine hiç düşünmedikleri, hatta bilinçli olarak öteledikleri, askıya aldıkları, konuşmaktan korktukları, tedirgin oldukları konularda rahatça bir "yabancı"yla konuşabileceklerini fark ettiklerini düşünüyorum. Birbirinden oldukça "farklıymış gibi görünen" veyahut "aynı görünen" insanların bir araya gelerek belli konular hakkında konuşabileceklerini, bunun gayet doğal ve olması gerekenin bu olduğunu, insanlar birbirleriyle karşılaştıkça, konuştukça birbirlerini anlayabileceklerini düşünüyorum ve bu araştırma sürecinin de tam olarak buraya dokunduğunu hissediyorum.

Araştırma sonucunda, memleketleri hakkında hiç fikirleri olmayanlar olduğu gibi üniversite eğitiminin de etkisiyle hiç gitmedikleri halde memleketlerini araştıran, soran ve sorgulayanların da mevcut olduğunu söyleyebiliriz. Aileleriyle, arkadaşlarıyla, akrabalarıyla konuşmaktan çekindikleri ya da konuşmayı tercih etmedikleri konuları artık daha rahat bir şekilde konuşabileceklerini ve bunun

üzerinde çokça düşüneceklerini görüşme sonunda dile getirenler oluyordu. Hatta araştırmanın sonunda memleketlerini gidip görmek istediklerini bile söyleyenler oldu. Araştırma sürecinde memlekete olan farkındalığının biraz daha arttığını gözlemleyebiliyordum. Bunu görüşmecilerimle başardığımız içinde kendimi inanılmaz mutlu hissediyorum.

Yapılan saha araştırmasının avantajları olduğu kadar dezavanatajları, kolaylıkları olduğu kadar da güçlükleri vardı. Bazı görüşmecilerle ve özellikle bir görüşmeci adayıyla görüşmemizin ilk anında kısa bir gerginlik yaşandığını söylemem gerekiyor. Bu gerginliğin, görüşmeci adayının beklediği "dış görüntüye" sahip olmadığımdan kaynaklı yaşandığını düşünüyorum. Bu durum kısa bir gerginliğe yol açsa da hemen uygun ortamı sağlamak ve kişinin önyargılarının devreye girmesini engellemek için kısa bir sohbete giriştim. Önyargılarından az da olsa uzaklaşabildiğini hissettiğim an görüşmeyi başlatmak için izin istedim ve ses kaydı yapmaya başlayarak görüşmeyi başlattım. Mülakat bittiğinde ise ses kaydı yaklaşık bir saati gösteriyordu. Sorularla beraber görüşmecinin tamamen önyargılarından kurtulduğunu görmek bana kendimi iyi hissettirmişti. "Farklı" görüntülere, "farklı" inançlara sahip insanların da bir araya gelip "bazı" meseleler üzerinde uzun uzun sohbet edebileceklerini, fikir alışverişinde bulunabileceklerini, birbirlerini düşünsel anlamda besleyebileceklerini kanıtladığımız için aslında hem görüşmecimi hem de kendimi kutlamak istiyorum. Görüntüde zor bir karşılaşma ve buluşma olarak okunabilirdi ama bazen bazı duvarlarımızın yıkılması ve hayata daha gerçekçi bakabilmemiz için bu tarz karşılaşmaların, belki de "şok etkisi" yaratacak karşılaşmaların yaşanması gerektiği taraftarıyım. Yoksa başka türlü kendimizi geliştiremez ve ilerleme kaydedemeyiz. Zihnimizde oluşturduğumuz o "genel yargıların" dışına çıkma cesaretini sergilediğimiz için de kutluyorum, bizi. Ben bu tarz karşılaşmalara alışık olduğum için uygun ortamı bulmak benim için çok zor olmadı. Sanırım bu çalışmanın bir diğer amacı da benim için buydu. "Farklı" görüntülere ve inançlara sahip insanların da ortak konuşabilecekleri alanların olduğunu, ne kadar "farklıymış" gibi görünsek de esasında kimi zaman ortak dertlere ve sıkıntılara sahip olduğumuzu göstermek ve bir araya gelerek birbirimizi karşılıklı olarak düşünsel anlamda besleyebilmek oldukça

önemli ve kıymetli olduğunu düşünüyorum. Bu görüşme sanırım bu durumu kanıtlamış oldu, en azından benim tarafımdan böyle okundu. Aynı sıkıntının yaşandığını düşündüğüm başka bir görüşmeci ise sorulara verdiği hızlı hızlı cevaplarla (görüşmemiz 15 dakika kadar sürmüştür) bir an önce mülakatı bitirip gitmek istiyor gibiydi. Bu durum yaşının çok genç (19) olmasından kaynaklı da olmuş olabilirdi tabii fakat görüşme sırasında benimle buluşmadan önce çok heyecan yaptığını, kendi bilim grubundan biriyle sohbet edebileceği için çok mutlu hissettiğini, araştırmayı duyunca bana hemen mail attığını söylemeseydi pek hala yaşının genç olmasına bağlayabilirdim. Lakin böyle büyük bir heyecanla gelip bir an önce kalkmak için cevapları kısa tutması başka nedenleri düşünmemi engelliyordu.

Araştırma sürecinin kolaylıkları arasında benim de görüşmecilerim gibi etnik kökenimin Kürt olmasından ileri geliyordu. Rahat bir şekilde iletişim kurabiliyor, sohbet edebiliyor, fikir alışverişinde bulunabiliyordum. Çalışmanın zorlukları arasında da –yukarıda bahsettiğim karşılaşmaların zorlukları dışında- uygun zaman dilimi oluşturup görüşmecilerle bir araya gelmek sıkıntılıydı. Uygun vakitleri bulup görüşmeyi ayarlamak, görüşmenin yapılacağı mekâna karar vermek haftaları bazen de ayları alabiliyordu. Final haftaları, bütünleme haftaları ya da başka uğraşları derken takvim kaydıkça kayabiliyordu.

Saha kısmı için önemli sayılabilecek diğer durumlar arasında; görüşmecilerin büyük çoğunluğunun daha önce bu tarz sorulara muhatap olmadıklarını, memlekete dair hiçbir sorgulamaya girişmediklerini, "memleketi" üzerinde durup, düşünülecek kadar "önemli" bir mesele olarak görmediklerini beyan etmeleriydi. Sorduğum sorularla beraber aslında üzerine derin derin düşünülmesi gereken bir mesele olduğunu fark ettiklerini, bu sosyal meseleler üzerinde daha çok durulması gerektiğini ve hatta hiç merak etmedikleri memleketini bile artık gitmek ve görmek istediklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca mail üzerinden ulaştığım ve görüşmeye mail yoluyla katılan iki görüşmecim için şunları kaydedebiliriz: Görüşmeciler aynı şehrin (Malatya) aynı köyünden olmaları ve verdikleri cevapların ara ara birbiri ile uyuşması ve ara ara birbirinden farklılaşması söz konusu olmuştur. Bu durumun yaşanmasında -aynı

memleket olmasına rağmen- bireylerin memlekete bakışı, yaşanmışlıkları, ailelerinin aktardıkları, kendilerinin anlatılanlardan etkilenme durumları ve hatta cinsiyetleri (görüşmecilerden biri erkek, diğeri ise kadındı) de rol oynamış olabileceğini düşünmekteyim.

Zamanlarının uygun olmaması nedeniyle görüşmeyi mail üzerinden gerçekleştirdiğim iki görüşmecinin (bu iki görüşmeci aynı zamanda çok yakın arkadaştılar) sorulara verdikleri cevapların yetersiz kaldığını ve hatta cevaplandırmadıkları sorular olduğunu fark ettiğimde tekrar iletişime geçip yüz yüze görüşmemizin araştırma için daha faydalı olabileceğini, ikinci bir görüşme daha yapmamız gerektiğini ifade ettim. Yaklaşık bir ay sonra yeni bir görüşme için iki görüşmecimle bir araya geldik. Bu görüşmeyi diğer görüşmelerden ayıran özellik ise odak grup görüşme (sayı yeterli olmasa bile) şeklinde gerçekleşmiş olmasıydı. Birbirlerini iyi tanıyan bu iki arkadaşın ara ara birbirlerine pas atmaları ara ara da sorulara ortak cevaplar vermeleriyle görüşmeyi nihayete erdirdik.

Çalışmanın genel seyri böyle devam etmiş ve görüşmecilerin bulunması, görüşmelerin ayarlanması, görüşmelerin yapılması, deşifre edilmesi ve deşifre edilen metnin görüşmecilerle paylaşılması (düzeltme ve eklemeler için) ve formun geri istenmesi şeklinde araştırmanın saha kısmı sona ermiştir. Görüşmeler Ekim 2018-Eylül 2019.

Saha çalışması için nitel araştırma yöntemine başvurulmuştur. Nitel araştırma yorumlayıcı (hermeneutik) yaklaşıma dayanır. Hermeneutik, insan eylemlerini ve insan eliyle yapılmış şeyleri ve yazılmış metinleri yorumlamaya yönelik bir teori ve yöntemdir. 19.yy'da ortaya çıkan bir anlam teorisi olarak bilinmektedir. Nitel araştırmada katılımlı sorgulama, görüşme, katılımlı gözlem ve doküman inceleme gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, olgu ve olayların kendi doğal ortamları içinde gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin incelendiği araştırmadır. Doğal ortam içinde ele alınan konu, bireylerin

onlara verdikleri anlamlar yoluyla yorumlanır.[4] Nitel araştırma yöntemi ise, insanların sosyal dünyayı nasıl anladığını, deneyimlediğini, yorumladığını ve ürettiğini anlamayı amaçlayan nitel araştırmalarda izlenen tutum ve stratejileri kapsayan bir kavramdır. Nitel araştırma yönteminin genel özellikleri ise şu şekildedir: Sosyal gerçeklik genellenemez. Sosyal araştırmacının amacı, insanların bakış açılarını ve bunu doğal ortamlarında anlamı ve sosyal gerçekliği nasıl inşa ettiklerini anlamak, sosyal olguları derinlemesine ve ayrıntılı bir şekilde betimlemek ve sosyal olgu, olayları ve aralarındaki karmaşık ilişkiyi kendi bağlamı içinde yorumlamaktır. Araştırmacı, katılımcı ve özneldir. Nitel araştırmalarda, incelenen sürece müdahale edilmez. İstisnalarla ilgilenir ve nispeten küçük örneklem gruplarıyla çalışılır. İncelenen sosyal olgu ya da olayla ilgili olarak "neden" ve "nasıl" gibi sorulara yanıt ararlar. Çalışmamız için önemli olan ve kullanılan teknikler, kartopu- örnekleme, derinlemesine görüşme (mülakat), ve katılımsız gözlemdir. Kullanılan yöntem ve teknikler açıklanıp daha sonra araştırmamızın saha kısmından bahsedilecektir.

Nitel araştırmalarda gözlem, sosyal olguları çevreleyen koşulları ve bireylerin davranışlarını incelemeyi sağladığı, çeşitli davranışların doğal oluş hâlini gösterdiği ve elde edilen verilerin hangi bağlamda değerlendirilmesi ve yorumlanması gerektiği konusunda araştırmacıya önemli ipuçları sunduğu için son derece faydalı bir tekniktir. Katılımsız gözlem, standart bir veri toplama aracının kullanılmadığı, ancak araştırmacının katılımcı gözlemdeki gibi gözlemlediği grubun bir üyesi hâline gelmediği, araştırmacı kişiliğini koruduğu ve gözlem konusunu dışarıdan bir gözle baktığı tekniktir. Sosyal gerçeklik dışarıdan bakılarak nesnel olarak anlaşılamayacağı, ancak kendi bağlamı içinden bakıldığı takdirde anlaşılabileceği için veri toplama yolu, incelenen olguyla ilişkili kişileri kendi sosyal ortamları içinde ve bu ortama girerek gözlemlemek ve onlarla etkileşime geçmektir. Yani veri

[4]Amra Dedeic Kırbaç, "Diasporada Boşnak Kimliği: Türkiye ve İsveç Örnekleri," (Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012), 6-7.

toplama aracı, araştırmacının kendisidir. Görüşmenin ya da gözlemin kendisi, içeriden bakış sürecidir. [5]

Mülakat (görüşme), nitel araştırmalarda en sık kullanılan tekniklerden bir tanesidir. Mülakat, veri toplama tekniği olarak sözlü iletişim yoluyla gerçekleştirilir. Önceden belirlenmiş bir soru formuyla, belli bir amaç için gerçekleştirilen, soru sorma ve yanıtlamaya dayalı karşılıklı ve etkileşimli bir süreçtir. Mülakat tekniğinin temel amacı ise, bireylerin iç dünyalarına girip, onların hedeflediğimiz çalışma için neler düşündüklerini, hissettiklerini, etkilerini/ tepkilerini kısacası bakış açılarını anlamaya yönelik yapılan ve bunun için kullanılan bir veri toplama aracıdır.

Veri toplama aracı olarak derinlemesine görüşme (mülakat) tekniği, açık- uçlu soruların sorulması, cevapların dinlenmesi ve kaydedilmesi (ses kayıt cihazı vb), sorulan sorularla ilişkili olarak gerek duyulan ek sorularla da araştırma konusunun detaylı bir şekilde incelenmesini imkânlı hale getirir. Derinlemesine görüşme tekniği ilk olarak antropoloji biliminin veri toplama tekniği olarak kullanılmaya başlanarak daha sonra diğer sosyal bilim dallarına yayılarak kullanılan bir veri toplama tekniği haline gelmiştir. Araştırmacıların saha çalışmalarında ayrıntılı ve derinlemesine bir biçimde araştırdıkları konuyu kavramalarına yarayacak bir teknik araçtır. Derinlemesine görüşme tekniği, bir konuşma ve ilişki başlatma süreci olarak planlanır. Derinlemesine görüşme de araştırmacı hiç tanımadığı kişilerle bir araya gelerek ayrıntılı bilgi alma sürecine girişeceği için bu süreçte araştırmacının özenli ve çok dikkatli davranması gerekmektedir. Ayrıca bu teknik beceri, duyarlılık, üst düzey bir konsantrasyon gerektirir.[6]

Derinlemesine görüşmede günlük konuşmalardan daha farklı olarak araştırmacının konuşmayı konuşmanın akışına göre yönlendirdiği, daha ayrıntılı sorularla zenginleştirilen, konuşulan kişinin de kendini rahatça ifade edebildiği bir süreç yaşanır. Görüşme, araştırmanın amacına bağlı olarak gerçekleştirilir. Bu yüzden

[5]Kırbaç, "Diaspora'da Boşnak Kimliği", 16- 18.
[6]Belkıs Kümbetoğlu, *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*, (İstanbul: Bağlam, 2017), 71- 72.

görüşmenin amacının iki tarafça da paylaşılması ve kendilerini doğru ifade edebilmelerine bağlıdır. Derinlemesine görüşme tekniği, sosyal dünyadaki sosyal olguları, süreçleri, ilişkinin görünümünden çok özüne inmeyi, bunların ayrıntılarını kavramayı ve bütün bir şekilde anlamayı mümkün kılan ve sosyal bilimler alanında oldukça sık kullanılan bir veri toplama aracıdır. Araştırmanın amacına odaklanan, araştırılan konu etrafında bireylerin görüş, düşünce ve değerlendirmelerini bir araya getirerek veri oluşturmayı amaçlayan etkin bir tekniktir. Araştırmacı güven duygusunun hâkim olduğu bir ortam oluşturmak zorundadır. Araştırmacı, konuşulan kişiyi cesaretlendirmelidir. Araştırmacı, konuşulan kişiyi anlamak istediğini ve bunun önemini karşı tarafa geçirebilmesi gerekir. Bu süreç karşılıklı öğrenme ve deneyim paylaşımını içermelidir ve görüşme sürecinde akıldan çıkarılmamalıdır.[7]

Nitel verinin toplanmasında üç temel soru formundan bahsedilebilir.

1.Enformel sohbet tarzı görüşme,

2. Rehber bir görüşme formu ışığında yapılan görüşme,

3. Standartlaşmış açık-uçlu görüşme.

Yukarıda sayılan üç görüşme biçiminin her biri, farklı tipte bir hazırlık, kavramsallaştırma ve uygulama gerektirmektedir. Bu üç görüşme arasındaki temel fark, görüşmede kullanılacak soruların görüşme öncesinde belirlenmiş ve standartlaştırılmış olup olmamasından kaynaklanmaktadır.[8] Kendi yapacağımız çalışmada yarı- yapılandırılmış görüşme kılavuzunu kullanacağımız için bahsedilen görüşme biçimlerinden enformel sohbet tarzı görüşme ve rehber bir görüşme formu ışığında yapılan görüşmelerin isimleri zikredilerek bırakılacak ve standartlaştırılmış açık- uçlu görüşmenin bir alt başlığı sayılabilecek yarı- yapılandırılmış görüşme hakkında bilgi verilmeye devam edilecektir.[9]

---

[7]Kümbetoğlu, *Sosyolojide ve Antropolojide*, 72- 73.
[8]Kümbetoğlu, *Sosyolojide ve Antropolojide*, 73.
[9]Araştırma kapsamına girmeyen diğer görüşme formlarıyla ilgili Belkıs Kümbetoğlu'nun *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma,* kitabına bakılabilir.

Yapılandırılmış görüşmeler daha önceden belirlenmiş, soru biçimi, düzeni ve sıklığı görüşme öncesinden düzenlenmiş soruların yer aldığı görüşme kılavuzudur. Hazırlanan bu sorular görüşülen tüm katılımcılara yöneltilir. Bununla da yapılmak istenen elde edilecek verilerdeki değişiklikleri en aza indirmektir. Yapılacak çalışmalar birden fazla kişilerle yapıldığı zaman yapılandırılmış görüşme kılavuzları son derece faydalıdır. Ortaya çıkabilecek tüm farkları en aza indirecektir. Yapılandırılmış görüşmelerin zayıf noktalarından bir tanesi ise şudur: Araştırma için kullanılabilecek sorular standartlaştırıldığı için bunların dışına çıkmak mümkün olmayacak ve görüşülen kişinin başka alandaki tecrübeleri alınamayacaktır.[10] Yarı-yapılandırılmış görüşme ise biz araştırmacılara bu kolaylığı sağlayabilmektedir. Yapılandırılmış görüşme kılavuzu gibi yarı- yapılandırılmış görüşme kılavuzunun da kendisi önceden hazırlanıp uzman görüşlerden bilgi alındıktan sonra sahaya inilmektedir. Fakat yapılandırılmış görüşmeden farklı olarak hazırlanan sorulara ek sorular konuşmanın akışına uygun olarak sorulabilmekte ve de başka bir alanda yaşadığı deneyimden kişinin bahsetmesine imkân veren bir form niteliği taşıyabilmektedir. Böylece hem araştırmacı öğrenmek istediği başka bilgilere erişebilmekte hem de görüşülen kişinin anlattıklarına çok fazla müdahale etmeden rahatça kendini ifade edebilmesine olanak sunmaktadır.

Araştırmamızın saha kısmında görüşülen bireylerin seçiminde de, örneklem grubunu oluşturan bireylerin seçimi de, kartopu örneklem yöntemi kullanılarak sağlanmıştır. Kartopu örneklem, rastlantısal olmayan bir örneklem türüdür. Araştırma alanında kaynak niteliğinde olan bireyden yola çıkarak görüşülecek diğer kişilere ulaşılması ve bir kartopu gibi alanda ilerledikçe başka bireylere ulaşılmasını sağlayarak oluşmasıdır. Bu, avantajları olduğu kadar dezavantajları da içinde barındıran bir tekniktir. Avantajı, kaynak kişilerden yola çıkarak daha fazla görüşme yapmayı sağlayacağı kadar kaynak kişilerden ilerlendiği için diğer görüşmecilere ulaşılmasında yönlenme ve sadece belirli grup veya kişilere ulaşma dezavantajlarını da içinde barındırmaktadır.[11] Saha çalışmamız için kartopu örneklem yöntemi

[10]Kümbetoğlu, *Sosyolojide ve Antropolojide*, 76- 78.
[11]Kümbetoğlu, *Sosyolojide ve Antropolojide*, 96- 99.

kullanılmaya çalışılmış, kısmen de başarılı olunmuştur. Yalnız kesintiye uğradığı yerler de olmuş ve yeni bir kartopu örneklemi üzerinden araştırma devam ettirilmeye çalışılmıştır.

Yukarıda bahsedilen yöntem ve teknikler ışığında gerçekleştirdiğimiz çalışmanın saha kısmından ise bahsedecek olursak; Çalışma, nitel araştırma yöntemi kullanılarak bir saha çalışmasına dayanmaktadır. Böylece araştırmanın teorik arka planı için daha sağlam bir zemin oluşturulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın evrenini İstanbul ili oluşturmuş ve İstanbul'da lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencileriyle "memleket imgesi"nin kimlik inşasına olan etkileri anlamaya çalışılmıştır. Araştırma için hazırlanan form üç kısımdan oluşmuş olup bu kısımlar şu şekildedir: Olgusal (6 soru) sorular, memleket (7 soru) soruları ve kimlik (10) sorularıdır. Yarı-yapılandırılmış görüşme formunda toplamda 23 soru yer almıştır ve görüşmecilere yöneltilmiştir. Nitel araştırma tekniklerinden ise derinlemesine görüşme (mülakat) tekniği kullanılmış olup, örneklem grubunun seçiminde de kartopu- zincirleme tekniğine başvurulmuştur. Planlı olmayan iki görüşmeci ile de odak grup görüşmesi –odak görüşme için sayı yetersiz olmuş olsa da- yapılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler deşifre edilip görüşmecilerle görüşmenin deşifresi paylaşılmış gerekli gördükleri düzeltmeleri ve eklemeleri yapmaları istenmiştir. Daha sonra görüşmecilerden formların yeni hali istenmiş ve saha kısmı için veriler analiz edilmeye başlanmıştır.

Ayrıca araştırma sahası olarak İstanbul ilinin seçilmiş olmasının bir diğer nedeni İstanbul'da ikamet ediyor oluşum ve İstanbul ilinin kitlesel olarak etnik kimliklerden Kürt kimliğine sahip bireylerin yoğun olarak yaşadığı il olduğundan ileri gelmektedir. Aynı zamanda bu kadar büyük bir etnik grubun bilim alanındaki araştırmalara daha fazla konu olması gerektiğini ve aydınlatılmaya ihtiyaç duyulan birçok boyutunun olduğunu düşünmemizden dolayıdır.

Araştırma sahasına toplamda 20 görüşmeci dâhil edilmiş ve araştırma için bu sayı yeterli görülmüştür. Ayrıca araştırma grubunu oluşturan bireylerin seçimi bilinçli olarak yapılmamıştır. 17 görüşmeci ile görüşmeler yüz yüze yapılırken 3

görüşmeciyle mail üzerinden (zaman vb. nedeniyle) iletişim kurulmuştur. Esasında bu mail ve yüz yüze görüşme oranları 15 (yüz yüze)'e, 5 (mail) iken iki görüşmecinin sorulara verdiği cevaplar yeterli bulunmamış ve ikinci bir görüşmenin yapılmasına ve görüşmenin de yüz yüze gerçekleştirilmesine karar verilmiştir. Yüz yüze yapılan görüşmeler ses kaydı yapılarak (görüşmecinin izni ile) görüşmeler kayıt altına alınmış daha sonra deşifresi yapılmıştır. Örneklem grubumuz 7'si erkek, 13'ü kadın görüşmecilerden oluşmaktadır. Görüşmecilerin yaş aralığı ise 18- 29 arasında olmuş, yaş yoğunluğu 20 ile 26 arasında daha sık seyretmiştir.

Genel olarak bakıldığında, Kürtçe konuşan ve Kürt nüfus yoğunluğu olan bölgelerin başında Doğu ve özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesi gelmektedir. Bu bölgeleri kapsayan coğrafya içinde nüfus yoğunluğunu Kürtlerin oluşturduğu toplamda 24 il karşımıza çıkmaktadır. Bu 24 il sırasıyla; Sivas, Malatya, Adıyaman, Gaziantep, Şanlıurfa, Mardin, Kahramanmaraş, Diyarbakır, Elazığ, Tunceli, Erzincan, Bingöl, Batman, Şırnak, Siirt, Bitlis, Muş, Erzurum, Ardahan, Kars, Iğdır, Ağrı, Van ve Hakkâri'dir. Kürt nüfusunun yoğun olarak yaşadığı bu iller arasından İstanbul'a göç etmiş ailelerin çocuklarıyla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmamız Kürt coğrafyasından toplam da 12 ilden gelen ailelerin çocuklarıyla yapılmıştır. Kürt illerden gelen ve araştırmaya konu olan memleketler ise şöyledir: Malatya, Siirt, Bingöl, Ardahan, Muş, Tunceli, Elazığ, Erzincan, Kars, Hakkâri, Ağrı ve Sivas'tır. Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinin farklı şehirlerinden gelen aileler toplam Kürt nüfusun yoğun olarak yaşadığı 24 il içerinde yaklaşık olarak %50'sini oluşturmaktadır.

Toplamda 10 üniversite araştırmaya dâhil edilmiş, bunlardan 4'ü devlet üniversitesi olup diğer 6'sı vakıf üniversitesidir. İstanbul'da ise 13'ü devlet ve 44'ü vakıf olmak üzere toplamda 57 üniversite bulunmaktadır. İstanbul'da bulunan bu üniversite sayıları, Türkiye'deki üniversitelerin %29.61[12] oluştururken İstanbul'daki üniversite

[12]"Üniversite Şehri İstanbul," erişim tarihi Ocak 28, 2020, http://www.istanbul.gov.tr/universite-sehri-istanbul.

sayısı ile araştırmamıza dâhil edilen üniversite sayısının oranı yaklaşık %22'sini oluşturmaktadır.

Araştırmaya katılan görüşmecilerin 12'si devlet üniversitelerinde okurken 8'si vakıf üniversitelerinde okuyan öğrencilerden oluşmaktadır. Bu seçimler planlı olarak yapılmamış ulaşılan görüşmeciler vasıtasıyla diğer görüşmecilere ulaşılmaya çalışılmıştır. Kesintiye uğrayan kartopu örneklem yöntemi başka bireyler üzerinden tekrar sağlanmaya çalışılmış ve toplamda 20 görüşmeye ulaşılarak saha kısmı için uygun görülen görüşmeci sayısına ulaşılmıştır.

Çalışmanın kavramsal çerçevesi altı ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm etnisite, etnik gruplar ve etnik kimlik Anthony Smith, Steve Fenton ve Fredrik Barth'ın metinlerinden de yola çıkarak kavramların geçmişten günümüze genel seyri tartışmaya açılmıştır. İkinci bölüm kent (İstanbul) ve bir etnik grup olarak Kürt kimliği hakkında bir giriş yapılmıştır. Üçüncü bölüm de ise bellek- kimlik ilişkisini irdelerken dördüncü bölüm de kuşak, mekân ve kimlik arasında bir tartışmayı konu almaktadır. Beşinci bölüm, dil, kültür ve kimlik ilişkisine odaklanmıştır. Son bölüm ise memleket ve kimlik arasındaki ilişkiye değinmektedir.

Araştırmanın saha kısmı ise yedi ara başlıktan oluşmaktadır. Sahadan alınan veriler analiz edildiğinde bu yedi başlık etrafında toparlanmaya çalışılmıştır. Birinci ara başlık görüşmecilerin ailelerinin memleketten göç süreçleri ve nedenlerine odaklanmaktadır. İkinci ara başlıkta, anne, baba ve diğer aile bireylerinin aktarımlarında "memleket" olgusu yer almaktadır. Üçüncü ara başlıkta bireylerin kimlik inşa süreçlerinde memleketlerinin rolüne değinmiş, dördüncü ara başlıkta da üniversite eğitiminin ve ortamının kimlik inşasına olan etki/ etkileri anlamaya çalışılmıştır. Beşinci ara başlık bireylerin memleket tahayyüllerine odaklanmıştır. Altıncı ara başlık kimlik pratiklerine değinmekte; bu pratikler bireylerin memleket dernekleriyle olan ilişkileri ve dil ilişkisi bağlamında iki kısma ayrılarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Son ve yedinci ara başlığımız olan bireylerin memleketi görememe ve görme arzularına yer verilmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölüm çalışmamızın altı ana konusu olan "bellek", "kuşak", "kültür", "etnisite", "kimlik", ve "memleket" hakkında teorik tartışmayı içerecek; bu kavramlar üzerinden ilerlenerek araştırmanın kavramsal çerçevesi verilmeye çalışılacaktır. Böylece araştırmamızın kütüphane ayağı olan kavramsal çerçeve ile araştırmanın saha kısmı için zemin hazırlanmış olacak ve alanda yapılan araştırma ile daha da pekişecektir.

2. 1. Etnisite, Etnik Grup ve Etnik Kimlik

Etnisite sözcüğü ilk olarak 14. yüzyılın ikinci yarısında "*pagan*" anlamında kullanılmaya başlanmış, köken olarak da Latince "*ethnicus*", Eski Yunanca "*ethnikos*" sözcüklerinden gelmektedir. "*Ethnos*" kavramı ise "birlikte yaşayan insanlar topluluğu" anlamına gelmekte lakin kavram bu aşamadayken belirli bir kan, kültür veya aidiyete vurgu yapmamaktadır. Bugün kullandığımız anlamda etnisite kavramı uzun bir zaman boyunca kendini bulamamıştır. Eski Yunancadaki anlamına yaklaşması yani "bir ulus ya da ırka" atıf yapması, bugün kullandığımız anlama yaklaşması için de 1851 yılını beklemiştir. 1935 yılında "farklı kültürel gruplar" ve 1945 yılında "ırksal, kültürel ve ulusal bir azınlık grubunu" tanımlamak üzere kullanılmaya başlanmıştır. [13] Ayça Kurtoğlu *Hemşehrilik ve Şehirde Siyaset: Keçiören Örneği* adlı kitabının kavramlar ve teorik kısmında ise etnik, sözcüğünün etimolojik olarak Eski Yunanca'dan (*ethnos*) geldiğini belirtmiş ve "*budun bakımından kavmi*" şeklinde tanımlandığını belirtmiştir. Etnik sözcüğünün tanımı "*kavimle ilgili, budunsal, kavmi*" olarak verilmiş ve kavim, ulus ve budun sözcüklerinin etnikle ilgisi olduğu belirtilmiştir.[14]

Etnisite ile ilgili tartışmaların büyük bir çoğunluğu ulus, milliyetçilik, ulus- devlet kavramları çerçevesinde ilerlemiş ve bu kavramlarla girdiği tartışmalar ve bu

[13] "Ethnic Maddesi," erişim tarihi Ocak 26, 2020, https://www.etymonline.com/search?q=ethnic+maddaesi.
[14] Ayça Kurtoğlu, *Hemşehrilik ve Şehirde Siyaset: Keçiören Örneği* (İstanbul: İletişim, 2004), 45- 46.

kavramlarla olan ilişkisi ile birlikte gelişme kaydetmiştir. Etnik kökene gönderme yapmak ve etnik grupların kültürünü buradan hareketle inşa etmek ulus olmak ya da ulus olabilmenin düşünsel anlamdaki zemini için hayal edilmiştir. Bu tartışmalarda önemli olarak görülen bir diğer mesele ise "dil olgusu" dur. Dil meselesi birincil öneme sahip bir olgu olma özelliğini taşımaktadır. Çünkü "milli ruhu", duyguyu, düşünceyi ancak "dil"in sağlayabileceğine inanılmıştır. Herder'e göre dilden önce insandan bahsetmek mümkün değildir ve insanı insan yapan dilin ta kendisidir. Bu yüzden "ortak bir dil" konuşan insanlar, ulus olmanın ilk koşulunu sağlamakla beraber ulus olmamın da en önemli vasfını sağlamış olurlar.

Max Weber, "The Origins of Ethnic Groups" ta etnisite kavramını, öznel bir kan, ortak bir soy ve akrabalık algısı temelinde tanımlanabilecek toplumsal kategoriler olarak açıklar.[15] Şener Aktürk de burada önemli olanın kan- soy- akrabalık bağlarının gerçek olup olmamasından ziyade bireylerin kendilerini veya "öteki"lerini belli bir etnik kategoriye mensup olduklarına duydukları inançta olabileceğini vurgulamıştır.[16]

Yukarıda verilen bilgiler ışığında milliyetçilik düşüncesi 18. yüzyılının sonlarına ve 19. yüzyılın Avrupa'sında kuramsal tartışmalara konu olmaya başlamış ve bu süreçte Batı'da milliyetçilik yazınında national (ulusal/ milli), nationalism (ulusçuluk/ milliyetçilik), nationality (yurttaşlık/ vatandaşlık), ethnicity (etnisite), ethnic community (etnik topluluk/ cemaat), ethno- nationalism (ulusçuluk/ milliyetçilik) akademik dünyada literatüre giren kavramlar olmuştur.[17]

Kimlik kavramı çeşitli disiplinlerde kullanılarak mesela Sokrates'in "Kendini tanı!" sından başlayarak daha sonra Psikoloji biliminde özellikle Sigmund Freud'ta öncelikli sorun olarak tartışılmış daha sonra da sosyal bilimler alanında oldukça derin tartışmalara sahne olacak bir kavram olma yolunda ilerlemeye başlamıştır. "Kimlik"

---

[15]Şener Aktürk, "Türkiye Siyasetinde Etnik Hareketler: 1920- 2007," *Doğu- Batı Yayınları* 44 (2008): 43.
[16]Aktürk, "Türkiye Siyasetinde Etnik Hareketler," 43.
[17]Şükrü Aslan, Sibel Yardımcı, Murat Arpacı ve Öykü Gürpınar, *Türkiye'nin Etnik Coğrafyası 1927-1965 Ana Dil Haritası* (İstanbul: MSGSÜ Yayınları, 2015), 18.

kavramı bugünlerde insanın dinsel, etnik, ulusal ya da başka kimliksel adlandırmalarda neredeyse her disiplinin tartıştığı, tartışmak zorunda kaldığı, tartışılmasının zorunlu olduğu bir kavram olmuştur.

İdentity kelimesi Latince kökenli olup *idem*'den türetilmiştir. Kelime özdeşliği, aynılığı ifade etmektedir. Kılıçbay'a göre *identity* kavramının tercih kümesinin içinde bir aidiyetin, mensubiyetin ve genellikle aynılığın göstergesi olarak belirmektedir.[18]

Akademik yazında bilinen en önemli isimlerden biri olan ve *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması* adlı kitabın da yazarı olan Benedict Anderson, ulusların hayal edilmiş topluluklar olduğunu söyler. Ulusu oluşturan üyelerin diğer ulus üyelerini tanımayacağını, karşılaşmaların bile olmayacağını fakat yine de her üyenin zihninde birlikte olabileceklerine dair tahayyülün olabileceğine vurgu yaparak hayal etme biçimlerine dair düşüncelerini ve iddialarını tartışma konusu yapmaktadır.[19] Başka bir değişle, ulus- devlet sınırlarında yaşayan "ben" hayali olan "biz"e bağlılık duymakta, "ben" ve "biz" bütünleşebilmektedir. Bu hayali bağın zihinlerde kurgulanması, inşa edilmesi ve yaşamaya devam ettirilmesi göç etmiş bir grubun üyelerinde hem aile tarafından aktarılan bellekte (hikâyeler, anılar, yaşanmışlıklar, törenler, ritüeller vb.) hem de memleket derneklerinin faaliyetleri ve grup üyelerini bir araya getirmesiyle sürdürülebilir. Tüm bu aktarılan bellek bireylerin kimlik inşasına da ışık tutmaktadır.

Etnisite kavramının 20. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde ise daha kapsamlı tartışmalara sahne olduğunu görmekteyiz. Son yıllarda etnisite ve kimlik politikaları hakkında ortaya atılan düşünceler, özellikle sosyalist çevrelerde oldukça önemli seviyelere ulaşabilmeyi başarmış -fakat halen karanlıkta kalmış, gün yüzü görmemiş tarafları olan- teorik ve pratik düzeyde birçok tartışmaya konu olmuş ve etnisite alanında önemli sayılabilecek "ürünler" ortaya çıkmaya başlamıştır. Yukarıda

[18]Mehmet Ali Kılıçbay, "Kimlikler Okyanusu," *Doğu- Batı Dergisi* 23 (2007): 155- 156.

[19]Benedict Anderson, *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve* Yayılması, Çev. İskender Savaşır (İstanbul: Metis Yayınları, 2014), 37- 51.

bahsedilen çalışmaların yapılmasında öne çıkan önemli isimlerinden bazıları, Anthony Smith, Steve Fenton ve Frederik Barth'dır. Şimdi sırasıyla bu isimlerin çalışmalarına değinilecek ve araştırmamıza da zemin hazırlanacaktır.

Anthony Smith'e göre İngilizce literatür de etnik grup ve toplulukları karşılayacak bir terimin olmadığını, belirsiz bir terim olan "halk" kavramının bazen önerildiğini belirtmektedir. Etnisite sözcüğü çalışmanın başında da belirtildiği gibi Hristiyanlar ve Yahudiler hariç bütün milliyetçi gruplar anlamına gelen "*pagan (ta ethne)*" kavramıyla karşılanmıştır. Daha sonra kültürel farklılıkları ifade etmek amacıyla "*ethnos*" kavramının kullanıldığını görüyoruz. Bu anlama yakın olan kullanımı ise Fransızca "*ethnie*" teriminde buluyoruz. Terim grupların kültürel farklılıklarına yapılan vurguyu belirtmeye başlar. Bu bağlamda kültürel farklılıkların algılanmasında bir grubu diğer gruplardan ayırma ve hem kendi gruplarını hem de "öteki" grupları ayırma sağlanmış ve bu tanımlamalarla birlikte gruba bir kimlik kazandırılmış olur. Lakin bu durumun ne kadar "öznel" olduğu yani nereye kadar "nesnel" bir gerçeklikten ziyade ortak etnisite kavrayışıyla ilgilenileceği ise tartışmalı bir konudur. Kadınlar ve erkekler koşullarını sağladıkları gruplarda bir araya geldiklerinde kendi kolektif deneyimlerini açıklayıp yorumlayarak zaman içinde deneyimlerini ve etkileşimlerine göre değişecek olan gelecek kuşaklara aktarılır. Bir *ethnie*nin özellikleri, uzak köklerinde olsa bile algılardan bağımsız olarak, bir üyesi için bağlayıcı ya da dışsal nitelik taşır.[20]

Smith, etnisitenin boyutlarının olduğunu ve bu boyutlarla birlikte etnisitenin daha anlaşılır olabileceğini belirtir. Smith'in etnisitenin ilk boyutu olarak, "kolektif ismi" olabileceğini savunur. Etnisitenin bu boyutu tarihsel kayıtlarda bir *ethnie*nin tanımlayıcı işaretidir. İsim, üyelerinin ve dışarıdakilerin düşüncelerinde ve imgelerinde, topluluğun ayırt edici niteliklerine ve özelliklerine ilişkin imgeleri bir araya getirir. Fakat belli oluşum sürecinde bulunan *ethnie*ler isimsiz de olabilir. Bunun örneği ise Yugoslavya'da yaşanmıştır. Bosnalı Müslümanlar, Yugoslavya

[20]Anthony Smith, *Ulusların Etnik Kökeni*, Çev. Sonay Bayramoğlu ve Hülya Kendir (Ankara: Dost Yayınları, 2002), 45- 46.

sayımında etnik bir grubu belirtmek yerine (doğup büyüdükleri yer ile tanımlamayarak) dinsel kökenlere referansla kendi kimliklerini tanımlayarak "Müslüman" kavramını kullanmayı tercih etmişlerdir.[21]

Etnisitenin bir diğer boyutunu ise Smith, "ortak bir soy miti" olarak açıklar. Etnisitenin birçok açıdan *sine qua non*, yani üyeleri için etnik bağların ve duygudaşlığın temelini oluşturan anlamlar birleşiminin anahtar unsurları yaradılışa ve soya ilişkin mitler olduğunu belirtir. Smith, burada soyla değil, ortak atalara ve kökenlere yüklenmiş anlamlarla ilgilendiğini, bir soy mitinin benzerliğe ve aidiyete ilişkin sorulara yanıt vermeye çalıştığını vurgular.[22]

Smith'e göre, etnisitenin bir diğer boyutu "ortak tarih"tir. Eğer topluluklarda paylaşılan bir bellek, ortak bir geçmiş üzerine kurulamamışsa *ethnie* hiçbir şeydir. Ortak bir tarihsel anlayış birbirini izleyen kuşaklarda ortak birikime eklenerek deneyimlerle birleşir. Ayrıca Smith, birbirini takip eden gündelik yaşantılar yoluyla sonraki kuşaklara kendi deneyimlerinin ortak tarihselliğini aktaracakları bir nüfusu da tanımlar. Bu bağlamda "tarih" bir hikâye anlatmalıdır ve bu hikâye memnuniyet vermeli ve tatmin etmelidir. Ayrıca anlatılan hikâye topluluğun elindeki değerleri somutlaştırarak onun klişelerine de uygun olmalıdır.[23] Ortak geçmiş anlatılarıyla bireyler üyesi oldukları gruplara aidiyet hissedebilir ve aktarılan ortak tarih ile birlikte gelecek kuşaklara aktarımı yapılarak bu tarihten kopmaları engellenmiş olur.

Etnisitenin bir diğer boyutu olan "özel ortak kültür"ü ise Smith, ortak bellek ve soy mitlerinin ötesinde, *ethnie* hem topluluğu oluşturan üyelerinin birbirlerine bağlanmasına hem de onları "öteki" lerden ayırmaya yarayan bir veya daha fazla "kültür" unsurunu birbirinden ayırır. Bir *ethnie*nin üyeleri, *ethnie*nin dışında kalanlardan farklı oldukları kültürel ayırt edici nitelikler içinde benzer ve aynı olabilirler. Ayırt edici ve en çok paylaşılan niteliklerin din ve dil olduğunu

[21]Smith, *Ulusların Etnik Kökeni*, 47- 48.
[22]Smith, *Ulusların Etnik Kökeni*, 48- 49.
[23]Smith, *Ulusların Etnik Kökeni*, 50- 51.

vurgulayarak gelenek, görenek, folklor, mimari, giyim, beslenme, müzik, sanat gibi alanlar da daha çok farklılıklar oluşturabileceğidir.[24]

Etnisitenin bir diğer boyutu olarak Smith, "belli bir teritorya ile özdeşleşme" olarak açıklar. Smith'in etnisitenin bir boyutu olarak açıkladığı "belli bir teritorya (toprak parçası) ile özdeşleştirme" çalışmamızın ana kavramlarından biri olduğundan "Memleket (veya Teritorya)" kısmında detaylandırılacağından dolayı burada etnisitenin bir boyutu olduğunu söyleyerek bırakacağız.

Smith son olarak etnisitenin bir diğer boyutu olan "dayanışma duygusu"nu açıklar. Smith, kurduğu terminolojide bir *ethnie*nin sadece ortak bir isim, soy miti, tarih, kültür ve teritoryal birleşme ile bir araya gelen bir "halk" kategorisi değildir. Ayrıca topluluklar belirli bir kimlik ve dayanışma duygusunu da oluştururlar. Bu nedenle bir etnik topluluğun ya da *ethnie*nin nitelenebilmesi için sıkıntılı ve tehlikeli zamanlarda topluluk içindeki sınıfa, gruba ve bölgeye dayanan bölünmelerin üstesinden gelebilmek için güçlü bir aidiyet hissine ve etkin bir dayanışma duygusuna dayanmalıdır.[25]

Yukarıda yürütülen tartışma zemininde *ethnie* (etnik topluluklar)'yi kolektif bir isim, ortak soy miti, tarih ve kültür ile birlikte teritorya ile özdeşleşen ve dayanışma duygusu içinde olan insan nüfusu olarak tanımlayabiliriz. Ortak bir anavatanı olan, aynı kökenden geldiklerine dair ortak bir inanışı olan, çoğunlukla ortak bir kültür ve dille konuşan grup "etnik grup" olarak tanımlanabilir. Smith'in etnisiteyi tartıştığı temelde üzerinde durduğu iki ana unsur söz konusudur: Bunlar; dil ve coğrafyadır. Dil tek başına olmasa bile, etnisitenin ana ayırt edici özelliğini oluşturur. Aynı zamanda bu etnik toplulukları bölen bir nitelikte taşır. Buna karşılık coğrafya yani teritorya etnik gruplar için önemli bir tanımlayıcı özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Etnik grupların teritorya ile bağları vardır ve bu bağ illa ikamet etmekle olmayabilir güçlü bir bellek üzerinden de işleyebilir.

---

[24]Smith, *Ulusların Etnik Kökeni*, 51.
[25]Smith, *Ulusların Etnik Kökeni*, 55- 56.

Etnisite kavramıyla alakalı olarak kapsamlı tartışmalara imzasını atan bir diğer isim de yukarıda adı zikredilen Steve Fenton'dur. Fenton, 'ırk' ve 'etnik' sözcükleri arasındaki farklılıkları ortaya koyar. Fenton'a göre 'ırk' ve 'etnik' terimleri sadece sosyal bilim alanına ait terimler değil, günlük konuşmalarımızda ve tanımlamalarımızda da kullandığımız aşina olduğumuz terimler haline gelmiştir. Tarihsel kullanımı ve insanlığın temelden farklı "türlere" ayrıldığını savunan ama bugün itibariyle itibarını yitirmiş teoriler, 'ırk' terimini fiziksel veya görünür farklılıklarla ilişkilendirilmektedir. 'Irk' kavramı, biyolojik açıdan farklılıklara işaret ederken, 'etnik' veya 'etnik gruplar' kültürel farklılıklara atıf yapmaktadır. Fenton'a göre kültürel farklılık, her şeyden önce, gerçek veya yaygın bir biçimde algılanan ortak bir soy, ayırıcı dil özellikleri ve ulusal ya da bölgesel köken ile irtibatlıdır.[26]

Fenton, "ırkları" sosyolojik kuramda ve kavramsallaştırmada analitik bir terim olarak görmeyi reddederek "etnik" teriminin sosyolojide analitik açıdan daha kullanışlı olma iddiasının daha fazla olduğuna vurgu yaparak "etnik" teriminin "ırk" teriminde olduğu gibi itibarını kaybetmiş bir bilimin ve kötü niyetli uygulamaların çağrışımlarıyla yüklü bir geçmişi olmadığını savunur. Fakat aynı zamanda "ırk" fikrini barındıran bir söylemin sağduyulu düşüncede ve sosyal ilişkilerin düzenlenmesinde de güçlü bir etkiye sahip olduğu gerçeğini göz ardı edemez.[27]

Fenton'a göre eğer "etnik" kavramının ağırlık merkezi soy, kültür ve dil ise soy ve soya dair inanışların gerçek sosyolojik değerlerinin olduğunu, hem yerel hem de küresel ölçekte yaşanan şekli ile kültürel farklılığın hayatın gerçek yüzü olduğunu ve hem dil kullanımına ait gerçek bir dağılımın varlığını hem de dil farklılığına atfedilen sosyal anlamları aynı anda gözlemleyebileceğimiz açıktır.[28] Fenton, "etnik grup" kavramının bireyin kendisini kendisi gibi olan diğerlerinden biri olarak görmesini sağlayan sosyal kolektif kimlik oluşuma karşılık geldiğini diğer tüm etnik grup yorumcularının kabul ettiği gibi kabul etmektedir. Etnisitenin hayat kazanabilmesi için soy, kültür ve dil farklılıklarının sosyal davranışlarda harekete geçmesi gerekir.

[26]Steve Fenton, *Etnisite*, Çev. Nihat Şad (Ankara: Phoneix Yayınları, 2001), 5.
[27]Fenton, *Etnisite*, 5- 6.
[28]Fenton, *Etnisite*, 8.

İnsanlar, konuşma şekillerinden, sürdürülen geleneklerden, yaşam tarzından, nesillerdir devam eden sürekliliklerden ötürü "farklı olduklarını" söylerler veya bilirler.[29]

Fenton, etnik kimlikleri, değişmeye, yeniden tanımlanmaya ve doğruluğu tartışılmaya mahkûm soy, kültür ve dil gibi özelliklerin etrafında tartışılmakta olduğunu ifade eder. Etnisite daha çok "sosyal bir süreç" olarak, insanların, kolektif veya bireysel olarak sosyal hayatlarının etrafına çektikleri hareketli sınırlar ve kimlikler olarak algılamamız gerektiğini vurgular.[30] Sosyal bir olgu olarak etnisitenin, hem etnisitenin ifade ediliş şekliyle, hem de taşıdığı sosyal önemin mühim unsurunu oluşturan sosyal, siyasal ve ekonomik yapılarla içi içe olduğunu ayrıca eylemin bağlamına bağlı olarak yoğunluk ve önem açısından farklılıklar gösterebileceğini de aynı zamanda vurgulanır.[31]

Fenton'da, etnik grupların sınırları –belli bir dilin, dinin veya genel biçimde "kültürün" taşıyıcısı olarak- sembolik olarak temsil edilir. Ayrıca bu sınırlar güç ve refah yapıları içinde maddi olarak da belirlenmiştir. Bu mana da etnisite, maddi ve sembolik oluşuma sahip bir yapı biçiminde, bireysel aktörlerin menzillerin ötesinde sistematik bir özellik ve bireysel eylemin de bir boyutu, bir uzantısı olarak görülmelidir.[32]

Sonuç itibariyle etnisite soya, kültüre ve dile dayalı bazen uysal ve bazen de zorlayıcı karakterli bir grup kimliğidir. Etnik kimlikler koşullar değiştikçe şekil ve içerik olarak değişmeye uğrarlar. Fakat yine de etnik değerler sadece inşa veya kurgulanmış olgular değillerdir. Etnisite hem bir dizi değişen etiketler ve taleplerle sosyal açıdan inşa edilmiş hem de sosyal örgütlenme şekilleri ve sosyal bağlarla dolu bir sistemde sosyal olarak temellenmiştir.[33] Etnik değerler soy, kültür ve dile

[29]Fenton, *Etnisite*, 9.
[30]Fenton, *Etnisite*, 14.
[31]Fenton, *Etnisite*, 30.
[32]Fenton, *Etnisite*, 35.
[33]Fenton, *Etnisite*, 34.

dayandığından sadece kurgulanmış değerler değil aynı zamanda somut olarak varlığını devam ettiren değerlerdir de.

Bu alanda çalışmamız için önemli olarak görülen bir diğer isim ise Fredrik Barth'tır. Barth, etnik grupların toplumsal olarak nasıl tasarlandıklarını ve sınırlılıklarını nasıl korudukları ile ilgili araştırmalar yapmıştır. Barth, etnisiteyi kimliğin vazgeçilemeyen zorunlu bir bileşeni olarak tanımlamaktadır.

Barth'a göre geleneksel antropolojik düşüncenin kültürel etkileşim ve değişimin sürekli olmadığını, "ortak bir kültür" etrafında bir araya gelmiş bireylerin, kendilerini farklı kültürlerden olan bireylerden ayırdıklarını öne sürmüştür. Kültürün insan davranışlarının tanımlanmasında önemli bir unsur olduğu kanaatine varılırsa şayet, dünyada kültürel açıdan birbirinden farklı etnik grupların olduğunu söylemenin yanlış olmayacağını söyler. Şu zamana kadar kültürler arasındaki farklılıklara ve kültürlerin tarihsel oluşumlarına değinildiğini, ancak bu kültürler arasındaki sınırların nasıl oluştuğu konusunda hemen hemen hiç tartışmanın yapılmadığını ve tartışmaya konu edilmediğini ifade eder. Barth'a göre etnik gruplar arasında kişisel ve toplumsal alışverişler olsa bile sınırlar kalıcıdır. Başka bir ifade ile etnik gruplar arasında oluşan sınırların karşılıklı iletişim, bilgi alışverişi ve ilişki eksikliğine bağlı olduğu da iddia edilemez. Sınırların varlığı, dışlama ve dâhil etme süreçleriyle ilintilidir.[34]

Barth'a göre, etnik gruplar, "sosyal aktörlerin içinde yaşadıkları gruplara ilişkin yaptıkları tanımlamalar sonucunda oluşan toplumsal kategoriler"dir. Ayrıca bir etnik grubun tanımlanmasında: 1. Biyolojik olarak kendi varlığını sürdürebilen, 2. Açık bir şekilde ortak bazı temel kültürel değerlere sahip olan, 3. Karşılıklı etkileşim ve iletişimin olduğu bir alan yaratan, 4. Kendisi ve diğer etnik gruplara ait bireyler tarafından bir etnik gruba aidiyetle tanımlanan insanlardan oluşan toplumsal kategorilere etnik grup adı verilir.[35] Tarih, toplumsal ve kültürel açıdan birbirinden

[34]Fredrik Barth, *Etnik Gruplar ve Sınırları*, Çev. Ayhan Kaya ve Seda Gürkan (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2001), 11- 12.
[35]Barth, *Etnik Gruplar*, 13.

farklı halklar oluşturmuş ve halklar da kendi içlerinde yalıtılmış birer adacık görünümünü almıştır.[36]

Barth'a göre, etnik gruplarda öncelikli olarak önem verilenin "ortak bir kültür" paylaşımı olduğunu ama etnik grup oluşum sürecinde bu özelliğin belirleyici bir unsur olmadığını bu oluşumun bir ürünü olarak algılanması gerektiğini vurgular. Bir kimsenin "ortak kültürü" bir etnik grubun belirleyici temel unsuru olarak değerlendirmesinin bazı beklenmedik sorunlara yol açabileceğini ve bu sorunların da iki açıdan ön yargılı sonuçlara ulaşılmasına neden olacağını belirtir. 1. Etnik grupların tarihsel sürekliliği, 2. Etnik grupların tasarımını belirleyen etmenlerin yeri.[37]

Herhangi bir etnik grup, aynı şekilde farklı çevresel faktörlerle karşılaştığında farklı yaşama biçimleri ve davranış kalıpları geliştirebilir; öte yandan farklı coğrafyalar üzerinde yaşayan ve aynı etnik grubun üyesi olan sosyal bireylerin oluşturdukları davranış kalıplarında önemli değişiklikler gösterebilecektir.[38] Söz gelimi İstanbul'da yaşayan bireylerin ve İstanbul'a göç etmiş ailelerin davranış kalıplarıyla göç etmemiş ve halen memlekette yaşayan bireylerin davranış kalıpları arasında farklar söz konusu olacaktır. Hatta bu farklar belirgin olarak yaşanacaktır. Buna örnek olarak araştırmamızın saha kısmında bir görüşmecinin aktardığı üzere İstanbul'da yaşayan bireyler tarafından "köylü" ve memlekette yaşayan akrabaları tarafında da "metropol conconu" olarak tanımlanması verilebilir. Bu yüzden farklı çevresel koşullar altında yaşayan bireylerin geliştirdikleri davranış kalıplarından hareketle bu toplulukların farklı kültürlerden geldiklerini söylemek hatalı olabilir. Çünkü etnik grup gelip yerleştiği mekânın çevresel koşullarına göre şekil alarak değişip dönüşebilir ve farklı bir hale gelebilir.

Barth'ın yukarıda zikrettiğimiz etnik grup tanımlamasından sonuncusuna atıfla bir etnik grubun kendisini etnik grup olarak tanımlaması ve "öteki"ler tarafından da aynı

[36]Barth, *Etnik Gruplar*, 14.
[37]Barth, *Etnik Gruplar*, 14.
[38]Barth, *Etnik* Gruplar, 15.

şekilde tanımlanmasına karşılık gelir. Etnik grubun kendini tanımlaması ise genelde kimlik düzeyinde olmakta; bu kimlik tasarımının temel bileşenleri ise kökler ve geçmiştir. Etnik sınıflandırma sürecinde ilk kültürel farklılıklar dikkate alınsa bile etnik kimlikle kültürel farklılıklar ve benzerlikler arasında doğrudan bir bağ olduğunu söylemek hatalı olacaktır.[39]

Barth'a göre bir gruba aidiyet, bireyin kendini ve "diğerleri"ni aidiyetten kaynaklanan kimliğin gerektirdiği standartlar çerçevesinde tanımlamasını gerektirir. Etnik gruplar, değişik sosyo- kültürel sistemlerce farklı şekillerde tanımlanabilecek örgütsel yapıların ortaya çıkmasına neden olurlar. Ortaya çıkan örgütsel yapılar, toplumsal davranış kalıplarıyla ilişkili olabileceği gibi bu ilişki kurulamaya da bilmektedir. Etnik grupların sınırlarını belirleyen kültürel unsurlar zamanla değişebilir. Grup üyelerinin kimliklerini ve grubun örgütsel yapısını belirleyen kültürel unsurlar da değişebilir. Etnik gruba aidiyeti belirleyen unsurlar ise toplumsal süreçte oluşan farklılıklardır.[40] Burada önemli olan bireyin kendini nasıl ve hangi unsurlarla tanımladığıdır. Etnik grup, inandırıcı bir öz, ortak bir kök ve geçmiş inancı ve toplumsal etkileşimlerin belirlemeleriyle aidiyete dönüşebilmektedir.[41]

Barth'a göre çok- etnili sosyal sistemlerde, etnik gruplar arasındaki kültürel farklılıklar ile tanımlamak ve etnik gruplara özgü kültürel farklılıkları mutlak kılabilmek için etnik sınırların varlığının sürdürülmesine çaba gösterilmeli; böylece gruplar bir arada yaşamayı sürdürebilir ve etnik gruplar bu doğal ortamın bir parçası olarak davranabilirler.[42] Bireyler kendini etnik gruplarının bir parçası gibi hissetmeli ve etnik grubun dışındakiler tarafından da kendini tanımladığı gibi tanınabilmelidir.

Etnik ya da toplumsal kimlikler, entelektüel olsun/ olmasın bütün belirli kitleler kendi kökenlerinin peşine düşmüşlerdir. [43] Özellikle son yıllardaki soy

---

[39]Barth, *Etnik Gruplar*, 16.
[40]Barth, *Etnik Gruplar*, 17- 18.
[41]Nurdan Türker, *Vatanım Yok Memleketin Var, İstanbul Rumları: Mekân- Bellek- Ritüel* (İstanbul: İletişim, 2015), 111.
[42]Barth, *Etnik Gruplar*, 22.
[43]Pierre Nora, *Hafıza Mekânları*, Çev. Mehmet Emin Özcan (Ankara: Dost Kitabevi, 2006), 27.

araştırmalarının artışı grupların, toplumların kendi kökenlerine olan meraklarından ileri gelmektedir.

“Kimlik” ve “aidiyet” kavramlarına baktığımızda bu iki kavramın iç içe geçmiş ve birbirini bütünleyen iki kavram olduğunu görürüz. Bireysel anlamda bir kimliğin oluşmasında ve ortaya çıkmasında; kişinin kendini ait hissettiği milliyet bağı, içerisinde olduğu/ bulunduğu toplumsal gruplar, algılarını ve yaşam biçimini şekillendiren kültürel ve sosyal çevresi, dini inançları etkili olmaktadır. Kişinin aidiyetiyle alakalı olan bu unsurlar, kişinin neye, nereye, nasıl aidiyet oluşturduğuna dair fikir verirken aslında kim olduğunun da cevabını içermektedir. Bundan dolayı kişinin aidiyet bağı, kendini tarif ettiği biçimiyle bireysel kimliğinin oluşmasında oldukça önemlidir. Ayrıca, kişinin bireysel kimliğini tanımlamasında kim olduğunun vurgusunu yaparken, ayrıca kim olmadığını söylemektedir. Yani kendi kimlik oluşumunu başkası (öteki) üzerinden inşa etmekte ve kurgulamaktadır. Kişi zorunlu olarak kendini “öteki” üzerinden tanımlama yoluna gitmektedir. Bundan dolayı kimlik tanımı zorunlu olarak “öteki” yani kim olmayanı da gerektirmektedir. “Öteki” yani “kim olmayan kişi” de başka bir toplumsal grubu, başka inanca sahip, başka bir ırktan ve dolayısıyla başka bir kültürden gelen, başka bir dayanışma grubunun içinde olan, başka bir teritoryaya aitlik hisseden kişiyi ifade etmektedir. Bu yüzden kimlik kavramının kendisi çoğunlukla “ben” ve “öteki” üzerinden kurulmaya çalışılan gerilimli bir kavram olarak tanımlana gelmektedir. Bizatihi kimliğin tanımlanması da aradaki bu gerilim sonucu olarak giderek zorlaşmakta ve güçleşmektedir. Ayrıca kişiler veya gruplar durumun farkında olarak veya olmayarak, kimlerden olduklarını, kendi kimliklerini tanımlama yoluna gittiklerinde aynı zamanda kimlerden olmadıklarını yani “öteki” olanın kim olduğunu ifadelerinde yer vermektedirler. Bir adım daha ileri giderek, kim olduğumuzun ve kendi kimlik bilincimizin bilgisine “öteki” olmadan varmamız pek olası görünmemektedir. “Öteki” olanın varlığı üzerinden kişi veya gruplar -bunlara kurumlar, devletler vb. de eklenebilir- kendi varlıklarını kurgulamaya başlarlar. Zira birileri bize “sen, sen” demedikçe biz “ben” olduğumuzun farkına bile varmayız ya da varamazdık.

Bireylerin kendilerine ait "kimlik cüzdanı" olarak adlandırılan resmi kayıtlarda kullanılmak üzere, kişiyi bir başkasına benzemez yapan şey olan bu zorunlu belgede; bir soyad, bir ad, fotoğraf, doğum yeri ve tarihi, birtakım fiziksel özellikler ve kişinin aidiyetine dayalı ifadeler yer almakla beraber bir kişinin kimliği resmi kayıtlarda kullanılan ve yazılanlarla sınırlı bir kimlik tanımından çok daha fazlası olan birçok öğeden oluştuğunu söyleyebiliriz. Maalouf bu durumu şu cümlelerle açıklamaktadır:

> "*…Elbette insanların büyük çoğunluğu için dinsel bir geleneğe bağlılık söz konusudur; bir ulusa, bazen iki ulusa; etnik ya da dinsel bir gruba; az ya da çok geniş bir aileye; bir mesleğe; bir kuruma; belli bir sosyal çevreye… Ama liste daha da uzundur, neredeyse sınırsızdır: insan bir eyalete, bir köye, bir mahalleye, bir kabileye, bir spor takımına ya da meslek kuruluşuna, bir arkadaş grubuna, bir sendikaya, bir işletmeye, bir partiye, bir derneğe, bir cemaate, aynı tutkuları, aynı cinsel tercihleri, aynı fiziksel özürleri paylaşan ya da aynı zararlı etkilere maruz kalan bir insan topluluğuna ait olduğunu hissedebilir.*"[44]

Maalouf'un belirttiği gibi bireysel anlamda kimliğin oluşmasında rol oynayan, yukarıda sıralanan tüm aidiyetler aynı anda ve aynı derecede önem taşımazlar, ortaya çıkmazlar ama tabii aidiyet oluşturan bu unsurların da hiçbiri anlamsız da değildir. Her biri tek başına o bireyi tanımlamaya ve bir başkasından ayırmaya yarayan ifadelerdir. Bu ifade biçimlerinin hepsiyle birlikte bireyin kimliği bir bütünlük kazanır.

Bireyler için kimi zaman ulus, kimi zaman dini, kimi zaman da sınıf kimlikleri daha belirgin olarak görülebilir. Etnik aidiyetlerine karşı bir saldırı olduğunu düşündüğünde etnik kimliği, değerler bakımından dini inancına karşı bir saldırı olduğunu düşündüğünde ise dini kimliği daha ağır bastığı durumlar söz konusu olabilir. İnançlarının tehdit altında olduğunu hisseden ve durumun böyle olduğunu düşünenler dilleri ayrı da olsa dinsel aidiyet başat rol oynayarak bir araya gelmeler söz konusu olabilir. Ayrıca tehdit altında görünen şey eğer anadil ve etnik grubun kendisiyse aynı dini paylaşıyor olmalarına rağmen dilleri ayrı olduğu için gruplar, topluluklar ya da bireyler birbirlerinden ayrılabilirler. Belli dönemlerde belli

[44]Amin Maalouf, *Ölümcül Kimlikler*, Çev. Aysel Bora (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017), 16.

aidiyetlerin daha baskın oluyor oluşu belli hiyerarşi oluştursa bile, bu aidiyetler zamana göre başkalaşabilmekte ve davranışlarda farklılıklar oluşturabilmektedir.

Maalouf, kimliğin bir "yamalı bohça" olmadığını gergin bir tuval üzerine çizilen bir desen olduğunu belirtir ve devam eder: "*tek bir aidiyete dokunulmaya görsün, sarsılan bütün bir kişilik olacaktır*"[45] der. Bununla anlatmak istediği, kişinin ne kadar farklı kimliklere sahipmiş (farklı diller, farklı kültürler, farklı aidiyetler tek kişide toplansa bile) gibi görünse de aslında kişinin hepsinin toplamı olduğunu ve kendi ifadesiyle "gergin bir tuval üzerine çizilen bir desen"den oluştuğudur. Bireylerin herhangi bir aidiyetlerine gelen saldırı da bu yüzden topyekûn tüm kişiliğini etkileyecek ve birey buna göre bir pozisyon alacaktır.

Kimlik zannedildiği gibi basit bir kavram değildir. Oldukça karmaşık yönleri, çelişkileri, mücadeleleri, aidiyetleri içinde barından çok yönlü, aktif, dinamik ve değişebilen yapıya sahiptir. Çoğu zaman kimliğin bir mücadele haline getirilmesinin altında ise şu sorunlar görülmektedir: Birincisi tanımlama, ikincisi tanınma problemidir.

Etnisite kavramının tarihsel serüvenine, etnik gruplar ve etnik kimlik kavramlarına ve bu alanda çalışmalar yapmış çeşitli isimlere atıflar yaparak kavramları örmeye çalıştık. Çalışmanın ilerleyen kısmında araştırmamız için önem arz eden bir diğer ana bölümümüz etnik bir grup olan Kürt kimliği açımlanmaya çalışılacaktır.

2. 2. Kent (İstanbul) ve Bir Etnik Grup Olarak Kürt Kimliği

Bu bölümde kent ve özelde İstanbul kenti akabinde de Kürt kimliği çeşitli çalışmalara referanslar verilecek tartışmaya açılacaktır.

Kent, tarımsal olmayan üretimin yapıldığı, çeşitli etnik grupların, farklı inanç ve düşünce sistemlerini savunan insanların bir arada yaşayabildiği heterojen bir yapıya sahip, günümüz insanına daha büyük bir oranda iş ve yerleşim olanakları sunan bir

[45]Maalouf, *Ölümcül* Kimlikler, 26.

yerdir. Aynı zamanda dünyanın en uzak yerlerini kendine doğru çeken, türlü bölgeleri, insanları ve etkinlikleri bir düzenle biçimlendiren, ekonomik, siyasi ve kültürel yaşamın öncüsü ve denetleyicisi konumunda olan bir merkezdir.[46]

İstanbul geçmişten bugüne kadar hareketli ve kozmopolit bir nüfusa sahip bir göç kenti özelliği göstermektedir. 1950 sonrasında İstanbul sadece hızla nüfus kazanmamış aynı zamanda nüfus çeşitliliği de değişime uğramıştır. İstanbul bir taraftan "zorunlu" ve "gönüllü" dış göç ile birlikte Müslüman olmayan nüfusunu kaybetmiş, diğer yandan hem sayısal olarak büyük, hem nitelik olarak da farklı bir iç göçün son durağı haline gelmiştir. Bu dönemdeki gelişmeler kenti dinsel alanda homojenleştirmiş yani Müslümanlaştırmış olsa da karmaşıklığı azaltamamıştır. Fakat bu karışıklığı algılamak ve anlamak kolay olmamış ve kent birçok gerilimin yaşandığı mekân haline gelmiştir.[47] Erder göre, İstanbul'daki kentli nüfusun alışık olmadığı ve alışık olmadıkları için de en çok yadırgadıkları göç "köylü" göçü olmuştur. "Köylülerin" kente gelişleri, yerleşmeleri, konut edinme biçimleri, yaşam tarzları, kültürleri, dilleri ve yaptıkları işler bakımından "eski" kentliler tarafından en çok yadırganan ve "sorun" olarak görülen ve "sorun" olarak gündemi meşgul eden gruplar olmuşlardır. Uzun bir süre kentte yaşanan neredeyse bütün sorunlar "köylü" göçüne ve "köylülerin" kentle bütünleşememelerine bağlanmıştır.[48]

1983 seçimlerinden sonra kent yönetimine seçimle gelen politik kadrolar artık "eski İstanbullu" değillerdi. Aynı zamanda, bu grupların "taşralık" kompleksine de sahip olmadıkları, kendilerini "kökenleriyle" tanımladıkları da gözlemlenmeye başlanmıştı. Bu durum İstanbul'daki toplumsal çeşitlenmenin "kentlilik- köylülük" ekseninden oldukça uzaklaştığını ve artık farklı boyutlar kazandığını gösteriyordu. Bu yeni yöneticiler, kendi misyonlarını "kente gelen hemşehrilerinin sorunlarını çözmek" diye de tanımlamaya başlamışlardı. Alınan kararlar ve yapılan uygulamalar kente yeni gelip yerleşen bu çoğunluğun sorunlarını çözmeye yönelik olmaya

[46]Louis Wirth, "Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme," *20. Yüzyıl Kenti* içinde, Çev. Bülent Duru ve Ayten Alkan (Ankara: İmge, 2002), 78.
[47]Sema Erder, "Nerelisin Hemşerim?," *İstanbul: Küresel ve Yerel Arasında* içinde, Haz. Çağlar Keyder, Çev. Sungur Savran (İstanbul: Metis, 2013), 192.
[48]Erder, "Nerelisin Hemşerim?," 193.

başladı. Bunlara bağlı olarak dikkat çeken başka bir olgu ise, kette kökene dayalı, farklı toplumsal katmanları içeren ve esas olarak güvene ve dayanışmaya dayanan enformel örgütlenmelerin ağırlığının da artmış olmasıdır.[49]

Uzunca bir zamandır yaşanan kitlesel göç süreci İstanbul'da çeşitli dönemlerde ve ülkenin çeşitli bölgelerinden gelen, kente gelirken getirdikleri kültürel özellikleri birbirinden farklı olan birçok grubun yerleşmesine neden olmuştur.[50] Kent, birbirine uzak yerlerden türdeş ve aynı düşünce de olmayan farklı özellikteki insanları, birbirine yardımcı olabilecek biçimde bir araya getiren bir mekândır[51] da aynı zamanda. İstanbul kenti de tarihi boyunca göçlerle büyümüş ve nüfusunun büyük çoğunluğunu "dışarıdan" gelenler tarafından oluşturulmuş olduğunu söyleyebiliriz. İstanbul'un büyük bir kent olma özelliğinden dolayı da birçok etnik kökenden gelen gruplara, topluluklara, kimliklere ev sahipliği yaptığını biliyoruz. Biz de İstanbul'un kitlesel olarak en büyük kimlik gruplarından sadece birini oluşturan Kürt kimliğini araştırmamıza konu ettik. Ayrıca İstanbul'un bir Kürt şehri olduğunu söylesek yanılmış olmayız. Çünkü en fazla Kürt nüfusu içinde barındıran şehirlerden birisidir.

Bu etnik kimlik İstanbul'da birçok etnik grup arasından sadece bir tanesini oluşturmakta ama aynı zamanda Türkiye tarihi açısından da bugüne kadar en çok tartışıla gelen etnik kimlik olma özelliğini de elinde bulundurmaktadır. Kürt kimliği, birçok alanda tartışılmasının, konuşulmasını, tanımlanmasının ve üzerine yorumlar yapılmasının çok zor olduğu zamanları görmüştür. Topyekûn bu etnik grubun inkâr edildiği, dışlandığı bile olmuştur. İstanbul'da var olan diğer etnik kimlikler gibi etnik kimlik olan Kürt kimliği tanınmamış, değer görmemiş, kabul edilmemiştir. Geçmişten günümüze birçok tartışmayı göğüslemek zorunda kalmış/ zorunda bırakılmıştır.

Kürtler, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinin illerinden daha Batı'ya göç ettikçe Cenk Saraçoğlu'nun kavramlaştırdığı gibi "tanıyarak dışlanma"

[49]Erder, "Nerelisin Hemşerim?," 193- 194.
[50]Erder, "Nerelisin Hemşerim?," 197.
[51]Wirth, "Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme," 87.

yaşayabilmektedirler. Saraçoğlu, İzmir'de yaptığı saha çalışmasının verilerinden hareketle üç ortak özellikten bu kavramlaştırmaya gittiğini söyler. Bu üç özellikten birincisi, sahanın Kürtleri ayrı bir "halk" ve "topluluk" olarak tanıdıklarını söylemesidir. İkinci özellik, Kürtlerin, cahil, bölücü, kent hayatını mahveden, haksız kazanç sağlayan ve işgalci olduklarını düşünenler ve üçüncüsü ise gündelik hayatta karşılaştıkları Kürt göçmenlerle olan yüzeysel ilişkilerden ve deneyimlerinden yukarıda sayılan olumsuz söylemleri çıkarttıklarını söylemeleridir.[52]

Hamza Aktan, *Kürt Vatandaş* kitabında Kürtlerin, Türkiye'nin Batı kentlerinde kimlik deneyimini daha derinden yaşadıklarını birçok Kürt için kimi zaman Kürt kimlik bilincinin edinildiği mekânı ifade ettiğini belirtiyor.[53] Kimlik geldiği yerde bu kadar bilinçli olarak yaşanmıyorken göç ettiği yerde kimlikle yüzleşmeler yaşanabilmektedir. Bu sadece Kürt kimliği için değil diğer bütün etnik kimlikler içinde geçerli olduğunu söyleyebiliriz. Kendi kendinin farkında olmadan yaşayan bu kimliğin üyeleri için göç ettikleri mekânlarda kimlikleriyle yüzleşmeler ve derin sorgulamalar yaşadıklarını söylemek mümkün hale geliyor.

Kimlik içinde bulunduğu toplumda kendini savunma, koruma ihtiyacı hissetmezken hatta "farklı" olduğunu dahi düşünmezken önemli olgulardan biri olan göç olgusuyla beraber göç eden kimlik kendi grup üyelerinin dışında kalanları gördükçe, karşılaştıkça "farklı" olduğunun farkına varmakta veya farkına vardırılmaktadır. Göç olgusuyla beraber farklı etnik kimlikleri bir araya getiren, bir arada tutan şehrin bu sosyolojik ortamı şehrin diğer etnik gruplarının algılarında değişimlere neden olduğu gibi Kürtlerin de kendilerine yönelik algı ve düşüncelerini şekillendiren bir durumu da ifade etmektedir.[54] Çoğu zaman bu yeni durum ve diğer insanlardaki Kürt algısının olumsuzluğu, Doğuda yaşanan terör olayları ve her Kürt bireyin "aynı" şekilde düşünülmesinden dolayıdır ki Kürtler kendi kimliklerini "gizleme" ve geldikleri topluma uyum sağlama noktasına gelebilmektedirler. Ya da bazı Kürtler

[52]Cenk Saraçoğlu, *Şehir, Orta Sınıf ve Kürtler; İnkâr'dan "Tanıyarak Dışlama"ya* (İstanbul: İletişim, 2014), 36.
[53]Hamza Aktan, *Kürt Vatandaş*, (İstanbul: İletişim, 2012), 55.
[54]Aktan, *Kürt Vatandaş*, 56.

kimliğini koruma ve savunma ihtiyacı duyabilmektedirler. Bizim çalışmamızın saha kısmında da bu durumun birçok örneği görülebilecektir. Göç eden aileler çocuklarının ihtiyacı olmadığını düşündükleri, Kürt kimliğine ait kültürü ve kültürün en önemli taşıyıcısı olan dili (Kürtçeyi) aktarmadıklarında ya da aktarmayı tercih etmediklerinde veya bilinçli olarak aktarmadıklarında görebilmekteyiz.

Birçok etnik kimliğe ev sahipliği yapan İstanbul gibi büyük bir kentin içinde barındırdığı etnik bir kimlik olan Kürt kimliğini tanıtmaya çalıştık. Çalışmanın ilerleyen kısmı bellek ve kimlik üzerine odaklanacak ve bellek kavramının tanımına farklı isimlere atıflar yapılarak, aynı zamanda bellek türlerine ve kimlik ile olan ilişkisine dikkat çekilecektir.

2. 3. Bellek ve Kimlik İlişkisi

Bellek (hafıza), her zaman yaşanan toplumlar tarafından üretilir. Bu nedenle hafıza, anımsama ve unutma diyalektiğine açık, onların sürekli biçim değiştirmelerinden habersiz, her türlü kullanımlara ve el oyunlarına karşı duyarlı, belirsizliklere ve ani dirilmelere elverişli ve sürekli bir gelişim halindedir. Bellek, hatırayı kutsallaştırarak somuta, uzama, harekete, imgeye ve nesneye kök salmıştır. [55] Nora, sürekli olarak hafızadan söz etmemizin bir nedeni olabileceğini sözler; bunun nedenini ise "artık hafıza yok" diyerek ortaya koyar. Artık hafıza ortamları olmadığı için bunun yerini hafıza mekânları almıştır.[56]

Bellek insanlığın ortaya çıkışından bu yana hem tarihin korunması hem de gelecek nesle aktarımının bir yolu olarak önemli bir araç olagelmiştir. Sözlü kültür belleğin unsurlarını gelenekler, ritüeller, hikâyeler, türküler, şiirler ve efsanelerle beslemiştir.[57] Bizler geçmişi korumayız, şimdiki zamana göre yeniden kurgular, inşa

[55]Nora, *Hafıza Mekânları*, 19.
[56]Nora, *Hafıza Mekânları*, 17.
[57]Serpil Özaloğlu, "Hatırlamanın Yapıtaşı Mekânın Bellek ile İlişkisi Üzerine," *Bir Varmış Bir Yokmuş: Toplumsal Bellek, Mekân ve Kimlik Üzerine Araştırmalar* içinde, (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2017), 18.

ederiz. Bireyler belleklerini içine doğdukları toplum içinde oluştururlar. Bu nedenle bellek, toplumsal çerçeveler tarafından oluş(turul)ur.[58]

Paul Connerton, belleğin kendisiyle ilgili olarak bugüne kadar olan deneyimlerimizin büyük ölçüde geçmiş hakkındaki bilgilerimizden kaynaklandığını ifade eder. Günümüz dünyasını, geçmişteki olaylarla nedensellik bağlantıları bağlamında, söz gelimi geçmişin, o anda yaşadığımız olayları ve o anda algıladığımız bağlamda yaşarız. Bu durumda şimdiki zamanı, geçmiş yaşanmışlıklarımızdan hangisiyle bağlantısını kurduğumuzla alakalı olarak ve ona göre yaşayacağımızı gösterir.[59]

Toplumsal belleğin işleyiş şekli, herhangi bir toplumsal düzenin içinde bulunanların, "ortak anılar" olduğunu varsaymaları gerektiği örtük bir kuraldır ve çoğu zaman bu "ortak anılar" sayesinde bir araya geldiklerini ve eylediklerini söyleyebiliriz. "Ortak anılar"ı olduklarını varsayan kişiler, söz konusu toplumun geçmişiyle ilgili anılarının farklılığı, onların ortak deneyimlere ve ortak varsayımlara sahip olmadıkları, olmayacaktır.[60] Söz gelimi, bir kimliğe sahip bir topluluğun o kimliğin yaşadığı herhangi bir sıkıntının üyeleri tarafından ortak olarak yaşanmamasına ve bireyler arasında farklı şekilde yaşanmasına, anlaşılmasına neden olabilmektedir. Bunun sonucu belki de en açık biçimde, bambaşka anılara sahip kuşaklar arasındaki iletişimde ortaya çıkan bazı gelişmelerde kendini gösterir. Örneğin, kimliğin yoğun olarak yaşandığı bir ortamda kimlik kendini koruma, savunma sıkıntısına düşmeyebilir. Zira kimliğin kendini oluşturmasına ve devamına engel olabilecek hiçbir sekme bulunmayacaktır. Ne zamanki kimlik kendi ortamından çıkar ve başka bir yere gider veya göçer işte o zaman kimlik krize girer, kendini savunma, koruma yollarına başvurmaya başlar. Kimlik kuşaklar arasında bile farklı bir şekilde algılanıp, farklı şekilde kodlar oluşturabilir. Kuşaklar arasında çoğu kez örtük arka plan anlatıları biçiminde kendini gösteren farklı anılar birbirleriyle çatışabilir ve gerginliklere yol açabilir. Öyle ki tarihin belli bir kesitinde ve aynı yerde birlikte

---

[58]Özaloğlu, "Hatırlamanın Yapıtaşı Mekânın Bellek ile İlişkisi Üzerine," 16.
[59]Paul Connerton, *Toplumlar Nasıl Anımsar?*, Çev. Alâeddin Şenel, Haz. Özden Arıkan (İstanbul: Ayrıntı, 2014), 9.
[60]Connerton, *Toplumlar Nasıl Anımsar?*, 11.

yaşamış olsalar bile farklı kuşaklar, zihinsel ve duygusal bakımdan birbirlerinden tamamen kopuk olabilirler; bir kuşağın anıları, o kuşağın üyelerinin zihinleri ve bedenleri içinde çok farklı biçimde işleyebilir.[61] Ayrıca ailesi göç etmiş bireylerin göç ettikleri yerde doğmaları ve içinde bulundukları toplumun kodlarıyla yaşamaları da göç eden aileleri gibi olmamakta; aileleri tarafından aktarılan bellek dolayısıyla içinde bulundukları toplumun kodlarını harmanlama yoluna gidip "yeni bir kimlik" kurgusu ve inşası sağlayabilmektedirler. Fakat oluş(turul)an bu yeni kimliğin tamamı bir kurgu değildir, geçmişten de pay alınarak inşa edilmektedir.

Bir topluma, gruba, kimliğe aidiyeti sağlayan hiç kuşkusuz "ortak anılar"a yapılan vurgu olmakla birlikte ortak hatıraları anımsamayı sağlayan ise "bellek"tir. Bu yönüyle toplumun, grubun ya da kimliğin sürekliliği tarihsel belleğin bir ürünüdür ve bu bellek grup üyeleri vasıtasıyla yeni üyelere aktarılır.[62] Ortak bir geçmişe referans, grubun kendini tanımlayabilmesinin hem bir koşulu hem de sağlam bir zemini konumundadır. Geçmiş ve şimdi arasında bir devamlılık duygusu sağlar. "Ortak bir geçmiş" konusunda görüş birliğine varılması hem gruba üye olan hem de olmayanları ayırt etmesi nedeniyle grup kimliğinde tanımlayıcı bir rol oynar.[63]

Toplumsal belleğin oluşturulması, kimliğin inşasının gruplar düzeyindeki süreçlerinden biridir. Genel anlamda tüm gruplar, grubun kimliğinin inşasında, ortak bir geçmişin vurgulanması, bunun belirli bir şekilde kurgulanması yoluna gidecektir. Grup kimliğinin oluşmasında ve inşa edilmesinde birtakım semboller, anılar, töreler, alışkanlıklar, inançlar, değerler, gelenekler ve geçmişin mirasından ve toplumsal bellekten hareketle oluşturulacaktır. Kimlik inşasına giren bir etnik veya kültürel grup, üyelerinin geçmişi olduğu gibi hatırlamasını beklememekle beraber onları bütünleştirmek ve bir araya getirmek için geçmişle tanıdık kalmaya çalışmaktadır.[64]

---

[61]Connerton, *Toplumlar Nasıl Anımsar?*, 11.

[62]Ahu Tuncel, "Tarihi Yazmak: Unutturmak ya da Unutturmamak." *Bir Varmış Bir Yokmuş: Toplumsal Bellek, Mekân ve Kimlik Üzerine Araştırmalar* içinde, (İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2017), 21.

[63]Nuri Bilgin, *Tarih ve Kolektif Bellek*, (İstanbul: Bağlam, 2013), 42.

[64]Bilgin, *Tarih ve Kolektif Bellek*, 41.

Toplumsal belleğin işlevi toplumun kimliğinin korunması ve sürdürülmesi için geçmişteki yaşanmışlıkları hatırlamak ve de hatırlatmaktır.[65] Bu nedenle her kimlik, hatırlamayla ve hatırlatmayla (aktarmayla), dolayısıyla belleği daima taze tutmasıyla varlığını sürdürebilmektedir.

Grup veya topluluğun kimliği, zorunlu olarak bellekten geçer. Kolektif bellek ise kimlik inşasının vazgeçilmez bir aracıdır.[66] Bir grubun üyelerinin farklı bireysel geçmişlerini, tüm üyelerin kolektif olarak hatırladığı ortak bir geçmişte birleştiren kolektif bellek, grup kimliğinin inşasında önemli bir noktadır. Aynı zamanda kuşaktan kuşağa aktarılan bellek öğeleri kolektif kimliği temellendirici değerler, anlamlar içerir. Böylece gruplar kim olduklarını bu "ortak geçmiş" aracılığıyla algılar ve tanımlarlar.[67] Nora'ya göre, ortak bir hafızanın inşa edilmesi, özellikle bir ihtiyaç, farklılıkların durgunluğuna bağlı bir karşı iktidar, yaşama ve ölme biçimlerine bir karşı güç olarak ortaya çıkar.[68] Belleğin oluşumu ise geçmişle kurulan ilişkidedir.

Nora'ya göre, hafıza mekânları, öncelikle kalıntılardır. Müzeler, arşivler, mezarlıklar, koleksiyonlar, bayramlar, yıldönümleri, anıtlar, kutsal yerler, dernekler bunlar başka bir çağın tanıkları ve sonsuzluk hayalleridirler. Bu nedenler hafıza mekânlarını oluştururlar. Hafıza mekânları kendiliğinden hafızanın olmadığı düşüncesinden doğarak arşivleri kurmanın gerekliliğinden ayinlerin düzenlenmesine,[69] göç edilen yerlere gelinen yerin (memleketin) derneklerini kurmak gerektiği duygusundan doğar ve yaşar veya yaşatılırlar. Göç edilen yere memleketin geleneklerini/ göreneklerini, dilini ve topyekûn kültürün kendisini korumak, savunmak, yaşatmak ve gelecek yeni nesillere aktarımını sağlamak amacıyla dernekler kurulur. Bir nevi dernekler memlekete açılan kapı görevi görür ve hali hazırda teritorya da olmamak yani hafıza ortamında olmamakla beraber memleket dernekleri birer hafıza mekânına dönüşmektedir. Aynı zamanda memleket

[65]Tuncel, "Tarihi Yazmak," 22.
[66]Bilgin, *Tarih ve Kolektif Bellek*, 35.
[67]Bilgin, *Tarih ve Kolektif Bellek*, 74- 75.
[68]Nora, *Hafıza Mekânları*, 40.
[69]Nora, *Hafıza Mekânları*, 23.

dernekleri belleğin somuta dönüşmüş bir halini simgelemektedirler. Göç olgusuyla beraber memleketinden kopmuş bazı bireyler için dernekler, dayandıkları kale görevi görmektedir. Memleket dernekleri gelinen yerin kültürünün aktarımının yapıldığı yer olmakta ayrıca kültürün taşıyıcısı konumunda da görev almaktadır. Söz gelimi İstanbul'da doğmuş, büyümüş bireylerin memleket derneklerinin düzenledikleri etkinlikler sayesinde akrabalarıyla bir araya geldikleri beraber eyledikleri bir mekâna dönüşmektedir ve geçmiş ile aralarında bir köprü vazifesi görmektedir. Dilin ve kültürün yok olma tehlikesi olmasaydı veya gelecek nesillere aktarımı istenmeseydi memleket dernekleri de kurulmayacaktı. Dolayısıyla memleket derneklerinin kurulması geleceğe dair grubun kimliğinin korunması ve devamının sağlanması için oldukça önemli role sahip olduklarını söyleyebiliriz.

Nora'ya göre, bir hafıza mekânının esas varlık sebebi, zamanı durdurmak, unutma işini engellemek, nesnelerin durumunu tespit etmektir. Hafıza mekânları, anlamların sürekli depreşmesi ve dallarının önceden kestirilemez biçimde uzamasıyla daima değişime ve dönüşüme açık olarak yaşa(tılı)rlar.[70] Tarihin olaylara bağlanması gibi hafıza (bellek) da mekânlara bağlanır.

Hayata karşı yapılan her türlü başlangıcın bir anımsama imgesi taşıdığını ve geçmişten gelen bilgilerimizle, anımsamalarımızla ilgili olabileceği söylenebilir. Toplumsal bir grubun tümüyle yeni başlangıçlar oluşturmak için çıktıkları yolun başında bu anımsama imgelerinin rolü büyüktür. Onları bir araya getirecek, bir arada tutacak, birlikte hareket etmelerini sağlayacak bu anımsama imgelemlerine ihtiyaçları olduğu su götürmez bir gerçekliktir. Söz gelimi, sahip olunan değerlerin bir sonraki kuşağa aktarılması için bireyler kendi deneyimlerinden yola çıkarak bu deneyimi bir sonraki kuşaklarda oluşturmak ve yeniden inşa etmek için kullanabilirler.

Günümüzle ilgili tecrübelerimizin büyük oranda geçmiş hakkında bildiklerimizin üzerinden oluştuğu ve genellikle geçmişle ilgili imgelerimizin, var olan toplumsal

[70]Nora, *Hafıza Mekânları*, 32.

düzeni meşrulaştırmaya yaradığı da söylenebilir.[71] Lakin geçmişin anımsanan bilgileri uygulamalarla (birinci kuşağın anadili ikinci kuşağa aktarması ve kimliği oluşturan en önemli somut örneğin ortaya çıkması gibi) bir sonraki kuşağa aktarımı sağlanabilir. Kuşaklar arasındaki farklara rağmen geçmişin korunması ve devamlılığının sağlanmasını isteyen bireyler bunu yeniden inşa etmek için kendilerinden sonra gelen kuşağa aktarımını sağlayabilirler. Kendi içinde zıtlıklar, çatışmalar, gerginlikler oluşturan bu bağlama karşı, yazılı olmayan (sözlü olarak aktarılan) pratiklerin, gelenek içinde ve bir gelenek olarak aktarıldığını söyleyebiliriz.

Kollektif bellek (memoire sociale), sosyal bir inşa olmakla beraber geçmişi kurgular ve şimdiyle birleştirir. Bireylerin doğrudan deneyimlemedikleri olayları/ olguları kavrama, algılama, tahayyül etme ancak ilk tanıklar üzerinden gerçekleşir. Söz gelimi göç olgusunu yaşamamış bir bireyin bu olguyu yaşamış aile bireylerinden birinin ya da hepsinin aktardıklarıyla geçmişi tekrar ve şimdi ile birleştirerek yeniden inşa etmesi ve göç olgusuna olan bakışı örnek verilebilir. Kişi kendi hayat tecrübesinden, anlatılanlardan ve aktarılanlardan etkilenme durumundan belleğinde anlatılanları hayal eder, kurgular ve inşa ederler. Ya da ailesinin memleketinde yaşanan olaylardan dolayı bireyin bu olayın tanığı olmadığı için o olaya karşı bakışı, gösterdiği tavır, anlatma şekli aile üyelerinden birinin yaşadığı gibi olmayabilir. Eğer yaşanan olaylar "üzücü" olaylar ise tanığı olanın buna vereceği tepki çok daha sert ve içten olabilirken bu olayın aktarılması tanık olmayan birey için ise çok bir anlam ifade etmeyebilir.

Belleği doğrudan bellek ve dolaylı bellek (kurgulanan bellek, inşa edilen bellek veya aktarılan bellek) olmak üzere iki tür gruba ayırabiliriz. Doğrudan bellek, bireylerin, toplumların ya da kurumların bizzat yaşadıkları, şahit oldukları olayları/ olguları tanımlar. Dolaylı bellek ise bireylerin, toplumların ya da kurumların bizzat deneyimlemediği, şahit olmadığı ya da tanıklığını yapamadığı olayları/ olguları ikinci bir ağzın aktarımıyla yetinen, aktarılanlardan bireylerin zihinlerinde

[71]Bilgin, *Tarih ve Kolektif Bellek*, 12.

kurguladıkları veya inşa etmeleri olarak tanımlayan bellek türüdür. Dolaylı belleği, deneyim yoluyla aktarılan bellekten -doğrudan bellekten- ayıran, yalnızca toplumun geçmiş ile olan ilişkisini kurmayıp aynı zamanda aktarılan belleği yeniden biçimlendirmesidir. Yeni bir forma dönüştürmesidir. Biz de çalışmamızın saha kısmını belleğin ikinci türü olan dolaylı bellek üzerinden gerçekleştirdik. Bireylerin aileleri, akrabaları, arkadaşları tarafından aktarılan bellek dolayısıyla veya kendi araştırmaları sonucunda edindikleri bilgi ile hafızalarında oluşturdukları imgelere odaklanarak bu imgelerin nasıl oluştuğunu, neye tekabül ettiğini anlamaya çalıştık. Ayrıca bunu yaparken de memleketi ve memleketi algılayış biçimlerine değindik. Dolaylı olarak aktarılan bellekle bireylerin zihinlerinde oluşan "memleket" tahayyülünü anlamaya çalıştık.

Bellek, bellek türleri ve bellek aktarımını açmaya çalıştığımız bu bölümümüzün ardından bir sonraki bölümümüz kuşak, mekân ve kimlik ile olan ilişkisine değinecektir.

2. 4. Kuşak, Mekân ve Kimlik İlişkisi

Kuşak (génération) kavramı Fransızcadan dilimize geçmiş olup köken itibariyle birinci anlamı 'doğuş, doğurma', ikinci anlamı ise 'aynı dönemde doğan insanlar' olarak tanımlanmıştır. Bu Fransızca sözcük Latince generatio sözcüğünden alıntılanmıştır. Bu kavram ilk olarak 12. yüzyılın ilk yarısında kullanılmaya başlanmış Latince bir sözcük iken daha sonra Batı dillerine geçmiştir. Latince generare yani 'doğurmak, yavrulamak, üretmek, üremek' fiilinden -tion son ekiyle de türetilmiştir. Ayrıca kavram Latince genus, gener 'soy, ırk' anlamlarına gelen fiilden üretilmiştir. [72] Kuşak kavram daha sonra Milliyetçilik akımının da etkisiyle 19. yüzyılda Avrupa da tartışılır hale gelmiştir.

Kuşak kavramının sosyal bilimler alanında ise ciddi tartışmalara sahne olması için 20. yüzyılın başlarını beklemesi gerekti. 1920 yılında Mentré doktora tez

[72] "Jenerasyon Kelime Kökeni," erişim tarihi Haziran 30, 2020, https://www.etimolojiturkce.com/kelime/jenerasyon.

çalışmasında toplumsal kuşağı: Özgün bir zihniyete sahip olan ve belirli bir zaman diliminde yaşayan, farklı ailelere mensup insanlar grubu olarak tanımlar.[73]

Nora, "kuşak" kavramını saf, geçişli olmayan anlamıyla ortaya çıktığını ve aynı zamanda kavramın işlemci ve geçmişe dönük egemenliğini sergilemiş, bundan dolayı daha ilk başlarda ve ilk olarak tamamıyla zamansal anlamıyla bir hafıza yeri haline geldiğini belirtmiştir.[74]

Nora'ya göre bir kuşağın yerini belirlemek için ne tür bir tarihsel başlangıç noktası seçmek gerekir: Doğum tarihi mi, yoksa bir gencin en üst düzeyde alımlamaya açık olduğu ortalama yaşının sonu anlamına gelen yirmi yaş mı? Bir kuşağın tespitinde olayın payı ve rolü nedir? Kim bir kuşağa aittir, kim değildir? Bu kuşak nasıl ortaya çıkmaktadır? [75] Sosyolog Karl Mannheim 1928 yılında 'kuşak' (generation) kavramını "Das Problem der Generationen" makalesinde açımlamıştır. Nora, Mannheim'ın kavramı "tarih dinamiğinin gerçekleşmesinin temel faktörlerinden biri" olarak görmesine rağmen kavramın karmaşıklığını da sunduğunu ifade etmektedir.[76]

Mannheim'a göre, "kuşak" hem kronolojik bir çağdaşlık durumu hem de tarihsel-sosyal uzamı paylaşmayı ifade eder. Mannheim kuşağı belirlerken sadece biyolojik olarak belirli bir yaş grubu olarak ifade edilemeyeceğini bunun yanında sınıfsal bir duruma da gönderme yapan hem tarihsel hem de sosyal uzamı paylaşıyor olmalarını da katarak kavramı zenginleştirir.[77]

Nora, edebiyat tarihçisi olan Henri Peyre'nin kuşağı, 16- 25 yaş aralığında olan ve aynı etkilerle karşı karşıya kalmış ve bu nedenle de aynı husumeti taşıyanlar olarak tanımladığını ifade etmektedir. Nora, kesin bir tanım olmayan bu tanıma ve kuşak ile ilgili yapılan kesin olmayan başka tanımlara karşılık başka bir tarihçi olan Yves Renouard'ın ise daha kesin bir tanımdan yana olduğunu ve şöyle tanımladığını dile

---

[73]Derya Fırat, Öndercan Muti ve Tuba Emiroğlu, "Gezi Direnişi Vesilesiyle: Türkiye'de Politik Kuşaklar ve '19 Ocak Kuşağı'," *Devrimci Bir Pusula: Gezi* içinde, (İstanbul: Ayrıntı Yayınevi, 2017), 148.
[74]Pierre Nora, *Hafıza Mekânları*, 185.
[75]Nora, *Hafıza Mekânları*, 191.
[76]Nora, *Hafıza Mekânları*, 192.
[77]Derya Fırat, Öndercan Muti ve Tuba Emiroğlu, "Gezi Direnişi Vesilesiyle," 148.

getirmektedir: "*Fikirlerin, duyguların ve yaşama biçimlerinin aynı olduğu ve üyesi oldukları toplumu etkileyen başlıca olay ve olgulara aynı fiziksel, zihinsel ve ahlaki koşullarla katılan erkekler ve kadınlar topluluğu, yaş sınıfları demeti*"[78] olarak tanımladığını ifade etmektedir.

Nora "kuşak" kavramın temel biyolojimizden doğduğunu sonra da herhangi bir gerçek çağ ile hiçbir ilişkisi olmayan zamanın simgesel kesitlenmesinde açığa kavuştuğunu ifade etmektedir. Ayrıca her birimizin birçok kuşağa ait olduğumuz ve kendimizi o kuşaklardan birine öyle veya böyle bağlı hissettiğimizi, doğumun atfettiği kuşağa ait olamayabileceğimizi bildiğimizi aynı zamanda maddi ve zamansal belirlenimden değil, sağladığı aidiyet dinamiğinde bulunduğunu da bildiğimizi ifade eder.[79] Nora burada kavramın denk geldiği başka bir yöne de atıflar yaparak kuşağın sadece biyolojik kısmına değil aidiyet kısmına vurgu yaparak kavramı daha da zenginleştirerek genişletmiştir.

Aynı zamanda Nora, kuşak kavramıyla ilgili olarak iki ayrı ilkeden bahseder. Birincisi, kavramın özünde bir kapanma, topluma bağlılık ve varoluşsal sınırlama olduğunu, ikinci ilkenin ise kavramın demokratik eşitlikçilik temelinde ve çerçevesinde yüklendiği birleştirici güç ile ancak öngördüğü özgürlük alanı ve onunla ortaya çıkan benlik çoğalması aracılığıyla anladığını dile getirerek kuşağın, doğduğu eşitlik ilkesini temsil ettiğini ve özetlediğini vurgular.[80] Kavram hem bir sınırlama hem de kendi içinde bir özgürlük alanı belirleyerek aynı zamanda bir paradoksu da içinde barındırmaktadır.

Nora, kuşağın eskiden aile, toplumsal sınıf, okul, kariyer ve ulus gibi dar çerçevelerde görüldüğünü yalnız kuşağın kendini daha fazla göstermek adına tüm bunları darmadağın ettiğini ifade etmektedir.[81] Çalışmamızdan hareketle de etnik kimliğin aileden öğrenildiği kadar görüşmecilerin kendi gayretleri, kendilerin ifade

[78]Nora, *Hafıza Mekânları*, 192.
[79]Nora, *Hafıza Mekânları*, 195.
[80]Nora, *Hafıza Mekânları*, 195.
[81]Nora, *Hafıza Mekânları*, 197.

etmelerine olanak veren mekânları, kendi özgürlük alanlarını ailelerinden bağımsız olarak oluşturduklarını ve kimlik inşa süreçlerinde bu mekânların -ev dışında olan mekânların- etkili olduğu da söylenebilir. Özellikle üniversite ortamı, kendi grup arkadaşlarıyla yaptıkları tiyatrolar, çıkardıkları dergiler, yaptıkları çeviriler, müzik ortamları gençlerin kendilerini ailelerinden bağımsız olarak kimliklerini algılamalarını ve kimliği istedikleri oranda dönüştürmeyi ve yenilemeyi sağlayabilmeleridir.

Ayrıca Nora, kuşak kavramının yaşla bağlantılandırıldığı için bu şekliyle kavramın donması, ayrıcalıkçı ve ayrımcı kesinliğe sahip olması sebebiyle de bütün çağların üstüne çıkmış ve anlamı da her yöne doğru dağılım gösterdiğini de söyler. Ayrıca kuşak sadece bir özgürlük alanı değil, aynı zamanda yalnız olmamanın da bir yolu olarak belirmektedir. [82]

Kuşak, anı'nın bir ürünü ve belleğin yeniden anımsama öğesinin bir sonucu olarak belirir; ayrıca kuşak, kendini farklılık ve karşıtlık olarak kavrayabilir.[83] Bu kuşağın kendini ait hissetmesiyle alakalı olandır. Nora'ya göre kuşaksal kopma ise, temel olarak şimdiki zamanı daha iyi "hafızaya aktarmak" için geçmişi "hafızadan çıkarmak"tan geçtiğini[84] de söyleyebileceğimizi vurgulamaktadır. Bellek kavramı "unutma" ve "hatırlama" diyalektiği üzerine kuruludur. Kuşağa ait hissetme belleği yeniden "anımsamaya/ hatırlamaya" dayalı iken kuşaktan kopma da "unutma" üzerine kuruludur, diyebiliriz.

Buraya kadar kuşak kavramının etimoloji, tarihçesi ve kuşak alanında çalışmalar yapmış çeşitli isimlere atıflar yapılarak kavram açımlanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ilerleyen kısmında ikinci ve sonraki kuşağa literatürden referanslar verilecek ve kuşağın mekân ve kimlikle olan ilişkisine bağlanacaktır.

---

[82]Nora, *Hafıza Mekânları*, 199- 200.
[83]Nora, *Hafıza Mekânları*, 213.
[84]Nora, *Hafıza Mekânları*, 218.

Bulundukları yerden göç eden aileler birinci kuşağı oluşturmaktadırlar. Bu ailelerin çocukları ise yani yeni nesil ise ikinci kuşağı ve ikinci kuşağın çocukları da üçüncü kuşağı oluşturmaktadır. Burada araştırmamız için önemli olan ailesinin doğduğu, kök saldığı coğrafyayı yani memleketini hiç görmemiş ikinci ve sonraki kuşağın memleket imgelerine ve aidiyet duygularına bakmaktır. Göç olgusunu yaşamış birinci kuşak ile ikinci ve sonraki kuşaklar arasındaki ayrımlara kısaca değinilip "ev" dışına çıkmış üniversite deneyimi olan gençlerin ailelerinden gelen bellek aktarımı ve bireylerin kendilerini geliştirme süreçlerine bakılarak kimlik inşa süreçleri anlaşılmaya çalışılacaktır.

Kentte doğan ve yaşayan ikinci ya da sonraki kuşağın mekân deneyimi, kimliği algılama biçimi, bilinç düzeyleri birinci kuşağın deneyimlerinden farklı olacaktır. İkinci kuşak popüler kültür ile olan ilişkileri bu kuşağın kent hayatına daha çok tutunmalarını sağlamaktadır. Bu durum ikinci kuşağın birinci kuşağa oranla kentte daha fazla yer edinmesine ve kent kültürü ile daha fazla bütünleşmelerine neden olmuştur. Bu durumda çoğu zaman birinci kuşağın kabullenemediği ama bu değişimin de önüne geçemediği bir durum oluşturmaktadır. [85] Değişimin önemli failleri olarak göçmenleri özellikle de ikinci ve üçüncü kuşak göçmenleri görmek mümkün. Göç olgusu ile birlikte kentlerde yaşamaya başlayan göçmenler ile diğer yaşayan kesim arasında kültür karşılaşması yaşanmakta; davranışlarda da karşılıklı değişim görünür olmaya başlamaktadır.[86] Kentlerde özellikle çalışmamızın evrenini oluşturan İstanbul kentinin ve bir mekân olarak üniversitelerde gerçekleşen karşılaşmalarda yeni fikirler, yeni davranışlar için uygun zemini hazırlamaktadır. Böylece ailesi göç etmiş ve memleketinde fiziksel olarak bulunmayan ikinci kuşağın karşılaşma alanları olarak üniversiteler ve bu kuşağı oluşturan gençlerin bir araya gelip eylediği mekânlarda fikir alışverişinde bulunmaları ve davranışlardaki değişimler bir hayli önemli ve görünür olmaya başlamaktadır.

---

[85]Deniz Aşkın ve Fuat Güllüpınar, "Göçmen Kürt Gençlerinde Kültürel Değişim Parametreleri: İnegöl Huzur Mahallesinde Saha Çalışmasında İzlenimler," *İdeal Kent* 14 (2014): 285.
[86]Deniz Aşkın ve Fuat Güllüpınar, "Kültürel Değişim Parametreleri," 285.

Göç eden birinci kuşak değişen mekân ile birlikte kimliğin oluşumunda farklı seçenekler arasında kalabilmektedir. Bu seçenekler iki kısımda incelebilir. Birincisi, göç eden aileler göç ettiklerin yerin geleneklerini, değerlerini unutarak kent hayatının sunduğu kültürle bütünleşebilmektedir. İkincisi, göç ettiği yerde kendi değerlerine sıkı sıkıya sarılabilmektedir. Fakat ikinci kuşak araştırmamız için de önemli olan kısım göç eden ailelerin çocukları, ailelerinden edindikleri bellek aktarımıyla birlikte kent kültürünü birleştirip yeni, melez bir kültür oluşturabilmekte ve gelişimine katkıda bulunabilmektedirler.

Her birey kendini belli bir yere ait hissetmek ister. Bu durum aynı zamanda kimlik inşa etmenin de esas referans noktalarından birini oluşturmaktadır. Bu nedenle insanla mekân arasında oluşan bağ özellikle zihnen kurulan bağ daha mistik olabilmektedir. Göç edilen mekândan ayrılma göçmenlerin kendileri ve ondan sonra gelecek kuşaklar içinde göç edilen mekâna gidilmese bile daha duygusal ve derin bağlar oluşturabilmekte; bireylerin kimlik inşa süreçlerinde önemli bir noktayı temsil edebilmektedir. Ya da tam tersi de olabilmektedir. Bu iki durumu alanda yaptığımız araştırmadan da hareketle görüşmecilerin aktardıklarında okuyabilmekteyiz.

Göç olgusunun ikinci ve daha sonraki kuşaklar üzerindeki aidiyet duygusuna olan etkileri, bu bireyler bakımından arada kalmışlığın ancak göç edilen yerin yani kent kültürünün daha ağır bastığı çoğunlukta olmakta; ikinci veya daha sonraki kuşaklar için kimlik inşa süreçlerinde her iki kültürün dokularını görmek olası olsa da bireyler kimliklerini öncelikle doğdukları yerin ve içinde yetiştiklerin mekânın kültürüyle, değerleriyle tanımlamaktadırlar.[87]

Göç tecrübesini yaşamış kuşak ile ikinci veya daha sonraki kuşaklar arasında göreceli de olsa etnik kültürel farklılıklar yaşanabilmekte ve nesil büyüdükçe de zayıflayabilmektedir.[88] Fakat gene de etnik kültürel zayıflıkların yaşanması durumu bizi etnik kimliklerin zayıfladığı sonucuna götürmeyecektir. Keefe'ye göre etnik

[87]Deniz Aşkın ve Fuat Güllüpınar, "Kültürel Değişim Parametreleri," 287.
[88]Tuğba Erdem, "Üçüncü ve Dördüncü Kuşak Göçmenlerdeki Etnik Kimlik Algısı ve Sembolik Etnisite," *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 19/ 1 (2019): 31.

grubun kültüründen bireylerin bazı öğeleri barındırıyor olmaları etnik grubun varlığının sona ereceğinden çok kararlılığını ve devam ettirileceğini göstermektedir.[89]

Kimlik inşa sürecinde göç edilen mekânın, o coğrafyaya ait kültürün ve kültürün en önemli aktarım aracı olan dilin önemi oldukça büyüktür. Ayrıca kollektif belleğin bir sonraki kuşaklara aktarımında mekânla kurulan ilişkinin sürekliliği ve dilin[90] hem yaptığımız çalışma da hem literatürde yapılan çalışmalar da önemli olduğu bir kez daha ortaya konmuştur. Verilerin analiz edildiği bölümde ne demek istediğimiz daha iyi anlaşılacaktır.

Sonuç itibariyle mekândan ayrılma aidiyet duygusunu daha romantik ve duygusal bir zemine oturtabilmektedir. İkinci ve daha sonraki kuşak da aileden aktarılan bellek itibariyle ikili kültürün taşıyıcı olabilmektedir. Bellek aktarımı nedeniyle bireyler görmedikleri memleketlerini tahayyül edebilmektedirler.

Çalışmanın ilerleyen kısmında araştırmamızın kavramsal çerçevesini oluşturan ve araştırma için bir hayli önemli olan ve kısmen de olsa yukarıda vurguladığımız kültür ve onun en önemli aktarım aracı olan dilin kimlik ile ilişkisi literatürdeki yazından da yardım alarak ve yapılan çalışmalara yer yer atıflar yapılarak ve ayrıca saha çalışmamızla da bağını kurarak kavramları açımlanmaya çalışacağız.

2. 5. Kültür, Dil ve Kimlik İlişkisi

Dil, insanlar için en temel ve güçlü iletişim araçlarından biri olmakla beraber, salt buna indirgemek de çok doğru değildir. Özellikle azınlık toplumlarında dil, iletişimsel yönü aşan oldukça önemli bir role sahiptir. Bir yandan yaşatılması, korunması gereği hissedilen bir örüntü iken öte yandan aktarımının yapılacağı bir olgu; baskı aracı ve sınırdır[91] da aynı zamanda.

---

[89]Erdem, "Sembolik Etnisite," 33.
[90]Bülent Bilmez, Gülay Kayacan ve Aslan Şükrü, *Belleklerdeki Dersim '38*, (İstanbul: Tarih Vakfı Türk Yayınları, 2015), 139.
[91]Türker, *Vatanım Yok Memleketin Var*, 130.

Her kültürün dilde, inançlarda, gelenek ve göreneklerde, örf ve âdetlerde, sanatta ve başka birçok alanda ifadesini bulan ve o kültüre ait olduğunu gösteren bir üslubu vardır. Her kültüre özgü bu üslup ve davranışlar, tek tek aynı kültürü paylaşan bireylerde kendini gösterir. Her kültürün apayrı bir insanlık tasavvuru olması hasebiyle, kaybolmaması için korunmaya, grup üyeleri tarafından hissedilmeye ve "ötekiler" tarafından saygı duyulmaya, tanınmaya hakkı olduğu savunulur.

Dil ve kültür birbiri içine geçmiş ve birbirine sıkı bağlarla tutunmuştur. Dilin işlevleri arasında kültürü aktarmak vardır fakat dilin kendisi de kültürce belirlenmiştir. Cuche, dil ve kültür arasındaki bağlar sorununun son derece karmaşık bir zeminde olduğuna vurgu yaparak dili önce kültürün bir ürünü olarak ele alınabileceğimizi ifade eder. Bir toplumda kullanılan dil, halkın genel kültürünü yansıtır. Fakat aynı zamanda dil, kültürün bir parçası ve öğelerinden biridir de aynı zamanda. Cuche ayrıca, dile iki açıdan kültürün koşulu olarak da bakabileceğimizi söyler. "*Diakronik*" [92] açıdan birey, içinde bulunduğu kültürü en çok dil aracılığıyla elde eder. Teorik olarak bakacak olursak meseleye; dil kültürün koşulu olarak belirir. Dil ve kültür de karşıtlık ve karşılıklı ilişkiler üzerinden kurulur. Bu açıdan dil olgusuna, kültürün bir alt temeli olarak bakılabilir.[93]

Chicago Okulu'nu kuran sosyologlar sosyal ilişkilerin kültürel boyutuna önem vererek araştırmalarını özellikle etniler arası ilişkiler üzerine gerçekleştirmişlerdir. 1918 ve 1920 yılları arasında yayınlanmış olan *Avrupa ve Amerika'da Polonya Köylüsü* üstüne William Thomas'ın ünlü çalışmasında olduğu gibi, daha o zamanlarda bu sosyologlar göçmenlerin köken kültürünün yeni geldikleri topluma katılma rolleri üzerine eğilmişlerdir. Sözgelimi, Robert Ezra Park, çatışan iki kültürel sistemde, köken toplumuyla yeni gelinen toplum arasında kalan bireyin durumu gibi

[92]Kültürü, tarihsel gelişimi içinde, yazılı belgelere dayanarak izleyen ve inceleyen yaklaşım, tarihsel yöntem.

[93]Denys Cuche, *Sosyal Bilimlerde Kültür Kavramı*, Çev. Turgut Arnas (İstanbul: Bağlam Yayınları, 2013), 60.

sorunlara eğilmiştir. Göçmenler hem kendi köken kültürlerine hem de geldikleri yeni mekânın kültürel sistemine katılabilmişlerdir. [94]

Sosyologlar, sosyal sınıflara ve etnik gruplarına göre alt- kültürler ayrımı yaparlar. Burada asıl mesele kültürlerin ya da değişik sosyal gruplara özgü alt- kültürlerin bir kuşaktan diğerine aktarımının nasıl olacağına dairdir. Bu meseleye çözüm getirmek isteyenlerden kimileri "sosyalizasyon" kavramını ortaya atmışlardır. Sosyalizasyon, bir bireyin bir topluma özgü, bu topluma ya da gruba ait düşünce ve davranış biçimlerini özümsenme yoluyla o topluma ya da gruba katılması ve o grup ve toplumla bütünleşme süreci olarak tanımlanabilir. "Sosyalizasyon" kavramı sosyoloji de temel bir soruna gönderme yapar: Birey toplumun nasıl üyesi olur ve içinde bulunduğu toplumla bütünleşmesi nasıl sağlanır? Amerikalı sosyolog Talcott Parsons için sosyalizasyon sürecinde ailenin rolü ilk planda yer alır. Fakat bu demek değildir ki, sosyalizasyon aileyle sınırlandırılacaktır. Okulun, yaş grubunun rolü de oldukça önemlidir. Parsons, sosyalizasyon sürecinin ergenlikte sona ereceğini düşünür. Birey bu zaman zarfında ya sosyalizasyonunu başarıyla tanımlamış ve gruba uyum sağlamıştır ya da başaramamış ve birey büyük olasılıkla suç ortamına doğru kayacaktır.[95] Parsons'ın sosyalizasyon sürecini böyle yorumluyor oluşu, içinde bulunduğu Amerikan toplumu içinden düşündüğü için olsa gerek. Çünkü sosyalizasyon süreci ergenlikte tamamlanabilecek bir süreç değil, bireyin yaşamı boyunca devam eden aktif bir süreçtir.

Belirli bir durum içinde her topluluk, kendi kültürünü özel ve kendisinin olduğuna kendini inandırmak, inanmak ve kendi özelliğini korumak ister. Bir insan topluluğu kültürel ayrılıklarını bir başka kültürel bütüne değişmiyorsa ve onda direniyorsa, bu içinde yaşadığı durumun bunu gerektirdiği içindir.[96] Bireyin, kendi kökenine sahip çıkması ve bunun aktarımı için çaba harcaması kültürünün kaybolmamasını istemesinden dolayıdır.

---

[94]Cuche, *Kültür Kavramı*, 64.
[95]Cuche, *Kültür Kavramı*, 65- 67.
[96]Cuche, *Kültür Kavramı*, 94- 95.

Kültürel kimlik ise, kültürel fark üzerine kurulu biz/ onlar şeklinde görünen bir kavramdır. Kültürel kimliğin kendisi bireyin ilk ait olduğu gruba göndermede bulunur. Kimlik, bazı kaynaklarda genetik mirasta kayıtlı olduğu varsayımına dayanır. Biyolojik kalıtım yoluyla birey etnik ve kültürel kimliğin içine doğar. Kimlik bu durumda bir yerde doğuştan gelen bir yetiye dayanır. Fakat kimlik hep "öteki" ile var olan ve onunla ilişkide olan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.[97] Kültür kavramı değişime açıktır, bunu da ortaya çıkaran en önemli hadise göç olgusudur. Çok sayıda bireyi göçe zorlayan sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik koşullar nedeniyle göç alan toplumda kültürel değişim söz konusu olmaya başlar. Göç alan toplumlar artık değişimlere açık bir konuma gelir. Göç eden bireyler geldikleri yerin kültürüne adapte olabilmek adına iki kültürü harmanlama yoluna gidebilir veya sahip olunan kültürü yeniden yapılandırma yoluna gidebilirler. Kimlik, gelip yerleştiği yeni mekânda o mekâna uygun şartlarda kendi içinde, yeniden düzenlemelere gidebilir.

Fenton, kültürü, hem sosyologların hem de antropologların eşzamanlı olarak hem merkezi bir kavramı olduğunu hem de "umutsuz" bir şekilde dağılmış bir kavram olduğunu belirtir. En geniş anlamda kültür kavramının insan toplumlarının yeniden üretimini kapsar; ancak terimin asıl karşılık geldiği şeyin sembolik olan, değer atfedilen hayat şekilleri ve tarzları, adetler, mesela, doğum, evlilik, ölüm, yeme- içme ve giyim tarzı gibi konularda törenler, ritüeller ile ilgili olan her şeydir. Ayrıca kültür sabit bir nitelik olarak da düşünülmemeli, hem yavaş yavaş artan adımlarla hem de bir anda bir yaşam şeklinin sona erdiğini veya yeni bir tanesinin başladığını gördüğümüzde ve dramatik anlarda değişime uğrarlar.[98] Kültür, değişime dönüşüme açık bir alanı da teşkil eder.

Bir diğer taraftan, kültürün, "şu kültürü" paylaşan insanlar "şu halktır" diye gönderme yapacağımız ve tanımlama yapabileceğimiz bir şekilde, kayıtsız koşulsuz bir grupla ya da toplulukla veya bir ulusla, bir halkla "ilişkilendirilebileceği" de

[97]Cuche, *Kültür Kavramı*, 116- 119.
[98]Fenton, *Etnisite*, 11- 12.

düşünülmemelidir. Etnik bir grup içerisinde kültürel standartların tartışılabilir, değişebilir olduğu gözden kaçırılmaması gereken bir durumdur. Söz gelimi Britanya'daki Sihler arasındaki giyime verilen önem neticesinde erkeklerin sarık takması, saçlarını hiç kestirmemeleri, evliliklerin nasıl yapılacağı ve ayrıca cinsiyet tarafından şekillendirilen ilişkilerin tamamının tartışma konusu olduğunu, çeşitlilik ve değişiklik gösterebileceği görülmüştür. Aynı zamanda Britanya'daki Galler halkı arasında Galce konuşmaya verilen önem her yerde aynı olmamıştır. Bu anlamda Britanya'da Galli olmak veya Sih olmak birleştirici kültür özelliğine binaen tanımlanamaz. Grup içindeki üyelerin kültürel formlara olan bağlılık dereceleri çeşitlenebilir, tartışılabilir ve yeniden yeniden tanımlanabilir.[99]

Fenton, etnik grup ve dil arasındaki ilişkiyi tartışma konusu yapmış ama ikisi arasında bire bir ilişkinin olmadığını da ifade etmiştir. Söz gelimi etnik açıdan kendilerini farklı olarak görenler arasında da diller yayılabilir. Yine de etnik kimlik açısından dilin önemi büyüktür ve aynı grubun üyeleri arasında o kimliğin dili bilinmiyorsa sosyal dışlanmalara da davetiye çıkarabilir. Mesela Kürt topluluğuna ait bir birey olduğunu söyleyen kişinin Kürtçeyi ne ölçüde bildiği önemlidir. Çünkü dil kültürün taşıyıcısıdır ve kültür dil aracılığıyla nesilden nesle aktarılır. Bu nedenle birey üyesi olduğunu ifade ettiği grubun dilini bilmesi gerekir. Zira grubun diline hâkim olmayan bireyin ya da bireylerin grubun diğer üyeleri tarafından dışlanma ihtimali de söz konusu olabilmektedir. Bu duruma araştırmamızın saha kısmından örnek verecek olursak; bir görüşmecinin Kürt olduğunu söylediği halde Kürtçeyi bilmemesinden kaynaklı olarak Kürt arkadaşları tarafından birçok meseleye dâhil edilmediğini ve kendi grubunun üyeleri tarafından dışlandığını dile getirmesini verebiliriz.

Bir yandan aynı kuşaktan çok sayıda anne- baba, çoğunluğun dilinde eğitim gören çocuklarına ataların dilini[100] ya da anadilini aktarmamayı tercih edebiliyorlar. Dünya da bunun bir örneğini verecek olursak; 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın

[99]Fenton, *Etnisite*, 12.
[100]Fenton, *Etnisite*, 20.

başlarında Galce ve İngilizce bilen çok sayıda anne- baba olmasına rağmen çocuklarına Galce'yi aktarmadıkları dönem olmuştur.[101] Ayrıca yukarıda bahsedilen "dilin aktarılmama" meselesi çalışmamız içinde önem arz etmektedir. Zira bu çalışmanın saha kısmında da görüleceği üzere çocuklarına Kürtçeyi bilinçli olarak aktarmamayı tercih eden Kürt göçmen anne- babalar olduğu da görülecektir. Dolayısıyla aktarılmayan dil, çocuğun çevresinden –ev ve aile hayatından- silinmiş olacak ve aldığı eğitim ve eğitimin verildiği ortamın da etkisiyle kendi kimliğine ve ailesinin mirası olan kimlik hakkında girişeceği sorgulamalar, soruşturmalar neticesinde aktarılmayan dili, kültürü tekrar kazanıp/ kazanamayacakları ise tartışmaya açık bir kapı bırakacaktır. Saha araştırmamızda da fark edileceği gibi görüşme yapılan bireylerin ailelerinin kimliklerine bakışları, kimliği algılayışları ve dile, kültüre verdikleri önemle, atfettikleri değerle orantılı olarak Kürt kimliğine dair bilgileri, değerleri aktarmayı veya aktarmamayı tercih ettikleri görülecek ve anlatılan kavramsal çerçeveyle beraber saha araştırması bir bütünlük sağlayabilecektir.

Ayrıca Fenton, dilin, etnik ya da etno- ulusal bir iddianın parçası olduğu durumlarda Galliler, Katalanlar, Basklar ve başka birçok örnekte görüldüğü gibi sık sık sınırların belirlenmesi sürecinde merkezi bir rol oynadığını da vurgular. Aynı zamanda dile verilen değerin dilin yaygın olarak kullanımıyla da doğru orantılı değildir. Bir dili konuşanların sayısında azalmanın yaşanmasında dilin yok olma veya bir dilin değiştiği, kirletildiği veya geri dönülmez bir şekilde yanlış kullanıldığı zamanlarda hissedilen değişme kaygısı genellikle dile verilen önemi artmasını da beraberinde getirir. Söz gelimi, Almanca konuşanların Amerikan İngilizcesinin kendi dillerinin sınırlarına girmesinden endişelenmeleri misal gösterilebilir.[102]

Fenton'a göre, yeni şehir merkezlerine göç eden grupların, çocuklarıyla hangi dilde konuşmaları gerektiği konusuna, çoğunlukla bu kurallara uymakta isteksiz genç çocuklarına kılık kıyafet kurallarını zorla kabul ettirip/ ettirmemeleri ya da nasıl kabul ettirecekleri konusunda, kızların ve oğullarının evlilik seçimlerinde ne

[101]Fenton, *Etnisite*, 20.
[102]Fenton, *Etnisite*, 13.

dereceye kadar müsamaha gösterecekleri konusuna ve daha birçok konuya da karar vermeleri gerekecektir.[103] Göç eden etnik kimlik ve etnik gruplar gelip yerleştikleri yerin kültürüne, diline aşina olmadıkları ve daha önce bu tarz karşılaşmaların yaşanmadığı için etnik kimlik önce şok geçirir ve daha sonra kimlik krize girmeye başlar. Kimlik, zamanla üstündeki şok halini atlatıp kendi içine döner ve "bazı" sorgulamalar yaşar. Bu sorgulamalar neticesinde dış alanla kurduğu ilişkinin ölçüsüne göre kendi içinde tartışmalar yapar, değişimler olması gerekiyorsa değişimler yaşar ve geldiği yerin kendisi için "yaşanılabilir bir alan" olması için çaba harcar ve kimliğine ait değerlerini yeniden tasarlar. Gelip yerleştiği yerin kodlarını gördükçe, karşılaştıkça kendi kimliğindeki bazı özellikler değer kaybına uğrayabilir yerine yeni değerler geçebilir ve gelecek olan bir sonraki nesle kimliğin geldiği yerin kültürü, dili olduğu gibi aktarılmayabilir. Değişen ve dönüşen bir kimliğin aktarımı söz konusu olabileceği gibi bu kimliğin barındırdığı değerlerin hiçbiri de aktarılmayabilir. Biz de bu konunun önem arz ettiğini düşündüğümüz için çalışmamızın saha araştırmasına konu ettiğimiz bir mesele olmuştur. Ailelerin çocuklarının sosyalizasyonu konusunda kimliklerinin değerlerini ne ölçüde aktardıkları/ aktarmadıkları ya da aktarmamayı tercih ettikleri veya bilinç olarak aktarmadıkları, çocukların aktarılan veya aktarılmayan bu bellek neticesinde kimliklerini nasıl inşa ettiklerini anlamaya çalıştık.

Fredrik Barth'a göre, kültürel farklılıkların devamı etnik sınırların devamlılığını sağlamakta ancak kültür hiçbir zaman etnik grupların arasında var olan sınırlara endeksli olmamaktadır. Kültür her zaman değişebilir ve aynı zamanda öğrenilebilir. Bu yüzden, bir etnik grubun tarihi o grubun kültürel tarihiyle özdeş değildir. Etnik gruplar, sınırların belirlendiği kalıcı bir örgütsel yapıya sahip tasarımlarken kültür, etnik grupların örgütsel yapısına karşın çok daha fazla değişime uğrar.[104]

Yukarıda kavramsal çerçevemizin önemli yapı taşlarından biri olan kültür, dil ve kimlik ilişkisini tartıştık. İlerleyen kısımda araştırma için önem arz eden başka bir

[103]Fenton, *Etnisite*, 21.
[104]Barth, *Etnik Gruplar*, 40.

kavram olan "memleket" kavramı ve "memleket"in kimlik ile olan ilişkisi açıklanmaya çalışılacak ve araştırmanın kavramsal çerçevesi nihayete erdirilecektir. Daha sonra alandan edindiğimiz verilerin analizleri sunulmaya çalışılacaktır.

2. 6. Memleket ve Kimlik İlişkisi

Memleket, etimolojik olarak Arapça *mlk* kökünden gelen *mamlakat* "sahip olunan şey, mülk, krallık, ülke, devlet, vatan, anavatan, yurt" sözcüklerine karşılık gelmektedir. Arapça kökenli olan bu sözcük ile aynı anlama gelen *milk* veya "sahip idi" anlamında *mulk* sözcükleriyle de eş anlamlıdır.[105] Memleket, vatan, anavatan, yurt gibi kavramlar çoğu zaman birbiri yerine kullanılır. Fakat biz çalışmamızda "memleket" kavramını kullanmayı daha çok tercih ediyoruz. Bu kavramı tercih etmemizin sebebi de çalışmamız için daha uygun bir kavram olduğunu düşünmemizden ileri gelmektedir.

Genel anlamda "memleket" kavramı sıcak, samimi çağrışımlarla yüklü masum ve sevilesi[106] bir mekân, ileriki yaşlarda "inzivaya çekilecek bir yer" veya "sığınılacak bir liman" olarak düşünülmektedir. Memleket bazıları için doğduğu yer olabiliyorken bazıları içinde karşılığı tüm bir ülke olabilmektedir. Ya da memleketi spesifik bir yer olarak algılamayıp bir ev ya da Sait Faik Abasıyanık gibi kendini bir şehre, memlekete ait hissetmeyip "sıradan" insanların kalbini kendine memleket edinmiş bireyler de söz konusu olabilmektedir. Yani "memleket" kavramı geçmişten günümüze gelene kadar birçok manada tanımı yapılmış, "memleket"in karşılığı kişiden kişiye farklılıklar göstermiş bir kavram olagelmiştir. Her bireyin kendine has bir memleket tanımı olabileceği gibi üzerinde ortaklaşılan ya da kısmen benzer tanımlar yapıldığı da söylenebilir.

Türkiye'de genel anlamda insanlar coğrafi bir mekânla kurabildikleri en kapsayıcı tahayyül gücü "memleket"e ait olandır. Ayrıca "memleket" tahayyülü tekil değil,

---

[105] "Memleket Kelime Kökeni," erişim tarihi Mart 21, 2020, https://www.etimolojiturkce.com/kelime/memleket.

[106] Ayfer Tunç, *Memleket Hikâyeleri* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2018), 21.

çoğuldur. Memleketin sözlük anlamı itibariyle iki anlamı söz konusudur. Birincisi, ulusun toprağı anlamı, yani ulusun yerleştiği, kök saldığı coğrafya, anavatan. İkinci anlamı ise, ailenin toprağıdır. Bu anlamdaki tanımlama ailenin yerleşip kök saldığı coğrafya olmaktadır. Memleket hemşehri ve bu olgusunun kendisiyle olan ilişkisi ikinci tanımlama da yer alır.

Avtar Brah, bir mekândan ayrıldığımızda ayrıldığımız yer ve o mekânda kalan insanlar hakkında kurguladığımız muhayellikten bahseder. Bir mekâna ilişkin aidiyet hissi ve bir yerden başka bir yere göç etmenin niyet edilmeyen bir sonucu olarak meydana gelmektedir. Dolayısıyla coğrafi alan, kişisel anlamda muhayyel bir olgu olarak belirir. Göç edilen mekânla olan bağı, düşünsel ve ilişkisel olarak kurmaya başlarız.[107]

Ayfer Tunç, "memleket" sözcüğünün kalbinde derin bir yere sahip olmadığını fakat görüşmecilerimizden birinin aktardığı gibi yurtdışındayken yani "Batı"dayken insanın memleket konusunda hassaslaştığını dile getirmektedir. O yüzden yurt dışında bir süre yaşayan bireyler gibi memleketi tek bir yer olarak değil memleketin karşılığının tüm bir ülke olduğuna vurgu yapmaktadır. Ülke, yurt ya da anavatan anlamlarında kullanılan "memleket" kavramını "abartmadan" sevdiğini dile getirmektedir. Aynı zamanda yaşamda ilerledikçe kalpten gelen bir coşkuyla değil, daha sonra öğrenilmiş bir sevgiyle bir şehre bağlı olma anlamındaki "memleketçi" olmaya çabaladığını yazmaktadır. Sonradan öğrenilen bu sevginin kaynağını ise insanın doğduğu şehre bir vefa borcu olduğuna dair duyulan bir inançtan geldiğini vurgulamaktadır. [108]

Memleket (köy, kasaba, şehir, ülke vb.), her neresi olursa genelde "-miz" diye tarif edilir. Söz gelimi Malatya'mız, Erzincan'ımız, Siirt'imiz, Sivas'ımız gibi. Memleket aidiyetin, özdeşliğin oluştuğu ve çoğu zaman "bizim olan yer" olarak belirmektedir. Birey, kendini bir hayat kaynağı gibi sunan toprakların ayrılmaz bir parçası olarak

---

[107] Ayça Kurtoğlu, "Mekânsal Bir Olgu Olarak Hemşehrilik ve Bir Hemşehrilik Mekânı Olarak Dernekler," *European Journal of Turkish Studies* 2 (2005), erişim tarihi Şubat 27, 2015, http://journals.openedition.org/ejts/375, doi: 10.40000/ ejts.375, 5.
[108] Tunç, *Memleket Hikâyeleri*, 21- 22.

memleketi görmektedir. Memleket neresi olursa olsun, nasıl tarif edilirse edilsin çoğu bireyin zihninde kutsal olarak kalan, algılanan bir yer olagelmiştir ve hislerimiz bizi yanıltmazsa hep öyle de algılanmaya devam edilecektir.

Daha yukarılarda ifade edildiği gibi Smith, teritoryayı (memleketi), etnisitenin boyutlarından biri olarak tanımlamıştı. Smith'e göre *ethnie*nin her zaman, "mülkiyetinde" gördüğü belli bir teritorya ile bağları olduğudur. Bu bağlamda teritorya da ikamet edilebilir ya da bu bağ sadece güçlü bir bellek ile de oluşabilir. Bir *ethnie* fiziksel olarak "kendi" teritoryasına (coğrafya) sahip olmayabilir. Örneğin sembolik olarak bir coğrafi merkeze, kutsal bir yerleşmeye veya bir "anavatan"a sahip olmasıdır. Smith, topluluğun bütün üyeleri yeryüzüne dağılmış ve yüzyıllar önce yurtlarını kaybetmiş olsa bile sembolik olarak topluluğun üyelerinin dönebilecekleri bir yer olarak tanımlar. *Ethnie* dağıldığı ve anavatanından ayrıldığı zaman *ethnie* olma vasfını kaybetmiş olmaz. Etnisite'nin mitlere, belleğe, değerlere ve sembollere ilişkin bir mesele olduğunu, siyasi iktidarla ya da maddi mülkiyetlerle alakalı olmadığını vurgular. Hatta bir *ethnie*nin anavatanı olan yeri başka bir yerle değiştirmesi bile mümkündür. Söz gelimi Orta Asya'dan Anadolu'ya göç eden Türk toplulukları buna örnek verilebilir. Sonuç itibariyle teritorya, etnisite ile ilişkilidir. Fakat ne gerçekten sahip olduğu için ne de iklim, arazi ve konumu itibariyle "nesnel" özellikleriyle etnik tasavvuru etkiler. Asıl olarak dünyanın "belli bir parçası" ile *ethnie* topluluğu arasındaki iddia edilen ve hissedilen ortak yaşam ile ilişkilidir. Sembolik nitelikler gündelik olanlardan daha büyük bir güce sahip olduğu gibi tahayyül edilen gerçek toprak parçasından çok daha önemli bir konumdadır.[109]

Smith'e göre bu yerlerin sembolik ve coşku uyandıran nitelikleri dışarıya yansır. Uzakta olan veya sürgün edilmiş topluluk üyeleri anılar da bile olsa teritoryayı geri çağırır, bu alan kutsal bir anlam kazanır ve daha da genişleyerek topluluğa bağlanır. Bir *ethnie* ve "onun" anavatanı belki de dış güçlerin etkisiyle birbirinden ayrıldığında, topluluktaki üyelerle teritorya arasında hep bir "özdeşlik" ya da ait hissetme durumu kalır. Özdeşliğin kendisi topluluğun kolektif belleğini ve kimliğin

[109]Smith, *Ulusların Etnik Kökeni*, 53- 54.

özsel bir parçasını oluşturur. Ülke ya da toprak parçası her neresi ise *ethnie*ye ait bilginin bir parçası ve kolektif rüyaların odağı haline gelir. Örneğin Yahudilerin ve kısmen sürgündeki Ermeni topluluklarında olduğu gibi kendilerini anayurtlarındaki "kökenleri"yle tanımlar. Teritorya ile uzun zaman önce fiziksel anlamda bağlar kopmuş olsa bile soy kütüğü ile teritorya birbirine karışır. *Ethnie*nin dışında kalanlar, topluluk üyelerini tanımladıkları zaman çoğunlukla bunu teritoryal "kökenlere" atıf ile yaparlar. Etnik teriminin kendisi "aynı anayurt olmakla" yeni yeni ifadeler kazanır. Mesela Birleşik Devletlerde veya Arjantin'de göçmenler "kökenlerinin ait olduğu ülkeye" göre yerleştirilerek etnisitenin göçmenlerin geldikleri yerin yerleşimine refere ederek iç içe geçeceği farz edilir. Bir teritorya parçasının "anavatan" olması hem "özdeşlik" hem de "tanınma" ile olmalıdır. Ona ait olan *ethnie* tarafından hissedilmeli ve teritorya dışarıdakiler tarafından tanınmalıdır. [110]

Bir etnik grubun üzerinde yaşadığı veya uzun zaman önce yaşamış ama şuan o toprak parçası üzerinde yaşamıyor olsa bile teritoryayla kendini "özdeşleştirmiş", o teritoryaya ait olduğunu hissetmiş etnik grupların bir etnik grup oluşturduğunu ve durumun *ethnie* olmalarına engel olmadığıdır. Etnisitenin bu boyutu hayal edilerek, o coğrafyaya kendini ait hissederek, özdeşleşerek, imge olarak güçlü bir bellek ile tahayyül (hayal edilmesi, kurgulanması, inşa edilmesi) edilmesiyle daha çok alakalıdır. Fiziksel olarak göç edilen coğrafya da ikamet etmiyor olmak ya da hiç gitmemiş, görmemiş olmak teritoryayla bağların kesilmesi yaşanabilir ama bu göç edilmiş coğrafyaya derin bağlar oluşturmasına, kendini o yer ile özdeş saymaya, o toprak parçasının getirdikleriyle, aktarılanlar yoluyla yaşama yön vermek ve ona göre yaşamaya engel değildir. Memleketi görmemiş olmak memleket imgesinin bellekte kurulamayacağı veya hayal edilip güçlü bir imge haline getirilemeyeceği anlamına gelmez. Bireyler teritoryayla bağ kurmadan da memlekete özdeşlik kurabilir; göç ettikleri mekânda o toprak parçasının getirdikleri ile eyleyebilir, göç ettikleri yerin getirdikleriyle kimliklerini harmanlayabilir, geçmişten gelen kültürü yeniden biçimlendirebilirler, yeni bir forma dönüştürebilirler. Saha araştırmamızın verilerine bakıldığında da bu durumun örnekleri görülebilecektir.

[110]Smith, *Ulusların Etnik Kökeni*, 55.

Söz gelimi memlekette fiziksel olarak bulunmayan bireyler ailelerinin aktardığı güçlü memleket imgeleri neticesinde memleketine aidiyet hissedebilir, bellekte güçlü bir imge olarak memleketi kurgulayabilir, inşa edebilir ve İstanbul'daki kodlarla belleğindeki memleket imgesini harmanlayabilir, yeniden biçimlendirebilir, başka bir forma dönüştürebilir.

Sonuç olarak etnik grupların, kimliklerin, toplulukların göç etmesiyle beraber memleketlerinden koparlar ve yeni bir hayata adım atarlar. Memleketten kopuşların yaşanması ya da artık memlekette ikamet etmiyor olmak memlekete duyulan aidiyeti, bağlılığı yok etmeyebilir veya tam tersi fiziksel olarak kopan bağlar zihinsel açıdan da kopukluklara neden olabilir. Alanda yaptığımız araştırmada her iki duruma örnek olabilecek anlatımlar görülebilecektir. Göç olgusunu tecrübe etmiş aileler göç ettikleri memleketin dilini, kültürünü yaşayabilir, yaşatabilir, memlekette fiziksel olarak bulunmamış çocuklarına aktarımını sağlayabilir veya tam tersi durumlar da gerçekleşebilir. Memleket imgesini canlı olarak yaşayan aile o coğrafyada ikamet etmiyor olsa bile o yeri çok güçlü bir imge olarak belleğinde tahayyül edebilir; bu güçlü ve canlı tutulan memleket imgesini gelecek kuşaklara aktararak kalıcı olmasını ya da aslını koruyarak ama bazı değişikler de yaşanarak yeni bir forma dönüşümü sağlanabilir. Çünkü kimlik kavramı her daim değişen, dönüşen bir niteliğe sahiptir. Bireylerin içinde bulundukları toplum, aile yapıları, edindikleri çevreyle beraber aldıkları eğitim de oldukça önemli rol oynayarak bu değişim ve dönüşüme katkı sağlar. Bireyler, ailelerinden aldıkları ilk eğitimle birlikte kişisel merakları, aldıkları akademik eğitim ile kimlik inşa süreçlerinde önemli adımları oluştururlar. Böylece ailenin aktardıkları ve kişisel çabalar sonucunda belli bir dünya görüşü elde edilebilir. Yukarıda detaylı olarak aktarılan kavramsal çerçeveyi bu noktada sahada yaptığımız araştırmanın bulgularıyla birlikte analiz ettiğimizde daha iyi anlaşılacağını umuyoruz.

3. SAHA ÇALIŞMASI BULGULARI VE ANALİZİ

Bu bölümde tezimizin saha çalışmasında elde edilen veriler ve bulgular aktarılacak ve tezin tematik bütünlüğü içinde analiz edilecektir. Bulgular, araştırma boyunca görüşmecilerin her biriyle yapılan yarı yapılandırılmış soru listesini oluşturan temalar çerçevesinde tasnif edilerek ve birbiriyle ilişkilendirilerek sunulacaktır. Böylece toplamda görüşmecilerin belleklerinde memleket imgesinin, göç etme anından başlayarak çok farklı boyutlarını ve bunların nasıl inşa edildiklerini tartışma imkânı ortaya çıkacaktır.

3. 1. Memleketten Göç Nedenleri ve Süreçleri

Göç, insanların bulundukları yerden çeşitli -ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel- nedenlerden dolayı "daha rahat yaşamak/ yaşayabilmek" için başka yerlere hareket etmelerine verilen addır. Her göç olgusunun altında mutlaka bir veya birçok sebep vardır ve bu sebep veya sebepler bireylerin artık bulundukları mekânlarda kalamayacaklarını ve sebeplerini giderecek yerin neresi olduğuna karar verdiklerinde o yere doğru hareket etmeleriyle gerçekleşir. Ayrıca göç olgusu insanlık tarihi kadar eski olup, insanlar var oldukları sürece de her yerde gerçekleşebilecek bir olgudur.

Göç, iç göç ve dış göç olmak üzere iki şekilde meydana gelir. Araştırmamız Türkiye'deki iç göç olgusuna dayandığından göçün bir diğer boyutu olan dış göç sadece zikredilerek bırakılacaktır. Türkiye, 1950'li yıllardan itibaren yoğun olarak yaşadığı bölgelerarası iç göçlerle kentleşme sürecini de hızlandırmıştır. Ayrıca bu yıllarda Türkiye toplumu ve yapısını derinden etkileyecek gelişmelerin yaşandığını söyleyebiliriz. Zira bu yıllar, Türkiye'nin çok partili hayata geçişi, sanayileşme ve kentleşmeye başladığı yıllardır da aynı zamanda. Bu süre zarfı içinde Türkiye'nin Batı'sı sanayileşmenin ve dolayısıyla kentleşmenin hız kazandığı bölgesi haline gelmiştir. Bu durum da iş istihdamlarının çeşitlenmesine yol açmıştır. Böylece Batı'nın bu özelliğinden dolayı kalkınma düzeyi oldukça düşük olan Doğu ve

Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden Batı'ya yoğun olarak göçler gerçekleşmiştir. İç göçle birlikte nüfus bu bölgelerde yoğunlaşmıştır.[111]

Kentleşme, en dar anlamıyla kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artmasını anlatır. Kentlerdeki nüfus artışında etkili olan, doğumların ölümlere oranla artması ve köylerden, kasabalardan gelen göçlerledir. Kentleşmenin dar anlamındaki bu tanımı, kentleşmenin demografik yönünü nitelemektedir. Kentleşme, sadece nüfus artışı olarak tanımlanırsa bu tanım yanlış olmasa da eksik bir tanım olmuş olur. Çünkü kentleşme süreci, sadece nüfusun artmasından dolayı değil aynı zamanda bir toplumun ekonomik ve toplumsal yapısındaki değişmelerinden de doğar. Bundan dolayı kentleşme sürecini tanımlarken, nüfus hareketini yaratan ekonomik ve toplumsal değişmelere de yer vermek gerekir. Ruşen Keleş, kentleşmenin ekonomik, toplumsal ve siyasal boyutunu da hesaba katan geniş bir tanım yapar. Bu tanım şöyledir: *"Sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında, artan oranda örgütleşme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi sürecidir."*[112] Ekonomi, kentleşme tanımında özel bir yere sahiptir. Kentleşmenin "*tarımsal üretimden daha ileri üretim düzeyine geçişi*" olarak tanımlanabilmesi de bu yüzdendir. Bu geçiş tüm üretim denetleme işlevinin kentlerde toplanmasını zorunlu kıldığı gibi kentlerin büyümesine ve yoğunluk kazanmasına, heterojenlik (homojen olmayan) ve bütünleşme derecelerinin artmasına da yol açmıştır.

Özetle 1700'lü yıllarda İngiltere'de başlayan Sanayi Devrimi, Türkiye'yi 1950'li yıllarda etkisi altına almış ve beraberinde birçok değişimi ve dönüşümü yaşatmıştır. Sanayileşmeyle beraber kentleşme süreci de hız kazanmış kentler de iş olanakları artmıştır. Sadece bu olmamakla beraber kentlerin bu özelliği göçe davetiye çıkarmıştır.

---

[111]Fatih Çelik, "Türkiye'de İç Göçler: 1980- 2000," *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22 (2007): 88.
[112]Ruşen Keleş, *Kentleşme Politikası* (Ankara: İmge Yayınları, 1990), 5.

Literatürde göç, zorunlu göç ve gönüllü göç olmak üzere iki başlık altında değerlendirilir. Türkiye tarihi hem zorunlu hem de gönüllü göçlere tanık olmuştur. Zorunlu olarak yerinden edilen topluluk[113]/ topluluklar söz konusu olduğu gibi gönüllü (kendi rızalarıyla) yaşanan göçler de söz konusudur. Metnin bu noktasında daha en başta dile getirilen göç sebeplerinden yola çıkarak araştırma grubumuzdaki görüşmecilerin aktardıklarını analiz etmeye ve ailelerinin çoğunlukla göç ettikleri yıllara ve bu yılların Türkiye tarihindeki yerine bağlanmaya çalışılacaktır.

Kuşkusuz geride kalan en önemli imge olarak "memleket" ile ilgili en önemli "zaman" oradan kopuş anı olarak "göç" ile başlamaktadır. Görüşmecilerin ailelerine ve onların memleketlerinden ayrılma zamanları ve nedenlerine dair anlatıları bir bütünlük içinde analiz edildiğinde "göç"ün farklı nedenlerini, bir hareket ettirici dinamik olarak işlevlerini ve "memleket" imgesinin kurulmaya başlandığı an olarak önemini görebiliriz.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yer alan illerden göç edilmesinin altında yatan zorlayıcı sebeplerden biri bu illerin sağlık açısından yetersiz oluşudur, belki de. Görüşmeci Aslı, göçün bu sebebine dokunarak ailesinin İstanbul'a göç hikâyesini şöyle ifade etmiştir:

> "*Dedem ile babaannem Siirt'te evlenirler ve bir süreliğine Siirt merkezde yaşarlar. Babam beş erkek kardeşinin en büyüğü ve Siirt'te dünyaya gelen tek kişidir. Dedem Siirt'in Araplarından ama babaannem Siirt'in bir köyünden Kürt bir aileye mensuptur. Biraz daha zaman geçtikten sonra sanırım 1970'lerin başında tarih tam doğru olmayabilir dedem İstanbul'a taşınma kararı alır ve gelirler. Diğer dört amcamda İstanbul'da doğar. İlk geldiklerinden bu yana İstanbul'un Fatih ilçesinde ikamet etmişler. Dedemin diğer kardeşleri de Fatih'te oturuyorlarmış onların yanına gelmişler. Babaannem ve eltisi bir süre aynı evi paylaşmış. Dedem kanser hastasıydı aynı zamanda hastane içinde İstanbul'a taşınmış olabilirler. Zaten buraya taşındıktan sanırım dört beş sene sonra dedem vefat ediyor ve babaannem babamın amcalarıyla beraber yaşamaya devam ediyor. Beş çocukla bir başına kalmış aslında. Çocukların hepsi küçük ama onlar için ayakta kalmış. Neyse bu biraz tatsız bir mesele geçelim. Daha sonra babam büyüyüp evlenme yaşına gelince babaannem babasını arar ve oğluna uygun olabilecek bir gelin adayı olup olmadığını sorar. Babaannemin babası bir gelin adayı bulduğunda babaannemi arar ve gelmelerini ister. Annemle babamın hikâyesi böylece başlar. Siirt'te yapılan küçük bir kız istemesinden sonra İstanbul'a*

[113] Söz gelimi (1938) Dersim bölgesinde zorla göç ettirilmiş, sürülmüş Kürt Aleviler gibi.

gelirler ve düğünü burada yaparlar. Bu da yaklaşık 27 sene öncesine yani 1990'ların ilk yıllarına denk gelmektedir. Önce ağabeyim daha sonra da ben ve kardeşim dünyaya gelmişiz. İşte ailemin göç hikâyesi böyle (Aslı, 20, Siirt)."

Aile, memleketteki sağlık sorunları yüzünden gerekli tedaviyi alamadıkları ve hastalığın ilerleyişini durduracak sağlık çalışanlarının yeterli donanıma sahip olmadıklarından, yeni arayışlara girişmiş ve sonunda hastalığını tedavi edecek doktorların varlığına inandıkları İstanbul'a taşınma kararı almışlardır. Aynı sebeple ailesi göç etmiş Berkay da ailesinin göç sürecini şöyle aktarmıştır:

"*Tam tarihi şuan hatırlayamıyorum ama bi' 50 yıl oldu İstanbul'a göç edeli. Dedemler göçmüş. Benim annem orada doğup büyümüş ama babam burada İstanbul Kartal'da doğmuş. Göç etmelerinin sebebi olarak bildiğim şey de dedem ağır bir hastalık geçiriyormuş, tabii köyde o yıllarda tedavi pek olanaklı değil, tedavi olanağı yok ve mecburen İstanbul Maltepe'ye göç etmişler. Burada tanıdıklar varmış, Maltepe'de oturan, oraya göçlerinin sebebi de o. Hani yardım ederler düşüncesiyle, dedem, babaannem, halam ve büyük amcam vs. işte filmlerdeki gibi baya eşyaları topluyorlar, bir trene atlayıp buraya göçmüşler. Asıl sebep aslında hem sağlık, biraz da iş sanırım* (Berkay, 29, Muş)."

Esasında ailenin göç etmesinde başat rol sağlık nedeni iken görüşmenin akışı içinde iş imkânlarının yetersizliği de göç nedenlerine eklenmiştir. Hem sağlık hem de iş imkânlarının yetersizliği yüzünden İstanbul'a göç eden Canan'ın ailesinin göç hikâyesi ise şöyledir:

"*Üçüncü ablama hamileyken annem, en büyük ablamda hastaymış (fiziksel engelli) o süreç içerisinde buraya gelmeye karar vermişler. Babam zaten annem memleketteyken burada İstanbul'da çalışıyormuş. Sonrasında tamamen evi toplama ve buraya göç etme fikrine erişmişler. Ondan sonra göç etmişler. 23, 24 sene öncesine tekabül ediyor. Hem iş sebepleri de var. Mesela Ağrıda ne yapılabilir? Babam ilk baş çobanlık yapıyormuş, çobanlıktan sonra işte çobanlıkla iş yürümeyince herhalde ondan sonra buraya gelmiş. Biliyorsunuz zaten Ağrıda sınır kapısı var, kaçak sigara alıp buradan satmaya başlamış. Sonra amcamda buraya gelmiş, amcam da buraya gelince benim ablamda, en büyük ablam o zaman rahatsızdı. Hem onu da getirirsiniz yani bir sürü sebebi var. Hem onu da getirirsiniz gösterirsiniz hem burada ekonomik şartlar, çalışma şartları daha iyi falan. Hem de annem orada tek babam burada, başında erkek yok, Doğuda hani başında bir erkek olması gerekir, kötü de olsa bu aslında yanlış bir düşünce ama dolayısıyla artık eşinin yanına buraya gelmiş. Burada bir ev tutmuşlar. Kalış o kalış, devam etmişler* (Canan, 22, Ağrı)."

Hem sağlığın hem de ekonomik durumun yetersiz oluşu nedeniyle aile göç etmiştir. Görüşmecilerin büyük çoğunluğu (yaklaşık yarısı) ailelerinin göç etmelerinin tek

nedeni olarak iş imkânlarının yetersizliğini ileri sürmüşlerdir. Görüşmeci Mehmet, ailesinin göç etmesinin altındaki bu nedene değinerek süreci şöyle aktarmaktadır:

> "*Annem ve babam ayrı ayrı göç etmişler birbirine yakın zamanlarda yaklaşık 30 sene önce -1980'lerin sonu 1990'ların başı diyebiliriz- ikisi de aynı köyden Malatya'nın Arguvan ilçesinin Narmikan köyünden. Babam köyden İstanbul'a çalışmak için annemin abisi ile beraber göç etmiş zamanla ikisi de kendi ailelerini de İstanbul'a taşımışlar. Köydeki evlerini, tarlalarını, eşyalarını bırakıp göç etmişler* (Mehmet, 22, Malatya)."

Aile o güne kadar yaşadıkları evlerini, tarlalarını, eşyalarını onlara ait ne varsa hepsini arkalarında bırakmak zorunda kalarak göç etmişlerdir. Anıl'ın ailesi de diğer görüşmecilerin ailelerinin göç etme nedenleriyle ortak bir nedeni paylaşmaktadır. Ailesinin göç sürecini ise şu sözlerle ifade etmektedir:

> "*Ailem, aslında iki parça halinde geliyor, benim çekirdek ailem. Önce babam geliyor, 1982'den sonra 1983 olsa gerek. Sonra 1986'da evleniyor, 1987'de de annem geliyor, buraya memleketten. (Anne- baba aynı memleketten). Babam çalışmak için geliyor buraya, çünkü memlekette yeterince istihdam söz konusu değil, tarım toplumu olunduğundan dolayı ve çok kardeşler, çok kardeş olduklarından dolayı zaten o kadar kardeşi ve onların çocuklarını doyuracak bir mahsul hiç oluşmayacağından göç etmek durumunda kalıyorlar* (Anıl, 25, Bingöl)."

Memleketteki iş imkânlarının yetersizliği ve aile bireylerinin kalabalık oluşu ailelerin geçinememelerine ve geçim imkânları gelişmiş, daha çok iş olanağına sahip olan büyük şehirlere göç etmek zorunda bırakmıştır. Dilan'ın ailesinin göç öyküsü de bazı yönleriyle benzer, bazı yönleriyle de kendine has nitelikler göstermektedir:

> "*Babam, sanırım 18 yaşında buraya geldi. İş bulabilmek için, geldi burada şey yapmış hatta nedir onun adı, pazarlara çıkıyor burada hâlâ bile pazarcı. İşte iş yoktu kardeşlerine bakmak istiyordu, 6 tane kardeşi vardı. O yüzden burada çalışmaya geldi. Annemle de öyle tanışıyorlar çünkü dayımlarda pazarlara çıkıyorlar. Dayımlar da İstanbul'a göç ediyorlar çünkü dayımlar niye göç etti bilmiyorum. Yani annemler niye göç etti, herhalde orada da çok bir şey yoktu çünkü Siirt, Malatya'ya göre çok şey bir yer bence. Yani en azından Malatya da kayısı falan topluyorlardı işçiliği falan var ama Siirt'te öyle bir imkân yok. Ya da bizimkiler zaten çok fakirlermiş yani. Annemler yine iş için geldiler, ailecek geldiler. Babam tek başına geliyor, annem ailesiyle birlikte bütün akrabalarımız buraya geliyor. Babam 35 yıl önce annem 25- 30 yıl önce geldiler. Annemler ilk göç ettiklerinde Fatih'e geliyorlar. Babam da tek başıma geldiği için bekâr evinde kalıyor ilk geldiğinde. Hamallık yapıyor ve babamın hiç parası yoktu o zamanlar. Kardeşlerini okutmak için burada çalışıp memlekete para gönderiyordu.*

Zaten o yüzden tek okumayan olarak kendi kalıyor. Amcalarımın hepsi üniversite mezunu. Zaten o yüzden köy aydın bir köy bence (Dilan, 21, Siirt/ Malatya)."

Yukarıdaki anlatılardan da anlaşılabileceği gibi ailelerin memleketten ayrılma nedenleri çoğu zaman ekonomik sebepler ile gerçekleşmiştir. Esra'nın ailesinin göç öyküsü de benzer sebepler taşımış ve aynı zamanda şehirlerarası durakları olan bir öykü niteliği taşımıştır:

"*Annem de babamda önce Siirt'te doğuyorlar ama ne nedenle göç ediyorlar bilemiyorum, bir anda Aydın'a göç ediyorlar. Hatta anneannem Aydın'daymış belki de o sayededir. Ben tam olarak bilmiyorum, ayrıntılı olarak. Annem Siirt'te doğmuş ama diğer kardeşlerinin hepsi Aydın'da doğmuş. Oradan göç olmuş. Siirt'ten Aydın'a ilk önce annem orada bana hamile kalmış, ben orada doğdum. Babamlar hep Siirt'te ama iki amcam Aydın'da ne nedenle Aydın'a göç ediyorlar tam olarak bilemiyorum. Siirt'le aydın nasıl birbirine bağlamışlar bilmiyorum. Aydın'dan İstanbul'a göç etmemizde bir akrabamız buraya gelmiş, pazarcıları görmüş, babamlarda inşaatta zorlandıkları için iyi olur diye düşünmüşler, "kalkın gidelim" demişler. Amcamlarla zaten biriz. Hep aynı evde oturduk zaten gelince beraber ev tutmuşlar burada oturmuşlar, yeni bir iş yolunda gidince de rahat etmişler ve 17 senedir buradayız. Aydın'dan İstanbul'a iş için göç etmiş oluyorlar. Aydın'dayken iş için İzmir'e kadar gidiyorlarmış, evden uzak kalınıyormuş. Başka yerlere geçiyorlarmış, Manisa gibi. Toplama işlemleri falan var, bu iş daha zor diye bizimkiler öyle düşünmüşler. Bir de burayı tavsiye etmişler, bizden önce akrabamız gelmiş, o yüzden "iyi olur demişler", babamlar da onlara uymuşlar ve onlarda gelmişler. Amcamlar, babamlar hep bir buraya geliyorlar. İlk geldiğimizden bu zamana kadar Zeytinburnu'ndayız* (Esra, 18, Siirt)."

Daha rahat yaşam şartlarına kavuşmak için aile oradan oraya savrulmuştur. Memlekette herkese yetecek kadar istihdam alanı sağlanamadığından bireyler oldukça sıkıntılı süreçler yaşayabiliyor ve bu sıkıntılarını giderecek "uygun" ortamları arayabiliyorlar. Sevgi'nin göç anlatısında da farklı illerle bağlantılar kurularak nihayetinde İstanbul'a olan kuruluyor:

"*Ailem Yalova'ya ağabeyim, büyük ağabeyim şuan otuz dört yaşında bir yaşındayken gelmişler. 33 yıldır Yalova'dalar. Babam amcamlarla birlikte önceden gelmişler, çalışıyordu sürekli. Arabistan'a gitmişti, gençken. Sonra geldi işte çalışmaya sürekli devam ediyorlar amcamlarla inşaat ustası falan. Yalova'da bir ev yaptılar. Neden Yalova'yı tercih ettikleri noktasını tam ben de kestiremiyorum ama bir göç durumu hep olmuştu zaten. Bütün akrabalarımız geldi ve bir arada olmakla ilgili belki ama neden orayı tercih etmediklerini bence ben oraya gidersem eğer görebilirim. Öyle düşünüyorum ya da bu açık açık bir şekilde söylenmiyor. İhtiyacımız, ev, iş, şartlar, ekonomik durumla ilgili sanırım bir de aile bütün aile orada olduğu için hani bize nasıl bir yer uygun olabilir, Yalova'nın konumu daha iyi olduğu için orayı seçtiler. Aslında*

İstanbul'da o zaman birdi, Bursa'ya yakın, İzmir'e yakın. Öyle o şekilde oldu yani. (**Senin İstanbul'a geliş sebebin?**) *Ben İstanbul'a okumak için geldim. Hep İstanbul istiyordum, ilgilendiğim alan da zaten hep tiyatro biraz sanatla ilgili şuan sinemayla ilgileniyorum daha çok ama hani yolculuğum tiyatroyla başladı. Başka bir okuldaydım, Müjdat Gezen'de okuyordum orayı bıraktım İstanbul Üniversitesine geçtim, işte o da bu yıl bitecek.* (**Ailen hala Yalova'da mı yaşıyor?**) *Evet, hala Yalova'dalar* (Sevgi, 25, Erzincan)."

Sevgi, ailesinin göç hikâyesini anlatırken ilk olarak Erzincan'dan Yalova'ya taşındıklarını daha sonra kendisinin eğitim durumu nedeniyle İstanbul'a geldiğini ifade etmiştir. Sevgi'nin anlatısından yola çıkarak bireysel ya da ailecek göç etmenin altındaki bir diğer sebep eğitim olarak karşımıza çıkmaktadır. Ali Baran ise bu sebebe ve esasında başka sebeplere de değinerek ailesinin göç sürecini şöyle özetlemiştir:

"*Anne tarafı iş için geliyor. Dedem çalışmak için İstanbul'a geliyor daha sonra biraz para kazandıktan sonra işte bir ev yapıyor, küçük bir müştemilat yapıyor. Ondan sonra çocukları da alıp İstanbul'a yerleşiyorlar. Baba tarafında ise Kayseri'den önce İzmir'e geçiyorlar. İşte o vakitte gene iş için vs. gidiliyor. Direkt tüm aile beraber gidiliyor. Ondan sonra babam İstanbul'a okumaya geliyor. O şekilde burada yaşıyor. Aslında dedem, babaannem, halalarım, amcalarım İzmir'de halen şu anda da. Bir halam da Antalya'da yaşıyor. Babamın İstanbul'a gelişi 1985 ya da 1986 da olabilir. Üniversite için geliyor. Ya da daha 1984'te olabilir. Annemler daha erken geliyorlar. O* (anne) *iki, üç yaşındayken İstanbul'a geliyor. Yani 1970 başında, 1970'lerin başında olması lazım. 1970 ya da 1972 yılları* (Ali Baran, 22, Erzincan/ Kayseri)."

Anne tarafının İstanbul'a gelişinin sebebini ekonomik durum olarak açıklarken babasının eğitim nedeniyle geldiğine değinmiştir. Üniversite sayısının çoğunluğunu elinde bulunduran, verdiği eğitim ve yetiştirdiği hocaların kalitesi açısından açık ara farkla birinciliğe oynayan eğitim ve kültür şehri İstanbul; bu nedenle de göç için tercih edilmiştir. Ekonomik, sosyal ve kültürel nedenler dışında özellikle Doğu ve Güneydoğu illeri için göç etme sebeplerinden bir diğeri "terör olayları" olmaktadır. Bu sebeple ailesinin göç etmek zorunda kaldığını Berfin şu sözler ile dile getirmektedir:

"*Babamı çok bilmiyorum, baba tarafımı, annem ile babam ayrı oldukları için. Annem ile birlikte yaşıyorum. Annem hesaplayayım, 1978'de buraya geliyorlar. Terör yüzünden en başta. Karakoçan'da çok fazla terör olayı oluyormuş. İşte gece öyle bir bomba atılıyormuş ki hali sanki gündüzmüş gibi evin içinin parladığından bahsediyor.*

Hala onun travmasını yaşıyor oluyor ki tamamen korkudan, şuana kadar hiç gidememiş, Elazığ'a. Annem ki kendisi hostes'ti. Gitmiş ama uçaktan bile inmemiş, aslında. Uçak geri dönmüş hemen, inip de bir bakmamış ne var ne yok. Yani tamamen terör yüzünden, işte beş kardeş ve anneannem. Dedem o zaman Almanya'ya giden ilk işçilerden o yüzden o direkt İstanbul'a geliyor, Elazığ'a gitmeden. Burada ilk başta Levent'e, Yeni Levent o zaman galiba. Yeni Levent diye geçen bölgede annem ilkokulu vs. hep orada devam ediyor. Teyzem de aynı şekilde. Ve hani şey yani bir nevi aslında hep aynı köydekilerle oturacak şekilde taşınıyorlar. Tek taşınan kişiler annemler değil. Aynı mahalleden böyle beş, altı aile var. Ve aslında aynı apartman olmasa da aynı sokak, aynı mahallede yaşıyorlar. Beraber göç ediyorlar. Orada Elazığlı ya da Doğu popülasyonu çok fazla olduğunu söylüyorlar (Berfin, 21, Elazığ)."

Berfin'in annesi ile babası ayrı ve annesiyle yaşadığından annesinin aktardıklarını anlatarak annesinin ailesinin göç sürecini aktarmıştır. Ayrıca Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da yaşanan terör olayları toplumsal tabular oluşturabilmekte ve birçok aile Berfin'in ailesi gibi durumlar yaşabilmektedir. Babasının ve ailesinin ekonomik ama annesinin siyasi sebeplerden dolayı göç ettiğini aktaran bir diğer görüşmeci olan Özge ise şunları dile getirmiştir:

"*Aile Bingöl'den 1990'larda göç etti, babam ve dedemler 1960'ta Dersim'den göç etmişler. Dedemler ekonomik sebeplerden göç etmişler, baba tarafım ama anne tarafım annem kendisi siyasi sebeplerden göç etmiş* (Özge, 26, Tunceli)."

Aile farklı göç sebeplerinden dolayı memleketlerinden ayrılarak en nihayetinde İstanbul'a göç etmişlerdir. Türkiye tarihine baktığımızda zorla yerinden edilmiş, sürgüne gönderilmiş toplulukların olduğunu okuyabiliyoruz. Bu toplulukların içinde Kürt kimliğine sahip bireylerin olduğu da bir gerçektir. Yaklaşık beş kuşak öncesinde ailesi bu tarz bir deneyimi yaşamış görüşmeci Esma'nın aktardıkları ise şöyledir:

"*Açıkçası ben bunu çok iyi bilmiyorum ama yani şey Konya'ya zorla herhalde getirilmiş bir Kürt topluluğu. O zamanlarda çok güçlülermiş sanırım öyle biliyorum, siyasi bir şey var, o nedenle göç etmiş olabilirler, çok sorgulamadım. O yüzden pek bir şey diyemeyeceğim ama 300 yıldır Konya'dayız onlarda unutmuşlardır muhtemelen. O yüzden dedem falan da vefat etti. Daha çok Konyalı olduğumuz için Malatya bir şey ifade etmiyor yani. Ailem için de aynı şekilde Annemle babam ikisi de Kürt ikisi de Malatyalı. Aslında uzaktan akrabalar.* **(Anneniz kaç kuşaktır, Konya'da?)** *O da aynı şekilde, aynı zamanda gelmişler, akraba oldukları için beraber göç etmişler* (Esma, 26, Malatya)."

Yaklaşık 300 yıldır Konya'da bulunduklarını daha sonra kendisinin bireysel olarak İstanbul'a okumaya geldiğini, halen ailesinin Konya'da yaşadığını ifade etmiştir. Esma'nın ailesinin göç hikâyesi siyasi sebeplerle gerçekleşmiş olup kendisinin eğitimi ile de İstanbul'a olan bağlantısı sağlanmıştır.

Araştırma verilerinde anlatılar arasındaki farklılıklar ön plana çıkarılmış olup göç sürecinde etkili olan farklı dinamikler, farklı süreçler, farklı öyküler verilerek bu farklılıkların ailelerin ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi yapısından, göç ettikleri Kürt coğrafyasının fiziki, siyasi ve toplumsal havasından, bölgede yaşanan terör olaylarından ve aile bireyleri arasında yaşanan sorunlardan kaynaklandığını söyleyebiliriz. Ailelerin göç etmesinde en önemli dinamik olan memleketteki iş imkânlarının yoksunluğu ve istihdamın azlığı nedeniyle gerçekleşmiştir. Ekonomik nedenlerle göç edilmesinin temelinde bölgeler arasındaki kalkınma seviyeleri arasındaki farklılıklardan meydana gelmektedir. Böylece ekonomik açıdan gelişmiş, farklı istihdam alanları açmış şehirlere ya da bölgelere doğru hareketlenmeler yaşandığı söylenebilir. Dolayısıyla bu şehirler her zaman göçü yoğun olarak alan iller olmuşlardır. Biz de bu dinamiğin (ekonomi) vurgusunu kuvvetlendirmek maksadıyla aynı nedenlerle göç etmiş ailelerin görüşmeciler tarafından aktarılan benzer göç hikâyelerinden kimi yerde iki, kimi yerde üç tane kullanarak bunun ne kadar güçlü bir dinamik olduğunu göstermeye çalıştık.

Araştırmamızın verilerine göre ailelerin göç etme nedenlerine bakıldığında göç eden aileler her ne kadar kendi rızalarıyla (gönüllü) göç etmiş gibi görünseler de bu göç sebeplerinin varlığı ve ailelerin bunlardan kurtulmak istemesi için ailelerini alıp göç etmeleri zorlayıcı sebeplerle gerçekleşmiştir. Göç olgusunun, "zorunlu göç" ve "gönüllü göç" olarak ayrılmasının doğru olduğu düşünülse de "gönüllü göç" kavramının biraz daha genişletilmesinin ve her gönüllü göçün altında yatan zorlayıcı sebepler olduğunu, bir nevi bireylerin göçe zorlandığını "gönüllü göç" kavramının içine dâhil edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Dolayısıyla bu ara başlıkta bireylerin ailelerinin göç süreçlerini ve nedenlerini aktarılırken esasında bu sebeplerin varlığı aileleri göçe zorladığı da gösterilmeye çalışılmıştır. O halde araştırmamız için göç

kavramının "zorunlu göç" ve "zorlayıcı sebeplerle gerçekleşen göç" olarak ayrılmasının daha doğru bir ifade olacağı düşünülmektedir. Antropolog, Laila Abu-Lughod'un "*gönüllü ama göç etmeye mecbur kalmış*" tanımlamasında olduğu gibi.[114]

Sonuç olarak ailelerin sağlık, ekonomi (iş istihdamının yetersizliği), eğitim, ailevi problemler, terör olayları ve siyasi sebepler gibi dinamikler nedeniyle göç ettikleri görüşmeciler tarafından aktarılmıştır. 20'li yaşlardaki bu sosyolojik grubun ebeveynlerinin kuşakları çoğunlukla 50'lı, 60'li yaşlardaki insanlar olmaktadır. Biz de burada onların gençlik dönemine gideceğiz. Onların gençlik dönemlerine gitmek demek çoğunlukla 1970'li veya 1980'li yıllara gitmek demektir. Saha araştırmamızın verilerinin de gösterdiği gibi ailelerin göç tarihleri çoğunlukla 1970 ile 1980'li yılları tekabül etmekte; bu yıllarda göç eden aile sayısı da 12'dir.[115] Genellikle aileler bu yıllarda göç ettikleri için bu yılların Türkiye tarihi içindeki iç göç ve sebeplerine ve özellikle 1970'li ve 1980'li yıllarda Kürt coğrafyasından büyük şehirlere göçün temel dinamiklerine bakılarak araştırmamızın verilerine bağlanacaktır. Ayrıca 1960 yılında başlayarak Türkiye'deki iç göç sürecine ve hareket ettirici dinamiklerine atıflar yapılacaktır.

1960'lı yıllarla birlikte göç hareketi kentsel mekânlarda yoğunlaşmış, ulaşım, altyapı ve teknoloji alanındaki gelişmelerle beraber kırsal alanda ortaya çıkan istihdam fazlası nüfusu sosyal ve ekonomik nedenlerden dolayı kente doğru çekmiştir. Bu süreç 1970'li yıllara kadar devam etmiş, bunun yanında Avrupa'ya dış göçler de başlamıştır. 1980'li yıllarda neo- liberal politikaların etkisiyle tarım alanında dönüşümler sağlanmış ve bu dönüşümler kırsal kesim de oldukça etkili olmuştur. Bu süreç kırsal alanda yaşayan nüfusu kentlere doğru harekete geçirmiştir. Bu bağlamda Türkiye toplumu 1980 sonrasında ekonomik, kültürel, toplumsal açıdan çok farklı bir tablo sunmaya başlamıştır.[116] 1980'li yıllarda tarımda liberalleşme akımının etkisiyle

---

[114]Türker, *Vatanım Yok Memleketin Var,* 169.

[115]Aileler arasında genel olarak göç tarihleri 1970'li ve 1980'li yıllarına denk gelse de 1960'lı yıllarda üç aile, 1990'lı yıllarda dört aile, 2000'li ve sonrasındaki yıllarda da bir ailenin göç ettiğini araştırmanın verileri bize göstermektedir.

[116]Mim Sertaç Tümtaş ve Cem Ergun, "Göçün Toplumsal ve Mekânsal Yapı Üzerindeki Etkileri," *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakülte Dergisi* 4/ 21 (2016): 1350.

Türkiye'nin büyük kentlerine doğru nüfus yoğunlaşmış; 1990'lı yıllardan itibaren de Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde ortaya çıkan çatışmaların etkisiyle nüfus Batı'ya doğru hareket etmeye başlamıştır.[117]

1980'li yıllar için, özellikle Turgut Özal döneminde Türkiye'nin liberalleşmesini hedeflenen "24 Ocak Kararları" 1980 askeri müdahalesinden sonra yürürlüğe girmesiyle beraber ülke ekonomisinde köklü değişikler yaşanmıştır. Bu kararlar, 1980 öncesinin ithal ikamesine dayanan ekonomik politikalara son verme, Türkiye ekonomisini ihracata dayalı büyüme modeli çerçevesinde uluslararası sistemle bütünleştirmek için oluşturulmuş ve yürürlüğe konmuştur.[118]

Bu kararlar, etkin piyasa güçlerine, dış rekabete ve dış yatırımlara ağırlık verecek şekilde düzenlenmiştir. "24 Ocak Kararları"nda öne çıkan başlıklar ise şunlar olmuştur: 1. İç pazara ithal ikamesi modeli yerine ihracata yönelik sanayileşme modelinin benimsenmesi, 2. Aşırı değerlenmiş döviz kuru yerine gerçekçi kur politikasının benimsenmesini ve bunu sağlamak için radikal devalüasyonlardan kaçınılması, 3. Faiz hadlerini devletin değil, piyasadaki fon arz ve talebinin belirlemesi, 4. Yüksek faizin yanı sıra sınırlı para kredi politikasının da iç talebi, dolayısıyla enflasyonu denetleyici bir araç olarak kullanması, 5. Fiyat denetiminin denetimlerinin mümkün mertebe kaldırılması ve fiyatların arz talebe göre piyasada belirlenmesinin sağlanması, 6. Kamu kesiminde üretilen temel mallarda sübvansiyonların kaldırılması ya da azaltılması, böylece bu mallarda hatırı sayılır zamların çekinmeden yapılması, 7. Bir yandan kamu harcamaları kısılırken, diğer yandan kapsamlı bir vergi reformuyla bütçe denkliğinin sağlanması, 8. Yabancı sermayeyi özendirmek için yeni önlemler alınması, bu arada devlet tekelindeki kimi üretim alanlarının da yerli ve yabancı özel sermayeye açılması[119] gibi o günün

---

[117]Tümtaş ve Ergun, "Göçün Toplumsal ve Mekânsal Yapı Üzerindeki Etkileri," 1348.

[118]Osman Balaban, "Neoliberal Yeniden Yapılanmanın Türkiye Kentleşmesine Bir Diğer Armağanı: Kentsel Dönüşümde Güncelin Gerisinde Kalmak," *İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali* içinde, Der. Ayşe Çavdar ve Pelin Tan, (İstanbul: Sel Yayıncılık, 2013), 57.

[119] "Türkiye Ekonomisinde 'Özallı Yıllar," erişim tarihi Şubat 6, 2020, https://uzmanpara.milliyet.com.tr/haber-detay/gundem2/turkiye-ekonomisinde-ozalli-yillar/45000/45536/.

koşullarında alınan bu radikal kararlarla beraber dışa açılmalar yaşanmış ve dışa açılmayla beraber iş imkânları artmıştır. Dolayısıyla vaziyet böyle olunca İstanbul gibi büyük bir şehrin istihdam alanları artmış ve yukarıda bazı görüşmecilerin de aktardığı gibi önce aile bireylerinden biri –ki bu genelde evin erkek üyesi olmaktadır- tek başlarına gelip İstanbul'da bekâr odalarında kalıp ailelerinin geçimini sağlayacak olan iş kollarına girip ve aileleri için uygun ortamı oluşturduklarında ailelerini de yanlarına almaktadırlar. Genel anlamda Türkiye tarihinde o yıllarda yaşanan göç süreçleri bu şekilde gerçekleşmektedir.

Sanayileşmeyle beraber büyük şehirlerde oluş(turul)an istihdam alanlarının artması Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşayan insanlara cazip görünmüş ve göç etmelerinde rol oynamıştır. Tabii bu cazip görünme hali beraberinde başka sorunları da getirmektedir. Kültürel farklılıklar gibi. O coğrafyaya ait hayata karşı başka mücadeleler verilirken göç edilen mekânda aynı mücadelenin farklı bir boyutu görünür olmaya başlayacaktır. Bu mücadeleler arasında; göç etmiş birinci kuşağın etnik kimliği ile yüzleşmesi, koruması, savunması ve kimliğin devamı için gelecek nesillere aktarımı ve öncelikle bu aktarımı gerçekleşebilmesi için kendilerinin yaşaması gerekir. Ya da bu noktada bireyler gerginlikten uzaklaşmak adına kimliklerini "gizleme" yoluna gidebilmekte ve o kimliğin son halkası durumuna gelebilmektedirler. Kendileri de o kültürü yaşamadıkları ve dili (Kürtçe) kullanmadıkları için gelecek nesillere aktarımlarda da bulunamamaktalar ve kimlik yara almaya başlayabilmektedir. Ya da bu durumun tam tersi de yaşabilmektedir.

Araştırmanın verilerine tekrar dönecek olursak; göç sürecinde ailelerin İstanbul'dan önce uğrak yerleri (Aydın, Yalova, Konya, Şanlıurfa, Mardin gibi) olmuş olsa da ya ailecek ya da bireysel olarak bireylerin bağlantıları İstanbul'la sağlanmıştır. Görüşmecilerin ailelerinin göç etme tarihleri kadar göç ettikleri memleketleri de önem taşımaktadır. Ailelerin göç ettikleri Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri daha Batı'ya en çok göç veren bölgelerdir. TÜİK verilerine dayanarak araştırma

grubumuzun içine dâhil edilen memleketler temel alınarak 1975- 1980[120] yılları arasındaki göç eden toplam nüfus ve oranlar aşağıdaki tabloda gösterildiği gibidir:

Tablo: 1975- 1980 Yılları Arasında Araştırmaya Konu Olan İllerin[121] Aldığı Göç, Verdiği Göç, Net Göç Ve Net Göç Hızı

İl	**Toplam Nüfus**	**Aldığı Göç**	**Verdiği Göç**	**Net göç**	**Net Göç Hızı**
Ağrı	297.713	9.798	34.784	-24.986	-80,5
Bingöl	190.193	6.148	16.826	-10.678	-54,6
Elazığ	387.332	22.112	39.478	-17.366	-44,2
Erzincan	239.010	24.269	33.638	-9.369	-38,4
Hakkâri	123.708	4.562	6.626	-2. 064	-16,5
Kars	591.392	19.102	89.974	-70.872	-113,1
Malatya	524.677	25.106	48.289	-23.183	-43,2
Muş	246.476	8.351	25.288	-16.937	-66,4
Siirt	365.173	17.330	28.252	-10.922	-29,5
Sivas	642.359	24.485	74.787	-50.302	-75,4
Tunceli	135.444	6.643	19.961	-13.318	-93,7

Yukarıdaki tabloda Ardahan ili gösterilmemiştir. Çünkü Ardahan 27 Mayıs 1992 yılında çıkarılan bir yasayla T.C.'nin 75. ili olarak kurulmuş; bundan önceki tarihlerde Kars iline bağlı olan bir ilçe statüsündedir.[122] Tablodan da anlaşılacağı üzere Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yer alan bu iller göç almak yerine daha fazla göç veren iller konumundadırlar. Bu durumun nedenleri yukarıda detaylı olarak açıklanmıştır.

[120] Sadece bu yıllardaki göç hareketine bakmamızın nedeni görüşmeci grubumuzun ailelerinin (12'sinin) çoğunluğunun bu yıllarda göç etmesinden kaynaklanmaktadır.
[121] "Göç İstatistikleri," erişim tarihi Şubat 12, 2020, http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1067.
[122] "Ardahan'ın Tarihçesi," erişim tarihi Şubat 21, 2020, http://ardahan.gtb.gov.tr/ardahanin-tarihcesi.

Saha verilerine göre, anne- babası ayrı ayrı memleketlere sahip görüşmeciler söz konusudur. Beş görüşmecinin aile bireyleri ayrı ayrı memleketlere sahiptir. Diğer görüşmecilerin aile bireyleri ise ortak memleketlerden İstanbul'a göç etmiş ailelerdir. Bu beş görüşmeciden üçü ne annesinin memleketine gitmiş ne de babasının, diğer iki görüşmeciden birisi babasının memleketine (Bingöl) hiç gitmediği halde annesinin memleketine her sene düzenli olarak gittiğini beyan etmiştir. Diğer görüşmeci ise annesinin memleketine (Siirt) hiç gitmediğini ama babasının memleketine (Malatya) her sene gittiğini açıklamıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında ebeveynlerin çocukları üzerindeki etkileriyle doğru orantılı olduğu düşünülmektedir.

Görüşmecilerin aktarımlarından toplamda 12 memleket ortaya çıkmıştır. Bu memleketler Ağrı (1 kişi), Ardahan (2 kişi), Bingöl (2 kişi), Elazığ (1 kişi) Erzincan (2 kişi), Hakkâri (1 kişi), Kars (1 kişi), Malatya (6 kişi), Muş (1 kişi), Siirt (3 kişi), Sivas (1 kişi), Tunceli (1 kişi)'dir.[123] Memleketler arasında Malatya, Siirt, Ardahan, Bingöl, Erzincan öne çıkmaktadır. Daha sonra onları Ağrı, Elazığ, Hakkâri, Kars, Muş, Sivas ve Tunceli takip etmektedir.

Görüşme yapılan bireylerin ailelerinin göç ettikleri iller harita da boyanarak gösterilmiştir. Böylece ailelerin Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinin hangi illerinden göç ettikleri görsel olarak görülebilecektir.

[123]Bazı görüşmecinin aile bireyleri ayrı ayrı memleketlerden bir araya geldikleri için anne- baba her ikisinin göç ettikleri memleketlerde yazılmıştır. Ebeveynlerin memleketleri ayrı ayrı ele alındığından memleket- görüşmeci sayısı fazla çıkmıştır.

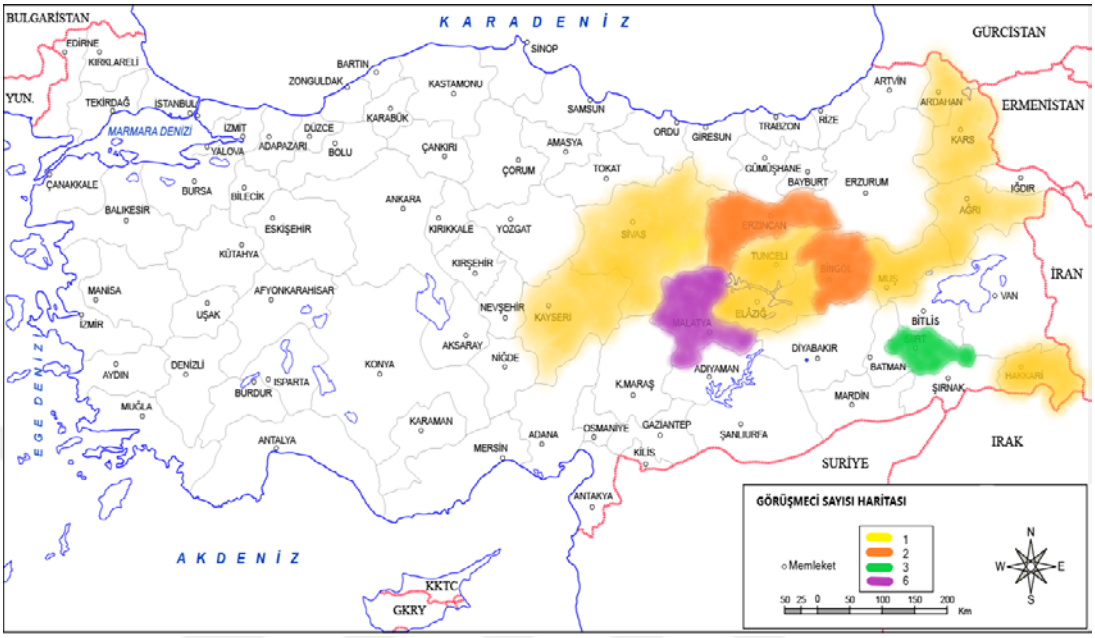

Harita: Haritada boyalı olarak gösterilen yerler görüşme yapılan bireylerin ailelerinin göç ettikleri illeri ve o illerden görüşme yapılan birey sayısını göstermektedir.

3. 2. Anne, Baba ve Diğer Aile Bireylerinin Aktarımlarında "Memleket" Olgusu

Bu ara başlıkta görüşmecilerin ailelerinin "memleket" imgesine nasıl baktıkları, çocuklarına nasıl yansıttıkları, hangi aile bireyi veya bireylerinin çocuğun sosyalizasyon sürecinde etkili olduğu, anlatılan "memleket" olgusunun çocukların yaşamlarına nasıl yansıdığı anlamaya ve analiz edilmeye çalışılacaktır.

Gidip görülmeyen aile memleketinin bireylerin üzerinde etkilere sahip olduğunu ama bunun bazı durumlarda red edildiğini fakat üzerine derin düşününce esasında insanın hayatında önemli etkileri olduğu görülecektir. Görüşmeci Aslı'nın aktardıkları bu durumu çok iyi özetledir:

> "*Aslında hayatıma doğrudan bir yansıması yok. Çünkü burada doğdum, büyüdüm, okudum, arkadaşlarım genelde burada doğmuş büyümüş insanlar. Ailemin de buraya uyumundan dolayı bir sıkıntıları yok. Ve galiba ben de hayatımda bir role sahip olsun istemediğim için hayatıma çok da dâhil etmedim ailemin memleketini, buna kültürleri de dâhil olmak üzere. Ancak şunu söyleyebilirim her ne kadar hayatıma ruhuma*

yansıması yok desemde ailemle iletişim kurarken şiveli, Kürtçe vs. konuşabiliyorum. Ama istediğim zamanda normal aksanıma dönebiliyorum. (Aslı, 20, Siirt)."

Görüşmeci Aslı, konuşmanın başında memleketin hayatına doğrudan bir yansıması olmadığını ifade etse de konuşmanın sonu hiçte öyle gelmemiştir ve esasında farkında olmadan yaşamına etkileri olduğunu kendi kendine itiraf etmiştir. Aile bireyleri tarafından aktarılan "memleket" hayatın tüm alanına sirayet edebiliyor, ailenin göç ettiği coğrafyayla temas sağlanmasa bile. Görüşmeci Anıl, aktarılan memleket anlatılarından hayatının nasıl şekillendiğini şu sözlerle dile getiriyor:

"*Aslında şöyle yansıyor: Mesela, sanıyorum, hani sosyal varlığım her ne kadar o coğrafyada yetişmemiş olsam da o coğrafya tarafından şekillendirilmiş durumda. Örneğin, şöyle diyelim: Müzik anlamında diyelim, zevk aldığım ve bana bir şeyler ifade edebilen müzik türü bir şekilde orayla özdeşleşmiş durumda. Yani ya bölgeden çıkan müzikler ya da o bölgeden etkilenmiş müzikler ya da benzer müzikler, en temel de böyle bir şey var. Bununla beraber sosyal çevrede aslında tamamen olmasa da bir ölçüde onun tarafında şekilleniyor. Çünkü insan kendisiyle benzer özelliklere sahip insanlarla daha iyi anlaşabilir doğal olarak, öyle durum söz konusu. Dolayısıyla sosyal hayatı da o şekilde şekillendiriyor. Yansıması aslında derin, hem hayata dair beğeniler de onun üzerinden oluşuyor hem sosyal çevre de onun üzerinden oluşuyor. Aslında o memleket imgesi, bir şekilde yaşıyor. Ailem doğrudan kimliği aktarmak durumunda bulunmadı ama engel de olmadı. Yani kendi hayatları nasıl sürüyorsa, biz de eklemlendiğimiz oranda almış olduk. Mesela, atıyorum, benim Kürtçeyi bilme durumumla ağabeyimin bilme durumu aynı değil. Ağabeyim, hiç bilmiyordur belki, %5, 10 falandır hani, yine benim durumum ona göre biraz daha iyi. Birazda bu kişisel meraktan dolayı bir durum ama aktarmak için ekstra bir çabada bulunmadılar ama şunu da yapmadılar: Saklamadılar. Saklayan aileler de var çünkü kendi kimliğini, işte benim çocuğum sorun yaşar, vs. vs. gibisinden. Bu konuda sanıyorum saklama değil de temkinli olma açısından annemden şu şekilde gelmişti: "Okulda Ahmet Kaya dinlediğinizi kimseye söylemeyin", meselesi. Sadece o olmuştu. O zamanlar bana demiyordu ağabeyime diyordu çünkü bunları söylediği zamanlarda Ahmet Kaya gerçekten işte toplum tarafından "öcü" gibi işaret edilen birisiydi. Ben o zaman tabii çok küçüktüm, meseleyi anlayacak durumda değildim. Ama ağabeyime derdi, hani söylemeyin, falan filan. Çünkü kuzenim bununla ilgili problem yaşamıştı okulda, işte Ahmet Kaya dinlediğinden dolayı "terörist" damgası yemişti. Ondan dolayı öyle bir korkusu vardı, o şekilde. Hayatıma çok yön veriyor, işte bu kurduğun ilişki. Ta en başta söylemiştim. Çünkü tüm sosyal hayatım bir süre sonra, en azından orayı "güvenli liman" olarak görüyorsun. Bütün hayatını teşkil etmiyor belki ama aynı aidiyetten gelen insanlarla kurduğun ilişki her zaman "güvenli liman" olarak görüyorsun. Ama bunun için şunu da söylemem gerekiyor: Bu hiçbir şekilde hani inançsal ya da etnik kimliğe indirgemiyorum, hiçbir şekilde aynı inançtan ya da aynı etnik kimlikten gelmediğim insanlarla aynı şeyi kurabiliyorum. Burada sanıyorum esas mesele, o geçmişteki kümülatif brikimin insanların hayatını nasıl yönlendirdi? Yani farklı farklı şeyler insanların hayatını aynı yönlendirebilir. Dün akşam düşünüyordum bunu, yani şimdi birazcık pratikliğim*

aslında şeyden bağımsız olarak, mesela neden bilmiyorum, özellikle Doğu Karadeniz Bölgesinde yaşayan insanlarla bir şekilde sanki aynı kimlikten geliyormuş gibi arkadaşlık bağı kurabildiğimi gördüm. Ama oranın şöyle bir durumu var: Orası da aynı şekilde çok heterojen bir yer. Çok fazla inançsal kimlik var. Çok fazla etnik kimlik söz konusu ve oradaki o farklılığın ortaya çıkardığı insan yapısı ile sanıyorum, bizim bölgemizdeki farklılıkların ortaya çıkardığı insan yapısı aynı. Yani yapıtaşları değişik olsa dahi onların ilişkilenme şekli aynı olduğundan dolayı ortaya sanki aynı şeyler çıkartıyormuş gibi geliyor bana. Yani bir kule düşünelim. Mevzu bahis kulenin formu ise eğer, o kuleyi taştan da yapabilirsin, atıyorum betonarme de yapabilirsin. Ama ortaya aynı kule çıkıyor, gibi belki, bilmiyorum. Belki iyi bir benzetme olmadı ama anlatabildiğimi düşünüyorum (Anıl, 25, Bingöl)."

Anıl, memleketin hayatına yansımalarını müzik üzerinden açıklayarak ailesinin doğrudan kimliği aktarma gibi bir çabasının olmadığının yanı sıra öğrenmesini de engelleyecek herhangi bir girişimde bulunmadıklarını dile getirmiştir. Her ne kadar ailesinin memleketinde yetişmese de sosyal varlığının ailesinin geldiği coğrafya ile şekillendiğini belirtmiştir. Aile bireylerinden "memleket"e dair aktarımlarda bulunmanın genel anlamda anne ya da ailenin diğer kadın üyeleri tarafından gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Aslı'nın anlattıkları da bunu kanıtlar mahiyettedir:

"*Genelde babaannem ve annem konuşur ben de ara sıra denk gelirim ve merak ettiğim bir şey olunca onlara sorarım. Onlar anlatmaya başlar. Onu anlatırken başka şeyler daha anlatırlar. Öyle yani* (Aslı, 20, Siirt)."

Çocuğun sosyalizasyonun da hangi aile bireyinin ya da bireylerinin rolü varsa "memleket"e dair aktarımları da o birey/ bireyler tarafından sağlanmaktadır. Bu durumun yaşanması da çocukla en çok vakit geçirenin o aile bireyi/ bireyleri olmasından ileri gelmektedir. Serdar da bu durumu şöyle açıklıyor:

"*Açıkçası ailem, baba tarafım, tarafından bana aktarılan memleket imgesinin yaşam biçimime doğrudan bir yansıması yok. Çünkü baba tarafından akrabalarımla olan bağımız çok güçlü değil. En azından eskiye göre. O yüzden memleket deyince, köy yaşamı aklıma gelince daha çok annemin memleketi olan Karadeniz'i düşünüyor ve gitme planları yapıyorum* (Serdar, 21, Bingöl)."

Aile bireyleri farklı memleketlere, farklı kimliklere, farklı dillere, farklı kültürlere sahip oldukları zaman çocuğun kimlik inşa sürecinde ebeveynlerden birinin ön plana çıktığını görebiliyoruz. Serdar'ın aktardıklarında da anlatıcı aktör annedir. Genel de memleket anlatıları için özel bir zaman dilimi oluşturulmaz doğal seyri içinde aile

bireyleri aktarımlarda bulunurlar. Bazen akrabalarla bir aradayken geçmiş yâd edilir. Tıpkı Gülistan'ın aktardığı gibi:

> "*Öyle anlatmak için çok çaba sarf etmezler. Akraba ortamında vs. konuştuklarında denk gelirim. Yani ortam oluştu mu konuşurlar* (Gülistan, 20, Malatya)."

Ya da ailecek oturup televizyon izlerken bile hatıralar canlanabilir ve memleketteki bir anı öylece anlatılabilir. Bunu Ekin şöyle anlatıyor:

> "*Mesela böyle otururs un böyle yapar, "oy oy" der ve sonra anlatmaya başlar. Hâlbuki hiçbir şey olmadı, oturuyorsun ve televizyon izliyorsun yani. Böyle rastgele, annem de sordukça. Onun da böyle gelip işte "böyle bir şey olmuştu biz de şöyle göçmüştük işte" falan filan sorman lazım. Sorman lazım, o nasıl olmuştu, bu nasıl olmuştu, peki şu nasıl olmuştu. Onlar da hani o hikâye anlatıcılığı geleneği hiç yok. Anneannem de çok gereksiz anlarda çıkıyor. Dedem de öyle çok şey değil, dedem böyle son iki sene öncesine kadar falan bizle çok vakit geçirmezdi yani açıkçası. Onun böyle kahve de arkadaşları falan var çok önemli. Muhakkak her gün gidiyor, inanılmaz yani. O da onun bir ailesi bir yerde yani bu arada komik ama gerçek. Böyle yani hikâyelerle daha çok hani öyle görselle çok değil yani* (Ekin, 26, Ardahan)."

Aile bireylerinden anneannenin ve dedenin "memleket"i daha çok hikâye ederek aktarımlarda bulunduklarını söyleyen Ekin, annesinin memleketten göç ettiklerinde çok küçük olması ve dedesinin mesleğinden dolayı gezgin bir hayat yaşamaları ve "memleket imgesi"nin çok güçlü olmadığını özellikle annesi tarafından kendisine herhangi bir bellek aktarımının söz konusu olmadığını dile getirmiştir. "Memleket"in kendisini önemseyen, göç edilen yerin kodlarıyla ve kültürüyle yaşayan aileler ise çocuklarına bu aktarımı bilinçli olarak yapmaktadırlar. Görüşmeci Berivan, ailesinin memleket anlatılarını şöyle ifade ediyor:

> "*Memleketimizi unutmamamız gerektiğini aşılıyorlar, her zaman. Kültürümüzden de kopmuyoruz. Orada yapılan gelenekleri falan da uyarlamaya çalışıyoruz. Ama öyle bir milliyetçilikte yok. Sadece kültürümüze sahip çıkmak vs. Yaşam biçimime, yeni insanlarla tanışırken ailemin tanıştığımda iletişim kurduğumda, ailemin iletişimlerini kopyalıyorum doğal olarak. Yani onlar gibi davranıyorum. Memlekette insanlar birbirine nasıl davranıyorlarsa muhtemelen ben de benzer bir şekilde insanlara davranıyorum burada ister istemez bu da etkiliyor tabii. Politik konularda mesela kimlik çok ön plana çıkıyor. İşte günlük hayatta, politik şeyler konuşulurken işte kimliğimiz mutlaka ağır basıyor işte onlara yorum yaparken. Günlük hayatta çok bu şekilde bana aktarılıyor aslında. İşte kimliğimiz bu ve buna göre davranmamız lazım. İşte atıyorum, politik konularda vs. ama günlük hayatımda öyle çok sıcakkanlı olmak dışında öyle çok şey olduğunu sanmıyorum. Muhtemelen etkiliyor ama benim bunu*

"şöyle şöyle oluyor" diye tanımlayabileceğim bir şey yok çünkü aslında her şeyim, zaten yaptığım şey de etkilenmiş oluyor kimliğimden. En çok etkileyenler bunlar, politika da sıcakkanlı olmam kimliğim için çok yoğun (Berivan, 19, Sivas)."

Ailesinin memleketteki günlük yaşamlarındaki rutinlerini İstanbul'a taşıdıklarını, geleneklerini, kültürlerini yaşatmaya ve çocuklarının da bu kültürden mahrum kalmamaları için aktarımlarda bulunduklarını dile getirmiştir. Ayrıca Berivan, günlük hayattaki konuşmalardan, politik konulardaki görüşlerine kadar sahip oldukları kimliğin etkisinin olduğunu da eklemiştir. Memleket her zaman güzellik ve cazip bir mekân olarak karşımıza çıkmaz, Görüşmeci Hatice'nin aktardıkları da bu duruma ışık tutmaktadır:

"*Ailem aslında orada yaşadıkları hem güzellikleri anlatıyorlar hem de zorlukları. Mesela babamın yaşadığı yerde ev hep böyle dere kenarında ve derenin taştığı zamanlar o evi su basarmış ve her seferinde canlı olarak atlattıkları için şaşırırlarmış o derece yani. Evi su basıyor ve ölme ihtimalleri oluyor ama kurtuluyorlar. Hani orayı su bastığı zaman bir yere çekiliyorlar. Bunları söyledikleri zaman kötü, zor şartları var ya da temizlemesi falan ama hep köy şartlarında ne kadar doğal biz işte erkenden kalkardık, erkenden uyurduk, çok sağlıklıydık, mutluyduk bu kadar dert yoktu. Yani bunların hepsini de anlatıyorlar. O yüzden iki yönlü bakılıyor. İstanbul aslında yaşadığımız hayat gibi hem zorlukları var hem kolaylıkları da var. Hayatıma nasıl etki ediyor? Aslında şöyle mesela o dönemde şey derlerdi, biz zeytini bulduğumuz zaman çok mutlu olurduk bir ekmeği -annemler tandır ekmeği yaparlardı hatta İstanbul'a geldikten sonra da şuan da tandır ocağımız var orada bir müddet ekmek yaptılar, ara ara da yapıyorlar, bahçemizde yani bu tandır ocağı- köyde tandır ekmeğine bir zeytin sürerlermiş. Onlar için çok zor bulunan şeyler benim artık daha kıymet verdiğim şeyler oluyor. Zeytini gördüğüm zaman hani bir zeytin demiyorsun. Senin için bir şeyler daha değerli oluyor. Çünkü birinci ağızdan dinliyorsun ama benden sonraki kişi ya da bir torunu dinlediği zaman aynı etkiyi uyandırmıyor. Çünkü hiçbir şekilde zorluk görmemiş. Hani belki şu da etkiliyor olabilir: Biz de hani zaman zaman maddi olarak düştük kalktık, zor dönemleri görebildiğim için biraz da olsa anlamama sebep oluyor ama hiç görmeseydim hep refah içinde olsaydım belki ben de bunu anlayamayacaktım. O yüzden hayatın daha hayatıma nasıl etkisi oluyor kısmına cevabım hayatın değerini daha iyi anlıyorum. Hani elde ki imkânlara daha çok imkânın lütuf olduğunu, nimetlerin değerini daha iyi anlayabiliyorum. Aile mesela bu Kürtlük olayı bazen bizi zorluyor aslında. Mesela İslam sana belli bir kıyafeti dayatmıyor, "tesettürlü ol" diyor ama yetiştiğin aile Kürtlüğün verdiği bir şeylerden dolayı senden birkaç tık daha fazlasını istiyor. Sen bu konularda çatışıyorsun. Ya da mesela aile aslında bazen Kürtlüğe dair olan şeyi sana bazen İslam'danmış gibi gösterebiliyor. Aslında yaşadığım zorluklar bunlar… Bunu kendi kültürlerinin bir dayatması olarak yaşıyorum bazen…* (Hatice, 25, Kars)."

Ailesinin gelenek ile din arasındaki ayrımı çok yapamadıklarını ve geleneklerine ait olan bir "şeyi" din olarak dayattıklarından dolayı ailesiyle çatışmalar yaşadığını dile getirmiştir. Çoğu durumlarda "Geleneğin Din"i ile "Din"in kendisinin bir olmaması ve ailelerin çocuklarına istediklerini yaptırmak ve istedikleri bireylere dönüştürmek amacıyla geleneklerine ait olan bir olayı, durumu veya alışkanlığı "din"denmiş gibi gösterebildiği durumlar söz konusu olabilmektedir. Çoğu zaman "gelenek" ve "din" çatışma halindedir ve bunu somut olarak bireylerin yaşadıkları hayatlar üzerinden gözlemleyebilmekteyiz. Ailesinin memleketin olumlu tarafları olduğu kadar olumsuz taraflarının da aktarıldığını dile getiren Mehmet ise sözlerini şöyle sürdürmüştür:

> "*Yaptıkları işlerden ve yedikleri yemeklerden bahsederler. Bazen köyün nasıl bir yer olmasını istediklerinden ve yapmak istediklerinden bahsedip benden de beklentilerini söylerler* (Mehmet, 22, Malatya)."

Ebeveynler genellikle kendilerinin yapamadıklarını çocuklarının yapmasını isterler. Kendi memleketini içselleştirememiş, benimseyememiş ve dahi o toprak parçasının değersiz olduğunu düşünen aile bireyleri hiç memleketi görmemiş çocuklarına da o yerin olumsuz taraflarını aktararak belleklerde memlekete karşı olumsuz izlenimler uyandırabilmektedirler. Annesi ve babası ayrı ayrı memleketlerden olan görüşmeci Dilan, annesi tarafından memleketin hep olumsuz yönlerine vurgu yapıldığını, babası tarafından ise memleket ile olan bağın kopmaması için her yaz aylarında memlekete gönderdiği çocuklarının hafızalarının canlı tutulmasını istediğini şu sözlerle aktarıyor:

> "*Annem tarafından bana bir memleket imgesi yaratılmıyor çünkü zaten kendileri de ama onların dilleri var, o dil önemli sanırım. Çünkü orayı o tanımlıyor. Yani işte şey diyorlar su yok. Hala taşıma suyla, banyoyu da öyle yapıyorlar, işte tuvalet dışarı da. Zaten ailem bana memleket imgesini böyle tanımlıyor. Yani gördüğünü söylüyor ve bir şeyin değişmediğini söylüyor. Babam ama onun tarafından memleket imgesi, zaten her yaz gönderiyor, bizi, zaten biz de gitmek istiyoruz. Çünkü halalarım, kuzenlerim orada. Yaşıtlarım, seviyorum da. Yani bir bağ kurabilmişim. Çünkü hani zaten benle aynı hayatları var. İşte üniversite derdi, annesi çalışıyor. Yaşam biçimi olarak da, işte kayısı da çalışınca falan hani bunu anlatabilme şeyi, ya da işte emek nedir? bunları öğreniyorum. Çok da böyle hayatımda yer eden bir şey değil yani benim. Çünkü yani tatil gibi* (Dilan, 21, Siirt/ Malatya)."

Aile uzun zaman memleketle bağ kuramadığında memlekete dair gelenekleri, görenekleri, dili unutabiliyor ve gelecek nesillere aktarımı sağlanamayabiliyor. Bu durumu Esma şöyle ifade etmiştir:

> "*300 yıllık Konyalı olduğumuz için zaten öyle pek bir şeyleri yok yani. Öyle çok anlattıklarını söyleyemem, babaannemin falan daha çok günlük muhabbetler ettiğimiz için. Genel olarak babamdan söz edecek olursam, babam hiçbir zaman kimlik aktarma peşinde değildi. Hiçbir zaman Kürtçe öğrenin gibi bir şekilde hiçbir şeyi empoze etmedi. Tamamen gelişi güzel, her şey bizim istediğimiz yönde ilerledi. Ben isteseydim öğrenirdim Kürtçe ama evde konuşulmayınca baban hiçbir şekilde sana bir şey dayatmadığı sürece öğrenilmiyor. Daha çok yabancı dile eğilim oluyor* (Esma, 26, Malatya)."

Uzun zamandır Konya'da yaşadıklarını dile getiren Esma, Malatya'ya dair hiçbir aidiyet hissetmediğini, ebeveynlerinin herhangi bir bellek aktarımında bulunmadıklarını ve kendisinin de bireysel çabası olmadığından oldukça "yabancı" kaldığını aktarmıştır. Memleket bazen saf acı olarak belleklerde kalabilmekte ve bireyler üzerine konuşmayı tercih etmeyebilmektedirler. Böylece acı başka kuşaklara aktarılmayacak ve "onlarla" son bulacağı düşünülmektedir. Fakat bazen de tam tersi olabilmektedir. Hatta bu vaziyet aile kurumunun birer üyesi olan ebeveynler tarafından da farklı olarak algılanabilmektedir. Görüşmeci Özge bu durumu şöyle aktarmaktadır:

> "*Açıkçası baba tarafım hiç memleketten bahsetmez, dedemler. Babam yok zaten benim dedem, babaannem, annem birlikte yaşıyoruz. Mesela dedemler hiç bahsetmez memleketten yani. Sadece köyde kendi aralarında babaannem iki yaşından beri tanışıyorlar bir olay olduysa bir kişiye dair onlar kendi aralarında bunları konuşuyorlar. Ama şey değildir memlekete dair bir hikâyem yoktur. Annemin memleketine dair daha çok hikâyelerim vardır. O da annemin ilişkilerine dair, arkadaşlık ilişkileri, okul hayatı falan bunlara dair biraz… Annem aktarıyor ama annem gelin olduğu için baskın taraf baba tarafım ve annem bana aktarış kısmında rahatsız olabiliyorlar yani. Annem mesela şeydir yani Kürt olduğunu söyleyebilen bir kadındır. Baba tarafım bunu söylemiyor. Mesela annemin bunları bana söylemesi baba tarafımda bir korkuda siyasal konjönktörden dolayı da korku yaratıyor.* (**Toplumsal hafızadan dolayı da olabilir belki o korkunun nedeni?**) *belki de bilmiyorum, yani buralar hiç konuşulmuyor. 38 Dersimini mesela babaannemin ailesi yaşamış ama dedem bunu babasına sormamış bile. Dedem kendisi bilinçli olarak burayı sormamış. Büyükleri de anlatmamış. Hani burada bilinçli bir öteleme var, diye düşünüyorum ben, dedem tarafından. Bu konu konuşulmaz bir de yani* (Özge, 26, Tunceli)."

Baba tarafının memlekete dair, memlekette yaşanan toplumsal olayların tanığı oldukları halde bilinçli olarak konuşmayı öteledikleri, konuşmamayı tercih ettiklerini, tabiri caizse yaşanmışlıkları hasıraltı ettiklerini ve aile bireylerinin herhangi bir aktarımda bulunmadıklarını ifade etmiştir. Özge'nin baba tarafının yaşadıkları "trajik olayların" konuşulmaması gerektiğini ve bir sonraki nesle aktarılmaması gerektiğine karar vermiş olmalılar ki yaşanan olayların neden yaşandığını, niçin yaşandığını sorgulama taraftarı olmamışlardır. Lakin Yardımcı ve Aslan'ın ifade ettikleri gibi acıların gerçek anlamda arkada bırakılabilmesi, "unutma"nın mümkün hale gelebilmesi için öncelikle kişilerin, yaşanmışlıklarla yüzleşmeleri, konuşmaları, tartışmaları[124], tabiri caizse herkesin eteğindeki taşları dökmesi gerekir. Aileler, "olumsuz" hatıralarla dolu yaşanmışlıklarından dolayı çocuklarını korumanın bir yolu olarak anlatmamayı, geçmişin üstünü örtmeyi, hasıraltı etmeyi tercih ettikleri gibi bunların anlatılması, konuşulması, unutulması gerekiyorsa konuşarak, tartışarak unutmayı tercih eden ailelerde söz konusu olabilmektedir. Özge'nin ailesi özelinde konuşacak olursak aile bireylerinden babasının ailesi konuşmamayı tercih ediyorken, annesi konuşmayı tercih etmektedir. Bireylerin kişilik özellikleri doğrultusunda da olaylar karşısında gösterdikleri tepkilerde değişiklikler söz konusu olabilmektedir. Yaşanmışlıkları dile getirmenin, konuşmanın zorluğunu derinden hissederek ifşa etmenin, bireyler üzerinde gerçek anlamda olmasa bile bir "rahatlık" oluşturduğunu söyleyebiliriz. Bireylerin ve toplumların birbirlerini anlamanın yolunun konuşmadan, kendini ifade etmekten geçtiğini düşünmekteyiz.

İstanbul'un trafiğinden, kalabalıklığından bıkan bireylerin kesin dönüş yapmak istedikleri yerler memleketleridir, genellikle. Geçmişe duyulan özlem ve şehirde yaşanan bıkkınlıklar bir araya gelince bireyler memlekete gidip daha rahat bir yaşam sürdürmeyi hep düşünürler. Nihan'a ailesinin aktardığı "memleket" anlatıları da bu durumu ışık tutmaktadır:

[124]Şükrü Aslan ve Sibel Yardımcı, "Memleket ve Garp Hikâyeleri," 437.

"*Babamda buralar hani yetti keşke işte bir ev yapsak Ardahan'a da ben orada kalsam hayali var, annemi kandırmaya çalışıyor. Tabii babamın da bunu yapabileceğini zannetmiyorum ama onda öyle bir istek var. Orada evimiz var, yerimiz var yapabiliriz falan gibi orada rahat rahat yaşarız. Temiz hava falan bunlar var. Ama annem de hiç öyle bir şey yok, asla köyden, memleketten bahsetmez. Öyle bir şeyi yok. Burada doğup büyüdüğü için sanırım. Babam da hafif var ama köye geri dönme isteği. O da yani bana biraz hayal gibi geliyor. Çok da gerçekleşebilecek bir şeymiş gibi gelmiyor. Çünkü onun da yapamayacağını düşünüyorum. Tekrar oraya gidip orada bir yaşamı o da bilmiyor aslında. Ama buradan şehirden baktığında orası çok daha cazip, sakin, doğada işte böyle rahat rahat yaşayabileceğin bir yer gibi görünüyor, onun için. Bana da böyle yansıyor. Çok aktarmak için bir çaba gösterdiklerini düşünmüyorum yani. Mesela annemin ailesinde çocukluğumdan hatırladığım, daha yoğun Aleviliği yaşıyor oldukları. Şuan biraz daha azaldı. Benim çekirdek ailemde de çok gündemde olan ve çok yaşanan bir şey değil yani. Kültürel olarak da bunu yaşıyoruz gibi bir şey söyleyemem* (Nihan, 23, Ardahan/ Malatya)."

Belki de büyük şehirlerde yaşayan etnik grupların üyelerinin yaşadığı en büyük problemlerden biri de kendi akrabalarının çoğunu tanımadıkları ve onlarla bir araya gelememeleri olabilir. Görüşmeci Fırat ailesinin memleket anlatılarını aktarırken bu durumuna değinerek şunları ifade etmiştir:

"*Ailem bana memleketimin güzel yönlerini aktardı hep. Genel, sakin bir ortamda mesela çay içerken aklına geliyor ailemin hikâyeleri başlıyorlar anlatmaya. Laf arasında. Aslında çok da memleketimi tanımıyorum, tanıyorum da hani çok çok iyi biliyorum desem yalan olur. Ama mesela şu yönden çok kötü, akrabalarımın çoğunu tanımıyorum doğru düzgün. İsmen bilirim ama mesela gittiğimde bak bu benim şöyle bir akrabam açıkçası pek tanımam. Çok çok çok yakın olması gerekiyor bana ve İstanbul'da yaşıyor olması gerekiyor onu tanımam için. Onun dışında birinci dereceden akrabalarımı çok iyi tanırım çok iyi tanırım dediğim, o kadar iyi tanımam aslında kişisel olarak nasıl bir insan ona pek hâkim değilim ama iyi insanlar diyebilirim. Akrabalarımı çok iyi tanıyamamamın en büyük sebeplerinden birisi bu göç etmemiz, o yani. Ailem genelde evde Kürtçe konuşur zaten. Biz kardeşler de hepimiz anlarız. Ağabeyim daha iyi anlar bize oranla ama biz de anlarız. Öyle oturduğumuzda akla gelen bir durum olduğunda ya da bahsi geçen bir durum oluştuğunda genelde memleket hatırlanır ve ailem de kendi arasında konuşmaya başlar. Bize aktarıma bu şekilde oluyor diyebilirim* (Fırat, 25, Hakkâri)."

Memlekete gidip gelmeler kesinlince o coğrafyada yaşayan insanlarla bağlar kopmaktadır. Bu durum İstanbul'un yaşam olanaklarında da kendini göstermekte ve çoğu akrabalarla bir araya gelecek zemin oluşturulamamaktadır. Aynı memleketten gelen aile bireylerinin memlekete karşı algıları, yaşanmışlıkları ve kendi ailelerinin aktardıklarından etkilenme durumları farklı olabildiğinden kendinden sonra gelen

kuşağa memleket anlatıları da farklılık gösterebilmektedir. Ailesinin bu durumu yaşadıklarını söyleyen Yusuf şunları ifade etmiştir:

> "*Babamın ve annemin görüşleri farklı olabiliyor. Yaşanmışlıklardan kaynaklı olarak. Ben de arada kalmış olabilirim, neler hissedeceğime ve yaşamıma nasıl yön verdiğine dair. Kafalar karışık yani. Dediğim gibi ailemde de arada kalmışlık olduğu için kendi kimliğimizi biraz etkilenerek aileden, kendimiz belirledik* (Yusuf, 23, Malatya)."

Aile bireylerinin aktarımlarında "memleket" olgusu bazı görüşmecilerin yaşamlarında ve kimliklerini inşa ettikleri süreçlerde oldukça etkili iken bazılarının yaşamında etkisi yok denecek kadar azdır. Bunu 20 görüşmeci içinden oranlayacak olursak; görüşmecilerin yarısı (10 kişi) memleketlerinin yaşamlarında oldukça önemli bir yere sahip olduğunu diğer yarısı (10 kişi) ise kendi yaşamlarında çok da etkili olmadığını ifade etmişlerdir. Görüşmecilerin yarısında memleket algısı oluşmamışken, gitmedikleri ve aileden de gelen güçlü bir "memleket" aktarımı olmadığından memleketle kurulan bağın, ilişki kurma biçiminin diğer görüşmecilere oranla zayıf kaldığını söyleyebiliriz. Ama görüşmecilerin diğer yarısı bunun tam tersi durumdadır. Memleketlerine gitmedikleri halde teritoryayla kurdukları bağın çok güçlü olduğunu, ailenin aktardıklarıyla memlekete dair imgelerinin güçlü bir biçimde şekillendirdiklerini de söylemek elbette ki mümkündür.

Araştırma verilerinde aile bireylerinin "memleket" anlatılarında bulunduklarında memleketin hem olumlu/ olumsuz hem iyi/ kötü hem de zorluk ve kolaylıklarından bahsederek çocuklarına bellek aktarımını sağlamaktadırlar. Neredeyse tüm görüşmecilerin aileleri memlekette yaşadıkları anlardan, olmasını istedikleri, yapmak istedikleri, memleket hayallerinden ve bazıları da günün birinde tekrar geri dönüp yaşamlarının kalan kısmını kendi memleketlerinde geçirmek istediklerinden ve çocuklarından beklentilerinden bahsederek kendi bellek aktarımlarını çocuklarına geçirmeye çalışmışlardır. Genelde "memleket" aktarının doğal seyrinde gerçekleştiğini ifade etmişlerdir. Akrabalarla bir araya geldiklerinde, ailenin özel günlerinde ya da sıradan bir günde ailecek evde oturup sohbet ettiklerinde aile memlekette yaşadıkları anlardan, geçirdikleri güzel ve zorlu zamanlarından bahsederek belleği canlı tutmaya ve çocukların da memleketlerini görmeseler bile

memlekete dair hikâyelerini, anılarını, hayallerini, geçmişlerini aktararak unutulmamasını isteyerek aktarımlarda bulunmuşlardır. Ailelerin çoğu memleketteki gündelik yaşantılarını İstanbul'a da taşıdıklarından çocuklarda bu gündelik hayatın içine doğmakta ve bu yaşama aşina olarak büyümektedirler. Burada memlekete dair gündelik yaşantılardan kast edilen; türküler, hikâyeler, evde pişen yemekler, yemek yeme usulü, anne- çocuk ilişkisi, baba- çocuk ilişkisi, kardeşler arasındaki ilişkiler bunların hepsi çocukların belleklerinde kendi kimliklerini inşa ettikleri süreçlerde oldukça etkili olmaktadır.

Göç etmiş ailelerin İstanbul'da doğmuş çocukları arasında "geçmiş" anılarla, hikâyelerle, sabitlenen mekânlar olarak "memleket" olurken; "zaman" ise ebeveynleri ya da diğer aile bireylerinin aktardıkları olmaktadır.

3. 3. Kimlik- Memleket İlişkisi

Görüşmecilerin kendilerini inanç, etnik bakımdan hangi kimlikte gördükleri, kendi kimliklerini tanımlarken memleketlerinin ne derece de etkili olduğunu, memlekete ait kodları kendi kimlikleriyle bağdaştırma ve yeniden harmanlama biçimleri, aile bireyleri tarafından aktarılan bellekle birlikte tanımlama, algılama ve yaşama şekilleri kimlik- memleket ilişkisi bağlamında analiz edilmiştir.

Görüşmecilerin kendilerini inanç- etnik açıdan tanımlama biçimleri bazı yerlerde benzerlik bazı yerlerde farklılık göstermiştir. Bu bölümde daha fazla farklı tanımlamalara yer verilecek ve aynı zamanda birden fazla görüşmecinin verdiği benzer bilgilerin güçlülüğünü göstermek içinde vurgular yapılarak araştırma verilerin analizi yapılacaktır.

Türkiye toplumunda baskın olarak yaşanan dinin İslamiyet ve baskın olan etnik kimliğin de Türk kimliği olduğunu söyleyebiliriz. Görüşmeci Mehmet kendi kimliğini "Müslüman bir Türk" olarak tanımlayarak şunları aktarmıştır:

> "*Müslüman bir Türk olarak görüyorum çünkü Türkiye vatandaşı olan herkesi Türk olarak görüyorum. İslamiyet'in insanlar için iyi ve aşırıya kaçmayan bir din olduğuna inanıyorum. Aile hayatım ve sosyal çevrem bu tanımda etkili. Sahip olduğum kimlik*

bence Türkiye' nin genelini kapsayan bir kimlik. Mezhep ve köken olarak sahip olduğumuz bazı farklılıkların birleştiği düğüm noktası olarak görüyorum (Mehmet, 22, Malatya)."

Bu tanımlamayı yapmasında ailesinin ve sosyal çevresinin etkili olduğunu ifade etmiştir. Aynı tanımlamayı yapan görüşmeci Esma ise şunları dile getirmiştir:

"*Kendimi Müslüman bir Türk olarak görüyorum. O yüzden memleketim hani çok da önemli olmuyor. İster Konya olsun ister Malatya olsun dinim İslam sonuçta. Etnik olarak ben hiçbir etnik kimliğe kendimi ait hissetmiyorum. Ne tam Kürdüm diyebilirim çünkü Kürtlüğü de çok yaşamıyorum zaten Kürtçe de bilmiyorum. Biraz Türk hissediyorum diyebilirim. Ama genel olarak "Dünyalı" gibi hissediyorum. Tam bir yere ait, bir yerin, ulusun bir vatandaşı değil de daha çok genel ve dünya çerçevesinde "insan" olarak görüyorum, kimlik olarak. Ama tabii ki Türkiye'yi memleket olarak daha yakın ve şey hissediyorum burada daha huzurluyum, diğer ülkelere bakılırsa. Memleket, yani bir Doğulu imajı verdiği için bu kadar etkili. İnsanlar direkt simama bakıp "sen Doğulu musun?" dediklerinde yani ben de "Malatyalıyım evet" diyorum. Benim için bu kadar yani* (Esma, 26, Malatya)."

Kimliğinin dini kısmına vurgu yapan Esma, Müslüman olmasından dolayı etnik kökenini ne olduğuyla çok ilgilenmediğini, kendini daha ziyade "Dünyalı bir insan" olarak gördüğünü de ifade etmiştir. Araştırmamızın verilerinin gösterdiği bir diğer kimlik tanımlama biçimini ise "Kürt Alevi" kimliğidir. Görüşmeci Anıl kimliğini bu şekilde tanımlayarak memleketinin kimliği üzerindeki etkilini de şöyle özetlemiştir:

"*İnanç bakımından esasında Kürt, Alevi diyeyim. Hem inanç hem etnik olarak tanımlamış olayım ama inanç meselesi de etnik kimlik meselesi de esasında sadece insanın yine kültürel yaşamını şekillendiren şeyler olduğunu düşünüyorum. Yani bunları bir şey olarak değil de hayatımı doğrudan kanalize eden şeyler olarak değil de içinden zaten kaçamadığın, içine doğduğundan dolayı seni tanımlayan şeyler olduğunu düşünüyorum. Ama bunun dışındaki şeylerden bir farkım da olduğunu düşünmüyorum. Yani Kürt Alevi değil de atıyorum, Hanefi Laz da olsaydım benim açımdan çok değişen bir şey olmayacaktı. Sadece bunun değer olduğunu görüyorum ve benzer diğer değerlerle bir araya geldiğinde ortaya çıkacak daha zengin durumların işte kıymetli olduğunu düşünüyorum. Aslında dünyaya bakış şeklin onunla değişiyor. İlerde daha farklı bakarsam dünyaya atıyorum, belki şu an söylediğimin aksine apayrı bir yere savunup ne kadar muhteşem bir kimlikten geldiğini söyleme ihtimalin de var. O yüzden politik görüşle çok alakalı şeyler gerçekten.* **(Memleketin kimliğin üzerinde ne kadar etkili?)** *Çok etkili olduğunu düşünüyorum. Çünkü mesela, şunu diyeyim: Dilde bir kültür aktarma aracı ve kendisi de kültürdür, zaten. Dilin kendisi de bir kültürdür, sonuçta. Benim annem, babam onları geçiyorum mesela benim babaannem bile İstanbul Türkçesini konuşabiliyor. Sıkıntısız şekilde, şaşıracağın şekilde, evet İstanbul Türkçesi konuşabiliyor. Çünkü bizim işte memleket olan coğrafya çok önceden İstanbul'la ilişkisi*

olmuş, falan filan. Anneannem konuşamıyor ama babaannem çok iyi şekilde konuşabiliyor. O yüzden evde de mesela, Türkçe konuşulur tabii normal zamanlarda. Kürtçenin konuşulduğu zamanlar işte şey, böyle bir aile toplantısı olur, hani işte nasıl diyeyim, mutlu bir gündür, biri evlenmiştir ya da işte bir yılbaşı olmuştur, bir şey olmuştur, işte böyle Kürtçe hikâyeler, destanlar anlatılırdı. Ben de tabii küçük çocuğum, Kürtçeyi duyabildiğim tek yer o şeyler, atıyorum, babam hikâye anlatıyorsa, iki de bir babamın sözünü kesip bu söylediğin ne demek diye, onu Türkçeye çevirtirdim. Böyle böyle, her ne kadar şuan konuşamıyor olsam da kendi ailemin konuştuğu Kürtçeyi %70'ini falan anlayabiliyorum. Kendi kimliğim üzerinde çok etkilidir. Dil üzerinden o kültürle tabii tanışmaya başlıyorsun. Atıyorum, artık bir türkü söyleniyorsa Kürtçe diyelim, onu artık bir melodi olarak değil sözleriyle beraber anlamaya başlıyorsun. Onunla da bir ilişki kurmaya başlıyorsun. Ona karşı beğenin oluşuyor, o beğeni oluştuğu zaman da senin artık diğer alanlardaki beğenilerinde oraya doğru kaymaya başlıyor, etkiliyor yani. Çok basit bir örnekti bu ama bu çerçeveden anlatabilirim bunu (Anıl, 25, Bingöl)."

İçine doğduğu kimliğin baskıyla yoğrulmuş bir kimlik olduğunu ifade ederek bu kimliğe sahip bireylerin "ikinci vatandaş" olma durumuyla karşı karşıya kaldıklarını da dile getirmiştir. Memlekete ait kültürün, dilin getirdikleri ve ailesinin aktardıklarıyla beğenilerinin de o oranda oluştuğunu, bu durumun da ayrıca kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştır. Görüşmeci Sevgi de çok net bir biçimde kimliğini tanımlamayarak memleketin kimliği üzerindeki etkilerini aktarmaktadır:

"*Kürt, Alevi kimliğinde görüyorum. Gidip görsem aslında daha çok etkili olacağını düşünüyorum ama en kadar etkili? Yani işte bazı değişmeyen kültürel kodlar var. Onların ailemin yaşatma çabası sayesinde ben de aslında biraz onları unutmuyorum, her zaman. Dile bile yerleşmiş olan bazı şeyler var. Tabii buna açıkta olmak lazım. Bütün kuzenlerim aynı mıdır? Aslında onlar bilinçsiz aynı diyebilirim. Çok tuhaf aslında bu kendi kimliği üzerine soru işaretleri olmayan kuzenlerim farkında olmadan onlar o kültürü yaşatıyorlar. Ben de aynı şekilde sadece bana verileni yaşatıyorum. Mesela ailem bana Kürt kimliğini vermedi ben onu kendi çabamla, uğraşarak gerçekleştirmeye çalışıyorum ama işte bazı gelenekler ve Alevi kültürü çok yerleşmiş olduğu için o hiçbir zaman değişmeyen bir şey. Onu her zaman yaşatmaya çalışıyorum* (Sevgi, 25, Erzincan)."

Kimlik tanımlamasının kendi kişisel çabası olduğunu, okuyarak, merak ederek, araştırarak, içine girdiği çeşitli ortamlarda bilgi sahibi olup bilinçlenerek inşa ettiğini dile getirmiştir. Memleketinin kültürel kodlarının, Alevi kimliği üzerinde etkili olduğunu, ailesinin nesilden nesle yaşattığı kültürel miras haline gelen durumlar söz konusu olduğunu ve bunu yaşatmaya ve devam ettirmeye çalıştıklarını ama Kürt kimliğine dair ailesinin hiçbir aktarımda bulunmadığını Kürt kimliği ile ilgili

bilinçlenmeyi kendi çabası sonucunda ulaştığını ifade etmiştir. Araştırma verilerimizin neticesinde ortaya çıkan bir diğer kimlik tanımlama biçimi "Müslüman Kürt" tanımlamasıdır. Görüşmeci Fırat, bu tanımlamayı yaparak memleketinin kimliği üzerindeki etkilerini şöyle açıklamaktadır:

> "*Kendimi Müslüman bir Kürt olarak görüyorum. Sebebi yok yani böyle doğdum, böyleyim. İnancıma gelecek olursak: Ailemin tabiî ki etkisi var ama insanın aklı ermeye başlayınca çeşitli sorulara maruz kalıyor. Ben bu inanç sorularının hepsine cevap buldum çok şükür. Bir Kürt olarak asimilasyona uğramış durumdayım açıkçası. Anadilim olan Kürtçeyi çok çok iyi konuşamıyorum mesela. Bununla birlikte aldığım eğitimin Türkçe olması ve Türk toplumunda yaşıyor olmamda buna sebep… Memleketimin kimliğim üzerinde pek bir etkisi yok açıkçası. Daha çok ailemin bana aktardıkları kimliğimi oluşturdu ve kendim kimliğimi daha çok oluşturdum. Aslında şöyle bir şey de var. Yok diyorum ama şöyle: Ben buraya geldiğimde neredeyse Kürtçeyi unutma raddesine geldim. Ama daha sonra kendim bir şekilde tekrar unutmaya yüz tutmuş anadilimi öğrenmeye çalıştım ve kısmen konuşmaya, öğrenmeye çalıştım. Aslında bu bile memleketimin hala kimliğimi oluşturmaya çalıştığım şu süreçte bile etkili olduğunu gösteriyor. Şuan fark ediyorum ve bu da aslında memleketin yani doğup geldiğim ata diyarının kimliğim üzerindeki etkisine bir örnek. Ne kadar yok desek de etkisi kesinlikle var* (Fırat, 25, Hakkâri)."

Aynı zamanda kimliğini bu şekilde tanımlamasında ailesinin ve ailesinin kimlik ve inanç konusunda aktardıklarına da değinmiştir. Müslüman olan Türkiye'de yaşayan çoğu birey için etnik köken çok da önemli değildir. Bu grubu oluşturan bireyler için dini inanç her şeyden önce gelir ve başka da bir tanımlamaya ihtiyaç duyulmaz. Bu dini kimlik sadece "Müslüman" sıfatı olarak karşımıza çıkmaktadır. Görüşmeci Hatice de kendini sadece "Müslüman" olarak tanımlamakta ve ayrıca memleketin kimliği üzerindeki etkilerini de şöyle açıklamaktadır:

> "*İnanç, Müslüman'ım. Etnik kimlik olarak hani ben kendimi direkt böyle Kürt diye damgalamak istemiyorum çünkü bu benim seçebildiğim bir şey değil ve Kürtlüğe ait her şeyi de yeterince bilmiyorum, tanımıyorum. O yüzden kendimi birine tanıtacağım zaman Kürdüm diye tanıtmam ama "Elhamdülillah Müslüman'ım" diye Elhamdülillah bir şükür sebebidir dimi hani ben Türk olduğum içinde şükretmiyorum, Kürt olduğum için de şükretmiyorum. Onun bana kattığı güzellikleri görüyorum, sadece ya da etrafımda ona dair kötülükler varsa onlardan uzak durmaya çalışıyorum. Ama "iyi ki Kürt doğdum" demiyorum, "iyi ki Türk oldum 'ne mutlu bana'" denmesinin yanlış olduğunu düşündüğüm gibi… Doğu biraz daha maneviyata önem verir ve bu benim manevi duygumun sağlamlaşması için bence destek görevi görüyor. Aileden aldığım kültür, eğitim yani ben az önce mesela şey dedim, "Kürtlüğün zararlı yönleri vardır" dedim bazı şeyleri aşırıydı, bir de güzel yönleri var, bana maneviyat aşıladı. Hani belki ailem*

çok batıda olup maneviyatı çok önemsemeyip aile bağlarını çok önemsemeyip beni daha çok yalnızlaşan işte İstanbul'un o karmaşasında kaybolan bir insan durumuna gelebilirdim ben ama mesela İslam'la beraber Kürt kimliğinin verdiği bu aileyi odaklı çalışma ben de daha manevi, daha tinsel duyguların kuvvetli olmasını sağladı (Hatice, 25, Kars)."

Görüşmeci Hatice, etnik kökene vurgu yapan Kürt ve Türk kimliklerine sahip olmanın bir gurur kaynağı olmadığını vurgulayarak bu tanımlama biçimine erişmesini de yaptığı araştırmalara ve derin soruşturmalara bağlamıştır. Araştırma için önemli olarak görülen bir diğer kimlik tanımlaması ise bireylerin ne etnik kökene ne de inanç değerlerine vurgu yapmayarak doğdukları yer olan İstanbul'a atıfla kendilerini "İstanbullu" olarak tanımlamaları olmuştur. Görüşmeci Ali Baran bu tanımlamayı yaparak şunları aktarmıştır:

"*Etnik olarak şey yani annesi, babası, işte babam Zaza, annem Kürt. Böyle bir anne babaya sahip olan İstanbul'da büyümüş bir insan olarak görüyorum. Herhangi bir kökene bağlı değilim. Sadece buna aşinayım, daha çok kültürünü vs. gördüğüm için. Onun dışında köken olarak, etnik olarak tam anlamıyla bir yerde bağdaştırmıyorum mesela. Yani daha soyut bir şey var. Dini olarak da yani herhangi bir dine inancım yok zaten, bir dine bağlılığım, ibadetine vs.* **(Alevilik var mı peki?)** *Evet, annem de babam da Alevi. Ama yani sadece Alevilikle alakalı bazı şeyleri, işte bazı gelenekleri, ibadetlerin nasıl olduğuma dair bilgiler yani. Annem de babamda yapmıyor zaten. Onlarda şey yani böyle bir düzenli ibadet etme durumu yok. İşte mesela Cem evine de iki defa gittim. Biri dedem oradaydı ve ben dışarıda gene onu bekledim diğeri de dedemin vefatı nedeniyle gitmiştim. Cem evleriyle de çok bir bağım yok aslında. Alevilik ben de sadece ben de müziği vs. Daha çok Alevi deyişlerindeki sözler etkileyici olmuştur. Daha dünya görüşüyle alakalı şeyler yani, her konuda böyle. Nasıl diyeyim? Kendimi daha bir insan olma üzerinden götürüyorum. Oradan alabileceğim şey insani değerlerle alakalı yapılmış yorumlar oluyor.* (Ali Baran, 22, Erzincan/ Kayseri)."

Ali Baran kendini herhangi bir etnik kökene ve dini inanışa bağlı hissetmediğini, kendini daha çok "İstanbullu" olarak gördüğünü ve böyle tanımlamasının gerekçesi olarak da herhangi bir etnik kökene ya da dini inanışa bağlanmanın insanları katılaştırdığına inandığını ifade ederek kimlik tanımının "insan" olmakla bağdaştırdığını belirtmiştir. Kimlik konusunda karşımıza çıkan bir diğer tanımlama biçimi "Türkiyeli" olmaktadır. Berkay, "Türkiyeli" olma kimliğine daha yakın hissettiğini vurgulayarak şunları aktarmıştır:

> "*Ya inanç, kimlikte yazılanı es geçiyorum tabii o, sormadan edilmeden yazılan bir şey. Çok savunmuyorum ama. Etnik evet, yani hem annem- babam mesela uzaktan akrabadır benim. Babaları uzaktan amca mı oluyorlar şuan tam hatırlayamadım. Babalarda sanırım kuzen olma durumu var. Ailemin geldiği yer belli, her ne kadar babam burada doğmuş olsa da ikisinin kökeni belli. Kürt olma konusunda herhangi bir soru işareti yok. Ben doğma büyüme İstanbulluyum, hep buranın kodlarıyla büyüdüm. Yani oraya dair her ne kadar bir defa gitmiş olsam da, yani 6 yaşında değil 16 yaşında gitmiş olsaydım belki daha farklı hissederdim ama hep batıdaydım, hep bir Türkiyeli kodlarıyla aslında büyüdüm. Mesela o tarafı da yadsımıyorum. Bu birazda ideolojik ya da siyasal ya da politik diyeyim, birazda Türkiye'nin içinde bulunduğu durumla alakalı bir şey kazanmayla alakalı, yani daha çok kitap okuyarak, görerek gelişen bir şey. Mesela gerçekten şimdi gitseydim hani ilk defa ne bileyim atıyorum, birkaç yıl önce bu bilinçle belki oradaki insanlarla oturup hakikaten sohbet ederdim. Ederdim yani çünkü gerçekten onlara göre ben Doğulu değilim, sadece kimliğimde o yazıyor. Bir de DNA'da vardır, o ayrı konu ama onların batıya dair İstanbul'a dair ya da ne bileyim Türklüğe, "Beyaz Türklüğe" dair tasavvurlarını çok merak ediyorum. Oturup sohbet ederdim, ama dediğim gibi buranın kodlarıyla büyüdüm, buraya göre hareket ediyorum. Sadece o bilinçlenme düzeyi, o noktadan sonra Doğuyu da esas almaya başladım, aslında. Oranın kimliği evet benim pek üstümde durmuyor ama sonuçta öyle bir gerçek var, bunu yadsımanın manası yok. Ayrıca neden yadsıyayım yani?... Ben kendimi bir Kürt kimliği ile tanımlıyorum ama batının izin verdiği ölçüde. Yani bir sendikalaşma yok, dediğim gibi bir dernekleşme yok tamam okulda, okul dışında genel eylemlere katılmışsınızdır ama bunlar genelgeçer şeylerdir… Doğu kimliğinin biraz daha dışında aslında biraz daha Türkiyeli kimliğine yakınım. Çünkü tamamen buranın izin verdiği ölçüde. Yani Doğu da olsaydım, belki çok daha farklı bir iş yapacaktım, belki çok daha radikal bir militan olacaktım yani… Evet, ben kendimi Doğulu olarak tanımlıyorum. Bana bir arkadaşım "şey" diyordu hani, işte dış görüntün, konuşman, İstanbul Türkçesiyle konuşuyorum çünkü onu öğrenmişim yani aksan yok. Aksan bu saatten sonra istesem de olmaz. Hani "Beyaz Türk" diye bir kavram var ya hani, bana "Beyaz Kürt" demişti… Ben de aksan yok, dış görünüş belki pek temsil etmiyor onu, hani "öyle görünmüyorsun" diyor hani bakınca dışarıdan ama buna da yapabileceğim bir şey yok. Normal geliyor, egzantirik bir şey yok.* (Berkay, 29, Muş).

Görüşmeci Berkay, "Batı'nın izin verdiği ölçüde" kendini "Kürt" olarak tanımlayabileceğini, İstanbul'da doğup büyüdüğü, İstanbul'daki kodlar ile yetiştiği içinde daha çok "Türkiyeli" kimliğine kendini yakın hissettiğini açıklayarak en nihayetinde kendini "Batıya ait bir Kürt" olarak tanımlayabileceğini vurgulamıştır. Kimliğini bu şekilde tanımlamasının altında yatan nedenin de ideolojik bir bilinçlenme ile gerçekleştiğini ifade etmiştir. Ayrıca kimlik tanımlamasında sadece etnik kökene gönderme yapan görüşmeci Berfin, inanç konusunda okuması gereken çok fazla "şey" olduğunu ve bunları okumadan dini açıdan bir tanımlama yapmasının

yanlış olacağını vurgulayarak kendini bazı durumlarda "Türk" bazı durumlarda da "Kürt" olarak tanımladığını ifade ederek şunları dile getirmiştir:

> "*İnanç olarak annem, ailemden ayrılıyorum, biraz hani şey ama tamamen yetiştirilme biçimim yüzünden hiç kimse bana "gel de dini sorgula" dediği olmadı. Hani tamamen kendim okudum, kendim düşündüm. Aslında yani tamamen aileme kalsaydı, ben bunu düşünmeseydim yüz de yüz Müslüman olurdum, büyük ihtimalde hani hiçbir şekilde etki olmasaydı. Mesela anneannem şuan duysa büyük ihtimalle kalp krizi geçirirdi, gerçek anlamda. O yüzden hani inanç olarak şey yani bir şey tanımlamıyorum hala öğreniyorum, öğrenmeye çalışıyorum. Çok tanımlayınca direkt kayabiliyor. O kaygan zeminden çok korkuyorum, şuan o yüzden daha okumam gereken çok şey var, bir külliyat var önümde. Belki sonra bilmiyorum. İnanç olarak çok aralarda bir yerlerdeyim aslında. Etnik olarak da hani, hep aile de Kürtçe konuşulduğu için biz de yani hani "Kürdüm" diyorum, biri sorunca "Kürdüm" diyorum hani. Tabii en başta "Türk"üm diyorum en başta ama hani "Türk müsün, Kürt müsün?", "Kürdüm" diyorum hani şey o Kürtlük seçeneği verilmediği sürece kendimi doğdum sonuçta, hem Türkiye benim Türk diyorum en başta. Kimliğimi sorsa Türk kimliğimi sorsa hani Türk pasaportu ben de var. Yani millet olarak Türk ama etnik olarak Kürtlüğün çok büyük etkisi var. Yemeklerde olsun, zaten aile tamamen Kürtçe konuşuyor. Anneannem Türkçeyi hiç hatırlamıyor, neredeyse artık. Hani bunun etkisi çok fazla görülüyor bir yandan. Ben mesela hiç bilmiyorum, Kürtçe. Hiç yani böyle saçma sapan kelimeler biliyorum yani, bir nevi. Annemin benimle dalga geçmek için söylediği küçük şeyler, çünkü mesela gizli bir şey konuşulduğu zaman bizde Kürtçe konuşulurdu. İşte bizim bilmememiz gereken bir şey mesela direkt Kürtçeye geçirilirdi. Sonra gelip "niye öğrenemediniz diyorlar?" ve sebebi de bu yani. Çünkü "gizli bir dildi, Kürtçe". Hiç bizimle bizzat böyle akıcı olarak konuşulmadı. Yani o yüzden hani bilmiyorum ama konuşulduğu için de bir yandan* (Berfin, 21, Elazığ)."

Görüşmeci Berfin, kendini önce "Türk" olarak tanıttığını ama daha sonra kökeni sorulduğunda kendini "Kürt" olarak ifade ettiğini belirtmiştir. Memleketinin kimliği üzerinde etkili olduğunu, evde memleketine ait yemeklerin piştiğini, geleneklerin/ göreneklerin İstanbul'da da devam ettirildiğini, dilinin konuşulduğunu sadece yer olarak orada, memlekette bulunmadıklarını ifade etmiştir. Berfin, kendini "Kürt" olarak tanıttığı anda karşıdan nasıl tepkiler alacağını bilemediğini ve ciddi bir şekilde bunun tedirginliğini yaşadığını söyleyerek böyle bir durum karşısında nasıl davranacağını bilemediği için de korktuğunu dile getirmiştir. Görüşmecilerin kimlik tanımlamalarında anlatılanlar arasında kimlik kartlarında (nüfus cüzdanı) yazılanlara gönderme yaparak kimlik inşasını aktaran Serdar, memleketinin kimliği üzerindeki etkilerini şöyle ifade etmiştir:

"*Kendimi kimlik ve inanç bakımından; Türkiye'de yaşayan, kimliğinde İslam dinine mensup olduğu belirtilen, dini inancı çok da güçlü olmasa dahi kendini inançlı sayan biri olarak tanımlayabilirim. İnanç bakımından böyle tanımlıyorum çünkü ailemde dini inancı yüksek ve düşük olan bireyler mevcut. Kimlik bakımından böyle tanımlıyorum çünkü öncelikle bizim kim olduğumuz, anne baba adımız, doğduğumuz yer, hangi devlete mensup olduğumuz, dini inancımız kimlik adı verilen kartlarda yazmakta. Bu yüzden kimlik tanımlaması yaparken akla ilk gelenler, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak sahip olduğum kartta yazanlar oluyor… Hiç gidip görmediğim memleketim benim kimliğim üzerinde pek etkili değil fakat hiç etkisi de yok diyemem. Çünkü ne olursa olsun medyada, sokakta, arkadaş ve aile çevresi içinde Kürtlerle ilgili konuşulan konularda hassasiyet hissettiğimi düşünüyorum. Ne olursa olsun, büyük bir kısmımı batıda bir tarafımı da doğuda hissediyorum. Çünkü özellikle amcamların evine indiğimde. Kürtçe müzikler dinledim, o müziklerle dans bile ettim, Bingöl yöresine ait yemekler yedim ve bunları isteyerek yaptım. Eğer amcam, babam olmuş olsaydı, kimlik tanımlamalarında Kürtlük daha çok yer bulabilirdi. Fakat yine de amcamın çocukları gibi olamazdım çünkü yengem de Kürt ve aynı köyden. Fakat benim annem Karadenizli olduğu için ve teyzelerimle, onların çocuklarıyla daha çok zaman geçirdiğim için Kürtlüğü onlar kadar sahiplenmiyorum. Bu demek olmuyor ki Türk olmakla da övünüyorum. Çünkü kendi seçmediğim ve aslında çok da değerli görmediğim ırkımla övünürsem diğer yanda birileri kendini alçakta hissedecek ve birçok şekilde zarar görecek. Bu Amerika vatandaşı da olsam, Japonya vatandaşı da olsam, Afrika vatandaşı da olsam böyle olurdu. Fakat unutmamak gerekir ki bunları belli bir dünya görüşüne ve belli bir kültür birikimine sahip biri olarak söylüyorum. Kendimi Türkiye topraklarında yaşayan, kendini Kürt ve Türk olarak tanımlayan iki insandan olan biri olarak da tanımlayabilirim* (Serdar, 21, Bingöl)."

Görüşmeci Serdar'ın aktardıklarından yola çıkarak nitelikli olarak alınan bir akademik eğitimin bireyin kimlik inşa sürecinde oldukça etkili olduğunu ve herkese, bütün etnik kökenlere, dini inanışlara ve insan kimliğini oluşturan diğer bütün kimliklere karşı saygıyı gerektirdiğini ve bunun öğrenildiğinin altını çizebiliriz. Bazen tanımlama yapmak insanları belli bir kalıbın içine hapsedebilir. Bu kalıpların dışına çıkmak isteyen bireyler de mümkün mertebe tanım yapmaktan kaçarlar. Görüşmeci Ekin'in aktardıkları da buna örnek verilebilir:

"*Şimdi bu çok çetrefilli bir soru. Bunu bana iki sene önce sorsaydın çok farklı bir cevap verirdim. Şimdi şuan çok farklı bir cevap vereceğim. Herhangi bir şeye o kadar ait hissetmiyorum açıkçası. Mesela iki sene önce sorsaydın böyle benim Kürtçe öğrendiğim, sürekli Kürt tarihiyle ilgili kitaplar okuduğum bir zamandı. Şeyde bizim okulda Kürtçe dersleri veriliyordu seçmeli olarak alabiliyorduk, dil dersi. O zaman almıştım böyle inanılmaz hevesliydim falan. Kürtçe konusunda hala hevesliyim bu arada. Çünkü dil yani dil her zaman değerli. Ama Kürtçenin de şöyle bir sıkıntısı vardı, öğrenememe sebebim şey pratik yapacak alanım çok az yani. Mesela dedemlerle pratik yapmaya çalışıyordum ama dedemlerin konuştuğu Kürtçeyle benim öğrendiğim*

Kürtçenin alakası yok. Diğer akrabalarla konuşmaya çalıştığımda o Kürtçenin hani benim zaten Kürtçem iyi değil, ben de diyeyim onlara "bak şu da şöyle değil, böyle" falan filan. Birbirimizi düzeltmeye çalışıyoruz ama hiç anlaşamıyoruz yani. Saçma yani. Ben çok ısrarcıydım böyle Kürtçe konuşmak konusunda çünkü şey çok etkileyici geliyordu bana onunla beraber doğan insanlar dışında böyle yörelerde çok az konuşuluyor ya Kürtçe, özellikle şehirde ben böyle o dönem çok şeye düşmüştüm. Geldiğimiz yer ama geldiğimiz yer bu arada Ardahan değil yani benim içten geldiğimiz yer, olduğumuz mücadele, işte oydu buydu falan filan. Ama daha çok Ardahan'la değil de Kürt mücadelesiyle kendimi özdeşleştirmiştim. Bir yandan okulda bununla alakalı bir şeyler yapan arkadaşlar edinmiştim, tesadüf olarak. Onların bir kulübüne katılmıştım. O zaman kendimi çok özdeşleştiriyordum gerçekten. Sorsan "ben derdim ki ben Kürdüm etnik olarak, Milli miras olarak Kürdüm" derdim ve bununla alakalı bir şeyler söylerdim. Ama şimdi geldiğim yerde bunu hiç söyleyemem ya hani çok şeyim bence o kadar da bir önemi olmamalı artık. Bilmiyorum. O şeyi biraz geride bıraktığımı hissediyorum yani. Nasıl desem? Ya bilmiyorum belki bunun politik şeyle çok ilgisi vardır. Yani işte benim tam böyle çok ateşlendiğim zamanlarda HDP'den çıkan figürler falan. Ben bir de bu arada bir yandan "Avrupa Birleşikleri" de okudum. Avrupa Birleşikleri Bölümü'nde de çok fazla siyaset dersi alıyorduk, doğal olarak ve işte o dönem böyle siyasete biraz şey oldum. Nasıl desem? Biraz daha böyle onun hakkında okudum, ilgi göstermeye falan başladım. Öyle olunca da işte bu HDP'nin içindeki siyasi figürler falan beni etkiledi yani açıkçası. Belki birazda o yüzden üstüne çok düşmüş olabilirim. Şimdi bir de geldiğimiz yerde insanların durumu böyle cesaretimi o kadar çok kırdı ki böyle biraz mücadeleye arkamı dönmek değil de bilmiyorum böyle biraz şeyini yitirdi. İçimdeki ateşi kaybettim diyeyim. **(Şuan olsa peki nasıl tanımlarsın?)** *Ya işte tanımlamam yani, "ben bir insanım" derim yani tanımlamam. Tanımlamaya çalışmam daha doğrusu yani. Ben böyle biraz, bana biraz şey gibide geliyor son zamanlarda biraz bu fikirlere biraz düştüğüm için ateşliyim bu konularda. Bana biraz şey gibi de geliyor hani sanki bu kadar çok tanımlamaya çalışıyor olmamız hem kendimizi hem de karşımızdakini hem şu ağacı hem şunu bunu her şeyi yani sanki böyle nasıl desem? Hem kendimizi hem karşımızdakine sanki şiddetmiş gibi geliyor bana biraz. Sanki böyle bu kadar tanımlamamamız mı gerekiyor acaba? Yani tanımlamamamız derken, şey gibi kesin sınırlar çizerek işte "ben mesela Aleviyim" tamam yani mesela bu neyi ifade eder? Böyle ve benim kafam biraz karışık. Bu konularda benim kafam biraz karışık ya… Ben böyle biraz etrafımdan çok etkiliyorum. Son iki üç senedir şey olmaya başladı ben ne yapıyorum? Bu ne? Ben neyin peşinden gidiyorum ki yani? Oldu, böyle bu fikirler gelmeye başladı yani aklıma sonra sonra işte şey oldum, ben işte özümü sahipleneceğim, özümü öğreneyim. Nasıl bir özse yani o? Nasıl bir şey düşündüysem yani kafamda böyle birazda şey istedim sanırım. Hani böyle geriye bakınca öyle düşünüyorum yani. Böyle diyorum ya hani benim memleketim yani çok öyle bir şey hissetmiyorum yani. Sürekli geri dönebileceğim bir yer hissetmiyorum, içimde ve böyle belki kendim onu tesis etmeye çalıştım. Kendime bir "öz" aradım gibi geliyor şuan düşününce ama şimdi böyle düşününce onlar böyle biraz o öz aranıp bulunacak bir şey mi ki acaba? Ya da öyle bir öz var mı acaba gibi sorular* (Ekin, 26, Ardahan)."

Ekin, tanımlamanın sorunlu bir durum oluşturduğunu kendini herhangi bir tanımlamanın içine dâhil ederek bir kalıba girmek istemediğini açıklamıştır.

Genel anlamda etnik ve inanç konusunda görüşmecilerin kafalarının karışık olduğunu, yek pare bir tanımın yapılmadığını söyleyebiliriz. Kimi görüşmeciler etnik kimliği ile ön plana çıkmayı tercih ederken, kimi görüşmeciler dini kimliğini ön plana çıkarmış, kimi de politik kimliğinin önde geldiğine vurgu yapmıştır. Ayrıca bazıları "Türkiyeli" bazıları da "İstanbullu" olarak kendi kimlik tanımlarını yapmışlardır. Kimi de belli kalıplara kendini sıkıştırmak istemediği için tanımlama yapmaktan kaçınmıştır. Kimileri de Hem "Türk" kimliğini hem de "Kürt" kimliğini üzerinde taşıdıklarını bunun için kendilerine hangisi lazım olursa onu ön plana çıkardıklarını ama tam olarak ikisine de ait hissetmediklerini "üçüncü bir kimlik" oluşturduklarını ifade etmişlerdir.

Görüşmecilerin kimlik- memleket ilişkisine dair sorulan sorulardan alınan cevapların neticesinde; bireylerin hem ailelerin aktardığı kimlik (bir nevi içine doğdukları kimlik) hem de kendi kişisel araştırmaları, soruşturmaları ile kimliklerini inşa ettiklerini söyleyebiliriz. Yirmi görüşmeciden bazıları kimlik inşa sürecinde memleketin ve aile bireylerinin memleket hakkındaki aktarımlarından etkilendiklerini ve kimlik tanımlamalarında memleketin önemli bir rol oynadığını bazıları ise çok da etkili olmadığını ifade etmişlerdir.

Bireylerin yaşama bakış açıları, içine doğdukları ailenin yaşam şekli, ailelerin çocuklarını geliştirme pratikleri, ailelerin muhafazakâr veya laik gelenekten gelmeleri, dini inançları kimliği algılamalarında değişikler oluşturmuştur. Bu yüzden bireyler içine doğdukları düzeni göre göre taklit etmekte daha sonra alınan eğitimlerle birlikte kimlik bilinçlenmesi yaşayarak ailesinden bağımsızlaşabilmekte ve kendi kimlik tanımını kendi inşa edebilmektedir. Bundan dolayı görüşmecilerin farklı bakışları, farklı koşulları, farklı aileleri, farklı gelenekleri, farklı tutumları vb. dolayısıyla kimlik tanımları değişmekte ve çeşitlenmektedir. Sahadan aldığımız verilerden hareketle sosyolojik grubumuz (20 görüşme adayı) için şu genellemeyi yapabiliriz: Kendini "Kürt Alevi" olarak tanımlayan bireylerde etnik kimliğin daha

çok ön plana çıktığını ve kısmen daha güçlü yaşandığını, hissedildiğini, memleketleriyle fiziksel bir temasları olmadığı halde o coğrafyayla özdeşleşebildiklerini fakat "Sünni Kürtler"de etnik kimliğin "Alevi Kürtler"e oranla daha arka planda kaldığını söyleyebiliriz. Altını çizerek bir daha söylemek gerekirse bu genelleme sadece alanda araştırma yaptığımız sosyolojik grubumuz için geçerlidir.

3. 4. Üniversite Eğitiminin ve Ortamının Kimlik İnşasına Etkisi

Bireylerin aldıkları üniversite eğitiminin ve ortamının kimlik inşa etme sürecinde oldukça etkili olduğu yadsınamaz bir gerçekliktir. Üniversiteler, verdikleri akademik eğitim ile beraber üniversite ortamının sağladığı heterojenlik ile kimliğe dair bilinçlenmelerin yaşandığı bir mekâna dönüşmektedir. Araştırma grubumuzu oluşturan yirmi görüşmeci için üniversite eğitimi almadan evvel kimliklerini nasıl tanımladıkları, üniversite eğitimi ile beraber bu tanımlamaların nasıl değiştiğini/ dönüştüğünü anlamak için sorular sorulmuştur. Sahadan alınan veriler neticesinde üniversite eğitiminin ve ortamının kimlik inşasına olan etkileri analiz edilmiştir.

Bireylerin kimlikleri akademik eğitime kadar aileleri tarafından şekillendirilir ve aktarılan bellek ile de bireyler kimliklerini inşa ederler. Bireylerin ön plana çıkaracakları kimlikleri (etnik, dini vs.) çoğunlukla aileleri tarafından belirlenir ve onların aktardıkları bilgiler ve yönlendirmeleri sayesinde şekil almaya başlar. Bireyler akademik eğitim ve üniversite ortamıyla tanışınca daha derin düşünmeye, sorgulamaya ve soruşturmalara girişirler. Biz de araştırma için önemli olan bu konuyu es geçmeyerek görüşmecilere üniversitede aldıkları eğitimle beraber kimlik tanımlamalarında herhangi bir değişmenin olup/ olmadığını eğer bir değişme söz konusu oldu ise bunun nasıl gerçekleştiğini anlamaya çalıştık.

Kimlik tanımlamasında herhangi bir değişmenin olmadığını ifade eden görüşmeci Mehmet şunları dile getirmiştir:

> "*Bir değişim olmadı çünkü benim bu tanımı yapmamdaki en önemli faktörler aile yaşantım. Ayrıca üniversite eğitimimden önce nasıl yaşıyorsam ve kendimi nasıl yetiştiriyorsam aynı şekilde yaşamaya devam ediyorum* (Mehmet, 22, Malatya)."

Kimlik tanımında en önemli faktörün ailesi olduğunu dile getiren Mehmet, üniversite eğitiminin ve ortamının kimliği açısından hiçbir değişim yaşatmadığını aktarmıştır. Kimlik tanımında değişim olmadığını fakat yaptığı kimlik tanımlarının içinin çok da dolu olmadığını ifade eden Serdar ise şu açıklamaları yapmıştır:

> "*Kendi kimliğimi tanımlarken, üniversite eğitimimden önce de yine bu şekilde tanımlardım. Fakat içlerinin aslında o kadar da dolu olmadığını, benim için hayati önem taşımadıklarını, hatta birçok insana birçok yönden zarar verdiğini şimdi daha iyi kavrıyorum* (Serdar, 21, Bingöl)."

Üniversite eğitimiyle birlikte Serdar'ın kimlik tanımlaması değişmese bile kimliğe bakış açısının değiştiğini söyleyebiliriz. Üniversite ortamı, Türkiye'nin her bölgesinden gelen bireylere ev sahipliği yaptığından aynı kökene sahip, aynı dini inanışları olan ya da tam tersi farklı kökenlere sahip, farklı dini inanışları, farklı yönelimleri olan bireylerden oluşmaktadır. Oluşan bu karma yapıda bireyler aynı eğitimi almaktadırlar. Bu farklılıkların ya da aynılıkların karşılaşması bireylerin kendilerine, ailelerine, içinde bulundukları topluma ya da ülkeye karşı bakışını değiştirmekte ve dönüştürmektedir. Yeni bir bakış açısı geliştirmekte ve üzerine daha derin soruşturmalara gidebilmektedirler. Bu karşılaşmaları görüşmeci Anıl şöyle ifade etmektedir:

> "*Şöyle diyeyim: Ben mesela her ne kadar işte Kürt, Alevi falan olsam da benim çevrem üniversiteye başlayana kadar bu kimliğe sahip aile bireylerim dışında kimse yoktu. Evet, hiçbir tane bile yoktu. Yani benim hiç Kürt, Alevi bir arkadaşım olmadı üniversiteye başlayana kadar, üniversiteye başladıktan sonra da olmadı. O da ilginç. Ama üniversiteye başladıktan sonra en azından -Kürt de olmadı bu arada o da ilginç- üniversiteye başlayana kadar aile bireylerim dışında Kürt, arkadaşımda hiç olmadı ama o her zaman için içinde öyle bir şey vardı. Şöyle bir durum yaşattı üniversite: Türkiye'nin dört bir yanından insan geliyor. Her inançtan insan geliyor. O zaman mesela, işte bölgemizden gelen insanlarla karşılaşma şansım oldu. Onlarla o zaman diyalog kurma şansım oldu. O zaman da kendimi çok mutlu hissetmiştim. Çünkü benim gibi insanlar olduğunu düşünmeye başlamıştım. Şöyle bir ilginçlik var esasında, yani Kürtler işte homojen bir şey sergilemiyor kültürel anlamda. Mesela benim, ailemin konuştuğu en azından, ailem, atıyorum, Diyarbakırlı bir insanın Kürtçesini çok anlayamıyor. Hani Kürtçe olduğunu biliyor ama %30'unu, %40'ını anca anlıyordur.*

Yani dil olarak bile homojenlikten bahsedemiyoruz. Ona rağmen ben mesela, işte benimle aynı kimliğe, ya da yarı yarıya aynı kimliğe sahip insanları gördüğüm zaman mutlu oluyorum. Çünkü şey demiştim, benim gibi insanlar da var. Hatta şöyle diyeyim: O kadar mutlu olmuştum ki, işte müzikle biraz ilgiliyim, yine arada müziğe atıfta bulunabilirim. İşte bağlama falan çalıyordum, işte Kürt arkadaşlarla oturduğumuzda, ben bağlama çalarken, işte Kürtçe türküler söylemeye çalışıyordum. Bazen tıkandığımda arkadaşlar "Kürtçe bir şey söyleyin de onu söyleyeyim", diye şey yapıyordum ve bana şey demişlerdi, "Anıl, şey yapma biz Türkçe de biliyoruz". Yani ben o kadar Kürtçe söylemek istiyordum ki, onlar beni engelliyordu. "Tamam, gerek yok" diye. Aslında kimlikle alakalı çok bir değişim olmadı. Sadece karşılaşma oldu, o da belki bir tık olumlu olmuştur. Çünkü mesela şöyle de bir şey düşünmeye başladım, ondan sonra da. Yani belki, içinde olduğun durumda ayrı bir kimlik, evet o arkadaşlarla bir kimlik oluşması söz konusu ama onların yaşadığı bölge ile senin yaşadığın alan arasında şöyle bir farklılık var: Senin kimliğinde artık homojen değil, heterojen bir kimliğe börünmüş durumda. Birazcık buralısın, birazcık oralısın. Esasında buradaki arkadaşlarla, farklı kimliğe sahip arkadaşlarla da ortak bir bağ kuramıyorsan aynı kimliğe sahip olduğun arkadaşlarla da bağ kuramamaya başlıyorsun aslında. Çünkü ikisi arasında bir yerdesin. Yani ne öylesin, mesela, oradan gelen bir arkadaş için çok şehirlisin, buradaki arkadaşlar için her ne kadar kimse öyle bir şey söylemese de yani az evvel bahsettiğimiz "ikinci sınıf insan" gibi hissetme durumundan dolayı onlar için de farklı bir şeysin. Her zaman kendini onlara karşı ispat etme çabasında hissediyorsun. Vanlı bir arkadaşım vardı, üniversite de bir alt dönemde, onunla instagramda arada bir yorum morum yaparken arada esprileşiyoruz falan filan, Van Gölünün fotoğrafını atmıştı bana "işte bu da Van Gölü" demişti ben de demiştim ki "ne gölü deniz deniz diyorsunuz ona" falan filan diye, ondan sonra bir de şey demiştim sen bizi "metropol conconu" zannettin herhalde, o da cevap vermişti, "evet öyle zannettik, tabii ne zannedeceğiz", diye. Evet öyle bir "metropol conconu" gibi görünmek ihtimali var ama burada da mesela, "köylü" gibi görünme ihtimali var. O yüzden çok da arada kalmışlık işte (Anıl, 25, Bingöl)."

Üniversitenin karma yapısına vurgu yapan Anıl, karşılaşmalar yaşadıkça yalnız olmadığının farkına vardığını dile getirmiştir. Karşılaşmalara vurgu yapan bir diğer görüşmeci Berfin ise şunları aktarmaktadır:

"*Aslında kendini Kürt olarak tanımlayan insanlarla karşılaştıkça özellikle lise esnasında, doğudan gelen çok fazla insan vardı. Cağaloğlu Anadolu Lisesi'nden mezunum ve hani iyi bir Anadolu Lisesi için İstanbul'a gelebilen, gelebilecek olan insan vardı, bir yandan da benim gibi sadece annesi babası orada olup hiç oraya gitmemiş ya da bir iki defa gitmiş insanlar. Özellikle bir kişi hani arkadaşım, gayet bununla övünüyordu. Kürt olmakla. Bu bir yandan da bana saçma geliyordu ama hani demek ki bir yandan da böyle tanımlamam da bir sıkıntı olmayacağını hani bazı insanları "gıcık" edebileceğini vs. fark ettim. Ama bundan önce bunu hiç düşünmüş müydüm, hayır. Şöyle çok garip bir anım var: İlkokuldayken bir çalışmamız vardı. Herkes gazete gipürlerini kesip, yorumunu yapıştırıp sonra işte pazartesi günü getirip okulun panosuna asıyordu. Hafta sonu ödeviydi. Her hafta sonu bunu yapıyorduk. Hiç unutmam o zaman da Kürtler bir oyun sergilemişler. Ben de o zaman "kim nedir?" çok*

fazla bir fikrim yok. Kaç altıncı ya da yedinci sınıftayım. "Aa ne güzel işte özgürlük işte herkes böyle eşit işte Türk, Kürt, Çerkezler oyunlar sergilesin", gibi bir şeyler yazdım. Panoya asmıştım. Sonra Türkçe öğretmenim bana bağırmıştı. Sonra "senin evini bassalar, annene anne, babana baba deseler o zamanda senin hoşuna gidecek mi?" diye. Baya bir şey olmuştu. Tam olarak bunu dediğini hatırlıyorum. O yüzden bu o an ben de orada "Kürt" yazması demek ki bir etkisi var, hiç düşünmemiştim böyle bir şeyi. Onu hatırlıyorum, tamamen işte her düşünce özgür olsun, herkes oynasın, kimseye bir zararı yok. Tiyatro oyunu işte. Yani kimse silahlanıp bir şey yapmıyor. Yani ben orada bir terör haberi vermedim. Ki onun farkına varırdım, vermiş olsaydım. Ama hani ilk başta bu konunun bir nevi "Arap saçı" olduğunu o zaman fark ettim. Üniversite, tamamen olduğum üniversitenin katkısı olarak yani gerçekten her düşüncenin özgür, tabii çok zıt grupların çok uç noktaların işte afiş yırtmalar vs. iki açıdan da bunlar olması çok saçma. Kim yaparsa yapsın çok saçma. Ama hani onun dışında yani üstüne artık espri yapılıyor. Şöyle bir olay oldu: Ev arkadaşıma soruyorlar, "İşte Berfin o nereliydi?" "o mu işte o Kürt ya" diyor yani. Elazığlı ya hani "o Kürt ya" hani. "O Kürt" şeklinde işte. Daha çok bir mizahi boyuta ulaştı yani çünkü kimse en başında Kürt olmamı takmıyordu. Daha çok işte bunun işte "sizin oralar şöyle bir şey yapmış" falan oluyordu yani. Böyle yani ciddi olarak hani bunun kinini yapmadım hiçbir şekilde. Hiçbir şekilde övünmedim de yerinmedim de hani sadece ailem oradan göçmüş ben ne yapabilirim şeklindeydi (Berfin, 21, Elazığ)."

Üniversite ortamının sağladığı özgürlüğü dile getiren görüşmeci Berfin, farklı fikirlerin bir arada bulunduğuna da değinmiştir. Üniversiteler aynı zamanda farklı fikirlerinde yeşerdiği mekânlar olarak da karşımıza çıkmaktadırlar. Aynı zamanda üniversiteler varoluşsal soruşturmaların daha çok yaptığını mekânlar da olabilmektedirler. Bu duruma vurgu yapan Esma konuyu şu şekilde özetlemiştir:

"*Eskiden ben mesela Romanya'ya 12 yaşında gittim. O yaşıma kadar daha çok Türk gibi hissediyordum, gerçekten hani böyle Kürt gibi diyemiyordum. Bir de Konya'da büyüyünce insan Türklerin arasında. O milliyetçilik veriliyor. Yani bu da acınası bir durum ama öyle yani. Tabii ki sonrasında insan düşünüyor ben nereye aidim daha çok sorguluyorsun, üniversite hayatında vs. ama genel olarak benim şu yönde oluyor: Bir insanın, insani değerlerim olduğu sürece de kimliğim bu olacak yani* (Esma, 26, Malatya)."

Üniversite eğitimiyle beraber kimlik tanımlamasında değişme olmadığını fakat tanımlamalarının rahatlaştığını ifade eden Ali Baran şu şekilde sözlerini dile getiriyor:

"*Aslında çok da olmadı. Tanımlamalarım biraz daha rahatlaştı, biraz daha düzgün tanımlar yapmaya başladım. Daha mesela iki, üç yıl önce bu konuşmayı yapıyor olsaydık biraz daha şey tam ne diyeceğim konusunda biraz daha şaşırabilirdim. Çünkü yani tam kendimi tanımlayamıyordum. Ama şuan yani yılların geçmesiyle, üniversitenin*

etkisi ne kadar var bilmiyorum ama büyümenin etkisi ile gibi geliyor. Çünkü lisede de böyle düşünüyordum. Yani aslında düşününce şimdi lise de başladı. Böyle bir yere ait olmama. Gerçi öncesinde de biraz vardı ama herhangi bir şeye bağlılık olmadığı için. Mesela babam da Zazaca biraz biliyor. Çok da bilmiyorum. Kürtçe biraz biliyor annem de Kürtçeyi çok az biliyor. Evde konuşulmuyor o yüzden mesela. Evde konuşulmadığı için ben bu kültüre çok da maruz kalamıyorum. Öyle de bir durum var. Bir yandan dinde de aynı şekilde olduğu için bu memleket ve kökenle alakalı durum bana sirayet etmiyor. Memleketimi gideyim, göreyim isteği bana ondan dolayı da sirayet etmiyor. Çünkü yani dil bu konuda çok önemli bir aktarıcı bence. O olmadığı için şey oluyor yani (Ali Baran, 22, Erzincan/ Kayseri)."

Esasında görüşmeciler ne kadar bir değişim olmadığını ifade etseler de kimliğe, dünyaya bakışları değişmektedir. Aynı zamanda alınan akademik eğitim bireyleri daha bilinçli bir hale getirmektedir. Yaşadığı bu bilinçlenmeyi Dilan şöyle aktarmıştır:

"*Oldu. Şimdi kendi kimliğimi üniversiteden önce sanırım şeydim. Lisede de ben yine politik biriydim ama böyle çok şey okumamıştım, bilmiyordum ya da işte bir Allah inancım vardı neyse Aleviydim, herhalde ama üniversite eğitimi aldıktan sonra daha derinleşti bazı konular. Mesela, kimlik konusu derinleşti, çünkü buraya geldim* **(kendi üniversitesinden bahsediyor)**, *o kadar örselenmiş, ötekileştirilmiş bir kimliğin nasıl işte öyle olmadığı, nasıl böyle özgürce yaşadığını bu kimliğin nasıl burada devam ettirildiği hatta ezilenlerin, kimlikleri yüzünden ezilenlerin ya da işte cinsel yöneliminden dolayı ezilen insanların burada nasıl öyle olmadığını dolayısıyla değişme söz konusu oldu. Yani ben şey düşünmüyordum, ben Kürt'üm ve bunu söylemeye utanıyorum, diye bir şey yoktu ama bu eğitimi aldıktan sonra şeyi öğrendim. Biri bana karşı çıkarsa işte olmaması gereken bir kimlik, Kürtçe zaten bir dil değil dendiği zaman ona ne demem gerektiğini öğrendim yani. Bilinçliyim artık yani, o konu da. Kimliğe dair bilinçliyim, kültüre dair bilinçliyim, inanca dair bilinçliyim. Dolayısıyla değiştim evet. Zaten kendi okuduğum bölüm itibariyle de öyle yani* (Dilan,21, Siirt/ Malatya).

Akademik eğitimin, bireyin etrafında olan bitine daha mantıklı ve sağduyulu yaklaştıran bir bilinçlenme durumu yaşattığını söyleyebiliriz. Alınan eğitim sonucunda kimliğe, kültüre, dile karşı yaşanan bilinçlenme ve ortamının "dışarıda" gördükleri, bildikleri ile uyuşmadığını ifade eden görüşmeci Dilan da kimliklere daha esnek bakabildiğini aldığı bu eğitime borçlu olduğunu aktarmıştır. Bireyin kendi üzerine düşünmesi, kimliği hakkında sorgulamaya girişmesi de üniversite yıllarına denk gelmektedir. Görüşmeci Berkay bunu şöyle açıklamaktadır:

> "*Üniversiteden önce zaten kimlikten bahsediyorsak, Kürtlüğe dair hiçbir şey yoktu. İlkokul, Gülsuyunda bir ilkokulda okudum, lise Maltepe, zaten lise daha çok siyasal bir şey yoktu. Biraz daha işte her lise de olduğu gibi "Ülkücü" denilen şeyler vardı. Yani Kürtlüğe dair hiçbir şey yoktu aslında. Tamamen İstanbul kodlarıyla gelişen şeylerdi. Ama küçükken şeyi hatırlıyorum mesela çocukken, arkadaşlarım şaka yollu birkaç defa Kürt olduğum için işte mesela bu ayrımcılığa varmıştı sohbet ama biraz şaka yolluydu yani. Dediğim gibi üniversite ikinci sınıftan sonra artık biraz daha orayı öğrenip kavrama isteğiyle başlayan bir ama yine kendi kendime hani. Bir yere gidip ait olayım, bir yerde çalışma yapayım diye değil ama ben kendi çabamla bir öğrenme isteği vardı ve öğrendim, hala da öğreniyorum* (Berkay, 29, Muş)."

Bireyin kökenine dair merakının devreye girdiği yıllardır üniversite yılları. Liseden mezun olup üniversite ortamıyla tanışan Canan, Kürt kimliği ile ilgili yapılan tanımlamaların ne kadar yanlış olduğunu, kendi etnik grubundan gelenlerle karşılaşmalar yaşadıkça kendi kimliğine karşı yaşadığı değişmeyi şu sözler ile ifade etmektedir:

> "*O.. Müthiş oldu. Ben küçükken işte Kürtlere böyle cahil, terörist, hiçbir şey bilmez, ne bileyim işte aklı ermez, utanılacak bir şey ilkokul arkadaşlarımdan hep lanse edilmişti. Ben o yüzden "Ağrılıyım" derken, "Kürdüm" demiyordum, utanıyordum, küçükken. Özellikle "Türküm" falan diyordum. Şimdi ise üniversiteye gidince artık hani bunun ayıplanmayacak bir şey olduğunu, işte "Kürdüm" demem gerektiğini ondan sonra bu kültürü araştırdım ve daha çok benimsedim. Ondan sonra öncekilerin yaptığı bir hata, bir suç olduğunu gördüm… Lisedeyken hani tamamen Türk'üm, hani ailem gerçekten o etnik kökene sahipmiş gibi lanse ediyordum. Kürt olduğumu hiçbir şekilde söylemiyordum. Çünkü hani ilkokuldan beri Kürtlüğün ayıp, utanılacak sanki Kürtler pistir, işte temiz değildir, görgüsüzdür, eğitimsiz, cahildir, şu an çok kötülüyor gibi oldum ama* **(bocalıyor)** *böyle düşünen insanları gördüğüm için ben de hiçbir zaman ben oyum, tamamen "buyum" diyemedim. Demek ki dedim benim Kürt olmam kötü bir şey yani. Ben de demek ki onların söylediği şeyin karşılığı da benim. İşte kötüdür, pistir, cahildir, eğitimsizdir, lafın karşılığı da ben oluyorum, Kürt olduğum için. Böyle bir algıya düşmüştüm. Hata bunu böyle düşünmek ama çocukken neden öyle düşündüğünü düşünemiyorsun. Düşünüyorsun sadece. Sonrasında ben liseyi bitirdikten sonra üniversiteye başladım, hemen. Sonra ne bileyim Doğulu arkadaşlar edindim baya bi. Öncesinde bu kadar çok değildi. Neredeyse yoktu. Hep Türk'tü çevremdekiler de. Ondan sonra gözüm açıldı, araştırdım dedim ki nerden geldik, Ağrı hangi dönem nerdenmiş, kime aitmiş, sonra Ağrı Osmanlı egemenliğine nasıl alınmış. Çaldıran savaşıyla alınmış. Onun öncesinde İran hâkimmiş. Aslında etnik köken olarak baktığımda İran ve Arapça imiş, daha sonrasında Osmanlı döneminde ele geçirilince de Kürtçe hâkim olmaya başlanmış. Ondan sonra oradaki insanlar iyi midir, kötü müdür? Ne iyi yanları vardır, ne kötü yanları vardır, hepsini araştırdım, sonra Kürtçe biraz anlamaya başladım. Arkadaşlarım Kürtçe konuşurken söylemeye çalıştım tam söyleyemesem de dilim dönmese de. Böyle konuşulanları orta derece de anlamaya başladım. Baya bir değişim oldu, sonrasında da mesela lisedeyken "Kürt müsün?" Ee*

yani gidip de "Kürdüm" demezdim, "Ağrılıyım" demezdim. "Nerelisin?" "İstanbul" derdim, çekilirdim. Yani ama şimdi biri sorduğunda Üniversite 1'den itibaren işte "Ağrılıyım". "Kürt müsün?" "Evet, Kürdüm". "Kürtçe biliyor musun?" "Evet, anlıyorum ama konuşamıyorum maalesef", İşte Türkçeyle birazcık farklı o gırtlak, Arapça gibi benzetme yapıyorum çok benzer olmasa da, ondan sonra çok değişim oldu. Öncesinde Kürtçe müzikmiş yok halaymış, hani o kültüre ait öğelermiş yok yani hiçbir şekilde taşımıyordum ama üniversite başlayınca okuyup bilinçlenince hiçbir ırkı ayırmamam gerektiğini, her ırkın iyi yanlarının olduğunu, kötü yanlarının olduğunu, önemli olan bireyin iyi yanları alıp yoluna devam etmesi kötü yanlarını da eleştirip düzeltmeye çalışmasıymış. Ben de üniversiteyle beraber bu konular hakkında bilinçlenmeye başladım (Canan, 22, Ağrı)."

Görüşmeci Canan, üniversiteye başlamasıyla beraber etrafında daha çok Kürt arkadaş edindiğini ve ilkokul, ortaokul ve lisedeyken kendisini ve ailesini "Türk" olarak tanımladığını ama üniversitedeki ortamının değişmiş olmasından kaynaklı olarak kendini daha çok ifade edebildiğini, Kürtlüğünün ve memleketinin saklanmasının doğru olmadığını kimlik konusunda bilinçlenmeye başladığını dile getirmiştir. Üniversite eğitimi tanımları esnekleştirdiği gibi bu esneklikle beraber daha yumuşak tanımlar yapmayı da kolaylaştırır. Hatice bu durumu şöyle açıklamıştır:

"*Ben üniversiteden evvel kendimi biraz "Radikal Müslüman" olarak görüyordum. Radikal İslamcı olarak kendimi tanımlıyorum, üniversiteden evvel. Radikalden kastım İslam'ı gerektiği gibi yaşayan değil, İslam'ı aşırı, öyle sanıp aşırı yaşayan, abartarak yaşayan, hani denge sahibi olmayan insandan bahsediyorum. Ama üniversitede birçok farklı grup gördüm ve ben hani üniversiten önce de insanları hiçbir şekilde saygısızlık yapmıyordum, inandığı şeyden dolayı. Ama kendime zulüm ediyordum bir nevi. Bir şeyleri abartıyordum. Hani neyden bahsedebilirim. Bu birazda ailenin belki Kürt kimliği bile sebep olabilir. Mesela Kürtlerde "namus" kavramı biraz aşırıdır. Bazı kavramlar aşırı olduğu için bana İslam'dan ziyade bir de Kürt kimliği verildi. Ben işte Kürtlüğün verdiği bu aşırı şeyi üniversite de biraz anlamaya başladım ve daha böyle hoşgörülü, anlayışlı bir Müslüman'a dönüştüm diyebilirim. Daha rahat, daha gerginlikten uzaklaşmış, stresi azalmış bir insana dönüştüm. Üniversitedeki bu gördüğüm ortamlar, tanıştığım farklı gruplar, bir sürü derneğe, cemaate girdim, bir sürü farklı şey gördüm. Bu benim, şuan dengeye ulaştım demiyorum, ama dengeye ulaşma yoluna girmeme sebep oldu, diyeyim* (Hatice, 25, Kars)."

Hatice, üniversite eğitiminin ve özellikle de üniversite ortamında gördüğü faklı gruplardan oldukça etkilendiğini üniversite ile beraber kimliğinde değişimlerin olduğunu, içsel bir süreç yaşadığını ifade etmiştir. Dolayısıyla üniversite ortamının

görüşmeci Hatice'nin kimliğinde esnekliklere kapı araladığını söyleyebiliriz. Aynı esnekliği farklı bir açıdan yaşayan görüşmeci Fırat ise şunları aktarmıştır:

> "*Üniversite eğitimini almadan önce daha koyu Radikal bir Kürt kimliğine sahiptim diyebilirim. Argo deyimle "çok cahildim" diyebilirim çeşitli konularda. Ama üniversitede izlenimlerim, kendimi geliştirmem sonucu daha hümanist bir görüntü çizmeye başladım. Buna kendimi dini açıdan daha da geliştirmem de büyük sebep oldu. Irkın benim için bir insanı tanımada hiçbir etkisi yok diyebilirim* (Fırat, 25, Hakkâri)."

Görüşmeci Fırat, üniversite eğitiminden önce daha sert, radikal tanımlar yaptığını ama alınan akademik eğitimle beraber bu tanımların esnediğine vurgu yapmıştır. Değişmeden ziyade kimlik açısından gelişmeler yaşadığını vurgulayan görüşmeci Sevgi ise bu durumu şöyle özetlemiştir:

> "*Yani şöyle oldu aslında. Daha gelişmeye başladığını söyleyebilirim aslında. Tanımlama biçimimin arttığını da söyleyebilirim. Çünkü belki bölümümle alakalı olabilir. Tiyatroya girdim ve orada bir sürü Alevi var. Her tiyatroyla sanatla ilgili girdiğim her ortamda genellikle çoğunlukta olduğumuz zamanlar bile olmuştu. Belki onun verdiği güvenle ilgili olarak artık saklamayı geçip hemencecik bir üzerine espri bile döndürmeye başladık. "Şu da alevidir galiba?", "şu bizden mi acaba?" "Bu neresindendir?" Falan gibi yüzünden hemen anlamak üzerine işte o Alevi arayışı aslında insanın kendinden birini aramasıyla ilgili durumlar çok yaşadım yani. Kendi memleketimle de alakalı. Erzincanlı olduğunu öğrenince tek değilmişim, yalnız değilmişim çok hissettim. Çünkü Erzincanlı olmak yetmiyor, bir bakıma. O da Alevi mi acaba değil mi? Ki Alevi olması çok yüksek ihtimal. Üniversite de tanıştığımız bir arkadaşım Erzincanlı ve Alevi değil ve çok bambaşka bir kültürden geliyor. Aslında benim derdim Erzincanlı muhakkak farklıdır ama Dersim bölgesi ve Alevi kimliği daha özel. Aslında yaşatmaya çalıştığımız durum bu belki. Bu da işte üniversiteye başladıktan sonra daha açık bir şekilde ortaya çıktı. Belki İstanbul'un olanaklarıyla ilgili olabilir. İnsanlar istediği çevreyle bir araya gelebiliyor. İstediği çevreyle bir işler başarmaya çalışıyor. Ya da gittiğin kurs buna göre oluyor. Aldığın eğitim de tabii ben daha Tiyatro okuduğum için Sanatla ilgili bir şeylerin peşinde koştuğum için o ortamı daha çok yakaladım. Ama eğitim fakültesinde olan biri belki daha zor yakalayacaktır. Hocalarımda işte hepsi çok idealist insanlar oldukları için o entelektüelliğin vermiş olduğu bir şey ya da o aydın olmanın gerekliliğinin olduğunu düşünüyorum ama ben hani Alevileri falan sevmeleri. O yüzden hep destekçi, sempati duyulan bir insan olduk* (Sevgi, 25, Erzincan)."

Sevgi, okuduğu bölüm ile alakalı olarak çevresinde hep kendi dini inanışına ve etnik kökenine uygun insanların var olduğunu ifade ederek "onlar"ın aralarında olması sebebiyle kimliğini saklama derdine düşmediğini hatta sayıları çok olduğu içinde

üzerine espri bile yaptıklarını söyleyerek üniversite ortamının sağladığı rahatlıktan dolayı kimliğine bakışının değiştiğini ifade etmiştir. İstanbul'un sağladığı imkânlarla istediği bireylerle bir araya gelebildiğini ve beraber çalışmalar yapabildiklerini de ayrıca vurgulamıştır. Üniversite eğitimi aynı zamanda farkındalığın da yaşandığı mekânlardır. Bu duruma vurgu yapan görüşmeci Özge şunları aktarmıştır:

> "*Yine Kürt olarak tanımlıyordum, kimliğimi ama tabii bu kimliğe şey değişti. Belki şimdi bunu daha rahat ifade ediyorum üniversitede. Çünkü bu farkındalığı lisede yakaladım ama bunu hem kendimi fark etmem hem ailemle. Lise yaşamım daha aileye bağımlı, topluma da daha bağımlı ama üniversite yaşamım daha bağımsızlaştırıyor seni. Bir birey olarak ayrı evde yaşıyorsunuz mesela, ayrı yaşadım ailemden. O bağımsızlaştırdı beni. Bağımsızlık, kendi karakterimi, kimliğimi de yaratmamı sağladı, aynı zamanda. Öyle olunca daha rahat ifade edebildiğim bir hal aldı* (Özge, 26, Tunceli)."

Özge, üniversiteyle beraber ailesinden bağımsızlaştığını ve kendi etnik kimliğinde gelişmeler yaşadığını dile getirmiştir. Tek bir değişmenin değil aynı anda birçok değişme yaşadığını ifade eden Ekin ise düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

> "*Oldu, kesinlikle, inanılmaz bir değişmeler silsilesi. Şöyle: Ben üniversiteye başlamadan önce okurdum, ederdim falan filan ama "okumayı öğrenmek" diye bir şey var ya, "düşünmeyi öğrenmek" o böyle ben de çok şeymiş. O zaman hiç böyle düşünmüyordum ve ben çok keskindim ve ben lise sondan itibaren Marks kitapları okuyan, bizim evde Marks'ın kitapları vardı, varmış daha doğrusu ben fark etmemişim. Lise üçte falan fark etmiştim, lise dörtte okumaya başladım böyle onları. Ondan öncesi hep roman falan okurdum. Sonra böyle konumun kitaplarını okumaya başladım. Sonra böyle bak şimdi düşününce gerçekten geçişlerim çok keskin olmuş. Ben böyle birden Marksist oldum ve böyle idealistim yani. Ama hâlbuki hiç örgütlü bir şeyin içinde bile değilim. Aslında pratikte hiçbir şey yapmıyorum, belki böyle solculuğun en şey şeylerin bir tanesidir. Pratikte vardır yani Marksizm ve solculuk. Ben işte böyle okuyup işte ah dünya falan böyle sürekli bir tripte, emperyalistler falan. Sonra üniversiteye geçince şöyle bir şey oldu: Böyle ilk dönem "Türk Siyasi Tarihi" gibi bir dersim vardı hiç unutmuyorum. İşte "Siyasete Giriş" dersi vardı, "Düşünceler Tarihi" diye bir ders vardı, gerisi o kadar önemli değil. Bir de ikinci dönem "Sosyoloji" dersi almıştım. O çok önemliydi, ben öyle düşünüyorum yani. Böyle bunları aldıkça şey oldu yani mesela sen bir şey düşünüyorsun ama şey vardır ya bir cümle sen o cümleyi alıp ezberleyip sanki özümsemiş gibi söyleye de bilirsin tekrar etmek gibi yani. Ama mesela o düşünceyi alıp kendi sürecinden geçirip senin içinde o düşüncenin başka bir süreci vardır ya ondan geçirip ondan başka bir şeye dönüştürüp nasıl desem? Böyle bedenine işler ya hareketlerin değişir, yaptığın şey değişir, alışkanlığın değişir. Bana çok böyle oldu mesela. Alışkanlıklarım çok değişti yani bir şeyleri yapma biçimim çok değişti ve böyle şey oldum direkt yani ben böyle çok şey bildiğimi zannediyordum o zamana genele kadar. Çünkü çevremde böylesi çok fazla kitap okuyan insan yoktu yani. Öyle*

olunca da ben böyle inanılmaz kitap okuyor oluyordum. Hâlbuki çıkınca oradan bir bakıyorsun hiç öyle değil yani. Söylediğin şeyleri de mesela hani bir şey söylersin ben de sana bir şey sorarım sonra söylediğin her şey böyle hani yıkılır ya senin kafanda sürekli öyle oluyordu derste. Hoca bir şey söylüyor, ha ben böyle düşünüyordum ama ben şöyle düşünüyordum bir süre sonra söylemeyi bıraktım. İçimden sürekli böyle bir şeyler yıkılıyor, falan. Hocam Marks falan böyle. Yani zordu, çok zordu, üniversitenin ilk şeyi. Çünkü zihnim inanılmaz kayganlaştı böyle hiçbir şeye doğru diyemiyorum. Ben biraz o tarafımda var yani sanırım bir şeyleri sabitleyip onun etrafına bir şeyler kurmak istiyorum sanırım, genel olarak. Ama o kadar hiçbir şey kuramadım ki hani gerçekten "soru sormayı öğrenmek", "öğrenmeyi öğrenmek" diye bir şeyler var ya ben onları üniversitede öğrendim ve o yüzden her şey çok değişti yani. O yüzden şuan kedimi çok şanslı hissediyorum (Ekin, 26, Ardahan)."

Görüşmeci Ekin, keskin geçişlerinden bahsederek üniversite de aldığı eğitiminin kendisine çok şey kattığını ve bu yüzden kendini oldukça şanslı hissettiğini, üniversitenin ilk zamanlarında kafasındaki doğruların birer birer yıkıldığını ve yerini başka düşüncelere bıraktığını da ayrıca eklemiştir.

Alınan akademik eğitimle beraber kimlik tanımlamalarının değiştiğini, dönüştüğünü ifade edenler olduğu gibi herhangi bir değişme yaşanmadığını da ifade edenler olmuştur. Fakat görüşmecilerin çoğunluğu hatta neredeyse tamamı için üniversite eğitiminin ve ortamının kimlik inşa süreçlerinde etkili olduğunu söyleyebiliriz. Akademik eğitimin kimlik tanımlamalarında etkili olmadığını dile getirenler olsa bile görüşmecilerin kimliğe bakış açılarında değişmeler yaşandıklarını söylemek mümkün hale gelmektedir.

Görüşmecilerin "değişim oldu" veya "değişim söz konusu değil" demelerinin altında okudukları üniversiteler ve bölümler hatta kaçıncı sınıfta oldukları bile etkili olmuş olabilir. Çünkü Tiyatro ya da Sosyal Bilimler alanında herhangi bir bölüm okuyan biri ile Sağlık alanında veya Mühendislik alanında olan birinin üniversite eğitimi ve ortamı farklı olacağından önem verecekleri meseleler de farklı olacaktır. Özellikle Sosyal Bilim alanında olan görüşmeciler kimlik inşalarında üniversitenin ve bölümlerinin oldukça önemli bir role sahip olduklarını açıklamışlardır.

Araştırma grubumuz için devlet üniversitelerinde (12 kişi) okuyan öğrenciler ile vakıf üniversitelerinde (8 kişi) okuyan öğrenciler arasında üniversite ortamının ve aldıkları eğitimin kimlikleri üzerindeki etkisi birbirinden farklı olduğu söylenebilir.

Ayrıca görüşmecilerin kimlik inşa süreçlerinde okudukları üniversite ve bölümlerinin etkili olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla bu sosyolojik grup için okudukları üniversite, bölüm ve kaçıncı sınıfta oldukları ile yaptıkları çalışmalar, üniversite eğitimi ve arkadaş ortamları, önem verdikleri meseleler farklı olabileceği gibi edinecekleri dünya görüşleri ve kimlikleri üzerindeki etki de farklı olacaktır.

Saha verilerinden yola çıkarak üniversiteleri: 1. Kimliğe dair derin düşünmenin, sorgulamaların ve soruşturmaların mekânı, 2. Kimliğe bakışın değiştiği mekânlar, 3. Farklı ya da aynı etnik köken, dini inanış veya yönelimlerin karşılaşma mekânı, 4. Birbirinden oldukça farklı zıt düşüncelerin yeşerdiği mekânlar, 5. Bireylerin varoluşsal soruşturmaları (içsel süreçlerin) yaşadıkları mekânlar, 6. Koyu, sert tanımların kırıldığı ve yerini daha rahat, daha esnek tanımlara bıraktığı mekânlar, 7. Bilinçlenmenin yaşandığı mekânlar, 8. Azınlık durumunda olan örselenmiş, ötekileştirilmiş, dışlanmış etnik ve dini kimliklerin ve ayrıca farklı yönelimlere sahip bireylerin "özgürce" kendini ifade edebildiği mekânlar, 9. Kökene dair merakın başladığı ve araştırmaların yapıldığı mekânlar, 10. Kimliğin benimsendiği ve kabul edildiği mekânlar, 11. Anlayışın, hoşgörünün geliştiği mekânlar, 12. Değişme, dönüşme ve gelişmenin yaşandığı mekânlar, 13. Farkındalığın yaşandığı ve arttığı mekânlar, 14. Aileden bağımsızlaşmaların yaşandığı ve 15. Öğrenmenin öğrenildiği mekânlar olarak tanımlayabiliriz.

3. 5. Memleket Tahayyülleri (İmgeleri)

Bu ara başlıkta görüşmecilerin bizzat şahit olmadıkları hikâyelerin, olayların, görüntülerin şahit olan, gören, yaşayan aileleri, arkadaşları, akrabaları tarafından aktarılmasıyla kendi belleklerinde inşa ettikleri, düşündükleri, açıkladıkları, yorumladıkları kısacası belleklerinde sadece anlatılanlar ile konuştukları imgelerden yola çıkarak kurdukları memleket tahayyülleri anlamaya çalışılacaktır. Sahadan alınan verilerden yola çıkarak görüşmecilerin memleket imgeleri, memleketi nasıl tarif ettikleri, memleketin neresi olduğu, memleket imgesini anlama eğilimleri,

memleketi ne ile düşündükleri, memleket imgesinin ne olduğu, memlekete olan aidiyet veya mesafelenme biçimleri analiz edilmeye çalışılacaktır.

"İmge" sözlük anlamı itibariyle;

> "1. *Zihinde tasarlanan ve gerçekleşmesi özlenen şey, düş, hayal, hülya.*
>
> 2. *Genel görünüm, izlenim, imaj.*
>
> 3. Psikologlara göre; *duyu organlarının dıştan algılandığı bir nesnenin bilince yansıyan benzeri, hayal, imaj.*"[125]

"İmge" kavramı yukarıda ifade edildiği gibi zihinde tasarlanan, kurgulanan, inşa edilen, gerçeklikten pay alarak veya almayarak sadece aktarılanlardan yola çıkılarak oluşturulan hayal, imaj, izlenim olarak tanımlanabilir. Ayrıca Jean-Paul Sartre de imgeyi şöyle açıklamaktadır:

> "*…İçe- bakışın verisi imge olduğu için, düşünce dolaysız bilincin ulaşabileceği gerçek, somut varoluşa sahip değildir. Edim içinde evrenselliğe sahip değildir, çünkü buna sahip olsa, doğrudan kavranabilir olması gerekirdi…*"[126]

Yukarıdaki tanımlardan yola çıkarak imgenin; fiziksel, dışsal, gerçek âlemden ayrılarak metafizik alanda aranabileceğini, gerçeklikten kısmen pay alarak veyahut hiç almayarak sadece anlatılan hikâyeler, anılar, türküler, bazen de fotoğraf görsellerinden zihinlerde oluşan görüntüye/ görüntülere verilen ad olmaktadır. Bazen gerçek bir mekânı, yeri, coğrafyayı, toprak parçasını, somut haliyle değil de olmasını istediğimiz şekliyle kavramak ve zihnimizde o şekliyle canlandırmak isteriz. Zihnimizde kurduğumuz imgelerin gerçek dünyadaki görünümleriyle uyuşmayabilir ve biz başka bir gerçekliği kendi zihnimizde kurabilir, inşa edebilir, hayal edebiliriz. Bu durumda imgenin evrensel, genel- geçer bir bilgi sağlamadığını öznel bir bilgi sağladığını, hayal dünyasının zenginliğine bağlı olarak kişiden kişiye de değişebileceğini ifade edebiliriz.

---

[125]"İmge Nedir?," erişim tarihi Aralık 5, 2020, https://www.turkedebiyati.org/imge-nedir.html.
[126]Jean- Paul Sartre, *İmgelem*, Çev. Alp Tümertekin (İstanbul: İthaki Yayınları, 2016), 33.

Saha çalışmamızda gerçekleştirdiğimiz görüşmelerimizde ise bireylerin "imge" olarak memleketlerini nasıl algıladıklarını, hangi imgelerle tasvir ettiklerini, ailelerinin ve akrabalarının anlattıkları hikâyelerle, hatıralarla, memleketin gündelik işleyişine dair ipuçlarıyla beraber kendi "memleket" araştırmalarının sonucunda hafızalarında (belleklerinde) oluşan görsellerin, imgelerin, izlenimlerin nasıl oluştuğu alanda sorduğumuz sorularla anlamaya çalıştık.

Geçmişten bugüne değin birçok memleket tanımı yapılmıştır. Memleket bazen bir il olarak değil de daha ziyade köy gibi küçük bir yerleşim yeri olarak tarif edilebilir. Görüşmeci Aslı annesinin aktardıklarından yola çıkarak memleket imgelerini bir bir şöyle sıralıyor:

> "*Memleket ben de çok bir şeye denk gelmiyor, sanırım. İşte annemin anlattıklarını biliyorum sadece. Annemin söylediğine göre Siirt eskiden hiç gelişmemişmiş ama şimdi diyor ki en son annem –bir sene oldu gideli- o da zaten 20 yıl sonra gitti. "Şuan buradan daha gelişmiş" dedi. Çok güzel siteler yapılmış, baya geliştirmişler orayı. "Gezilecek yer var mı?" dedim. "Var", diyor. Şey varmış böyle hamamlar falan varmış, o tarz şeyler. Öyle söyledi. Çok anlatmadı ama çok seviyor annem. Memleketi olduğu için biraz abarttığını da düşünmüyor değilim. Genelde çokça annemin, babaannemin anlattıklarından dolayı böyle tarif ettiğimi söyleyebilirim. Böyle hafiften yıkık dökük bir ev, köşe de böyle sulak gibi bir şey, bağ, bahçe o tarz şeyler. Yani çok gelişmiş bir şey gelmiyor aklıma. Ufak bir kent gibi. Bilmiyorum, yani çok duyulmamış bir yer Siirt diyince çok da bir şey gelmiyor aklıma. Bir de hiç gitmedim zaten. Bundan dolayı gözümü kapayınca aklıma masalsı bir köy değil daha ziyade küçük, özensiz bir köy geliyor* (Aslı, 20, Siirt)"

Anlatılanları içselleştiremeyen Aslı, gidip görmediği memleketi hakkında zihninde oluşan tam bir imgenin olmadığını vurgulamıştır. Ayrıca görüşmeci Aslı'nın yukarıdaki memleket tarifinin, yıkılmış, dökülmüş, kimsesiz kalmış, harabe mekânlarla algılama eğilimi olduğunu da görmekteyiz. Bazen de memleket aile bireylerinin geçmişte yaşadığı yerler ve aile bireylerinin birlikte yaşadıkları mekânlar olarak da tarif edilebilir. Bunu görüşmeci Mehmet şöyle aktarmıştır:

> "*Hiç görmesem de ailemin geçmişte yaşadığı ve hala bağlı olduğu yerler, ailemle birlikte yaşadığım yerler ve Türkiye'nin ailemle yaşayabileceğim herhangi bir yeri. Susuz kuru topraklar, bitlerle, pirelerle dolu yerler. İçme suyu için başka köye kadar gidip çeşmeden su taşıyan insanlar. Nerdeyse tamamen boşalmış köyde yaşayan bir kaç yaşlı insan* (Mehmet, 22, Malatya)."

Memleket imgesi zor şartlarıyla zihinlerde kodlanabilmektedir. Yukarıda anlatılan memleket imgesi, memleketteki zorlu koşullar gözler önüne serilerek temel ihtiyaçların karşılanması bile zorlu bir çabanın sonunda elde edileceğini göstermektedir. Mehmet'in aksine aynı memleketten bahseden görüşmeci Gülistan ise memleketin güzelliklerle dolu doğal ortamı ile düşünme eğilimdedir:

> "*Memleket daha önce hiç gitmemiş olmama rağmen sebepsiz bir bağlılık ve sevgi beslediğim aynı bir aile gibi sığınabileceğim bir şehir benim için. İnsanın aydınlatan, sıcak insanlarla dolu, sakin, yemyeşil bir yer. Aslında bir nedeni yok mantıklı bir açıklaması da yok. Tamamen hisle alakalı bir durum. Nedensiz bir şekilde memleketime bağlılık ve sonsuz bir sevgi hissediyorum. Adı bile diğer şehirlerden farklı ve hoş geliyor* (Gülistan, 20, Malatya)."

Memleketi aileye benzeterek sebepsiz yere duyduğu sevgi ve bağlılıktan bahseden Gülistan, ailesinin memleket hakkında aktardıklarının olumlu ve memleketin sevilmesi ve aidiyet hissedilmesi gereken bir yer olarak aktarmasından kaynaklanmış olabilir. Uzaktan akraba olan Mehmet ve Gülistan'ın memleketi tarif etme, hayal etme, düşünme biçimleri birbirinden farklı olduğu gözlemlenmiştir. Bunun sebebi ailenin aktardıkları, anlatılanlardan görüşmecilerin etkilenme durumları ve bununla birlikte memlekete olan bakışları ve tahayyül etme biçimlerinde farklılıklara neden olmuştur. Memleketi, aile büyüklerinin bir zamanlar yaşadığı mekânlar olarak tarif eden Serdar ise şunları aktarmıştır:

> "*Benim için 'memleket', aile büyüklerimin yaşamlarının belli bir bölümünü geçirdiği, kimi yakınlarımın hala yaşadığı, geçmişle ilgili düşünceler uyandıran bir yer. Memleket deyince aklıma öncelikle babamın memleketi geliyor, haliyle. Gitmesem dahi konuşulanlardan, fotoğraflardan zihnimde canlananlar; taş evler, dereler, dağlar, büyükbaş hayvanlar, yöresel yemekler oluyor* (Serdar, 21, Bingöl)."

Ayrı ayrı memleketlerden gelen anne- baba memleketlerinden bazen annenin bazen de babanın memleketinin önce geldiği bilinmektedir. Görüşmeci Serdar, memleket deyince öncelikli olarak baba memleketin aklına geldiğini ve konuşulanlardan, fotoğraflardan anımsadıklarıyla düşündüğünü ve böylece bir memleket tahayyülü oluşturduğunu dile getirmiştir. Benzer şekilde annenin değil de babanın memleketinin öncelikli olarak kabul ettiğini ve benimsediğini söyleyen görüşmeci Dilan'nın aktardıkları ise şu şekildedir:

> "*Bana göre memleket, annemin ve babamın doğup yetiştiği kültür, bence öyle yani. Ama benle çok az bağ kurduğum ama anne ve babamı tanıdığım yer. Benim memlekete dair imgelerim şöyle: Şimdi Malatya şöyle bir yer, her yazın gittiğim için bunu söyleyebiliyorum. Bence coğrafi olarak güzel bir yer. Ben seviyorum yani ama biraz sanırım muhafazakâr bir yer ama benim babamın büyüdüğü yer biraz şey yani, alevi bir köy, ya zaten köy ve birçok aydın insanı bulabileceğin bir köy. Bu yüzden Malatya benim gözümde kendi memleketim olarak şey, bir yerde yani, aydın bir yerde. Çünkü okuma oranı yüksek, işte bütün çocukları okutuyorlar. İşte ne bileyim çok fazla karışmıyorlar, herhangi bir şeye. Ama gene de şey var, o geleneksellik de devam ediyor bir yandan ve bence kültürü görmek açısından güzel bir yer. Ben seviyorum, köyümü seviyorum, Malatya'yı değil Malatya'daki bize ait olan köyü. Zaten sürekli oraya gidiyoruz. Ama annemin köyü şöyle bir şey oldu, geçen sene galiba ben zaten daha önce hiç gitmedim ama şey böyle biraz şey bir yer, annem gitti, annem de böyle yıllar sonra gitti. 20 yıl sonra falan gitti, ilk defa ve "şey" dedi yani, "sanki böyle 20 yıl geriye gidiyorum", çünkü işte erkekler gelince ayağa kalkıyorlar. İşte çorapsız çıkmıyorlar, yazın olmasına rağmen. İşte müthiş misafirperver ama şey yani kadın- erkek eşitsizliği çok fazla var… Çok uzatamayacağım memleketin benim için ne olduğunu çünkü benim için çok bir şey ifade etmiyor. Ama mesela biri sorduğunda "nerelisin" diye "Malatyalı" diyorum çünkü Siirt'e hiç gitmedim ve Malatya'ya gidip geliyorum. Ama Siirt'e hiç gitmedim o yüzden babamın nereli olduğunu söylüyorum. Bir de zaten orayla aidiyet kurduğum için de öyle* (Dilan, 21, Siirt/ Malatya)."

Memleketteki yaşam koşulları ve akrabalık bağları bireylerin memlekete olan bakışını değiştirmekte ve başka biçimlerde tekrar oluşturmaktadır. Bu yüzden memleket tahayyülü memlekete dair anlatılan olumlu/ olumsuz söylemler tarafından şekillenmektedir. Memleket bazen sadece anne- babanın doğduğu yerdir. Memleketi bu şekilde tanımlayan ve olumsuz imgelerle yüklü memleket imgelerini görüşmeci Berfin şöyle açıklıyor:

> "*Memleket daha çok ailemin doğup büyüdüğü yer. Daha çok onlara atfedilen bir şey galiba, her ne kadar oralı olsam da, köken olarak daha çok aileye ait bir şey gibi. Sadece annemin doğup ya da babamın doğduğu, büyüdüğü yer gibi daha çok. Memleket bunu çağrıştırıyor. Yani doğasının güzelliğinden çok bahsederler. İşte nehirlerinin aşırı güzel olduğundan ama bir yandan da hep terörle anıldığı için, yani bunu bizzat deneyimledikleri için, özellikle annemde çok fazla görüyorum bunu. Yani bir insan 42 yıl boyunca korkacak bir şey yaşamışsa bu ciddi bir şeydir, diye düşünüyorum. Yani o yüzden genel olarak bir korkunçluğu var, üzerimizde, o korkutucuğu var* (Berfin, 21, Elazığ)."

Aileler tarafından memlekette yaşanan "sıkıntılı durumlar" travmalara neden olabilmekte ve bu travmalar nedeniyle memleket olgusunun aile üyelerinin anlatılarında olumsuz öğeler içerebilmektedir. Bazı durumlarda ikinci göç yeri

memleket olarak kabul edilebilmektedir. Memleketi ikinci göç yeri olan Konya ile özdeşleştiren Esma şunları aktarmıştır:

> "*Hep göçmen biri olduğum için memleket anlayışı bence genel oluyor. Türkiye artık memleket oluyor. Belli bir yer olmuyor… Memleket deyince sıcaklık, aidiyet oluşuyor. Ondan sonra evim diyebildiğin yer. Ait olduğun yer, akrabalarının olduğu yer belki, komşuluğun olduğu belki. Aslında memleket diyince aklıma Konya gelebiliyor, orada da işte ne geliyor, sokakları geliyor, parkı geliyor, ondan sonra çocukluğum, yaşadığım sokaklar, arkadaşlıklar, dostluklar, okulum aklıma geliyor. Ondan sonra ailemin komşuluk ilişkileri geliyor. Malatya'yı hiç görmediğim için aklımda hiçbir şey oluşmuyor. Yakınlık falan hissetmiyorum. Sıfırım yani. Sadece adı var* (Esma, 26, Malatya)."

Görüşmeci Esma, Malatya'yı hiç görmediği için yakınlık hissetmediğini ama Konya'yı düşündüğünde aidiyet hissettiğini, sıcaklık duyduğunu belirtmiştir. Ayrıca genellikle yurtdışı deneyimi olan bireylerde görülen memleketi "Türkiye" olarak görme eğilimini Esma'nın anlattıklarında da görebilmekteyiz. Memleket coğrafyasıyla hafızalarda yer edinebilir. O coğrafyaya ait doğal bir güzellik ile özdeşleşebilir. Görüşmeci Anıl memleketi hem coğrafyasıyla hem de memlekete dair fotoğraflarla birlikte düşünme eğilimi olduğunu şu sözler ile ifade etmiştir:

> "*Memleket sanıyorum, bir şekilde izlerini bugün hala yaşatan ve esasında belki oradan uzak olsak, orda hiç yaşamasak, orda büyümesek dahi bugünkü yaşamı derinden etkileyen kavram. Benim aklıma coğrafyası geliyor. Bana anlatılanlar üzerinden köylerin birbirine yakın olduğu, hangi köyün yamaçta olduğu, hangi köyün dere kenarında olduğu ya da hangi köyün hangi manzarayı gördüğü gibi şeyleri hep anlatılarda anlatılıyor ve bunun dışında fotoğraflar vs. ile de oluşturulmuş bir imgelem söz konusu. Temelde aslında bir coğrafya gözümde beliriyor ve aslında çok karakteristik iki tane dağ var, benim memleketime dair, direkt gözümde o iki dağ canlanıyor. Benim için memleket imgesi sadece o iki dağ üzerinden. İşte sadece temel imgelem coğrafya üzerinden ama o coğrafya üzerine yazılmış türküler, ağıtlar işte anlatılar vesaireler de var.* (Anıl, 25, Bingöl)."

Memleketin bulunduğu toprak parçası üzerinde ikamet edilmiyor olsa bile o yerin bugün hala buradaki yaşamı etkilediğini ve belleklerde teritoryaya (memlekete) karşı güçlü bağlarla bağlanıldığını Anıl'ın aktardıklarından okuyabiliyoruz. Memleket üzerine yazılmış türküler, hikâyeler, ağıtlar bu bağın güçlenmesine zemin hazırlayan unsurlar olabilmektedirler. Memleket, çocukluktan kalma küçük hatıralarla birlikte düşünülebilir. Görüşmeci Berkay memleketine dair anımsadıklarını şöyle aktarmıştır:

> "*Ben burada (İstanbul'da) doğup büyüdüm, babam da İstanbul'da doğma büyüme. Sadece bir defa gittim memlekete o da 6 yaşında dedemin vefatı için. Hani bana uzak ama üniversiteyle birlikte biraz da o ideolojilerle alakalı olarak bilinçlenince hani gitmesek de görmesek de biraz bilinçli hale geldim, açıkçası. Dediğim gibi fiziksel olarak sadece bir kere orada bulundum ama orada 6 yaşındaydım, yani o zamanları hatırlayınca aklıma sadece eğlenceli şeyler geliyor, sadece oyun geliyor. O zamana dair hatırladığım, benim boyumu geçen otlar vardı, şu an yokmuş mesela onu öğrendim ben. Büyükbaş hayvanlar aklımda çok bende, çünkü sürekli onlarla ilgileniyorduk. Şeyi hatırlıyorum mesela çok net, tavuk yumurtalarını alıp işte bakkala verip karşılığında istediğimiz bir şey alıyorduk. Takas yöntemi vardı, yani. O zamanlar köyde televizyon, telefon yoktu. Şeyi hatırlıyorum, bir defasında denk gelmiştim bir gün, hasat zamanına denk gelmiştim. Devasa otları indiriyorlardı, onunla uğraşıyorlardı. En çok aklımda kalanlar bunlar. Öyle akrabalara dair, yani bir tek o şeyi hatırlıyorum dedemin vefatı yüzünden gitmiştik zaten, evde bir ağıt şeyi vardı. Böyle törenli, filmlerde, kitaplarda görürüz ya bir salonu doldurmuşlar ve bir çember oluşturmuşlar yaşlı kadınlar, ölünün ardından ağıt yakıyorlar, o çok net kalmış aklımda. Bir de işte az önce bahsettiğim şeyler, onun dışında akrabalara dair, işte oradaki çocuklarla ilişkime dair, o güne dair çok bir şey aklımda kalmamış, bir tek bunlar var. Aslında eminim daha fazla şey vardır, ama benim aklımda kalanlar bunlar. Ancak bu yüzden bunları söyleyebiliyorum. Yoksa mutlaka daha fazla şey olmuştur benim unuttuğum. Yani ailemin evine gidince arada konu açılınca onlar bahsediyorlar, sen gittiğinde şunları, bunları yapmıştın falan ama ben hatırlamıyorum. Aklımda bunlar kalmış sadece* (Berkay, 29, Muş)."

Aileden bağımsızlaşan ve ayrı yaşayan bireyler ailenin memleket anlatılarına maruz kalamamakta ve böylece küçük hatıralarla geçmişe dönük bir memleket tahayyülü inşa edebilmektedirler. Memleketi çocukluktan kalma anılarla tahayyül eden başka bir görüşmeci olan Canan'ın aktardıkları ise şöyledir:

> "*Memleket diyince sanki Zeytinburnu'nu daha çok benimsiyor gibiyim. Çünkü burada doğmanın, büyümenin verdiği bir şeyle buraya daha çok ait hissediyorum kendimi. Ama kendi memleketim diyince ne bileyim memleketimin köftesi var bildiğim kadarıyla işte İshak Paşa Sarayı var. Bir tane gölü var, oradan balık avlıyorlar. Küçükken dedem vefat ettiğinde Ağrıya gitmiştim, Doğu Beyazıt'a. Tek katlı taş evler vardı, orada. Taş evlerdi, yanlış hatırlamıyorsam. Gözümün önünde o beliriyor. Bir sürü koyun vardı. Zaten büyükbaş hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı bir yer. O koyunların gözleri böyle çok parlayınca ondan korkmuştum. O geliyor aklıma. Bir de şey dağların arkasından su akıyor, Ağrı'da. Bu üç şey, bir de dağı çok büyük, muazzam büyük. Yani küçüklükten kalan ve bizzat şahit olduğum görüntüler, imgeler bunlar. Memleket benim için, aslında çok gidip gelmediğimden dolayı tam aitlik duygusu taşıyamadığım bir yer gibi geliyor* (Canan, 22, Ağrı)."

Memleket ziyaret edilmediğinden memlekete karşı bir aidiyetin oluşmadığını vurgulayan görüşmeci Canan, memleketine karşı mesafeli durduğunu söyleyebiliriz.

Memleketi çocukluğundan kalan bir sahne ile birlikte düşünen Hatice ise memleket imgesinin şöyle özetliyor:

> "*Memleket benim için hep kalbimin bir kenarında var olan ve nasıl bir hava diyeyim, dinlenme, huzur belki de. Çünkü aile bağı oradan geliyor, aile kültürü oradan geliyor. Huzur olabilir mi tam anlamıyla dinlenme de olabilir. Ben işte 5 yaşlarında iki defa gittim. Bir tanesi de nenemin (annemin annesi) vefatı sebebiyle gitmiştim. İkisinden biri bu öyle çok büyük bir durumda gidildi diyeyim yani. İmgeden ziyade benim aklımda bir sahne var, bilmiyorum bu bir imge olarak ifade edilir mi ama upuzun bir çayır ve orada koşan atlar ve ben şimdi konuyla alakası olmayabilir ama ben "yay burcu" olduğum için özgürlüğe çok fazla düşkünümdür ve at benim için bambaşka bir şeydir… O atlar ve hani belki 50'yi aşkın at vardı ve hepsi koşuyordu. Yani benim için hayranlıktı uyandırdığı şey. O özgürlük yani benim beklide bütünleşmemdeki en büyük etken bu olmuş olabilir çünkü aklımda Kars diyince ilk canlanan hep bu oluyor* (Hatice, 25, Kars)."

Memleket bireyin kalbinin derinliklerinde hissettiği duygularla kurduğu bir köprü de olabilmektedir. Memleket insanın doğduğu yer ile de tanımlanabilmektedir. Görüşmeci Berivan'ın aktardıkları da bu yöndedir:

> "*Memleket benim için insanın doğduğu yer. Sıcaklık hissettiriyor bana. Akrabalık duygularını hissettiriyor, anımsatıyor. Çünkü akrabalarım arasında ve köydeki insanlar arasında çok sıcak bağlar olduğunu düşünüyorum. Birbirleriyle olan iletişimleri vs. sıcakkanlı insanlar. Fiziksel olarak da işte sarı, düzlük alanları biraz imgeliyor.* (Berivan, 19, Sivas)."

Memleket bazen sadece sıcaklık olabilmekte ve insanın içini ısıtabilen bir kavram olarak algılanabilmektedir. Benzer bir biçimde memleketi "doğulan yer, ata diyarı" olarak tarif eden Fırat'ın söylemleri de şu şekildedir:

> "*Memleket benim için doğmuş olduğum yerdir. Ata diyarı. Bir insanın kimliğinin oluşmasında büyük rol oynayan bir şey. Memleketime dair çeşitli imgelerim var. Mesela memleketim deyince aklıma ovaları, dağları, manzaraları gelir. Hikâyeleri vardır bol bol. Annem hep anlatır işte hikâyelerini falan. Şuan aklıma geliyor mu çok gelmiyor diyebilirim ama mesela böyle şey hikâyeler, klasik hani "memleket hikâyeleri" olur ya hani, bir adam vardır, ya da ne bileyim nasıl diyeyim sana yani "aşiret hikâyeleri" de diyebiliriz. İşte "kan davası"dır, man davasıdır, böyle şeyler de var, böyle hikâyeler diyebiliriz. Baya hoş yerleri var. İnsanları misafirperver, eli açıktır yabancılara karşı. Cana yakın insanlarla doludur memleketim. Gezilip görülecek birçok köyü vardır. Hayvancılığından tutun yeşilliğine kadar çok güzel bir yerdir* (Fırat, 25, Hakkâri)."

Aktarılan memleket hikâyeleri ile birlikte bireyler memleket tahayyülü oluşturabilmektedirler. Görüşmeci Sevgi ve Fırat'ın memleket tanımının tam tersi olan Ekin'in memleket tahayyülü ise şöyledir:

> "*Yani herhalde kalıcı bağlar kurabildiğim, yaşamımı orada devam ettirdiğim yer. Yani doğmuş olmakla alakası yok aslında biraz. Ama işte bağlarla alakası var, herhalde. Olduğun yerde kurduğun bağlar, o bağların genişliği, sağlamlığı, sana ne kadar yardımcı oluyor o bağlar gibi bir şey herhalde. Bilmiyorum. Yok herhalde. Yani benim için memleket sanırım aileyle özdeş biraz. Kalbinin olduğu yer mi diyeyim böyle biraz romantik olacak ama gerçekten herhalde böyle biraz dönebileceğini hissettiğin yer gibi. Garanti yer gibi belki düşünebilirim onu. O yüzden imge olarak da aile olabilir, ev olabilir… Onun dışında yani mesela ben çok böyle videolarını falan da gördüm, köyde hakikaten hiçbir şey yok. Yani inanamazsın. Niye taşındıklarını o kadar şaşırmadım ki görünce. Böyle bir de You Tube'deki adına şey yapmışlar işte güzel köyümüz Göle falan böyle Tahtakıran pardon ilçenin adı Göle, Tahtakıran köyümüz. Hiçbir şey yok. Ama biliyorum aslında var yani dedem anlatınca çok farklı bir şey anlatmış oluyor. Çünkü o bildiği, yaşadığı şeyler bir de birlikte yaşadığı insanlarla birlikte anlatmış oluyor ya öyle bir dengesizlik var. Ben de onların hiç biri yok yani şuan. Çünkü ben olayın yerle alakalı olduğunu düşünmüyorum. Yani o spesifik yerle alakalı olduğunu düşünmüyorum. Yani mesela atıyorum bir yerden bir yere taşınıyorsun evin değişiyor ya aslında sevdiğin insanlarla beraber taşınınca evini de yanında götürmüş gibi oluyorsun. Ben o nasıl desem o aidiyeti böyle o yere spesifik olarak değil de o insanlara olabilir, kültüre olabilir, böyle biraz ona hissediyorum herhalde. Yani o yerle alakası yok yani benim söylemek istediğim şeyin biraz. Memleketle ilgili aklımda kurduğum şey daha doğrusu. Bu şeyle de alakalı olabilir tabii ben hiç gitmedim, görmedim ne babamın memleketini gördüm ne annemin memleketini gördüm. Ve işte Kadıköy'de doğdum, büyüdüm ve hani her şey çok şey. Çok değişken her zaman ve hiç şeyin böyle sabit bir yeri olamıyor yani. Böyle sürekli bir şeyler değişiyor, yer değiştiriyor. Benim için belki de o yüzden böyle yer olarak anlamını yani yerin yer olarak anlamı biraz yok ben de. İçindeki şeylerle birlikte anlamı var* (Ekin, 26, Ardahan)."

Görüşmeci Ekin'in aktardıklarında, memleket doğup büyülen yer değil de dedenin memleketinin "memleket" olarak kabul edilmesi ve memleketi aile, akraba ile anlama eğilimi olduğu görülmektedir. Memleketi aidiyet ile özdeşleştiren görüşmeci Özge'nin aktardıkları da şöyledir:

> "*Aidiyeti hissettiriyor yani aidiyeti tarifliyor, bence. Memleketi aidiyeti tarifliyor çünkü köklerin orada, tarihin orada aslında. Memlekete dair kafamda tek, birkaç tek tük imge var. Böyle şey mesela dağ imgesi, dağın tepesinde oturuyorum bir de bunu yaşadım gittim o coğrafya gittim, doğrudan kendi memleketime gitmesem de, zaten dağın tepesinde oturuyorum, bulutlar bir rüzgâr var hani uzak bir manzara var. Uzakta evler var. Bir rüzgâr esiyor yani ben de oradayım. Bu da yani bana memleket bunu hatırlatıyor bir, ikincisi de bir kez günü birlik gitme fırsatım oldu, merkezine gittim,*

sabah gittim birkaç saat durup çıktım. Merkezine gittiğimde de orada bir teyzeyi gördüm. Ekmek açıyordu ve benim baktığımı görünce bana ekmek uzattı. Yani imgelerim bunlar, memlekete dair. Bir aidiyet eksikliği var zaten. Bir de coğrafyanın belli özellikleri var ya mesela dağ'dır yani. Ben şehirde yaşadım, doğdum, büyüdüm hem şehir yapısını insana güvensizliğinden kaynaklı mesela orada teyzenin bana gülümseyerek davranması bu ben de bir şey uyandırdı. Ekmek ikram edebilmesi. Biz burada yolda birbirimize selam vermekten çekiniyoruz, bu böyle kaotik bir yapı burası. Bir de mesela hani o özgür hissettiriyor. Ait hissettiriyor. Şehir çok karmaşık, bir sürü insan profili var, mekân da öyle, insanlar da öyle ama o coğrafya öyle değil, mekânsal olarak da öyle değil. Böyle imgelerim var oraya dair (Özge, 26, Tunceli)."

Görüşmeci Özge'nin aktardıklarından memleketi, samimi ilişkilerin ve gönülden (karşılık beklemeden) yapılan ikramların ve de gülümsemenin yaşandığı yer olarak tanımlayabiliriz. Memleketi merak duygusuyla düşündüğünü ifade eden Sevgi'nin açıklamaları ise şu yöndedir:

"*Merak herhalde. Çok merak ediyorum, görmek istiyorum gerçekten. Yani bir özlem duyamam, insanın önce görmesi, hissetmesi lazım, özlem duyabilmesi için ama inanılmaz bir istek var, orayı görmek için. Hatta artık biraz yavaş yavaş utanmaya bile başlıyorum. Öyle tuhaf bir şey ama yani hiç alakasız insanlar gezmeye gider oralara ama ben kendim kendi memleketime gitmiyorum. Çok üzücü bir şey, gerçekten çok üzücü. İşte gidip görmediğim için "özlem duyuyorum" diyemem ama inanılmaz bir merak hissettiğimi söyleyebilirim. İlgi, alakam bir parçam orası çünkü bunu hissedebiliyorum. O yüzden orada bir aidiyet duygusu hissetmediğim için belki asıl yerimin, toprağım dedikleri mevzu ile ilgili herhalde. Orası olduğunu düşündüğüm için çünkü akrabalarla bir araya gelmek, bir düğünde bir araya gelmek mesela bir olmak demek aslında. Bu da en güzel kendi memleketinde bir olmak çünkü şuan da orada öyle bir ortam yok* (Sevgi, 25, Erzincan)."

Görüşmeci Sevgi de diğer görüşmecilerin aktardıklarına benzer bir biçimde memleketi akrabalarla düşünme eğilimindedir. Aynı şekilde memleketi akrabalarla düşünme eğilimi olan Ali Baran'ın anlatıları da şu şekildedir:

"*Memleket benim için aslında yaşadığım, büyüdüğüm yer benim için. Hiç gitmediğim bir yer benim memleketim olamaz gibime geliyor. Çünkü oraya dair herhangi bir fikrim yok. Sadece anlatılan bazı şeyler oluyor ve orada da hiç gitmediğim bir yere de aidiyet hissetmem pek söz konusu değil. Memleketim olarak İstanbul'u görüyorum. Memleket diyince zaten daha üst mertebede akrabalarım, işte babaanneler, anneanneler, dedeler, daha işte diğer akrabalarla bir araya geldiğim, onların da yakın bir çevrede olduğu bir ortam geliyor. Memleket, bir insanın böyle kökleri daha eski akrabalarının, atalarının yaşamış olduğu yer gibi gelmiyor. Çünkü oraya gene bir bağ kuruluyor, insanlar bir şekilde ben de bir şekilde bağ kuruyorum. Diyorum işte, Erzincan'a gitseydim eğer şey derdim yani "benim dedem buralarda yaşamış, nasıl yaşamışlar" diye. Merak ederdim,*

ben de böyle daha nostaljik ve daha köklerine bağlı bir durum yaratırdı belki ama genel olarak yaşamım, tüm hayatım burada geçtiği için, İstanbul'da geçtiği için kendimi buraya ait hissediyorum (Ali Baran, 22, Erzincan/ Kayseri)."

Memleketi diğer görüşmecilerle hem benzer hem de farklı olarak tarif eden Ali Baran, memleket tanımını diğer görüşmecilerden farklı olarak doğduğu, büyüdüğü yer olan "İstanbul" kabul ederek fiziksel olarak bulunmadığı bir coğrafyayı memleketi olarak kabul edemeyeceğini belirtmiştir. Memleketi doğup, büyüdüğü yer olarak tanımlayan görüşmeci Nihan'ın aktardıkları da benzer niteliktedir:

"*Aslında memleket böyle çok kimlikte yazan bir yer gibi. Pek bir şey ifade etmiyor. Burada doğup büyüdüğüm için burası daha çok memleketim gibi aslında. Yani doğa herhalde. Bir düşününce böyle yeşillik, ormanın içerisi falan. Bunun dışında bir fotoğraf var babamın gösterdiği, köyün fotoğrafı. Aradan çay geçiyor, etrafında bir iki ev var falan. Öyle bir imge var* (Nihan, 23, Ardahan/ Malatya).

Sahadan alınan veriler analiz edildiğinde anlatılarda, bazı görüşmeciler tarafından babanın, dedenin geçmişte yaşadığı yer, bazıları için doğup, büyüdükleri İstanbul, bazıları için ilçe, köy gibi daha küçük yerleşim alanları, bazıları annenin değil de babanın memleketinin öncelikli olması, bazıları için akrabalarla birlikte anlam kazanan, bazıları içinde ikinci göç yerinin memleket olarak kabul edilmesi olarak görülmüştür. Ayrıca memleketi yıkılmış, harabe mekânlar olarak algılayanlar olduğu gibi doğal ortamı ile (nehirler, dağlar vb.) birlikte düşünenler, memleketi fotoğraflarla düşünen ve algılayanların yanında çocukluğundan kalan küçük hatıralarla birlikte memleketi düşünenlerin olduğunu söylemek mümkündür. Memlekete karşı duyulan aidiyetler söz konusuyken o coğrafyayla fiziksel olarak bağ kuramayan görüşmecilerin "o yere" aidiyet kuramadıklarını ve mesafeli olduklarını anlatılanlardan okuyabiliriz. Aidiyeti sağlayan faktörlerin başında da memlekete duyulan sevgi ve bağlılık, Kürt kimliğinin kabulüne bağlı olarak memleket sevgisinin artması ya da reddine bağlı olarak sevginin azalması, akrabalarla kurulan sıcak, yakın ilişkiler gelmektedir.

Görüşmecilerden bazıları hiç gitmedikleri halde sebepsiz bir bağlılık ve sevgi beslediklerini, güven duyduklarını, memleketi bir aile gibi görüp sığınabilecekleri bir liman olarak da gördüklerini tarif edenler olduğu gibi hiç gitmedikleri için

memleketleriyle herhangi bir bağ kuramadıklarını, memleketle ilişkilendirdikleri bir belleğe sahip olmadıkları için aidiyette hissedemediklerini ifade edenler olmuştur. Hiç gitmedikleri halde memlekete, teritoryayla kurulan bağın güçlü olmasının arkasında ailenin memleketi sahiplenmesi ve çocuklarına da bunu aktarmaları güçlü bir ihtimal olarak karşımıza çıkmaktadır. Memleketleriyle kurdukları bağların görece zayıf olduğunu beyan eden görüşmecilerin ise aileleri tarafından memleket imgesinin tam olarak aktarılmadığını, hatta buna dair ailenin çok bir girişiminin olmaması dolayısıyla bellek aktarımında da bulunamadıkları düşünülmektedir.

Memlekete gidilmese bile bugün hala izlerini taşıdığını ve şuanda yaşadıkları yaşamı derinden etkileyen bir kavram olduğunu beyan edenler de mevcut. Görüşmecilerin aktardıklarından yola çıkarak memlekete gidilmese bile memleket üzerine yazılmış, ağıtlar, türküler, resimler, ailenin aktardığı hikâyeler, memleketi görüp tanıklık edenlerin anlatıları, kişilerin belleklerinde görsel bir hafıza oluşturduğunu söyleyebiliriz. Memlekete gitmek, görmek ya da yaşamak istemeyenlerde şu durum fark edilmiştir: Esasında memleketle değil memlekette yaşayan insanlarla ilgili sıkıntı yaşadıklarını, memleketteki yaşam koşullarının yetersiz olduğunu, eğitiminin istenen düzeyde olmadığını, memlekette yaşamanın zor olduğunu ifade etmişlerdir. İstanbul'daki yaşam koşullarıyla arada ciddi farklar olduğu da ayrıca belirtilmiştir. Kişilerin görsel imgelerinin oluşmasında fotoğraflar oldukça önemli yer tutmuştur. Memlekete gidip gelen ailelerinin, akrabalarının çektikleri fotoğraflarla bireylerin memleketlerine dair olan görselleri belleklerine aldıklarını söyleyebiliriz. Bir de aileler tarafından aktarılan memleket hikâyeleri de mevcut. Aileler geçmişlerine dair hatta belki kendi geçmişleri değil onlardan da çok önce yaşanmış, efsane haline gelen anlatıları, yazıya geçmemiş ama kuşaktan kuşağa aktarılan sözlü tarihi çocuklarına, onlarda kendi çocuklarına, torunlarına anlatabilsinler diye miras bırakıyorlar. Böylece kuşaktan kuşağa kültür aktarımı sağlanabilmektedir. Aynı zamanda anlatılan hikâyelerle beraber gösterilen aile albümleri ile de memleket imgesi desteklenmekte ve böylece memleket tahayyülünün oluşması sağlamış olmaktadır.

Aileler çocuklarının daha iyi şartlarda yaşamaları, okumaları için kendi doğdukları, alıştıkları yerlerden göç ederken bir yandan anlatılarla "memleket"i canlı tutmak için çaba harcamaktadırlar. İki, üç kuşak öncesinde İstanbul'a gelmiş aileler de ise "memleket" kavramının içinin çok doldurulmadığını da söylemek gerekiyor. Ya da bilinçli bir şekilde ailelerin memleketi, memlekete dair olan anlatıları, memlekette konuşulan dili aktarmadıklarını görüşmeler üzerinden söylemek mümkün. Bazı aileler için çocukları memlekete gitmeseler bile memlekete dair bilgilerinin olması ve asıl "önemli" olan yerin "orası" olduğunu aktarmaya çalışanlar olduğu gibi zaten çok önceden İstanbul'a gelmiş İstanbul'un kodlarıyla büyümüş ailelerin çocuklarına çok da memleketin "önemli" bir yer olmadığını düşündükleri için dili, kültürü, geçmişi aktarmayanlar da söz konusudur. Memleket imgelemlerine sahip olmayan aileler doğal olarak bunu çocuklarına aktaramamaktadırlar.

Yapılan görüşmeler sonucunda memleket algısının görüşmecilerde görece güçlü ve zayıf olmasının nedenlerini kişilerin aileleriyle doğrudan bir bağı olduğunu söylemek mümkün hale geliyor. Ailelerin sahip oldukları memleket hafızaları ne düzeyde ise çocuklarına aktardıkları da o düzeyde gerçekleşiyor. Toplumsal hafızada yer edinen "olumsuz olaylar" yaşanmışsa aileler bilinçli olarak çocuklarını "korumak" adına veya "işlerine yaramayacak bilgiler" olduklarını düşündükleri içinde aktarmamayı tercih edebiliyorlar. Bu durumda görüşmeciler içinde bazı bireylerin memleket algılarının diğer bireylere göre daha zayıf kaldığını söyleyebiliriz.

3. 6. Kimlik Pratikleri (Dil ve Memleket Dernekleriyle İlişkiler)

Bu ara başlıkta görüşmecilerin kimlik pratikleri ele alınacaktır. Bu pratikler arasında dil konusu ve memleket dernekleriyle kurdukları ilişkilerin analizleri sunulacaktır. Görüşmecilerin Kürtçe bilip bilmedikleri, biliyorlarsa ne derece Kürtçeye hâkim oldukları ve dil bilmenin öneminin yanında memleket derneklerine olan bakışları, kendi memleket derneklerine üye olup/ olmama durumları, derneklerde düzenlenen etkinliklere katılıp katılmadıkları iki ayrı başlık şeklinde analiz edilmiştir.

3. 6. 1. Memleket dernekleri ile ilişkiler

Görüşmecilerin derneklerle ilişki kurma biçimlerini kimlik pratikleri bağlamında sorgulanmasının ve analizinin yapılmasının çalışma nezdinde ki önemine vurgu yapmak amacıyla görüşmecilerin dernekler hakkındaki görüşlerine, kendi memleket derneklerine üye olup/ olmama durumlarına, derneklerin düzenledikleri etkinliklere/ faaliyetlere katılıp/ katılmama durumları sorgulanmıştır. Bireylerin anlatılarına geçmeden evvel "örgüt" kavramının kısa bir tanımına, hemşehri, hemşehrilik kavramlarına sonra da bir örgütlenme biçimi olan memleket dernekleri ile ilgili bir giriş yapılarak en son görüşmecilerin anlatılarıyla literatür harmanlanmaya çalışılacaktır.

"Örgüt" kavramı, Yunanca'da "organon" kelimesinden türetilmiş organizasyon ya da örgüt, belirli bir amaç doğrultusunda bir araya gelmiş bireylerin bilinçli çabaları ve iş birliği ile ortaya çıkmış sistemdir. Fransızca "organizasyon" kelimesindeki Türkçedeki karşılığı olarak örgüt kelimesini buluyoruz. Örgütler, amaca yönelik faaliyetlerin yerine getirilmesinde yardımcı olmak için oluşturulan teknik, sosyal ve ekonomik araçlardır.[127] Çeşitli alanlarda farklılaşmış bir ürün olarak ortaya çıkan örgütler, bilinçli olarak yapılandırılmış sosyal hizmetlerdirler de aynı zamanda. Planlı bir şekilde kurulur, gelişir ve belli amaçlar için etkinlikler oluşturulur.[128]

Kişilerin kendilerini ait hissettikleri örgüt ve onunla kurdukları ilişki biçimi öncelikle bireylerin kişisel kimlik inşa süreçlerinde etkili rol oynar. Bununla birlikte kimlik ile örgütlenme arasındaki ilişkinin biçimi (zayıflık/ güçlülük) kişinin o örgüte olan aidiyetini ve bağlılığı ile doğrudan ilintilidir. [129] Bu örgütler arasında araştırmamız için önemli olan memleket dernekleridir. Birer hafıza mekânı olan memleket dernekleri bireylerin kimlik inşa süreçlerinde memleketleriyle fiziksel olarak bağ

---

[127]Zehra Nuray Nişancı, "Toplumsal Kültür- Örgüt Kültürü İlişkisi ve Yönetim Üzerine Yansımaları," Vol. 1, Number 1 (Batman University, *Journal of Life Sciences*, 2012), 1282.

[128]Ömer Aytaç, "Örgütler: Sosyolojik Bir Perspektif," Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt. 14, Sayı 1, 192.

[129] Sibel Akgün, "Kimlik Oluşumu Sürecinde Örgüt ve Örgütlenmenin Yeri," Vol. 13/3 http://dx.doi.org/10.7827/ 12895 ISSN: 1308-2140, (Ankara: Turkish Studies, 2018), 10.

kuramayan bireyler için özellikle önemli mekânlar olabilmektedir. Memleket derneklerine geçmeden evvel dernekler için önemli birer kavram olan hemşehrilik ve hemşehri kavramlarına bakılacaktır.

Hemşehri sözcüğü bir kişiyi ve aynı zamanda o kişinin toplumsal durumunu da tanımlar. Yalnız hemşehrilik durumunun ortaya çıkması için en az iki kişinin olması gerekir. Bu nedenle hemşehrilik tanımı gereği ilişkiseldir. Hemşehri, aile kökeni aynı coğrafya parçası olan ve kendisiyle hemşehrilik bağı tanımlanan kişidir. Aynı zamanda bu kişiler memleket dışındadırlar. Kurtoğlu'na göre, göç edilen memleket, muhayyel bir coğrafya iken hemşehri de o muhayyel alandan gelen muhayyel cemaatin üyesi konumundadır.[130]

Modern zamanlarda hem silinmeye çalışılan hem de yeniden inşa edilen bir olgu olarak hemşehrilik [131] ve kurulan hemşehri dernekleri Türkiye'nin çeşitliliği bakımından oldukça önemlidir ve bunu çeşitlilik olarak okumak da elbette ki mümkündür. Hemşehri ya da memleket derneklerinin bir bölümü kültürel kimliklerin yansıma alanlarıdır ve aynı zamanda da birer kimlik inşa araçlarıdır.[132]

Hemşehrilik kavramını Bourdieu, kâğıt kategorisi olarak kavramlaştırmaktadır. Yani devletin kayıtlarında kurgulanmış bir olgu olarak memleket algısıyla yakından ilişkili olarak "nüfusa kayıtlı olunan yer" diye görünür. Bu nedenle kendi içinde çeşitlilik gösteren ve bir aidiyet alanı olan hemşehrilik, bir coğrafi yere ait olmayı veya kimlikleri de tanımlar. Aynı zamanda kentsel mekân anlamında memleketi aynı yer olanların paylaştığı ortak kültür temelinde kurulmuş olan ilişki ağları ve bu ilişki ağları vasıtasıyla geliştirilmiş örgütsel pratikleri de ifade eder.[133]

Şemsiye bir tabir olarak "hemşehri" kavramı altında toplanacak örgütlenmeler genel anlamda göç alan yerleşim yerleri, özel anlamda da büyük kentlerdeki örgütlü hayatın büyük bir parçasını oluşturmaktadır. Hemşehrilik hem toplumsal bir olgu

---

[130] Kurtoğlu, "Hemşehrilik Mekânı Olarak Dernekler," 6.
[131] Şükrü Aslan, "Ulus, Kent ve Hemşehrilik," *Varlık Dergisi* (2018): 12.
[132] Aslan, "Hemşehrilik,"14.
[133] Kurtoğlu, *Hemşehrilik ve Şehirde Siyaset*, 19.

hem de örgütlenme biçimi olarak çoğuldur. Bunun nedeni, her bir hemşehrilik kategorisinin bir kimliği yansıtması ve aynı zamanda her bir kimliğin de başka toplumsal olgularla ve kimliklerle etkileşim kurarak inşa edilmesidir.[134]

Hemşehrilik sözcüğü, hemşehriler arasındaki ilişkiyi tanımlar. Hemşehrilik, ortak paydaları aynı coğrafi mekânda kök salmış iki kişiden birinin diğerine göre konumunu da niteler. İkinci olarak memleketleri aynı coğrafi mekân olan ya da aynı coğrafi mekâna aidiyet hissi taşıyan kişiler arasındaki bağları ve aynı zamanda da bu bağlardan meydana gelen farklı kimlikleri de tanımlar.[135]

Özetle, gerek ata toprağı anlamında memleketleri aynı mekân olan bireylerin bir birlerine göre durumları olarak tanımlandığında gerekse de bir toplumsal ilişkinin meselesi olduğunda hemşehrilik, bir coğrafi yerden ve aynı zamanda o mekâna ait tahayyülden meydana gelen bir olgudur.[136]

Hemşehrilik ilişki biçiminin formel örgütlenmesi, bir grup hemşehrinin bir araya gelerek kurdukları derneklerdir. Memleket dernekleri yapılandırılmış (formel) olduklarından ya hemşehrilerin yoğun olarak yaşadıkları yerlerde ya da az çok bağımsız olarak seçilen bölgelerde kurulan örgütlenme şeklidir. Bununla birlikte hemşehri ilişki ağlarının ve hemşehrilik olgusunun devamlılığına, sürekliliğine en fazla katkısı olan örgütlenme şeklidir. Çünkü resmi makamlarca varlığı kabul edilmiştir.[137] Dernekler, aynı coğrafi mekânda kök salmış bireylerin ve bir anlamda o coğrafi mekânın ortak kültürünü paylaşmış olma tahayyüllerine karşılık olarak ve bu temelde kurulan sivil toplum kuruluşlarıdır.

Derneklerin önemli işlevlerinden biri olan aynı köyden göç edenlerin veya aynı mahallede oturanların geldikleri köye yardım amacıyla kurdukları yapılanmalardır. Bu derneklerin kurucuları da daha çok o coğrafi mekândan göç etmiş olan grupların "ileri gelenleri" olmaktadır. Genelde bu derneklerin lokalleri, geldikleri mahallede

[134] Kurtoğlu, "Hemşehrilik Mekânı Olarak Dernekler," 3.
[135] Kurtoğlu, "Hemşehrilik Mekânı Olarak Dernekler," 6.
[136] Kurtoğlu, "Hemşehrilik Mekânı Olarak Dernekler," 6.
[137] Kurtoğlu, "Hemşehrilik Mekânı Olarak Dernekler," 7.

oturanların bir araya geldiği toplanma yeri hemşehri kahvehanelerine benzemeleridir.[138] Hem yapılan çalışmaların hem de bizim saha çalışmamızın verilerinin analizlerinde de görüleceği üzere memleket derneklerinin bir araya gelerek o mekânı kahvehaneye dönüştürdükleri okunabilecektir. Aynı zamanda bu dernekler bazı üyeleri için aynı yöreden göç edenlerin ve benzer konumlarda olanların hemşehrilerin ilişki kurdukları, haberleştikleri, memleket yemekleri yedikleri, kendi dilleriyle, aksanlarıyla konuşabildikleri, o yöreye ait şarkılar türküler söyledikleri, kısacası kültürlerine ait bütün unsurları rahatça yaşayabildikleri yerler de olmaktadırlar.[139] Ayrıca derneklerin düzenledikleri geceler, piknikler, futbol turnuvaları vasıtasıyla kentte yaşayan ve bir araya gelemeyen hemşehrilerine de sene de birkaç kez ev sahipliği yaptığı ve üyelerini bir araya getirdikleri mekânlar da olabilmektedirler. Özellikle çalışmamız açısından bakacak olursak, İstanbul'da doğan ve memleketine hiç gitmeyen bu sosyolojik grup için akrabalarıyla, "köylüleriyle", hemşehrileriyle bir araya geldikleri ve çeşitli paylaşımlarda bulundukları mekânlar da olabilmektedirler.

Memleket dernekleri, aynı etnik gruba üye olan ve aynı memleketten göç etmiş bireylerin göç ettikleri memleketin, gelenek/ göreneklerini, dilini kısacası kültürünü yaşatmak, korumak ve bir sonraki nesillere aktarımını sağlanmak, dayanışmayı kuvvetlendirmek, yardımlaşmayı sağlamak, düzenlenen etkinliklerle aynı memleketten göç eden bireyleri bir araya getirmek, tanıştırmak, kaynaştırmak ve yapılan etkinlikleri geliştirmek amacıyla kurulmuş sivil toplum kuruluşlarıdır. Memleket derneklerinde düzenlenen faaliyetler akrabaları, yakın tanıdıkları veya sadece hemşehrileri bir araya getirerek İstanbul'un koşturmacasından bir araya gelemeyen üyelerini bir araya toplar. Görüşmeci Mehmet'in aktardıkları da bu durumu pekiştirir niteliktedir:

> "*Derneklere giderim. Her yıl düzenlenen piknik ve futbol turnuvalarına katılırım. İstanbul gibi büyük bir yerde yoğunluk içinde görme fırsatı bulamadığımız*

[138] Erder, "Nerelisin Hemşerim?," 201.
[139] Erder, "Nerelisin Hemşerim?," 201- 202.

akrabalarımız ve yakınlarımızla görüşme fırsatı yarattığı için (Mehmet, 22, Malatya)."

Mehmet, futbol turnuvaları gibi erkek üyelere yönelik yapılan aktiviteye ve düzenlenen piknik etkinliğine her sene düzenli olarak katıldığını ifade etmiştir. Memleket derneklerinde düzenlenen diğer etkinliklere vurgu yaparak biraz da kendiyle çelişerek memleket derneklerinin düzenlediği etkinliklere katıldığını ifade eden başka bir görüşmeci olan Gülistan ise şunları aktarmıştır:

"*Derneklerdeki faaliyetlere katılmayız. Ama bir başsağlığı, Mevlit gibi ya da kına, nişan gibi etkinlikler olunca katılırız* (Gülistan, 20, Malatya)."

Memleket dernekleri kendi bünyesindeki üyelerini bir araya getirmek, beraber vakit geçirmelerini sağlamak amacıyla etkinlikler düzenler. Bu etkinliklerin en başında ve en eğlenceli olanı ise beraber yapılan pikniklerdir. Mehmet'ten sonra bu etkinliğe katıldıklarını açıklayan görüşmeci Sevgi şu ifadelerde bulunmuştur:

"*Evet gidiyoruz. İstanbul'da oluyor, Yalova'da böyle piknik alanlarına topluca gidiliyor arabalar tutuluyor, onlara falan katılıyoruz* (Sevgi, 25, Erzincan)."

Memleket dernekleri aynı zamanda taziye merkezleri olarak da kullanılabilmektedir. Bu duruma vurgu yapan görüşmeci Ekin durumu şöyle ifade etmiştir:

"*Yani şeye gitmişliğim oldu. Cenaze olduğunda gidiliyor. Çünkü çok çok kalabalık olduğu için aile, birinin evinde yapılmıyor da cenaze işte kırkının dua okunması falan filan genelde onlar Ardahanlılar derneğimiz var. Esenyurt tarafında. Çoğu orada zaten ailemin tarafları. Onlara da yakın yani* (Ekin, 26, Ardahan)."

Memleket dernekleri sadece eğlenmek için bir araya gelinen mekânlar değil aynı zamanda acının da paylaşıldığı mekânlar olabilmektedir. Uzun zaman önce babasının memleket derneğinde düzenlenen birkaç etkinliğe katıldığını ifade eden görüşmeci Serdar şunları aktarmaktadır:

"*Babamın memleketinin derneği var ve uzun zaman önce birkaç etkinliğe katılmıştım. Kendisi (İstanbul'da olan köylülerin) cenaze, düğün gibi organizasyonlara da fırsat buldukça katılmaya çalışıyor. Bu açıdan bakıldığında annemin memleketinin bir derneği yok* (Serdar, 21, Bingöl)."

Görüşmeci Serdar gibi uzun zaman önce derneğin düzenlediği etkinliklere katıldığını fakat babasının işinden dolayı artık yapılan etkinliklere katılamadığını ifade eden Dilan ise şu açıklamalarda bulunmuştur:

> "*Şimdi babamın var, derneği, "Ağıbaşı Yardımlaşma Derneği". Şimdi onlar böyle cenazelerde, aşure gününde falan toplanıyorlar, özellikle cenazelerde babamın telefonuna mesaj geliyor, gidiyorlar. Bundan 5, 6 yıl önce şey oluyor; piknik oluyordu ama gerçekten bütün köy o pikniğe gidiyor falan, ben de gidiyordum. Ailemle beraber gidiyordum. Hatta çok güzel oluyordu, halaylar çekiliyordu, işte etli pilavlar kazanlarda pişiriliyordu, yiyiyorduk falan, hala devam ediyor ama babam pazara çıktığı için artık gidemiyoruz. Ama işte o derneğin o pikniği benim aklımda kalıyor. Ya da dernek oradaki o şeyi sağlıyor, köyden kente geldiler ama hani hala birlikteler, bunu sağlıyor. Ben "şey" dedim yani, Eşref ağabey var babamın çok yakın arkadaşı, "yani tamam dedim siz ölünce ne olacak? Çocuklar gerçekten devam ettirecekler mi bu derneği?" Cevabını hatırlamıyorum ama galiba "hayır" gibi bir şey demişti. Çünkü biz burada büyüdük o derneği babamlar ya da dedemler öldükten sonra o şeyi gider herhalde ama dernek piknikleri falan güzel oluyor. Çünkü orası çok şey yani şimdi düşününce geldi aklıma, herkes işte Malatya Kürtçesiyle konuşuyor, işte hiç tanımadığın ama aynı köyden olduğun insanlarla ilişki kurabiliyorsun, İstanbul'la iletişim kurabiliyorsun. Bir yandan da o kültürü görmüş oluyorsun, içine girmiş oluyorsun. Bence güzel bir şey derneğin olması mesela annemlerin derneği yok ama babamlarının ki var ama* (Dilan, 21, Siirt/ Malatya)."

Dilan, dernekleşme anlayışının önemini vurgulayarak hemşehrileriyle bir araya gelmenin güzelliklerine dokunmuştur. Memleket derneğine katılmayı bir zorunluluk olarak gören Yusuf ise amcasının dernek başkanlığıyla beraber sürekli gitmek mecburiyetinde kaldığını ifade ederek şunları aktarmaktadır:

> "*Kendi köy derneklerimize mecburi durumlarda giderim.* **(Bu mecburi durumlar neler?)** *Bu mecburi durumlar: Birinin vefat olayı, ondan sonra verilen iftar yemekleri, kahvaltılar, işte babam "git oğlum" der. Giderim. Oturduğum yere yakın derneğimiz de bulunmaktadır. Şimdi bizim derneğin zaten tek bir derneğe üyeyim o da bizim köyün derneği. Orada şimdi amcam başkanlık yapıyor, sürekli gitmek zorunda kalıyorum.* (Yusuf, 23, Malatya)."

Memleket dernekleri tarafından üyelerine yönelik düzenlenen etkinlikler, bireyleri derneklere çekmeyi başarabilmektedir. Ayrıca Yusuf görüşmeciler arasında kendi memleket derneğine üye olan tek görüşmecidir. Öte yandan araştırma verileri yukarıda ifade edilen görüşlere zıt görüşler olduğunu da ortaya koymuştur. Memleket derneklerine gitmeyen, düzenlenen etkinliklere katılmadıklarını ifade eden

görüşmeci sayısı giden görüşmeci sayısından daha fazladır. Metnin bu noktasında memleket derneklerine gitmeyen, düzenlenen etkinliklere katılmayan ve dolayısıyla dernek üyesi olmayan görüşmecilerin anlatılarına yer verilecektir. Aynı zamanda neden memleket derneklerine gitmediklerinin gerekçeleri de aktarılacaktır. Anıl, memleket derneklerine katılmadığını ve nedenlerini de şöyle özetlemektedir:

> "*Katılmam. Ama bu şeyden dolayı değil, geçmişe bir reddiye değil. Yapılan etkinliklerin ya da dernekleşme anlayışın, bir arada olma anlayışının düzgün zeminde olmadığını düşündüğümden dolayı. Çok daha nitelikli bir şeyler yapılabilecekken, kimi hırslardan ya da kimi düşüncelerden dolayı yeterince, yani olması gereken şeylerin yapılmadığını düşünüyorum. Yani bu dernekleşme meselesi ya da oradan buraya gelmiş insanların bir arada bulunup o kültürü devam ettirme durumlarının aslında önemli olduğunu düşünüyorum, olması gereken bir şey olduğunu düşünüyorum ama bunun çok daha iyi yapılabileceğini düşünüyorum. Yani bir şekilde içinde bulunduğum yeni dünyaya da, o ilişkileri de kurmak gerekiyor. Yani şu andaki benim kafamda oluşan algı o şekilde. Memleket dernekleri metropol içinde olsa dahi metropolden bağını koparmış yerler gibi geliyor. Yani bir ilişkilenme söz konusu değil. O kaçamak yerleri gibi. Öyle olmaması gerektiğini düşünüyorum. Yani bir kapıdan içeri girdiğiniz zaman memleketine açılıyormuş gibi olmaması gerekiyor. Hala ikisinin bir arada yaşaması gerekir, diye düşünüyorum. Ama bunun olmadığını düşünüyorum en azından benim kendi yöreme ait derneklerde böyle bir problem var. Zaten çoğu dernekte esasında -yine benim kendi yöre derneklerim için söylüyorum- pek çoğu daha ziyadesiyle kahvehane gibi yerler. İnsanların hani gündüz herhangi bir kahvehaneye gitmek yerine kendi köyünün derneğinin lokaline gitmesi gibi durumlar söz konusu. Bu da maalesef gençlere hitap eden bir durum değil kesinlikle. Ki bunu, şunu belirttiğim halde söylüyorum, müzikten tutalım sosyal çevreye kadar o yörenin değerleri üzerinden şekillenmiş olmasına rağmen o yörenin derneklerine gitmekten çekiniyorum çünkü nitelikli şeyler yapılabilecekken yapılmadığından dolayı. Bunu böyle söylemiş olayım* (Anıl, 25, Bingöl)."

Anıl, genel anlamda düzenlenen etkinliklerin kendisine ve gençlere yönelik aktiviteler olmadığını belirtmiştir. Memleket derneklerinin memlekete açılan birer kapı görevi görmemesi gerektiğini vurgulayarak derneklerin, içinde bulunduğu şehri de tanıma, anlama ve benimsemeye yönelik etkinliklerin düzenlenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Hem kendi yöresine ait memleket derneklerinin hem de genel anlamda dernekleşme anlayışının sıkıntılı olduğunu, yapılması gereken farklı aktivitelerin yapılıp gençleri bir araya getirecek kaliteli işlere imza atmaları gereken yerde dernekleri kullanan bireylerin genelde dernekleri "kahvehane" olarak kullandıklarını

söyleyerek bu durumdan dolayı derneklere gitmekten çekindiğini aktarmıştır. Aynı dertten muzdarip olan görüşmeci Aslı ise şunları dile getirmiştir:

> "*Hayır, gitmem. Hiç gerek duymadım. Yapılan etkinliklerin bana uygun olmadığını düşünüyorum, o yüzden de gitmem. Aslında derneklerimizin bu konuda yetersizde olduğunu düşünüyorum. İkamet ettiğim semtte bir "Siirt Derneği" var ancak önünden defalarca geçmeme rağmen şimdiye kadar hiç gençlere rastlamadım. Genelde yaşlı insanlar orayı kahvehane gibi kullanıyorlar bir de bildiğim kadarıyla taziye işleri görülüyor. Yani bence gençler içinde kültürümüzü öğrenmemiz, benimsememiz adına birkaç etkinlik yapılabilir* (Aslı, 20, Siirt)."

Memleket dernekleri sadece belli bir yaşın üzerindeki bireylerin kullandığı mekânlar haline geldiğinden gençlerin gitmekten çekindiği bir yer haline gelebilir. Aslı bu duruma vurgu yaparak İstanbul'da doğup büyümüş bir neslin memleket kültürünü aktaracak, gençleri daha çok bir araya getirecek ve kaynaştıracak uygun etkinliklerin yapılması gerektiğini temenni etmiştir. Bir defalığa burs başvurusunda bulunduğunu ama bir daha hiçbir iletişiminin olmadığını ifade eden Berfin ise şunları aktarmaktadır:

> "*Hiç olmadı. Bir defa Karakoçan bursuna başvurmuştum, onun dışında hiçbir şeyim olmadı, açıkçası.* **(Neden gerek duymuyorsun?)** *Açıkçası akrabalarla çok içli dışlı olmayı istemediğimden en başta yani akrabalarımız özellikle baba tarafımın gittiği bir dernek var. Yani tamamen aslında bu doğulu ya da Elazığlı olmamızdan çok tamamen insanların kişisel özelliklerinden kaynaklanıyor diyeyim. Yani çok içli dışlı olmak istemediğimden dolayı tamamen bir de hani mesela ilgimi çeken bir şey olmadığı için. Mesela film okuması olsa ya da gerçek anlamda bir şey yapılır, olur ama işte mesela düğün oluyor, kına gecesi oluyor, gün oluyor, hep bu şekilde olduğu için gitmiyorum* (Berfin, 21, Elazığ)."

Memleket derneklerine gitmemeyi tercih edenlerle benzer sebepleri paylaşan Berfin, düzenlenen etkinliklerin kendisine hitap etmediğinden katılım göstermediğini ifade etmiştir. Benzer biçimde düşünen Fırat ise şunları aktarmaktadır:

> "*Hiç gitmedim açıkçası. Gerek duymadım. İlgimi çekmedi ya da. Aslında bizim oturduğumuz yerde bir dernek vardı, evimize yakın küçük bir iş hani düşün onun gibi bir yer vardı ama ben hiç gitmek istemedim. Pek haberdar olmalarını istemiyorum benden bizim memleketli olanların diyeyim sana. Pek hoşuma gitmiyor. Tanımadığım, akrabam olmayan insanlarla böyle çok sohbet edesim gelmiyor açıkçası. Yani hiç gitmedim. İlgimi çekmiyor açıkçası ben de o yüzden uzak kaldım* (Fırat, 25, Hakkâri)."

Memleket derneklerini giden görüşmecilerin aksine Fırat, tanımadığı sadece aynı memleketten geldikleri bireyler ile bir arada bulunmaktan çok keyif almadığını aktarmıştır. Derneklere gitmediğini ve gerekçelerini Ali Baran ise şöyle özetlemiştir:

> "*Yok. Dernek Kartal'da vardı, galiba. Erzincanlılarla alakalı ama benim bir bağlantım yok. Gitmemi pek etkilemiyor.* **(Peki, neden gitmemeyi tercih ediyorsunuz?)** *Derneklerde hiç tanımadığım aslında benim hiç gitmediğim bir yerle yani ortak paydası oradakilerin Erzincanlı olması, gerçekten Erzincan'da yaşamışlar vs. ya da işte belli bir süre yaşamışlar. Ben yaşamamışım, benim işte dedem bir süre Erzincan'da yaşamış, annem orada yaşamış, ondan dolayı ortak payda da olan insanlarla buluşmam benim için anlamsız geliyor yani. Hiç tanımadığım başka bir insan topluluğu ile de aynı şekilde toplanmayı tercih etmiyorum yani* (Ali Baran, 22, Erzincan/ Kayseri)."

Erzincan'da doğmuş/ büyümüş bireylerle tek ortak noktalarının dedesinin ve annesinin de Erzincan doğumlu olması olan ve sadece bu ortak noktadan dolayı ailesiyle aynı memleketli olanlarla bir araya gelmesinin anlamsız olduğunu ifade ederek başka bir insan topluluğuyla da bir araya gelmesinin aynı şeyi ifade edeceğini vurgulamıştır. Babasının dernekleşme faaliyetleri içinde olduğunu vurgulayan görüşmeci Hatice, katılmak istediğini fakat bir türlü fırsat bulamadığını şöyle açıklıyor:

> "*Babam Kars derneğinin başkanı, birkaç senedir böyle bir dernek yoktu. Babamın uğraşı var bu yönde ben katılmaya çalıştım ama hiç nasip olmadı ama neden katılmak istedim? Çünkü hani orada Kaz eti yeniyor, bir şeyler yapılıyor. Köye dair, Kars'a dair bir şeyleri görmek insanı mutlu ediyor. Neden? Çünkü ailen onun hep değerli olduğunu sana çıtlatmış. Kaz eti Kars'ta meşhurdur. Ya da işte bize köyden hep bir şeyler gelir, peynir falan. Teyzemler şimdi iki üç sene evvel taşındı buraya ondan evvel bizlere daha sık gelirdi. Şimdi biraz daha sipariş usulü oluyor daha fazla* (Hatice, 25, Kars)."

Hatice, dernekte yapılan etniklerinin oldukça önemli olduğunu, memleket kültürlerini yerinde olmasa bile bir dernek çatısı altında yapılmasının ve gelecek nesillere de aktarılmasının önemli olduğunu düşündürenin ailesi olduğunu ifade etmiştir. Hatice'nin ailesi için memleketi önemsediklerini ve memleket kültürlerini İstanbul'daki memleket dernekleri sayesinde yaşatmaya çalıştıklarını ve bunu çocuklarına da aktarmak istediklerini söyleyebiliriz. Böylece kültürün devamlılığı sağlanabilecektir. Memlekete ait hissetmediğinden memleket derneklerine de katılmadığını aktaran Esma ise şunları ifade etmiştir:

> "*Yani hiç gitmedim. Ait hissetmiyorum zaten. O yüzden de çok ilgilenmedim bu konu hakkında. İnsan bir yerde nerede yaşadığı ve nerede ruhun doyduğu yerse orası memleket oluyor* (Esma, 26, Malatya)."

İkamet ettiği mekânda memleket derneklerinin olmadığını ifade eden Canan ise durumu şöyle özetlemektedir:

> "*Yok, gitmiyorum. Gereksinim mi duymadım, ihtiyacım mı olmadı, yani tanıdığım tek Ağrı'lı işte şurada zaten ben varım, ailem var, amcamlar var, onların haricinde çok Ağrılı tanıdığım da yok. Zeytinburnu yakınlarında yok, bildiğim kadarıyla Ağrı derneği* (Canan, 22, Ağrı)."

Etkinlikler ve ortam uygun olmayınca katılımlar da seyrekleşmektedir. Görüşmeci Berivan da bu duruma vurgu yaparak memleket derneklerine olan bakışını şöyle açıklamaktadır:

> "*Gitmem. Çünkü bana hitap ettiklerini düşünmüyorum yaptıkları faaliyetlerin. Genelde yaşı büyük insanlar, sosyalleşmek için gidiyorlar. Ama benim farklı sosyal alanlarım var o yüzden ben gitmiyorum* (Berivan, 19, Sivas)."

Gençlere yönelik sosyalleşme alanlarının fazlalığı bireyleri memleket derneklerine gitmekten alıkoyan bir neden olarak belirmektedir. Memleket derneklerinin belli bir yaşın üzerindeki bireyleri daha çok ağırlaması ise bu duruma davetiye çıkarmaktadır.

Kimlik, özellikle sosyal bilimler alanında birey ve toplumların kendilerini psikolojik ve sosyolojik olarak nasıl tanımladıkları, algıladıkları, eyledikleri ilgili bir kavram olarak kullanılmaktadır. Bireyler ve toplumlar benzerlikleri ve farklılıklarıyla kendi kimliklerini inşa ederler. Dil, din, kültür, etnisite, bellek vs… gibi çeşitli dinamiklerinde bir araya gelmesiyle oluşan kimlikler birbirinden ayrılabilmektedir. Bireyler ve toplumlar için kimliğin şekillenmesinde ve inşa edilmesinde ayrıca gelecek kuşaklara aktarılma sürecinde örgütlerde önemli bir işleve sahiptir. Her toplumun içinde beliren bu yapılanma biçimleri belirli durumlarda karşılaşılan sorunları çözmek, dayanışmayı arttırmak, üyelerini bir araya getirmek, birbiriyle kaynaştırmak vs… gibi alanlar için kullanılan çeşitli araçlardan biridir. Bu örgütlenme biçimleri, üyelerinin kendilerine özgü inançları, değer yargıları, ortak

amaçları, planları, programları oluşturarak üyelerinin "yalnız" olmadığını beraber eyleyebilecekleri ortak bir alan da oluştururlar.

Tarih, toplumsal hafıza, siyaset, din, kültür, ekonomi, sanat gibi temel alanlar kimliğin oluşum ve inşa süreçlerinde temel rol oynayan faktörler[140] olmasının yanında hem bireyin ya da toplumun kendini tanımlama hem de karşısındaki bireyi ya da toplumu tanımlamasında da etkin rol oynayan faktörler arasındadır.

Sonuç olarak görüşmecilerin memleket dernekleri hakkında aktardıklarını memleket derneklerine gidenler, gitmeyenler ve gitmek istedikleri halde fırsat bulamayanlar olmak üzere üç grupta toparlayabiliriz. Memleket derneklerine gidenler, düzenlenen etkinliklere (düğün, taziye, kına gecesi, mevlit, piknik, futbol turnuvaları vb.) katıldıklarını ve katılanlar arasında bir görüşmeci de kendi memleket derneğine üye olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca memleket derneklerinin düzenlediği etkinliklere katılım sağlayanların hiç görmedikleri akrabalarıyla ve hemşerileriyle belli zamanlarda, belli aktivitelerde bir araya gelmekten mutluluk durduklarını ve bunun önemli olduğunu vurgulamışlardır. Memleket derneklerine gitmeyenler ise gitmeme gerekçelerini şöyle ifade etmişlerdir: 1. Dernek tarafından düzenlenen etkinliklerin kendilerine uygun olmadığını düşündüklerinden, 2. Dernek ortamını belli bir yaşın üzerindeki bireylerin herhangi bir kahvehaneye gitmektense kendi memleket derneklerine gidip o mekânı bir kahvehaneye dönüştürdüklerinden ve bundan dolayı ortamının kendilerine yönelik olmadığından, 3. Tek ortak noktalarının anne, baba ya da diğer aile bireyleriyle aynı memleketten olan insanlarla bir araya gelmenin anlamsız olduğunu düşündüklerinden kaynaklanmaktadır. Memleket derneklerinin düzenledikleri faaliyetlere katılmak isteyip de fırsat bulamayanlar ise uygun zamanı yakalayamadıkları için katılamadıklarını fakat derneklerin oldukça önemli bir işleve sahip olduğunu düşündüklerini dile getirmişlerdir.

[140]Akgün, "Örgüt ve Örgütlenmenin Yeri," 6.

3. 6. 2. Dil ilişkisi (Kürtçe)

Bu ara başlıkta kimlik- dil ilişkisi bağlamında görüşmecilerin Kürt kimliğine bakış açıları, kimliği benimseme/ benimsememe durumları, ailelerin kimlik aktarımı konusunda dile verdikleri önem ve devamlılığının sağlanması durumundaki tutum ve davranışları, ailelerin Kürtçe dilini çocuklarına aktarma/ aktarmama durumları ve bunun gerekçeleri sahadan alınan verilerle analiz edilmeye çalışılacaktır.

Genellikle anadil ailede öğrenilir. Aileler anadillerini konuştukça çocuklarda buna aşına olur ve öğrenme yavaş yavaş gerçekleşir. Araştırmaya katılan görüşmecilerimizden (sadece) Esra Kürtçeyi bildiğini ve bunun önemini şu sözlerle dile getirmiştir:

> "*Evet, Kürtçe biliyorum. Kürtçe bilmek çok önemli. Ben şimdi desem ki gitsem oraya, oradakilerin çoğu zaten Türkçe bilmiyorlar ve ikinci bir dil olarak da bana çok iyi geliyor. Sanki böyle gizli bir konuşma şeyin daha varmış gibi. Hani bir ortamdasın, mesela diyelim benim özel bir şeyim oldu, kendimi Kürt olan bir arkadaşıma beni anlayacak bir dilden olan bir arkadaşıma anlatmak bana iyi geliyor. Diğer başka insanların beni anlayamayacağı bir dilde konuşmam iyi geliyor yani. Bunu ailemden kulak aşinalığı ve hatta yeni yeni kelimeler öğreniyorum. Bilmediğim şeylerin anlamlarını öğreniyorum. Bu sadece aileden de değil, okuldan, üniversiteden mesela üniversiteden de öğrendiğim kelimeler oldu. Okul, dış ortam, çevrem ve aile benim bunu öğrenmem de etken oldu. Ailemin hiç bu dili öğretmeyeyim ya da oturayım kızıma Kürtçeyi öğreteyim dedikleri olmadı. Zaten onlar evde kendi aralarında önceden beri konuştukları dili hem Türkçe hem de Kürtçe karışık evde hala kullanıyorlar. Mesela şimdi dışarıda Kürtçe konuşmuyoruz ama arkadaşım Kürt olsa gene konuşuruz ama daha çok farklı yerlerden onlarda geldikleri için daha çok Türkçeyi konuşuyoruz ortak dil olarak. Eve gelince de hepsi de Kürtçe bildikleri için hepsiyle konuşabiliyorum. Kürtçeyi demediler "gel sana öğreteyim" diye onlar konuşurken biz kulak aşinalığıyla bu kelime nedir diye. Önceden hatta şeymiş, Kürtçe küfür olarak söylenen bir kelimeyi biz sanki normal bir kelimeymiş gibi anlıyorduk, bilmiyorduk çünkü. Böyle böyle öğrendik, anlamını öğrendik. Ben mesela sözlükte almıştım o konuda. Ben kendim öğrenmek istiyordum. Bir zorunlulukta olmadı, "kızım öğrenme veya öğren" diye de* (Esra, 18, Siirt)."

Ailesinin Kürtçeyi öğretmek için özel bir çaba sarf etmediklerini, doğal ortamlarında aile bireylerinin konuşmalarıyla öğrendiğini ve ailesinin öğretmemek gibi bir tutum da sergilemediklerini ifade etmiştir. Ailesinin aktardıklarından bağımsız olarak da kendisinin Kürtçeyi daha iyi anlayabilmesi için çaba sarf ettiğini ve bilmediği

kelimelerin anlamlarını öğrenebilmek için sözlük edindiğinin de altını çizmiştir. Kürtçeyi az bildiğini ama öğrenmeye devam ettiğini belirten görüşmeci Anıl ise şunları aktarmıştır:

> "*Kürtçeyi dediğim oranda biliyorum. Hala öğreniyorum. Nasıl öğreniyorum? Tabii kurs falan gibi bir durum değil, aslında olmasını da isterdim hatta düşündüm de ama şuanda pek vaktim olmadığından dolayı. Genelde bu da müzik üzerinden oluyor. İşte şarkılarda vesaire, "bu ne demekti, şu ne demekti", falan filan derken, öyle öyle… Hatta şöyle de bir şeye yol açıyor: Ben mesela hani, Kürtçenin en azından bir 5 yıl öncesine gidelim, o zamana kadar öğrendiğim kısmını hep aile içindeki konuşmalardan öğrenmişim. Yani Kürtçe müziğinin sözlerinin ne olduğunu merak etmeye başladıktan sonra, şuan mesela annemin, babamın anlayamadığı Diyarbakırlı Kürtçesini onlardan daha iyi anlayabildiğim durama geldim bu da müzik sayesinde oldu. Bu tabii çok önemlidir. Bu tabii şeyden dolayı değil, milliyetçi bir bakış açısından dolayı değil ama sonuçta senin istesen de istemesen de varlığını oluşturan, kültürel durumunu ortaya koyan bir geçmişin söz konusu. Bu yani senin elinde olan bir durum değil. Onun da nerelerden geldiğini bilmediğin için o dili bilmen gerekiyor. Çünkü dilden dile aktarımda bile her şey değişirken aynı dil içinde olup senin o anda atıyorum, sevdiğin bir müziğin içinde geçen sözün olduğunu bilmek, kendi anadilinde bilmek bence önemli. Çünkü mesela atıyorum çevirdiğin zaman aynı şey oluşmuyor. Çok net şekilde oluşmuyor, o yüzden önemli olduğunu düşünüyorum. E tabii bunun şey durumları var: Yani sadece böyle bir her şeyden uzak, steril, kültürel olarak düşünmemek gerekiyor, bunun politik yanı da söz konusu. Sonuç itibariyle, az evvel demiştik, bir kendi egemenliğine dair sahip olamama söz konusu, hani şeyi geçtim yani. Kendi tabiiyetini, varlığının nereye varacağı meçhul olan bir halktan bahsediyoruz, dolayısıyla bu dilin, ben şunu düşünüyorum: Kürt dili, atıyorum bir Zazaca gibi ya da benzer şekilde daha az konuşulan bir dil gibi yok olmaya çok yakın bir dil gibi değil ama tahrip edilmeye çok açık. Çünkü bir birlikte olamama söz konusu, bu birlikte olamama da şeyden bahsetmiyorum, ulusalcı bir şeyden bahsetmiyorum ama o heterojenlik durumu, hani bir yandan zenginlik katabilir ama bir yandan da yok olmaya doğru da götürebilir. En azından tahrip olmaya doğru götürebilir. O yüzden Kürtçe bilmenin önemli olduğunu düşünüyorum. Yani çünkü bu şeyleri aşan bir durum, insan üzerine düşen bir sorumluluk olduğunu söyleyeyim. Hani biraz öyle, Kürt olmanın da ötesinde bir şey yani bu, her insanın kendi anadilini bilmesi gerekiyor, diye düşünüyorum. Anadilimde Kürtçe olmuyor, aslında baktığın zaman* (Anıl, 25, Bingöl)."

Kürtçe dilinin kendi içindeki heterojenliğine vurgu yapan Anıl, yok olacağını düşünmediğini hatta bu heterojenliğin zenginlik oluşturduğunu fakat tahrip edilmeye de açık bir kapı bıraktığını ifade etmiştir. Kürtçenin dışında ya da Kürt olmanın dışında her bireyin anadilini öğrenmesinin gerekli olduğunu da ayrıca belirtmiştir. Benzer bir biçimde Kürtçeyi biraz bildiğini ve öğrenmek için çaba harcadığını ifade eden Hatice ise Kürtçeye olan bakışını şöyle özetlemiştir:

"*Çok iyi değil, biraz biliyorum. Ben ait olduğum gruba dair bilgilerin artmasını her zaman insana fayda sağlar. Okulda okuyoruz, okulda insanlarla ortak bir dil konuşabildiğimiz kadar kendimizi iyi ifade edebiliyoruz. Ailemiz içerisinde annemizin, nenemizin, dedemizin, diliyle konuşabildiğimiz kadar bir bağ kurabiliyoruz. Şöyle bir durum oldu, onu ekstra olarak açıklayacağım: Annem, bize Kürtçeyi öğretmemeye çalışıyordu. Sebebi ise şu; ilkokulda hocayla, derslerimizle, ödevlerimizle ilgili sıkıntı yaşamamızı istemiyordu. O yüzden ev içerisinde mümkün mertebe Kürtçeyi konuşmamaya çalışıyorlardı. Bu iyi niyetle yapılmış bir şey ama bu benim Kürtçeyi öğrenmeme engel oldu çünkü o yaşlarda bir çocuk üç dilde, beş dilde öğrenebiliyor, bu beni üzen bir şey. Sonrasında hani bir, iki sene evvelinde kendime işte Kürtçe öğrenmek için şarkılar dinlemeye başladım. Hani ilgimi çekti, çünkü ben dil seven bir insanım zaten İngilizce, Arapça gibi dillere zaten merakım var. Dedim annemin, babamın konuştuğu dil bu ve işte sevdiğiniz insanlar olunca etrafta onlarla farklı bir şekilde de anlaşmak istiyorsunuz. Artı ortak değerlerinizi kuvvetlendirmek istiyorsunuz. O yüzden mesela Kürtçeye odaklandım biraz daha. Şuan da iki sene öncesine göreceli olarak daha iyi. Mesela ilk Kürtçe şarkı dinlediğimde hiç şeyini anlamazdım. Bildiğim kelime de olsa onu oradan seçemezdim. Ama şuan da bir Kürtçe şarkı dinlediğimde yarısı kadarını anlayabiliyorum ve bu beni mutlu ediyor. Çünkü yani o topraklardan gelmiş bir hava estiriyor, sana. Dil, tek başına bir şey değil. Yoğrulmuş bir şey sonuçta, oradaki bütün maneviyatı sana rüzgâr gibi estirebiliyor. Annem, babam hala evin içinde Kürtçe konuşuyor, nenem de öyle. Ama onlar bana oturup Kürtçe anlatmadılar, öğretmediler. Ben onu kendi çabalarımla biraz, sürekli zaten evin içerisinde olduğum için az çok duyduğum için bir temel oluyor. Temelsiz bir şekilde öğrenmeye başlamadım yani. Az çok anlıyordum, şimdi anlama oranım arttı, biraz da konuşmaya çalışıyorum, o biraz komik oluyor ama hoş oluyor, hoşuma gidiyor* (Hatice, 25, Kars)."

Bilinçli olarak aile içinde Kürtçenin aktarılmaması söz konusu olabilmektedir. Bunun nedeni ise kamusal alanda çocuklarının ihtiyacının olmayacağı düşüncesinden ileri gelmektedir. Yıllardır İngilizce de yaşadığımız talihsizlik gibi Kürtçeyi, "anlıyorum ama konuşamıyorum" diyen görüşmeciler aile içinde konuşulanları anladıklarını ama konuşunca komik olduklarını ve genelde alay konusu olmamak için konuşmamayı tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Kürtçeyi anlayıp çok konuşmayı tercih etmediğini dile getiren görüşmeci Aslı ise durumu şöyle ifade etmektedir:

"*Aslında anlıyorum ama pek konuşamıyorum. Ailem konuşurken biraz hararetli konuşur. Bu dil biraz öyle bir dil galiba. Mesela Fransızca da kaba bir dildir. Biz de mesela bu dil konuşulurken biraz bağırarak konuşulur. Ya da böyle daha hararetli konuşulur. Biraz baş ağrısı yapıyor, tabii bir saatten sonra. Bir de şey var. Annemler teyzemler bir arada olunca çok böyle bir anda herkes konuşur, kimse kimseyi beklemez. Söz önceliği tanınmaz, oradan biraz şey oluyor. Onlar konuşurken dinliyorum, anlıyorum, sadece dilim dönmüyor, konuşamıyorum. Ama memleketime hiç gitmememe rağmen Kürtçeyi biliyorum… Ailemle iletişimimde de işime yarıyor. Örneğin*

anneannem Türkçe bilmiyor onunla anca Kürtçe konuşup anlaşabiliyorum (Aslı, 20, Siirt)."

Kürtçeyi anlıyor olmasının faydaları arasında, bireylerin kendisi hakkında konuştuklarını anlaması ve ona göre o bireylere karşı konumunu belirlemesinde etkili olmasının yanında ailesiyle başka bir dilde iletişim kurmasına ve özellikle Türkçe bilmeyen anneannesiyle konuşup anlaşmasında Kürtçe bilmesinin olumlu sonuçları saymıştır. Anlayıp fakat konuşamadığını ifade eden başka bir görüşmeci olan Mehmet'in aktardıkları da şöyledir:

"*Kürtçe konuşulanları anlayabiliyorum ama konuşamıyorum. Kürtçe bilmek, Türkçe bilmeyen yaşlı akrabalarımla konuşurken bazen "keşke iyi konuşabilsem" diyorum ama çok önemli olarak görmüyorum* (Mehmet, 22,Malatya)."

Kürtçe bilmesinin çok önemli olmadığını ifade eden Mehmet sadece bazı zamanlarda bilmeyişine hayıflandığını dile getirmiştir. Kürtçeyi anlayıp da konuşamayan diğer görüşmeci Gülistan ise şunları aktarmıştır:

"*Kürtçeyi anlayabiliyorum ama konuşamıyorum. Çünkü ben her şeyi fark edecek yaşa gelene kadar ailemin Kürt olduğunu bilmiyordum. Benle her zaman Türkçe konuşurlardı evde de aynı şekilde büyüdükten sonra bu durum değişti. Farkındalığım arttı ve ailemin akraba ortamında konuşmalarından dolayı ister istemez anlamaya başladım ama konuşmak için hiçbir çaba açıkçası göstermedim* (Gülistan, 20, Malatya)."

Küçük yaşlarda dile maruz kalamadığı için öğrenemediğini çok sonra anlamaya başladığını ama geliştirmek için çaba harcamadığını ifade etmiştir. Anlayıp fakat konuşamadığını ve gerekçelerini görüşmeci Canan ise şöyle özetlemiştir:

"*Kürtçe şimdi konuşulursa, bir de Kürtçeden Kürtçeye de fark var. Mesela Mardin Kürtçesini falan anlamıyorum. Ama Tunceli işte Adıyaman da konuşulanlar işte Ağrıda konuşulanlar başka ne örnek verebilirim, bunları anlıyorum. Ama diğerlerini bazen şey farklı oluyor. Şive, gırtlak, kelimeler… Mesela Malatya falan bunları da anlıyorum ama bazılarını anlamıyorum, işte İngilizcemden daha iyi. Konuşamıyorum, konuşunca komik oluyor, o gırtlak yapısına sahip olmadığım için, ama işte o bir günlük konuşmasında %70 'ini anlarım, herhalde. Tabii ki bilmek gerekiyor. Yani bir gün bir arkadaşım işte edebiyat okuyordu, ondan sonra işte Osmanlıca dersleri vardı, çeviri yapıyorlardı, baktım hani ona yardımcı olmayım nasıl bir şey falan diye bakayım dedim. Baktım normal Kürtçedeki kelimeler yani "a dedim bu, bu demek, şu, şu demek o, o demek"*

falan hani "nerden biliyorsun?" Kürtçenin getirdiği şeyler işte. Çok faydası oldu yani (Canan, 22, Ağrı)."

Kürtçe dilindeki heterojenliğe atıf yaparak bazı yörelerin dilini anladığını ama bazılarının konuşmalarını da anlayamadığını ifade etmiştir. Kürtçeyi bilmediğini dile getiren Serdar'ın aktardıkları ise şu yöndedir:

"*Kürtçe bilmiyorum, benim için hayati bir önemi yok. Eğer babamın akrabalarıyla daha çok zaman geçirseydim belki onlarla anlaşmak adına bilmem gerekebilirdi. Fakat onların çoğu da on yıllardır İstanbul'da olduklarından, onlar da Kürtçeyi çok kullanmıyorlar, bildiğim kadarıyla* (Serdar, 21, Bingöl)."

Anne ve babasının farklı memleketlerden gelmeleri Serdar'ın annesi ve annesinin ailesiyle daha fazla vakit geçirmesi haliyle Kürtçe diline maruz kalamaması öğrenmesine engel olmuştur. Kamusal alanda konuşulmayan Kürtçe özel alanında da konuşulmayınca çocuklarda kulak dolgunluğu oluşamamakta ve böylece dil öğrenilememektedir. Kürtçe bilmediğini fakat bilmesi gerektiğini düşünen Dilan'ın aktardıkları ise şöyledir:

"*Kürtçe bilmiyorum. Kürtçe bence bilmek çok önemli. Keşke bilseydim. Çünkü çok eksik kalıyorum. Annemler konuşuyorlar bir şey mesele yengemler falan Türkçe konuşmuyorlar, hiç şeyim yani hiçbir şey anlamıyorum. Hatta bazen böyle biz anlamayalım diye Kürtçe konuşuyorlar, dedikodu yapıyorlar, kendi aralarında. İşte böyle şey, herkes Kürtçe konuşuyor ve sen anlamıyorsun. Düşünsenize herkes konuşuyor ama siz yabancısınız. Yani benim oraya olan yabancılığım oradan da geliyor yani. Oraya bir aidiyet kuramıyorum çünkü dillerini bilmiyorum yani. Böyle çok az anlayabiliyorum ama çok az yani. Şimdi bir de yengemlere çok fazla gitmiyorum. Dile çok maruz kalmadığım için bilemiyorum. Ama isteseydim öğrenirdim, çünkü kuzenlerim hepsi öyle öğrendiler. Şimdi benim adım Kürtçe benim adımı koymaları işte o zaman bu da o kültürün şeyi yani ama işte keşke Kürtçeyi de öğretselerdi. Ama şöyle bir şey olmuş: Benim babamın Kürtçesi ve annemin Kürtçesi farklı. Malatya Kürtçesi çok Türkçeye yakın bir Kürtçe. Dolayısıyla evde anlaşamıyorlar. Yani mesela şimdi dayımla yengemlerin hepsi ikisi de aynı Kürtçe olduğu için çocuklarda biliyor, ama bizimkilerin de uyuşmadığı için ortak olan Türkçeyi öğretmişler. Büyük ihtimalle o yüzden öğretmediler. Ama aktarılan mesela sürekli evde türkü çalar sürekli ama. İşte babam Kürtçe dinler, annem Kürtçe dinler. Dolayısıyla ben de türküleri oradan öğrendim. Ve evet benim de hoşuma gidiyor. Sürekli o türkülerle büyüdüğün için evet öyle bir aidiyet kurabiliyorum. Çünkü işte Malatya da Küreçik'te bir adam eline bir saz alıp şarkı söylüyor. Bu hoşuma gidiyor hani. Ama işte babam dinlediği için hoşuma gidiyor. Ya da işte babamdan gördüğüm için hoşuma gidiyor. Evet, türkülerle bağlantı kuruyorum ve seviyorum.* **(Peki, anlayabiliyor musun?)** *anlamıyorum ama ezgisi güzel yani. Anneminki de keza öyle. Anneminkinin ki dengbejleri de. Çoğu insan pek sevmez ama*

onu sevmekte şeyle alakalı gerçekten o öğrenilmiş kültürle alakalı. Hiç tanımayan birine gitseniz "o ne" falan diyebilir ama bence ben de biraz aidiyet kurmuşum ki hoşuma gitmeye başladı, anlamadığım halde. Kardeşlerimde bilmiyor ama mesela ağabeyimin de adı Baran yani. Hani bir yerden de şey koyuyorlar hani, öyle çok da yitip gitmesin diye, Kürtçe isimler koyuyorlar. Benim kuzenlerimin adları da hep öyle, Kürtçedir. Rojda, Berivan, Ağit falan. Biz de tamam Kürtçe öğretmediler ama isimlerimizi Kürtçe koydular. En azından orayı unutmayalım diye. Yani öyle çok da kültürümüzden kopmadık gibi. Kürtçeyi öğretmediler galiba çok işimize yarayacağını düşünmedikleri için ya da korumak için de olabilir (Dilan, 21, Siirt/ Malatya)."

Her ne kadar Kürtçe şuan yasak olmasa bile yasak olduğu dönemlerde yaşananlardan dolayı hassaslaşan aileler çoğu zaman dili aktarmayarak çocuklarını koruma derdine düşebilirler. Bu çok normal ve insanı bir durumdur. Bu yüzden aileden gelen bir aktarım olmadığında bir sonraki nesil bu dilden mahrum kalabilmektedir ve dili bilenler arasında görüşmecilerin tanımladıkları gibi "gizli bir dil" haline gelebilmektedir. Kürtçenin ailesi arasında "gizli bir dil" olarak konuşulduğunu Yusuf şöyle açıklamaktadır:

"*Kürtçe bilmiyorum ama bilmek isterdim.* **(Bilinçli olarak aktarılmama durumundan bahsedebilir miyiz?)** *Yok, bilinçli değil aslında. Onlarda İstanbul'da çok konuşmazlar genelde. Malatya'ya gittikleri zaman baya alevleniyor, Kürtçe aşkları. Konuşurken zevk alırlar hatta genelde böyle ama başka bir Kürt ile denk geldikleri zaman yine Kürtçe konuşurlar. Yine baya zevk alarak konuşurlar. Türkçe konuştukları gibi değil. Kelimeler ağızlarından çıkarken anlıyorsun. Yani özellikle de öğretmediler diyebiliriz. Bizim evde biraz "gizli bir dil" olarak kullanırlar. Ailedeki "Gizli dil" rolü var bizim evde. Çocuklar anlamasın istedikleri zaman direkt o moda geçerler. Bizim duymamızı istemedikleri şeylerde direkt Kürtçeye geçerler. Ben ve ortanca ablam hiç bilmeyiz mesela. Büyük ablam daha iyi bilir. Her şeyi anlar ama belki o kadar iyi konuşamaz. Ama onun yanında da konuşmazlar o biliyor diye* (Yusuf, 23, Malatya)."

Dil, kültürün en önemli taşıyıcısıdır. Etnik bir grup içinde konuşulan dili bilmemek kültürü de tam olarak algılamamak anlamına gelebilir ve aidiyet konusunda problemler yaşanabilir. Kendini hiçbir yere ait hissedememesini dil bilmeyişine bağlayan Özge ise şunları aktarmıştır:

"*Bilmiyorum. Evet, bence dil, anadil yani, aidiyeti, kimliği oturtmakta çok önemli bir yerde, yani "buraya aidim bu dili de konuşuyorum, kafam böyle çalışıyor" diyorsun, "ben buyum" diyorsun ama ben şimdi "Kürdüm" diyorum ama Kürtçe bilmiyorum mesela. O yüzden hiçbir yere ait olamıyorsun aynı zamanda. Memleketimi gezsem ben şimdi bir hafta ne olacak ki yani, memleketime ait mi olmuş olacağım, tam. Yine*

kendime dair bir şeyleri keşfetmiş olacağım orada ama ben oralı mıyım yani? (Özge, 26, Tunceli)."

Özge, dilin aidiyeti sağladığını, kimliği inşa etmekte çok önemli bir araç olduğunu, Kürt olmanın en büyük nişanesi sayıldığını dile getirmiştir. Dil- aidiyet ilişkisini başka cümlelerle ifade eden Berkay ise şunları dile getirmiştir:

"*Ben bilmiyorum. Aslında bu sadece Kürtçe üzerinden değil dil üzerinden düşünüyorum. Kesinlikle bilinmesi yani kesinlikle değil de bilmenin hiçbir zararı olmayacaktır. Kürtçe konuşsam ha ben de bilmeyi çok istedim, mesela ama bir de sonuçta dili bilince o belleği oluşturmaya da ve o insanları tanıma, onları içselleştirme çok daha basit bir hale geliyor. Belki bilseydim, Kürtçe düşünebilirdim. Annem düşünebiliyordur mesela. Babam belki. Annem zaten Kürtçe düşünüyordur gibi. Çok eksik kalıyor yani dili bilmeyince öyle söyleyeyim. Bir de bir şey okurken esas dilden esas kaynaktan okumak önemli. Hani derler ya Dostoyevski'yi Rusçadan okusak kim bilir neler çıkacak* (Berkay, 29, Muş)."

Bir toplumu, etnik grubu anlamanın ve içselleştirmenin yolunun diline hâkim olmaktan çektiğini aktaran Berkay, kimliğe dair belleğin dil ile daha kolay sağlanabileceğini özetlemiştir. Kürtçeyi bilmediğini fakat bilmek istediğini ifade eden Esma, Türkçenin sağladığı avantajları da şu sözlerle özetlemiştir:

"*Yok, hayır, bilmiyorum. Şuan evet bilmem gerektiğini düşünüyorum ama yine de Türkçe bilmeyi daha avantajlı buluyorum, Kürtçedense. Çünkü kaynak vs. Türkiye'de yaşıyorum. Kitaplar daha çok var Türkçede. Kürtçeyi bilsem tabii çok güzel olurdu, seviyorum o dili de. Babam böyle yarı Türkçe yarı Kürtçe konuşuyor. Yani Kürtçe konuşurken bile anlarsın. Annem zaten üvey annem var o da Türk. O sebeple evde hiç konuşulmuyor* (Esma, 26, Malatya)."

Hem işine yaramadığı hem de evde konuşulmayan bir dil olduğu için öğrenemediğini ifade etmiştir. Kürtçe bilmediğini ama Lisans eğitimi alırken öğrenmek istediği için dersler aldığını ifade eden Ekin, durumu şöyle aktarmaktadır:

"*Ya işte. Biraz neydi? A neydi? Biraz neydi ya? Neyse şimdi bunu Kürtçe cevap verip havam olsun istedim ama yapamadım. Yok bilmiyorum. Yani dersini aldım ve böyle o zaman çok hevesliydim ve benim şeyde okulda Kürtçe bilen birkaç arkadaşım vardı onlarla konuşuyorduk falan o zaman iyiydi. Böyle yavaş yavaş gelişiyordu ama işte ne zamanki mezun oldum ve o arkadaşlarımla organik bağım koptu, hani dedemler zaten bildiğimiz Kürtçe aynı Kürtçe değil. Annem zaten Kürtçe bilmiyor bu arada. Dedem hiç öğretmemiş çünkü böyle göç ettikleri yerlerde dalga geçerler diye anneannem hiç öğretmek istememiş ve en büyük dayım biraz biliyor, o da orada daha çok vakit geçirdiği için şey de Ardahan'da. O yüzden bilmiyorum. Bilmek isterdim ama kayıtlara*

geçsin lütfen. Bence çok önemli yani bilmek, hala da çok önemli olduğunu düşünüyorum. Öğrenmekte çok isterim. Yani her ne kadar böyle milli bir aidiyet hissetmesem de yani. Çünkü bir dilin yok olması çok trajik bir şey yani. Bir yandan da dramatik de bir şey gerçekten hala da öyle düşünüyorum. Yani bir de doğal yollarla yok olmadığı için bilmek çok isterdim ama işte zor yani orada olmak lazım (Ekin, 26, Ardahan)."

Kürtçeyi bilmeyi çok istediğini her defasında vurgulayan Ekin, Kürtçe bilmenin çok önemli olduğunun da altını çizmektedir. Milli bir aidiyet hissetmese bile bir dilin yok olmasını istemediğini de ayrıca belirtmiştir. Kürtçeyi bilmeyişini büyük bir utanç kaynağı olarak sayan Sevgi'nin dil hakkındaki aktarımları ise şu yöndedir:

"*Hayır. Yani bilmem tabii ki gerekiyor. Biz Kurmançi oluyoruz, sanırım. Ondan da emin değilim ama mesela anneannem Zazaca biliyor. Ama Zaza değiliz diyen de çok var. Yani çok karışık, emin değilim. Gerçekten bilmiyorum ama sanırım Kürtçe. Çünkü annem ve babam Kürtçe anlıyorlar, birazcık çat pat konuşuyorlar. Babaannem çok iyi Kürtçe biliyor ama o vefat etti ama babam birazcık da Zazaca da biliyor, mesela. Hatta annemle bir gün konusu açıldığında çok şaşırmıştım. Bu söylediğim şey geçen yıllarda olan bir şey. "Sen nereden biliyorsun Zazacayı" falan diye. Ama belki de o topraklar birbirine yakın mesafede belki o yüzden belki biraz araştırmak mı lazım bilemiyorum Zaza mı Kurmançi mi ama gerçi önce bir Kürt olduklarını kabul etsinler falan diyeceğim ondan sonra. Yani aslında bu konuda düşüncelerimde biraz değişmeye başlıyor. Tabii ki bilmek zorundayım. Bu büyük bir utanç kaynağı aslında ama içinde bulunduğum koşulları ben yaratmadım. Benim suçum değil ve ben şuan mesela Yalova gibi bir yerde doğdum ve büyüdüm. İstanbul'da yaşıyorum, 6 yıldır ve benim şuan Kürtçeyi öğrenmem demek nostalji yapmam demek gibi bir şey. Ben Kürtçe bir şey üretemem ben öyle büyümedim. Yazarken bile benim hikâyelerim başka oluyor. Yani söyledim ya hani sinemayla ilgileniyorum bir şey yazarken ederken benim içinde bulunduğum koşullar benim üretme kısmımı oluşturduğu için Kürtçe düşünemiyorum ben. Öğrenmeliyim ama bu işte nostalji gibi bir şey olacak. Ben kendi kimliğimi yaşatıyorum diye olacak. Çünkü mesela ailem en yakını bu, ben ailemin yanına gittiğimde Kürtçe konuşmuyorsam bunun ne önemi var diyorum bazen. Ama bu yani bunlar beni yine de red etmiyor, Kürtçe öğrenmeme karşı. Sadece kafamda soru işaretleri* (Sevgi, 25, Erzincan)."

Kürtçeyi öğrense bile bir Kürt olarak yetişmediği/ yetiştirilmediği için "onlar" gibi düşünemeyeceğini ve herhangi bir üretimde bulamayacağını ifade etmiştir. Tıpkı Kürtçeyi anlayıp fakat konuşamadıklarını dile getiren diğer görüşmeciler gidip Kürtçeyi bilmediğini ama aile bireyleriyle daha sağlıklı bir iletişim kurmak için bilmek isteyişinden bahseden Berfin, şunları aktarmıştır:

> "*Saçma sapan kelimeler dışında hayır, bilmiyorum. Sadece anneannem ile daha rahat konuşabilmek açısından, sadece bunun için isterdim. Benim için hiç ya da hiç demeyeyim hatta geçen gün konuştum işte bir doktor, bir hasta geliyor ve "ben Türkçe bilmiyorum" diyor. Ağrısını anlatamıyor. Doktor da "ben Kürtçe biliyorum, sen anlat" diyince adamın böyle gözleri dolmaya başlıyor, işte ağrısını Kürtçe anlatıyor. Hani böyle bir durum mesela daha böyle küçük şeyler için ama bir yandan da önemli. Bazı şeyler için gerekli olabiliyor ama hani onun dışında Kürt olduğum için Kürtçe bileyim, o da bir dil sonuçta. Bilsem iyi olurdu açıkçası bir de o kadar imkânım varken aile de bu kadar konuşulunca bilmediğim için kötü hissediyorum. Hani bu kadar içinde olup da bu kadar dışında olabilmek* (Berfin, 21, Elazığ)."

Ailede Kürtçe konuşulmasına rağmen öğrenememesinin nedenini, aile bireylerinin hep kendi aralarında Kürtçe konuşmalarına ve çocuklarla da Türkçe konuştuklarına bağlamıştır. Kürtçe konuşulan bir konuyu az da olsa anlayabildiğini ama aile bireylerinden kimsenin Kürtçeyi öğretmek için çaba harcamadığını da eklemiştir. Benzer bir biçimde Ali Baran da şunları ifade etmiştir:

> "*Kürtçe birkaç kelime falan biliyorum yani. Bilmem gerektiğini düşünmüyorum. Yani çünkü ihtiyacım yok. Bilsem sadece işte benim anneannem çok Kürtçe konuşur, daha çok Kürtçe konuşuyor. Mesela onun dediklerini daha iyi algılarım daha fazla algılarım. Onunla daha hızlı ilişki kurarım ya da dinlediğim şarkılar olsun ya da başka konuşmalar olsun, günlük hayatta işte ne bileyim, Türkçe bilmeyen sadece Kürtçe bilen mesela yardıma ihtiyacı vardır, Kürtçe bilseydim ona bir şekilde yardım ederdim. Öyle durumlarda olabilir ama bunu bir gerek olarak görmüyorum. O zaman mesela İspanyolcaya da gerek var aslında* (Ali Baran, 22, Erzincan/ Kayseri)."

Sonuç olarak sahadan alınan verileri dört grupta toplayabiliriz. 1. Kürtçeyi bilenler, 2. Az bilenler ama öğrenmeye devam edenler, 3. Anlıyorum ama konuşamıyorum diyenler, 4. Bilmiyorum diyenler. Kürtçeyi bilen görüşmeci sayısı toplam görüşmeci içinde sadece bir kişidir. Az bildiğini ama öğrenme çabası olduğunu ifade edenler ise üç kişidir. Bu grupta yer alanlar aile içinde Kürtçeyi konuşan ama çocuklara çok aktarımı yapılmayanlardan oluşmaktadır. Bu yüzden bireyler kimlik sorgulaması içine girdiklerinde ailelerinin sahip olduğu fakat kendilerine aktarımı yapılamayan dili öğrenmeye çalışmaktadırlar. Anlayıp konuşamayanlar ise –toplam görüşmeci içinde bu grupta yer alan dört görüşmeci vardır- aile üyelerinin içinde belli bir yaşa gelmiş ve Türkçeyi çok iyi konuşamıyor olan bireylerle daha sağlıklı bir ilişki kurmak için konuşabilmeyi istediklerini aktarmışlardır. Dördüncü ve en kalabalık olan grubumuz dili bilmeyenlerdir. Toplam görüşmeciler arsında bu sayı 12'dir.

Kürtçe bilmeyen bu gruptaki bazı görüşmeciler için dil, bir gruba aidiyeti, o grubun diğer üyelerini içselleştirmeyi sağladığını, dilin kültürün en önemli taşıyıcı olarak önemli bir role sahip olduğunu açıklarken bazıları da Kürtçeyi bilmenin çok önemli olmadığını vurgulamışlardır.

Bazı görüşmecilerin aileleri dili aktarmayı bilinçli olarak yapmakta bazıları da gerçekten "işlerine yaramaz" diye düşündüklerinden aktarmamayı tercih etmektedirler. Ya da bazı ailelerin kendileri dahi bilmedikleri bir dili doğal olarak çocuklarına da aktaramamaktadırlar. Ayrıca bazı görüşmecilerin aktardıkları kadarıyla Kürtçe evde konuşulan "gizli bir dil" olma işlevi de görmektedir. Kürtçe aile içinde konuşulanların, bahsedilen meselelerin çocukların anlamaması için başvurdukları bir dil haline de gelmektedir.

Ayrıca dili bilmeyen görüşmecilerin, ailelerinin yardımı olmadan ama temelsiz de olmayarak kendi çabalarıyla Kürtçeyi öğrenmeye çalışmakta; az oranda bilenler de bunu çeşitli şekillerde geliştirme çabasındadırlar. Köken olarak geldiği grubun dilini bilmek isteyen ve bunun için çaba harcayan görüşmecilerin söz konusu olması görüşmecilerin dile verdikleri önemi ve etnik kimliklerine ait olan bu unsuru bilmek, kimliği daha yakından deneyimlemek istediklerinden kaynaklanmaktadır.

3. 7. Memleketi Görememe Nedenleri ve Görme Arzuları

Bu ara başlıkta sahadan alınan verilerden yola çıkarak görüşmecilerin memleketlerini görememe nedenlerine ve görme arzularına değinilecektir.

Görüşmecilerin memleketlerine gitmeme nedenleri bazı yerlerde benzerlikler gösterip bazı yerlerde birbirinden farklılaşmaktadır. Daha çok bu farklı gerekçeler üzerinde durulacak fakat benzerliklere de dikkat çekilecektir. Yukarıda bahsedilen bütün ara başlıklarda söylendiği gibi burada aile faktörü önemlidir. Aileden gelen aktarımlarla bireyler merak eder, araştırır veya gidip bizzat memleketi görürler. Aslı, memlekete gitmeme nedeni olarak memlekete ilişkin merak duygusunun olmayışını ifade ederek şunları aktarmıştır:

"*Bir gideyim de memleketimi göreyim hissi yoktu açıkçası bu çalışmayı sizinle yapana kadar. Çünkü annemin anlattığı kadarıyla merak etmemi bile gerektirecek düzeyde değildi, anlatılanlar. Ama konu gerçekten ilginç geldi. Şuan memleketimi merak ettim diyebilirim, biraz. Gidip göresim falan geldi yani* (Aslı, 20, Siirt)."

Yaptığımız bu araştırma sayesinde Aslı'nın, memleketine karşı olan merakını devreye geçirmiş bulunmaktayız. Berkay da benzer şekilde memlekete karşı ilgisiz olduğunu, merak etmediğini bu yüzden de gitmediğini şöyle açıklamıştır:

"*Aslında vakit vardı, gidip görmek aklıma bile gelmiyordu açıkçası. İlgi sıfır olduğu için. Ama mesela lisede, üniversitenin başında yaz tatillerinde giderdi annem, babam, çok gitmiyorlar da. Hani sen de gel gör gibi bir şeyi vardı ama hiç gitme isteğim yoktu, merak etmiyordum. Ama şimdi gitmek isterim, belki giderim de bir ara. Gidip görmek isterim hakikaten, oradaki insanlarla sohbet etmek. Yoksa dağ taş göreyim değil aslında. Oradaki insanların düşüncelerini merak ediyorum, Batıya dair ne biliyorlar, devlete dair çok ya da Kürt kimliklerine dair oturup sadece bunları konuşmak isterdim. Ama aslında benim oraya gitmemi engelleyen esas şey ilgisizlik diye söyleyebilirim* (Berkay, 29, Muş)."

Memlekete gitmek için fırsatı varken gidip memleketini görmediğini vurgulayan Berkay, şimdilerde gitmek istediğini ve memlekette yaşayan insanların "Batı"ya dair düşüncelerini öğrenmek istediğini aktarmıştır. Memleketin olumsuz koşullarından dolayı gitmek istemediğini ifade eden Mehmet ise şunları aktarmaktadır:

"*Yukarıda bahsettiğim memleket imgelerinden dolayı gitmek istemedim hiç. Şartlar dolayısıyla cazip görünmedi, gözüme* (Mehmet, 22, Malatya)."

Memleketin görece İstanbul'un yaşam şartlarının çok altında kaldığından, temel ihtiyaçların bile çok zor karşılandığından memlekete gitmek istemediğini dile getirmiştir. Benzer biçimde memleketin yaşam şartlarının zorluğuna dikkat çeken Hatice ise şunları aktarmıştır:

"*Memleket şöyle; orada yaşanılan bir yer olarak bakmıyorum. Çünkü burada doğup büyüdük, burayı benimsedik. Buranın yaşam şartlarıyla yaşıyoruz ve hani oranın şartları aslında çok zor, ailenin aktardıkları da bu. Hem işte maddi olarak ihtiyaçları karşılamak olsun en basitinde ailenin aktardığı "sürekli temizliyorsun temizliyorsun temizlenmiyor", temizliğin belli olmuyor. Çünkü hep taş toprak oralar. Yani şimdi bunları düşününce yaşam olarak değil de gidip hani ara sıra gerçekten görme ihtiyacı oluyor, işte maddi sebeplerden dolayı, o yol ihtiyacını, zamanı falan karşılamadığımız için gidemedik aslında. Hani bu refaha ulaşmış olsaydık ki bundan sonra inşallah böyle bir niyetim var her sene gidip gelebilirdik. Aslında gidip gelmemenin bir sebebi de*

orada aileden kimsenin kalmamış olması aslında. **(Peki, orada bir eviniz var mı?)** *Bizim orada bir evimiz yok diye biliyorum ama dedemlerin falan varmış. Şimdi orada arsalar satıldı mı tam olarak onları bilmiyorum* (Hatice, 25, Kars)."

Hatice memleketi "yaşanabilir bir mekân" olarak değil de "ara sıra gidip görme ihtiyacını giderebileceği bir alan" olarak baktığını ifade etmiş, maddi refaha ulaştığında her yaz gidip görmek istediğini dile getirmiştir. Tası tarağı satıp göç ettiklerini ifade eden Gülistan ise şu açıklamalarda bulunmuştur:

"*Ailem uzun süredir İstanbul da yaşıyor ve memleketimizden tamamen kopmuş durumdaydı. Annemler gelirken oradaki evlerini satarak İstanbul'a tamamen yerleşmişler. Babamlar da aynı şekilde evleri durmasına rağmen hiç kullanıp bakım yapmadıkları için artık kullanılmayacak hale gelmiş. Bunun dışında memleketimizde birinci dereceden akraba olarak sadece amcam var tüm akrabalarımız burada olduğu için tüm bağlantılarımız kesilmiş durumda olduğundan artık bir kopukluk oluşmuş durumda. Ailem de gitmedikleri için bizimde gitme gibi bir şansımız olmadı* (Gülistan, 20, Malatya)."

Memlekette yaşanılacak bir "ev", kalan aile büyükleri olmadığı zaman memlekete gitmelerde söz konusu olamıyor. Memlekette kimsesinin olmadığına vurgu yapan görüşmeci Özge'nin aktardıkları gibi:

"*Uzak yani. Kimsem yok orada. Gidip kalabileceğim kimsem yok ve bir kadın olarak da gideceğim demek aileden kopuk gideceğim, tek demek bunlar biraz zaman istiyor. Ama ben de erteledim tamam yapmak istesem yapabilirmişim. Şimdi yapacağım zaten. O bağımsızlığı zaten aileden, çantamı alıp gidebiliyorum şuan yani* (Özge, 26, Tunceli)."

Memleket aynı zamanda uzak olduğu içinde gidilemiyor. Memlekette tanıdığı kimsenin olmadığını belirten Nihan ise şunları aktarmıştır:

"*Çünkü orada hiç tanıdığım kimse yok. Belki hani orada birileri yaşıyor olsaydı yakın akrabam, bir akraba ziyareti olsaydı belki giderdim. Orada evimiz yok. Gidebilecek bir yerimiz yok. Turistik olarak gezmeye gidebilirim. Ailem de hiç gitmedi ben doğduktan sonra. Onlar gitti ben gitmedim gibi bir durum da olmadı. O yüzden fırsat olmadı* (Nihan, 23, Ardahan/ Malatya)."

Memleket ile bağlarını tamamen koparan aileler çocuklarına da memleket imgesinin ve memlekete olan aidiyeti geçirememektedirler. Memlekete gitmeme nedenini ilişkilerin gücüne bağlayan görüşmeci Serdar'ın aktardıkları ise şöyledir:

"*Babamın memleketine hiç gitmedim çünkü ailecek gitmedik hiç. Babam gideli de 5 yıl falan olmuştur sanırım. O da işlerinin yoğunluğundan gidemiyor. Ayrıca tam anlamıyla bize ait bir ev de kalmamış durumda. Annemin memleketine düzenli gittim çünkü orda dedeme ve anneanneme ait bir ev vardı. Tabii Bingöl'de de akraba ve tanıdıklar bulunmakta fakat yine de düzenli olarak ziyarete olanak tanıyacak bir ilişki söz konusu olduğunu düşünmüyorum. Sonuç olarak daha önce gitmememi ilişkilerin gücüne bağlıyorum. Anne tarafımla ilişkilerimiz daha güçlü olduğu için memleket ziyareti konusunda o taraf daha ağır basıyor. Babamın memleketi doğu yerine başka bir bölgede olsaydı ilişkiler nasıl olurdu insan yine de düşünmeden edemiyor* (Serdar, 21, Bingöl)."

Serdar'ın aile bireyleri ayrı kimliklere sahip ve kimlik oluşum sürecinde anne faktörü oldukça ön plana çıkmaktadır. Bu nedenle Serdar, babasının memleketi yerine annesinin memleketine her yaz gittiğini ve annesinin memleketinde daha fazla vakit geçirdiğini dile getirmiştir. Benzer bir biçimde görüşmeci Canan'da akrabalık bağlarının zayıflığından dem vurarak sözlerini şöyle özetmiştir:

"*Hani akrabalık bağları çok yoğun değildi, bu bir.* **(Peki, orada akrabalarınız var mı?)** *Tabii tabii. Benim tüm teyzelerim, dayılarım, işte bir amcam, kuzenlerim, burada azınlık orada çoğunluğuz. Bir de biz aşiretiz orada, "Koton aşireti". Ondan sonra yani işte böyle çok gitmeler, gelmeler olmayınca, peki biz neden gitmedik? En büyük ablam fiziksel engelli, annem onu bırakıp gidemiyordu. Sonra annem gitmeyince biz de hiç gitmedik. Derken derken öyle işte yani eve bağlayıcı durumlardan ötürü ne gidebildik, biz gitmeyince de ne birileri geldi. Hani bunlar hep karşılıklıdır. Toplumumuz her şeyi karşılıklı yapar ya gidersen gelirim, gelirsen gelirim. Karşılıklı her şeyi yapan bir toplum olduğumuz içinde bunların devamlılığı ya da kalıcılığı olmadı.* (**Şuan teyzenleri görsen tanır mısın?)** *Görsem, bir de bir tane değil, sekiz, dokuz teyzem var. Hani Doğu kültürü çok çocukluluğuyla bilinen bir kültür zaten. Sekiz tane teyzem falan vardır, herhalde. İki tane, üç tanesinin adını biliyorum. Bir sürü de kuzenim var zaten, hiçbirini görsem tanımam. Teyzemlerden de iki tanesini görsem tanırım. Dayımı ben küçükken, ilkokuldayken gelmişti. Hayal meyal hatırlıyorum, şuan belki yanımdan geçse tanımam. Diğer dayımı hiç görmedim. Yani böyle tamamen kopulmuş, yani evet aile bağı, kan bağı var mı? Var ama yok gibi* (Canan, 22, Ağrı)."

Canan, ablasının fiziksel engelinden dolayı annesinin memleketine gidemediğini, annesi gidemeyince kendisinin de gidemediğini ve akrabalar arasındaki bağlarının da kopukluğu nedeniyle memlekete gitmenin hayal olarak kaldığını ifade etmiştir. Kürt toplumunda yaygın olarak görülen akrabaların birbirini tanıyamama durumu Canan'ın akrabaları içinde geçerli olup arada kan bağı olmasına rağmen sokakta karşılaşsa tanıyamayacağı akrabaları olduğunu belirtmiştir. Memlekete aidiyet hissedemediğinden gitmediğini ifade eden Esma ise şunları dile getirmiştir:

> "*Çok bir bağım yok hatta hiç bağım yok ve ait hissetmediğim için* (Esma, 26, Malatya)."

Fiziksel olarak kurulamayan bağ zihinsel olarak da inşa edilmediğinde bireyler kendini o toprak parçasına ait hissedememekte ve böylece o mekâna karşı ilgisi, merakı da oluşamamaktadır. Benzer gerekçeyle gitmediğini ifade eden Berivan ise şunları aktarmaktadır:

> "*Oraya sıkı bir bağım yok yani memleketime, bağım yok belki de bunun için gitmemişimdir* (Berivan, 19, Sivas)."

Bazen memlekete gitmek çok istense bile fırsatlar oluşmadığından gidilememektedir. Görüşmeci Ekin bu duruma vurgu yaparak şu ifadelerde bulunmuştur:

> "*Yani gerçekten bu bizim aile de büyük bir soru. Neden yani gitmiyoruz? Neden bir günlüğüne bile gitmiyoruz. İnan ki bilmiyorum. Her sene bir plan yapıyoruz. Bizim aile de dedemin kardeşleri var. Onlara ben de amca diyorum çünkü şeyler hani yaş aralığı çok geniş zaten, on bir kardeş oldukları için. Böyle üç, dört tanesini ben de seviyorum. Onlar neredeyse her sene gidiyorlar, Ardahan'a ve köyde Temmuz'da çünkü en sıcak olduğu zaman o zaman gidiyorlar ve mutlaka bir ay kalıyorlar. Bir şeyler yapıyorlar şimdi ben de hani biraz tanıdığım birileriyle gitmek istiyorum çünkü hani tamam eyvallah benim annemler oralı da ne ben kimseyi tanıyorum ne de kimse beni tanıyor. Orayla alakalı hiçbir şey bilmiyorum. Tek başıma gidip ne yapacağım diye düşünüyorum, uzun bir süre. Ben böyle bir ara gitmeye çok yeltendim heveslendim de sonra biraz bu yüzden vazgeçtim. O yüzden işte dayımları falan beklemeye başladım. Dayımlar bir türlü gidecekleri tutmadı ya da böyle gidecekleri zaman benim final dönemlerimdi böyle bir saçmaydı. Yani hani herhalde şundan: 1. Vakitlerimizi bir türlü uyuşturamadık. 2. Hiç kimse tek başına gitmek istemedi. Herkes hep beraber gitmek istedi ama böyle bir türlü uyuşturamadığımız için, bir türlü emekli olmadıkları için sağ olsunlar bir türlü beraber gidemedik. Yani herhalde bundan* (Ekin, 26, Ardahan)."

Ekin, memlekete gitmenin ailesi arasında oldukça önemli bir mesele haline geldiğini fakat ailesinin bir türlü ortak bir zaman diliminde buluşamadıklarını, kimsenin yalnız başına gitmek istemediğini, gidilecekse hep beraber gidileceğini çünkü memleketteki bireyleri tanımadıklarından kendilerini "yabancı" hissedeceklerini vurgulamıştır. Memlekete gitmek için vakit bulamadığını ifade eden Ali Baran ise şunları aktarmıştır:

> "*Kayseri'de şuan herhangi bir akraba yok zaten. Erzincan'a gitmek istedim arada aslında. Dayım, kuzenim gidiyor. Böyle fotoğraflar falan gösteriyorlardı hani. İşte ben*

de etraf güzel diye gitmek istedim. Öyle bir memleketimi göreyim şeyiyle değil hani güzel bir yeri gezme şeklinde gitmek istedim ama vakit olmadı (Ali Baran, 22, Erzincan/ Kayseri)."

Memleketi "memleket" olarak görmek için değil de güzel bir yer görmek için gitmek istediğini açıklayan Ali Baran, uygun vakit bulamadığı için gidemediğini ifade etmiştir. Annesinin memlekete dair "kötü" anıları olduğunu ifade eden Berfin, memlekete gidemeyişlerini şöyle özetlemiştir:

"*Evet ya annemin korkusu. Mesela teyzemler gitti işte benim üniversiteye yerleştirmem vardı, gidemedim. Hani böyle denk gelen küçük şeyler oldu ama hani bizzat fırsatım olmadı. Ama gitmeyi çok istiyorum. Yani annem artık geçen yazdan itibaren artık bu yaz gidelim demeye başladım. Umarım gideriz* (Berfin, 21, Elazığ)."

Berfin, konuşmanın genelinde annesinin memlekette yaşadığı trajik olaylardan dolayı memleketine gidemediğini, annesi gidemediği için kendisinin de gidemediğini fakat gitmeyi çok arzuladığını ifade etmiştir. İstanbul'daki sorumluluklarını gerekçe olarak öne sunan Esra'nın esasında asıl nedeninin bu olmadığını aşağıdaki ifadelerinden anlayabiliyoruz:

"*Ben bilmiyorum. Belki buradaki sorunluluklarımdan dolayı. Bir sınavım olur ona çalışırım. Yazından bahsedecek olursam, ben daha tam olarak burayı tanımadım. Biz "kız" olduğumuz için çok dışarı çıkıp gezip dolaşmaya zaten pek fazla şansımız yoktu. Şuan var ama onu kırdık biz. Gidebilirdim aslında, söyleseydim beni götürebilirlerdi. Ben niye söylemedim? Bilmiyorum. Köye gitmek istemiyorum, aslında. Ben şuan gitmek isterim ama oradaki insanlar biraz şeyler. Konuştuk ya hani biraz görgü. İşte "kız" bunu yapamaz. Burada artık o şey kırıldı, İstanbul'da rahatça diğer şehirlerde de öyle ama köyde hala insanlar "geri kafalı". Hala eskiye göre yaşıyorlar, hayatı. Eskiye göre şey yapıyorlar ama bilmiyorlar ki onlar o tarafta bizi bile aştılar yani. Bizim yapamadığımız şeyleri onlar o tarafta yapıyorlar zaten. Biz gitsek o hareketleri yapsak, mesela dar paça pantolon giyme kızım. Ben o tarafa gitsem bir de kızım kahvenin önünden geçiyorsun kafanı ey. Ya ben neden kafamı eğiyorum? Onlar neden bakıyor? Hadi bakıyorlar beni şey yapan bir durum yok ki orada, ben mi bakıyorum onlara, kızım kafanı ey, ben neden eğeyim ki kafamı benim daima kafam dik olmalı. Biraz böyle görgü. Akrabaların konuşmaları, arkandan konuşmalar, o konudan dolayı gitmek istemiyorum. Bir de gidersem beni şuan gezdirebilecek biri yok. Arabayı sürmeyi öğrenseydim, öyle giderdim. Birazda öyle yani, şimdi gitmek istediğim bir yer var, "delikli taş" ama gidersem herkesin işi gücü var, müsait olmayabilir. Biraz da bu nedenle daha büyük bir etken olarak da daha demin bahsettiğim gibi insanların senin hakkında düşündükleri o nedenle gitmek istemiyorum* (Esra, 18, Siirt)."

Akrabaları ve kendisi arasında yaşanacak tartışmalara mahal vermemek adına fırsatı varken bugüne kadar memlekete gitmediğini açıklamıştır. Fırsatı varken gitmeyişini ifade eden bir başka görüşmeci olan Sevgi ise şu açıklamalarda bulunmuştur:

> "*Artık gitmek istiyorum da, en yakın zamanda gideceğim zaten. Onun yollarını aramaya başlıyorum. Şuan mesela yakın zamanda ben Diyarbakır'a gideceğim. Üzülsem mi sevinsem mi bilmiyorum ama insan önce kendi memleketine gitmek istiyor tabi ama öyle olmadı maalesef. Neden gitmedim konusunda bilinçlenmekle ilgili olduğunu düşünüyorum ben yine bunun.* (**Hiç merak etmedin mi?**) *Önceden etmiyordum. Hiç etmiyordum. Çok gitme şansım vardı halamlar vardı orada, şimdi onlarda vefat etti pek kimsemiz kalmadı orada. Ailem de çok gitmiyor aslında sadece düğün dernek olduğunda gidiyorlar. Ama hani düğün olduğunda düğün yakınlarımız çok oluyor. Araba tutulup gidiliyor. Onlarla çok güzel gidebilirdim aslında ama o zamanlarda işte ben çok büyüdüğümü düşünmüyordum aslında. O bilinçlenme sürecinin oluşmadığını, merak hissimin oluşmadığını bir dönem olduğunu düşünüyorum* (Sevgi, 25, Erzincan)."

Bilinçlenme düzeyini henüz gerçekleştirmemiş olmasından dolayı gitmediğini ama gitmek istediğini vurgulayan Sevgi, memlekete gitmek için yollar aradığını ifade etmiştir. Kürtçeyi bilemediğinden memlekette yaşayan akrabalarıyla iletişim kuramayacağını ve bu yüzden de gitmediğini ifade eden Dilan şunları dile getirmiştir:

> "*Yani bizde bu yaz gidecektik ama şey dediler, işte yolda kimlik falan soruyorlarmış, bir şeyler oluyormuş, o da bir olmadı, gitmedik. Zaten ben de çok istemiyordum. Çünkü bir kere dillerini de bilmiyorum. Yani benim annem, Kürtçe konuşuyor, bütün akrabalarım Kürtçe konuşuyor ama bana öğretmemişler zaten baştan anlaşamayacağız. Yaşıtım yok ya da işte okuma seviyesi ya da böyle demeyeyim ama üniversite mezunu insan sayısı çok az. Hatta yok gibi bir şey. Gitmedim, görmedim de. Belki oraya gitsem değişirdi ama gitmedim hiç. Gitme isteğimde yok zaten annemin akrabalarından da kaynaklanıyor olabilir* (Dilan, 21, Siirt/ Malatya)."

Dilan, annesinin memleketi olan Siirt iline mesafeli durarak gitmeyişinin nedenleri arasında Kürtçeyi bilememesine, yaşıtlarının olmayışına ve üniversite okuyan bireylerin sayılarının azlığına dikkatleri çekmiştir.

Görüşmecilerin aktardıklarından yola çıkarak memlekete gidememe gerekçeleri şu şekilde sıralanabilir: memlekete ilginin ve merakın az olması, memlekette yaşam şartlarının zor olması, aile büyüklerinin çoğunun vefat etmesi ve memlekette

akrabaların yok denecek kadar azalması, memlekette bir evlerinin olmayışı, memlekete aidiyet hissedemedikleri, uygun zaman ve vaktin sağlanamamış olması, İstanbul'daki sorumluluklar, akrabalarla bir arada olmak istememe, akrabalar arasındaki bağların zayıflığı, aileler arasındaki kopukluklar, dil bilmemek ve bilinçlenme durumunun yeni yeni gerçekleşiyor olmasıdır.

Görüşmecilerden bazıları memleketi görmeyi arzuladıklarını ama fırsat bulamadıklarını ya da uygun vakti oluşturamadıkları için gidemediklerini dile getirenler olmuştur. Aynı zamanda merakın, ilginin az olması sebebiyle gitmek istememeyi tercih edenler de söz konusudur. Görüşmecilerin düşüncelerini aktarmalarında ailelerinin aktardığı belleğin güçlü veya zayıf olmasıyla doğrudan bağlantılı olarak ailenin oldukça önemli rol oynadığını söyleyebiliriz.

Görüşmecilerin memlekete gidememe nedenlerini ve gitme arzularını sorduğumuz bu soruda görüşmecilerin verdiği cevapları analiz ettiğimizde çalışmanın bir arzusu olan memlekete olan farkındalığı arttırmanın karşılığını bulduğunu da söyleyebiliriz. Bunu da araştırmanın sonunda görüşmecilerin bu araştırmayla beraber, konuştuklarımızdan etkilendiklerini ve memleketlerini görmek istediklerini ifade etmelerinden anlıyoruz.

4. SONUÇ

1960'lı yıllardan 2000'lerin sonuna kadar çeşitli zorlayıcı sebeplerle Kürt aileler Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinden göç etmişlerdir. Bu yıllar Türkiye tarihinde de göç olgusu için önemli yıllardır. Türkiye toplumundaki kentlere ve özellikle İstanbul kentine baktığımızda nüfusunun artışını köylerden, kasabalardan gelen göçlerle arttırdığını söyleyebiliriz. Özellikle 1950'li yıllarla başlayan ve giderek hızlanan göçle beraber kent nüfus yoğunluğu da artmıştır. Bu nüfus yoğunluğu nedeniyle kentlerde toplumsal değişimlerde söz konusu olmuştur. Kentler, birçok etnik, dinsel vb. grupların gelip yerleştiği mekânlar haline gelmişlerdir. Kent, birbirinden oldukça farklı bireyleri bir araya getiren, bir arada

tutan ve birlikte eylemelerine imkân veren bir mekândır. Bu özelliğinden dolayı kent, farklı etnik gruplardan gelen farklı kimliklere sahip dolayısıyla farklı kültürel değerleri ve farklı inançları olan ayrıca farklı dilleri konuşan insanların toplandığı mekândır da aynı zamanda. Çoğu zaman kent, bu farklılıkları taşıyan bireylerin gerilimlerine, çatışmalarına, mücadelelerine de sahne olabilmektedir.

Literatür taramasından yararlanarak 1950 yılından 2000 ve sonrasına kadar Türkiye iç göç nedenlerine ilişkin bilgiler verilmiş olup yapmış olduğumuz derinlemesine görüşmelerdeki verilerle de anlatılar desteklenmiştir. Araştırma grubumuzdaki bireyler, göç olgusunun ekonomik, sağlık, eğitim, kültürel, siyasi boyutlarına değinerek ailelerinin göç süreçlerini aktarmışlardır. Görüşülen bireylerin büyük bir çoğunluğu ailelerini harekete geçiren dinamiğin ekonomik sebep olduğuna değinmişlerdir. Dolayısıyla Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri için bu illerden göç eden insanların göç etmelerinin zorlayıcı sebebi olarak başat rolü iş istihdamının yetersizliği olarak belirmektedir. Daha sonra bu nedeni sağlık, eğitim ve siyasi gerekçeler takip etmektedir. Bu aktarımlardan ulaştığımız en önemli sonuç ise gönüllü olarak göç eden ailelerin göç hikâyelerine baktığımızda esasında göçün "zorlayıcı sebeplerle" gerçekleştiğidir. Bu nedenle "gönüllü göç" kavramını araştırmamızdan hareketle "zorlayıcı sebeplerle gerçekleşen gönüllü göç" olarak tanımlayabiliriz. Dolayısıyla bir paradoksa ulaşmış bulunmaktayız.

Araştırma verilerinden hareketle ebeveynlerin veya diğer aile bireylerinin memleket aktarımlarında memleketin olumlu/ olumsuz, avantaj/ dezavantaj, zorluk ve kolaylıklarından bahsettiklerini, aktarım şeklinin ise ailecek veya akrabalarla bir arada iken doğal seyrinde gerçekleştiğini, böylece çocuklarının zihinlerinde memleket imgeleri oluşturulmaya çalışılmıştır. Saha çalışmamızın bulguları görüşmecilerimizin bazılarında memleket algısının oluşmadığını; nedeni olarak da fiziksel olarak kurulamayan bağın aileden gelen herhangi bir aktarım da söz konusu olmadığında ve memlekete karşı kişisel çabalarının da yeterli olmamasından kaynaklanmaktadır. Fakat bazı görüşmeciler için ise durumun farklı olduğunu söyleyebiliriz. Memleketi görmedikleri halde aileden gelen güçlü bellek aktarımı

sayesinde bireyler o coğrafya üzerinde yaşamıyor olsalar bile güçlü bir bağ kurmakta ve bunu hissedebilmektedirler. Bu durumda bazı görüşmecilerin memleket algısının diğer görüşmecilere oranla daha güçlü bağlarla kurulduğunu söyleyebiliriz. Bu güçlü bağın kurulmasında elbette ki aile faktörü ve kişisel çabaları önemli rol oynamaktadır. Ayrıca memleket imgesi güçlü olan bireylerde köklere, geçmişe, kimliğe olan bağlılıkları arasında da sıkı bir ilişki olduğu söylenebilir.

Çalışma, İstanbul'da doğmuş (veya ailesinin memleketi dışında başka bir ilde doğmuş) lisans, yüksek lisans derecelerinde tahsil gören, memleketlerini hiç gitmemiş yirmi kişilik bir sosyal grubu temel alarak aktarılan bellek itibariyle bireylerin "memleket" tahayyüllerine odaklanmıştır. Alanda yapmış olduğumuz araştırmaya göre, "memleket neresidir?" sorusu birbirinden farklı tanımlar yaptırmıştır. Tanımlardaki bu farklılıklar bireylerin "memleket"e olan farklı bakış açılarından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden görüşmecilerin bazıları, "memleket"i dede, baba memleketini "memleket" olarak, bazıları da bir ilçe, bir köy gibi daha küçük yerleşim yeri, bazıları anneden ziyade babanın memleketinin "memleket" olarak, bazıları da ikinci göç edilen yeri "memleket" olarak görmekte ve bazı görüşmecilerde "memleket"i, akrabalarla birlikte anlama eğilimindedir. İmge olarak, "memleket"i yıkılmış, harabe mekânlar olarak algılayanlar olduğu gibi, "memleket"i nehirleriyle, dağlarıyla vb. doğa ortamıyla birlikte düşünme eğilimi olanlarda söz konusudur. Ayrıca "memleket"i fotoğraflarla birlikte düşünme eğilimi olanlar olduğu gibi "memleket"i çocukluğundan kalan küçük hatıralarla birlikte düşünme eğilimi olanlarda olmuştur. Görüşmecilerden bazıları memlekete karşı aidiyet hissedebiliyorken bazıları memlekete karşı mesafelenmişlerdir. Aynı zamanda hiç memlekete gitmedikleri halde sebepsiz bir bağlılık ve sevgi beslediklerini ifade edenler olduğu gibi –ki bu durum Kürt kimliğinin kabulüyle doğru orantılıdır- aidiyete dair hiçbir bağ kuramadıklarını dile getirenler de söz konusudur. Bunun nedeni olarak da ailenin aktardığı güçlü bellek anlatıları doğrudan etkili olmaktadır.

Vurgulanması gereken önemli hususlardan bir tanesi, araştırma verilerinin tartışıldığı saha kısmının analizlerinin ve saptamalarının tüm İstanbul'da doğmuş, ailesi Kürt

göçmen olan ve üniversite okuyan öğrenciler için geçerli olduğunun ileri sürülemeyeceği olsa da genel anlamda araştırma grubumuz bazı genellemeleri yapmamızı mümkün hale getiriyor. Hiç kuşkusuz bu genellemeleri yapmamıza olanak tanıyan, Kürt nüfusun yoğun olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin 24 ilinin 12'sinden göç eden Kürt aileler nedeniyledir. Bu azımsanmayacak oran Kürt nüfusun yoğun olarak yaşadığı illerden göç eden ailelerin memleket sayılarının %50'sini oluşturmaktadır.

Bu çalışmada, derinlemesine görüşmelerde memleket- kimlik ilişkisine dair varmış olduğumuz verilerin başında, bireylerin kimlik tanımlamalarında kafalarının oldukça karışık olduğudur. Bu karışıklığın nedenini ise ailelerin çocuklarına aktardıkları kimlik ile birlikte kendilerinin (görüşmecilerin) içinde oldukları koşullar neticesinde inşa ettikleri kimlik arasındaki uyuşmazlıktan kaynaklandığını söyleyebiliriz. Kısacası bireylerin ailelerinin toplumsal hafızasına sahip olamadıklarından -bunların başında, anadillerini (Kürtçeyi) tam anlamıyla bilememeleri gelmektedir ve diğer sebepler- kaynaklanmaktadır. Ailelerin aktardıkları bellek ile bireyler hem geçmişlerine dair hem de şimdiki zamanı da içine alan bir kimlik inşa etmeye çalıştıkları gözlemlenmiştir. İnşa edilmeye çalışılan kimlik bazı görüşmeciler de geçmişlerine, köklerine geniş yer verenler olduğu gibi kısmen yer verenler veya hiç yer vermeyenler de söz konusu olmuştur. Kimlik inşası, ailenin aktardıkları, bireylerin aldıkları kişisel eğitim, merakları, geçmişlerine ve köklerine dair sorgulamaları, memleket dernekleriyle olan ilişkileri gibi birçok sebeple bağlantılı olarak seyrettiğini söyleyebiliriz. Bu nedenle etnik kimliğin bazı bireylerde daha çok ön plana çıktığını bazı bireylerde ise daha geri planda kaldığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca kimi görüşmeciler de tanımlamanın kendisinden kaçınılarak kendilerini belli kalıplara sıkıştırmak istemedikleri, daha esnek tanımlarla –ki kimliğin esnek olarak tanımlanması alınan akademik eğitimden kaynaklanmaktadır- kimlik inşa serüvenini gerçekleştirdikleri/ gerçekleştirmeye çalıştıkları söylenebilir.

Ayrıca araştırma sorularımızdan biri olan ve görüşmecilerimize yönelttiğimiz "kendinizi etnik/ inanç bakımından hangi kimlikte görüyorsunuz?" sorusuna

verdikleri cevaplar bir hayli şaşırtıcıdır. Kürt göçmen ailelerin çocuklarıyla gerçekleştirdiğimiz bu çalışmanın bu soru nezdinde ki verilerin analizi şu şekildedir: Etnik kökenini "Kürt" olarak tanımlayan görüşmeci sayısı 7'dir. Etnik kökenini Kürt olarak tanımlayan grupta Alevi Kürtlerin çoğunlukta olduğu da ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda etnik kökenini "Türk" olarak tanımlayan görüşmeci sayısı da 4'tür. Diğer görüşmeciler ise arada (Türk- Kürt) bir kimlik oluşturduklarını ifade ederek tam bir tanım yapmaktan kaçınmışlardır. Bireylerin kimliklerini bu şekilde tanımlamaları gene aileleri üzerinden gerçekleşmektedir. Ailenin aktardığı bellek ile doğru orantılı olarak bireyler kimliklerini inşa etmekte; köken tanımı ikinci veya üçüncü kuşakta değişiklik gösterebilmektedir. Bu durumun ortaya çıkması bireylerin fiziksel anlamda ailelerinin memleketleriyle bağ kuramadıkları ve bu yüzden de aidiyet hissedemediklerinden kaynaklanmış olabilir.

Araştırma verilerinden hareketle kendini "Kürt Alevi" olarak tanımlayan bireylerde kimliğin kısmen daha güçlü olduğunu fakat "Sünni Kürtler"de daha arka planda yer aldığını söyleyebiliriz. Sahadan aldığımız verilerde kimlik, Alevi Kürtler de Sünni Kürtlere oranla daha güçlü bir şekilde kurulduğu sonucunu çıkarmaktadır. Memleket- kimlik ilişkisi bakımından bakacak olursak da doğrudan "şu memleket"ten olanlarda kimlik daha güçlü "bu memleket"ten olanlarda daha zayıf veya daha nötr diyemiyoruz. Bunu söylemek araştırma verilerinden hareketle çok güç. Çünkü net bir dağılım söz konusu değil. Söz gelimi Erzincanlı olup etnik kimliği ile ön plana çıkan kendini etnik kimliği dolayısıyla tanımlayan birey söz konusu olduğu gibi aynı memleketten (Erzincan) göç eden başka birey de ise kimlik nötr ya da zayıf olabilmektedir. Bu durum Malatya ili için de Siirt ili için de ve diğer iller içinde geçerlidir. O yüzden memleketler baz alınarak şu illerden göç etmiş ailelerinin çocuklarında kimlik daha güçlü, nötr ya da daha zayıf diyemiyoruz. Lakin yukarıda da belirtildiği gibi "Sünni Kürtler" ve "Alevi Kürtler" ayrımında kimliğin güçlü olma ya da daha zayıf kalma halini görebilmekteyiz. Alevi Kürtlerde memleketle doğrudan bağ kurulamasa, anadile hâkim olunamasa bile geçmişe dair aileleri tarafından aktarılan bellekten dolayı o coğrafyaya güçlü bağlarla bağlanılmaktadır. Fakat bu demek değildir ki Sünni Kürtler etnik kimliklerini red

ediyorlar. Sünni Kürtler arasında da etnik kimliğini oldukça önemseyen bireyler söz konusu fakat bu görüşmecilerin genelinde daha önde dini kimlikleri yer almaktadır. Bu durum da ailelerin muhafazakâr ya da laik gelenekten gelmeleriyle de alakalıdır. Çocuk içine doğduğu ailenin yapısını, alışkanlıklarını, dini inanışlarını, etnik kimliğini, yaşam tarzlarını taklit ederek ve belli bir dünya görüşüyle büyümektedir. Ailesinden aldığı ilk eğitimle beraber akademik eğitim de eklenince çocuk kendi kimlik inşa sürecini yaşamakta ve önemli gördüğü ya da daha yakın hissettiği kimliği ön plana çıkarmaktadır. Fakat daha önce de belirttiğimiz gibi kimliğin kendisi oldukça karmaşık bir kavramdır. Kimlik inşa sürecinde literatürde farklı modeller söz konusudur. Bu modellerden kimlik kavramının oldukça uzun bir zamana yayılan, bir anda olup biten bir şey değil, aksine dinamik, aktif ve sürekli değişkenlik gösterebildiğini vurgulamaktadır. Bu nedenle bireylerin yaptığı bu tanımlardan da hareketle kimliğin zaman içinde değişebilir, dönüşebilir veya bazı değerler anlamını yitirerek kaybola da bilir ya da yerini başka değerler de alabilir, demek mümkün hale geliyor.

Kimliğin güçlü, zayıf ya da nötr olma durumunu devlet ve vakıf üniversiteleri açısından ayrıştığını da söylemek mümkündür. Devlet üniversitesinde okuyan bireylerin (12) vakıf üniversitesinde okuyanlara (8) oranla etnik kimliklerinin daha güçlü bir şekilde inşa ettiklerini söyleyebiliriz. Ayrıca bir diğer değişken olan kadın (13)- erkek (7) ayrışmasında ise kadınların erkeklere oranla etnik kimliklerini daha fazla sahiplendiklerini ve erkeklere oranla görmedikleri memleketlerine daha fazla aidiyet hissettiklerini de ayrıca ekleyebiliriz.

Araştırma grubumuz için, aileler ve çocukları arasında şöyle farklar söz konusudur: Birincisi ailelerin büyük çoğunluğu göç olgusunu yaşayan birinci kuşaktırlar. Çocuklarda ikinci kuşağı oluşturmaktadırlar. Yani ailelerin çoğu bizzat memleketleriyle doğrudan bağ kurmuş bireyler iken çocukları için bu söz konusu değildir. İkincisi ailenin geçmişte yaşadıkları, tanık oldukları olayları hatırlama, anımsama durumları, yaşananlardan etkilenme durumları dolaylı olarak öğrenen çocuklarından ayrışmaktadır. Dolayısıyla önem atfettikleri durumlarda

başkalaşabilmekte; bu yüzden çocuklarla aileleri aralarında farklar söz konusu olabilmektedir. Üçüncüsü çocukların aldıkları eğitimlerden ailelerin büyük çoğunluğu mahrum kalmış olduğundan araya ciddi bir kültür farkı da girmiş durumdadır. Bu yüzden ailenin korumaya çalıştığı ve devam ettirmek için uğraştığı gelenekleri, görenekleri, dilleri yani kültürleri, İstanbul'da doğmuş, büyümüş ve okumuş çocukları için korumaya çalıştıkları ya da devam ettirmek için çaba harcadıkları bir durum oluşturmayabilmektedir. Fakat bunun yanında ailelerinin aktardığı bellekle kendi kimliklerini kısmen örtüştüren, yaşadıkları şehre de uygun olarak kimliği yeniden formüle etme yoluna gidenler de söz konusudur. Bu durum değer verilen ölçütün değişmesine, farklı formlar haline getirilmesine olanak tanımaktadır. Dördüncü ve en önemli farklardan biri de ailelerine oranla çocukların anadillerini bilmiyor ya da kısmen biliyor olmalarıdır. Çünkü dil, kültürün en önemli taşıyıcıdır. Bu nedenle dilden mahrum kalan çocuklar kültürlerine tam anlamıyla hâkim olamamakta böylece kimlik inşa süreçlerine etkisi sınırlı olabilmektedir.

Genel anlamda etnik kimlik inşasının zayıf olmasının nedenleri arasında -aidiyetin kurulamaması- bireylerin memleketleriyle doğrudan bağlantı kuramamaları, hafıza mekânları olan memleket dernekleriyle ilişkilerin kopuk olması, anadillerini bilememeleri, aile bireylerinden gelen bellek aktarımının yetersiz kalması ve kişisel olarak köklere, geçmişe dair merakın az olmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Derinlemesine görüşmelerde (mülakatlarda) üzerinde kısmen ortaklaşılan vurgulardan biri; üniversite eğitimi ve ortamının kimlik inşa sürecinde oldukça etkili olduğudur. Üniversiteler, kimliğe dair araştırmaların, sorgulamaların, kökene dair merakın, ilginin ve farkındalığın arttığı, farklılıkların bir arada olduğu, karşılaşmaların yaşandığı, sert tanımların yumuşadığı ve yerini daha esnek tanımlara bıraktığı, hoşgörünün arttığı, kimliğe ve daha birçok konuya dair bilinçlenmelerin yaşandığı mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Üniversite ortamının bu çok yönlülüğü bireylerin daha derin düşünmelerine, kendi kimliklerine dair içsel bir sorgulama yapmalarına yol açmakta; düşüncelerini bu yönde geliştirmelerini sağlamaktadır. Bunun yanında araştırma grubumuz içinde üniversitenin kimlik

bağlamında herhangi bir değişiklik sağlamadığını vurgulayanlar söz konusu olmuş olsa da -tanımlamalarında değişiklik olmasa bile- kimlik tanımlamaya olan bakışlarının değiştiğini söyleyebiliriz. Ayrıca bireylerin okudukları üniversite ve bölümlerin farklılığı da düşünülecek olursa üniversite ortamının ve önem verilen meselelerin de farklı olabileceği söylenebilir.

Araştırmaya katılan görüşmecilerin kimlik pratikleri bağlamında ortaya konulacak bulgular arasında, bazı bireylerin memleket dernekleriyle kurdukları ilişkinin sosyal yönünün daha ağır bastığıdır. Hem bir sosyalleşme mekânı hem de bireylerin İstanbul'un koşturmacasından bir araya gelemediği ama memleket derneklerinin buna zemin hazırladığı (düzenlenen etkinlikler, yapılan aktiviteler vb.), üyelerini bir araya getiren bir platform görevi gördüğünü, dayanışmayı, tanışmayı mümkün kılan mekânlar olarak okumakta da mümkündür. Araştırma verilerinden hareketle memleket derneklerinin birer hafıza mekânı oluşturduğunu da söylememiz mümkün hale gelmektedir. Fakat bu verilerin tam tersini kanıtlar bulgular da söz konusudur. Memleket dernekleriyle herhangi bir bağlarının olmadığını ifade eden bireyler için sosyalleşme mekânından daha çok yaşça büyük olan bireylerin "kahvehane" olarak kullandıkları bir mekân görünümündedir. Ayrıca çoğu görüşmecinin dile getirdiği gibi yapılan etkinliklerin gençlere yönelik olmaması da memleket derneklerine olan mesafelenmeyi arttırmaktadır. Aynı zamanda memleket dernekleriyle bağ kurulamamasının bir diğer nedeni olarak kişilerin memleketleriyle fiziksel anlamda bağ kuramadıkları ve aileden gelen geçmişe dair güçlü bir bellek aktarımı da olmadığından kaynaklanmaktadır.

Dil, bir kültürü anlamanın, yaşatmanın ve gelecek kuşaklara aktarmanın sağlanması için önemli araçlardan bir tanesi hatta belki de en önemli aracıdır. Dil hem kültürün taşıyıcısı konumunda hem de kültür tarafından belirlenendir. Bu nedenle kimlik- dil ilişki son derece elzem bir meseledir. Araştırmamıza katılan görüşmecilerin aktardıkları da bu duruma ışık tutmaktadır. Dilin (Kürtçenin) kimlikle kurulan bu yakın bağı düşünüldüğünde aynı grubun üyeleri arasında anlaşmayı, bir arada durmayı, beraber eylemeyi sağlayacağını söyleyebiliriz. Ayrıca grubu tanımlayan

dilin, üyeleri tarafından bilinmemesi dışlanmalara da neden olabilmektedir. Araştırma grubumuz içinde Kürtçeyi anlayıp konuşabilen tek kişi mevcuttur. Bunun yanında az bilen fakat öğrenmeye çalışanlar olduğu gibi "anlıyorum ama konuşamıyorum" diyenler de mevcuttur. Ayrıca "Kürtçe bilmiyorum" diyenler çoğunluktadır. Bu durumdan hareketle, ailelerin ya gerek görmedikleri için ya da bilinçli olarak dili aktarmadıkları ortaya çıkmaktadır. Bazı görüşmecilerin aktardığı gibi Kürtçe diline aile içinde "gizli bir dil" nosyonu da yüklenmiş durumdadır. Görüşmecilerin memleketleriyle ve dolayısıyla kökenleriyle bağ kuramadıklarını, kültürlerine "yabancı" kaldıklarının bir diğer nedeni de dil eksikliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü dile hâkim olamamak demek esasında kültürü de tam olarak alamamak ve içine dâhil olamamak demektir.

Memlekete olan ilginin/ alakanın, merakın az olması veya hiç olmaması, memlekette yaşam şartlarının zor olması, aile büyüklerinin çoğunun vefat etmesi, memleketle bağlarını sağlayacak bir evlerinin bile olmayışı, dil bilmemeleri, İstanbul'daki sorumlulukları derken uzunca olan bu liste nedeniyle görüşmeciler memlekete gitmediklerini/ gidemediklerini veya gitmek istemediklerini belirtmişlerdir. Fakat bunun yanında bazı görüşmeciler yaptığımız çalışmanın da etkisiyle hiç merak etmedikleri, üzerinde düşünmedikleri ya da bilinçli olarak öteledikleri memleketlerini artık merak ettiklerini ve görmek için sabırsızlandıklarını da belirtenler olmuştur. Ailenin memleketleri hakkındaki tutumları, çocuklarına memleketi aktarım şekilleri, çocukların anlatılanlardan etkilenme durumları ve tabiî ki kendi kişisel merakları, sorgulamaları nedeniyle ya gitmek istiyor ama fırsat bulamadıkları, koşullar oluşmadığı için gidemiyorlar ya da o coğrafyaya, mekâna kendi deyimleriyle "ilginin, alakanın az olması" nedeniyle gitmemeyi tercih etmektedirler.

Farklı etnik kimliklerden kaynaklanan kültürel farklılıklar hem tarihsel hem de sosyolojik bir gerçekliktir. Kimlik, insana bir anda verilen ve biten bir şey değildir. Bireylerin kimlik oluşumu, yaşadığı sürece devam eder. Yani kimlik statik değil dinamiktir, bireyin yaşamı boyunca da aynı kalmaz, sürekli bir değişim ve dönüşüm

halindedir. Bu yüzden “kimsin?” sorusuna karşı bireyler, farklı zamanlarda, farklı dönemlerde farklı cevaplar verebilirler. Kimlik kavramı, kişiden kişiye değişebildiği gibi, bugünden yarına değişimi bile söz konusudur. Birey daha doğar doğmaz belli bir ailenin, dilin, dinin, sosyal çevrenin içine doğar. İçine doğduğu ailenin inançları, alışkanlıkları, davranışları, kuralları, anadili, ailenin korkuları, önyargıları, olaylara olan bakış açıları ve burada sayamadığımız ama kişinin sosyalizasyonun da oldukça önemli etkilere sahip olacak aidiyetleri ve de ait olmama durumlarıyla biçimlendirilecek ve ailenin sahip olduğu aidiyetlerle kendi kimliği arasında bağlar oluşmaya başlayacaktır. Ailenin dışında kişinin yetiştiği sokak ve okul arkadaşları, hocaları yani sosyal çevresini oluşturan herkes, kişinin kimlik oluşumda -sosyalizasyon sürecinde- etkili birer unsur olarak belirecektir. Bireylerin kimlik kazanma süreçlerinde özellikle bu dönemler oldukça etkilidir. Bu dönemde aidiyetlerinden dolayı çevreleri tarafından alınan yaralar, kişilerin yaşamlarının her aşamasında etkili olacak ve aidiyetlerine karşı davranışlarında ön plana çıkacak olan tavırları, aidiyetleri arasındaki hiyerarşileri belirleyecek olan da bu yaraların kendisi olacaktır.

Görüşmecilerimizden Kürt kimliğini kabul eden bireylerin memleketleriyle fiziksel anlamda bir bağ kuramamış olsalar bile o coğrafyaya derinden çok güçlü bir bağ ile bağlandıklarını da söyleyebiliriz. Bu da ailenin aktardığı geçmişe ait belleğin bireylerin de kabullenmesiyle oluşmaktadır. Etnik kimliğin yaygın olarak yaşandığı mekânda olmamak, Kürt kimliğinin kabullenmesiyle o coğrafyadan çok uzakta bile güçlü bir şekilde hissedilebilir, algılanabilir, yaşanabilir, kurgulanabilir ve inşa edilebilir. Böylece hem bu çalışmadaki izlenimlerimizden hem ortaya konulan verilerden hareketle genel itibariyle bir gelecek fotoğrafı çekilecek olursa etnik kimliğin inşa edilebileceğini, kimlik oluşumunda etnik kökenin önemini koruduğunu, koruyacağını ve bu sürecin devam ettirileceği söylenebilir.

Bu çalışmada, problematiği göç, etnisite, bellek, kimlik, kuşak ve memleket olarak altı eksen üzerinde irdelerken aileleri tarafından aktarılan bellek ile görüşmecilerin memleket tahayyüllerini anlamaya çalıştık. Aynı zamanda araştırma grubumuzu

oluşturan görüşmecilerin, etnik kimlikleriyle kurdukları bağlara, üniversite eğitimi ve ortamının da etkilerine göndermeler yaparak kimlik inşa süreçlerine odaklandık.

Memleket, modern anlamda eğitimli bireyin havsalası için, kimi zaman üzerinde durup düşünülecek denli önemli bir mevzu olarak görülmese bile, en azından araştırma yaptığımız sosyolojik grubumuz için memlekete olan farkındalığı arttırdığımızı ve merak duygularını köklerine, geçmişlerine, kültürlerine, dillerine çektiğimizi düşünüyor; bu arzumuzun gerçekleşmiş olmasından dolayı mutluluk duyuyoruz.

KAYNAKLAR

Akgün, Sibel. “Kimlik Oluşumu Sürecinde Örgüt ve Örgütlenmenin Yeri.” *Ankara Turkish Studies* Vol. 13/ 3 (2018): 1- 12. http://dx.doi.org/10.7827/ 12895 ISSN: 1308-2140.

Aktan, Hamza. *Kürt Vatandaş*. İstanbul: İletişim, 2012.

Aktürk, Şener. “Türkiye Siyasetinde Etnik Hareketler: 1920- 2007.” *Doğu- Batı Dergisi* 44 (2008): 43- 74.

Aslan, Şükrü. “Ulus, Kent ve Hemşehrilik.” *Varlık Dergisi* (2018): 12- 14.

Aslan, Şükrü ve Yardımcı Sibel. “Memleket ve Garp Hikâyeleri: 1938 Dersim Sürgünleri ile Bir Sözlü Tarih Çalışması.” *Herkesin Bildiği Sır: Dersim* içinde, derleyen Şükrü Aslan, 413- 439. İstanbul: İletişim, 2010.

Aslan, Şükrü, Yardımcı, Sibel, Arpacı, Murat ve Gürpınar, Öykü. *Türkiye’nin Etnik Coğrafyası 1927- 1965 Ana Dil Haritası.* İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları, 2015.

Aşkın, Deniz ve Güllüpınar, Fuat. “Göçmen Kürt Gençlerinde Kültürel Değişim Parametreleri: İnegöl Huzur Mahallesinde Saha Çalışmasında İzlenimler.” *İdeal Kent* 14 (2014): 277- 308.

Aytaç, Ömer. “Örgütler: Sosyolojik Bir Perspektif.” *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 14/ 1 (2004): 189- 217.

Anderson, Benedict. *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. Çeviren İskender Savaşır. İstanbul: Metis, 2014.

Balaban, Osman. “Neoliberal Yeniden Yapılanmanın Türkiye Kentleşmesine Bir Diğer Armağanı: Kentsel Dönüşümde Güncelin Gerisinde Kalmak.” *İstanbul: Müstesna Şehrin İstisna Hali* içinde, der. Ayşe Çavdar ve Pelin Tan, 51-78. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2013.

Barth, Frederik. *Etnik Grupların Sınırları: Kültürel Farklılığın Toplumsal Organizasyonu*. Çeviren Ayhan Kaya ve Seda Gürkan. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2001.

Bilgin, Nuri. *Tarih ve Kolektif Bellek*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2013.

Bilmez, Bülent, Kayacan, Gülay, ve Aslan, Şükrü. *Belleklerde Dersim '38*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2015.

Connerton, Paul. *Toplumlar Nasıl Anımsar?*. Çeviren: Alâeddin Şenel, Hazırlayan Özden Arıkan. İstanbul: Ayrıntı Yayınlar, 2014.

Cuche, Denys. *Sosyal Bilimlerde Kültür Kavramı*. Çeviren Turgut Arnas. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2013.

Çelik, Fatih. "Türkiye'de İç Göçler: 1980- 2000." *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 22 (2007): 87- 109.

Erdem, Tuğba. "Üçüncü ve Dördüncü Kuşak Göçmenlerdeki Etnik Kimlik Algısı ve Sembolik Etnisite." *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi* 19/ 1 (2019): 27- 36.

Erder, Sema. "Nerelisin Hemşerim?." *İstanbul: Küresel ve Yerel Arasında* içinde, Çeviren Sungur Savran, Hazırlayan Çağlar Keyder, 192- 205. İstanbul: Metis, 2013.

Fenton, Steve. *Etnisite*. Çeviren Nihat Şad. Ankara: Phoenix Yayınları, 2001.

Fırat, Derya, Muti, Öndercan, ve Emiroğlu, Tuba. "Gezi Direnişi Vesilesiyle: Türkiye'de Politik Kuşaklar ve '19 Ocak Kuşağı'." *Devrimci Bir Pusula: Gezi* içinde, derleyenler Derya Fırat ve Cihan Erdal, 147- 171. İstanbul: Ayrıntı, 2017.

Karaduman, Alev. *Anlıyorum Ama Konuşamıyorum*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

Keleş, Ruşen. *Kentleşme Politikası*. Ankara: İmge Yayınları, 1990.

Kılıçbay, Mehmet A. “Kimlikler Okyanusu.” *Doğu- Batı Dergisi* 23 (2007): 155-159.

Kırbaç, Amra D. “*Diasporada Boşnak Kimliği: Türkiye ve İsveç Örnekleri*.” Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Kurtoğlu, Ayça. *Hemşehrilik ve Şehirde Siyaset: Keçiören Örneği*. İstanbul: İletişim, 2004.

Kurtoğlu, Ayça. “Mekânsal Bir Olarak Hemşehrilik ve Bir Hemşehrilik Mekânı Olarak Dernekler.” *European Journal of Turkish Studies* 2 (2005): 1- 28. Erişim tarihi Şubat 27, 2015. doi: 10.40000/ ejts.375.

Kümbetoğlu, Belkıs. *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayınları, 2017.

Maalouf, Amin. *Ölümcül Kimlikler*. Çeviren Aysel Bora. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.

Nişancı, Zehra N. “Toplumsal Kültür- Örgüt Kültürü İlişkisi ve Yönetim Üzerine Yansımaları.” *Journal of Life Sciences* 1/ 1, 1279- 1293, Batman University, 2012.

Nora, Pierre. *Hafıza Mekânları*. Çeviren Mehmet Emin Özcan, Ankara: Dost Kitabevi, 2006.

Özaloğlu, Serpil. “Hatırlamanın Yapıtaşı Mekânın Bellek ile İlişkisi Üzerine.” *Bir Varmış Bir Yokmuş; Toplumsal Bellek, Mekân ve Kimlik Üzerine Araştırmalar* içinde, derleyenler Tahire Erman ve Serpil Özaloğlu, 13- 19. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2017.

Saraçoğlu, Cenk. *Şehir, Orta Sınıf ve Kürtler; İnkâr’dan “Tanıyarak Dışlama”ya*. İstanbul: İletişim, 2014.

Sartre, Jean. P. *İmgelem*. Çeviren Alp Tümertekin. İstanbul: İthaki Yayınları, 2016.

Smith, Anthony. *Ulusların Etnik Kökeni*. Çeviren Sonay Bayramoğlu ve Hülya Kandir. Ankara: Dost Yayınları, 2002.

Tuncel, Ahu. "Tarihi Yazmak: Unutturmak ya da Unutturmamak." *Bir Varmış Bir Yokmuş: Toplumsal Bellek, Mekân ve Kimlik Üzerine Araştırmalar* içinde, derleyenler Tahire Erman ve Serpil Özaloğlu, 21- 25. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları,2017.

Tunç, Ayfer. *Memleket Hikâyeleri*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.

Tümtaş, Mim. S. ve Ergun Cem. "Göçün Toplumsal ve Mekânsal Yapı Üzerindeki Etkileri." Süleyman Demirel Üniversitesi, *İktisadi ve İdari Bilimler Fakülte Dergisi* 4/ 21 (2016): 1347- 1359.

Türker, Nurdan. *Vatanım Yok Memleketim Var, İstanbul Rumları: Mekân- Bellek- Ritüel*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

Wirth, Louis. "Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme." *20. Yüzyıl Kenti* içinde, derleyenler ve çevirenler Bülent Duru ve Ayten Alkan, 77- 106. Ankara: İmge Yayınları, 2002.

Web Siteleri

Google. “Ethnic Maddesi.” Erişim tarihi Ocak 26, 2020. https://www.etymonline.com/search?q=ethnic+maddaesi.

Google. “Üniversite Şehri İstanbul.” Erişim tarihi Ocak 28, 2020. http://www.istanbul.gov.tr/universite-sehri-istanbul.

Google. “Türkiye Ekonomisinde ‘Özallı Yıllar’.” Erişim tarihi Şubat 6, 2020. https://uzmanpara.milliyet.com.tr/haber-detay/gundem2/turkiye-ekonomisinde-ozalli-yillar/45000/45536/.

Google. “İmge Nedir?.” Erişim tarihi Aralık 5, 2020. https://www.turkedebiyati.org/imge-nedir.html.

Google. “Ardahan’ın Tarihçesi.” Erişim tarihi Şubat 21, 2020. http://ardahan.gtb.gov.tr/ardahanin-tarihcesi.

Google. “Göç İstatistikleri.” Erişim tarihi Şubat 12, 2020. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1067.

Google. “Memleket Kelime Kökeni.”Erişim tarihi Mart 21, 2020. https://www.etimolojiturkce.com/kelime/memleket.

Google. “Jenerasyon Kelime Kökeni.” Erişim tairi Haziran 30, 2020. https://www.etimolojiturkce.com/kelime/jenerasyon.

ÖZGEÇMİŞ

1993 Siirt doğumlu. İlköğreniminin ilk üç senesini Siirt'te daha sonra ilköğreniminin geri kalanını İstanbul, Atatürk İlköğretim Okulu'nda, Ortaöğrenimini ise Kırımlı İsmail Rüştü Olcay Anadolu Lisesinde tamamlamıştır.

2012 yılında başladığı Lisans eğitimini 2016 yılında, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen- Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nde tamamlamıştır. Ayrıca aynı yıl İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi'nde Pedagojik Formasyonunu tamamlamıştır.

2017 yılından bu yana da Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bölümü'nde yüksek lisansını tamamlamaya çalışmaktadır.

e-mail: meltemcicek306@gmail.com.